

בס"ד

דע מה שתשיב

קונטרס

חרדים - עובדות או הסתה!

של אנשי אקדמיה, פוליטיקאים ופקידים בכירים בממשלה

ובו מובאים פרטים מדהימים על התקציבים המנופחים המועברים לכלל האוכלוסיה במדינת ישראל, ואילו הציבור החרדי המושמץ לאורך השנים שכאילו הוא הגזלן הגדול של תקציבי המדינה, הן בתחום החינוך והן בקצבאות הביטוח הלאומי, מתברר שהוא המקופח ביותר, ובכל התקציבים הוא מקבל פחות מ-50% ממה שמגיע לו ביחס לחלקו באוכלוסיה, ובסה"כ חלקו בתקציבים אלו הוא 5% בלבד! למרות שחלקו באוכלוסיה נע בין 14%-11%.

ונלוה אליו

קונטרס

פרנסת החרדים

ובו דיון הילכתי מורחב, על דברי הרמב"ם האוסר ליהנות מלימוד תורה. הבאתי את דעת כל הפוסקים, ראשונים ואחרונים הסוברים ופוסקים שמותר ומצוה ללמוד תורה ולקבל תמיכה מהציבור ואין בכך חילול ה', ומנהג ישראל תורה הוא.

חיברתיו בחסדי ה' עלי

שלמה בניזרי ס"ט

מהדורה ראשונה

אדר א' ה'תשע"ד

לעילוי נשמת
מרת אמי מורת
עִשָּׂה אֵלִיס בֵּת רוּחְמָה ע"ה
נלב"ע כ"ב כסלו התשע"ג

לעילוי נשמת אחי
יצחק בן עִשָּׂה אֵלִיס ז"ל
נלב"ע ו' טבת התשע"ד

תוכן העניינים

5	הקדמה
12	עובדות או הסתה!.....
16	האם החרדים משלמים מיסים? .....
16	מיסים .....
16	מס ישיר .....
16	מס עקיף .....
17	מיסי יבוא בישראל .....
20	סיכום הכנסות המדינה: .....
21	סף מס הכנסה .....
22	התפלגות האוכלוסיה לפי מדרגות המס .....
22	נטל המס הישיר .....
23	התפלגות קבוצות ההכנסה .....
26	תעסוקת חרדים .....
31	שיעור התעסוקה בקרב גברים .....
37	מספר החרדים בישראל .....
41	האם החרדים עניים? .....
49	תשלומי ביטוח לאומי - קצבאות .....
49	הבטחת הכנסה .....
52	קצבאות ילדים .....
55	קצבאות נכות כללית, זקנה ושאיירים .....
57	ארנונה .....
58	תקציבי חינוך .....
63	תקציבי תרבות .....
66	החינוך החרדי .....
70	תרבות יהודית .....
73	תקציב השב"ס .....
77	התא המשפחתי .....
79	קונטרס פרנסת החרדים .....

אשמוח לקבל באהבה כל הארה והערה,
ובמידה ויהיו ראויות אשלבם במהדורות הבאות.
פקס למשלוח הארות והערות: 02-5375073
דוא"ל: shlomob1961@gmail.com

© כל הזכויות שמורות למחבר

שלמה בניזרי

שדרות גולדה מאיר 5 י-ם

ניתן לצלם לצורך זיכוי הרבים, אך לא למטרות רווח כספי.

חרדים - עובדות או הסתה!

הקדמה

בהרצאותיי בזמן האחרון בפני תלמידים, סטודנטים וסתם עמך ישראל, אני נוהג לשאול את המשתתפים הלא חרדים מספר שאלות, והרי השאלות ותשובותיהם:

שאלה: האם לדעתכם יש חרדים שעובדים?

תשובה: אף חרדי לא עובד. יש מחמירים ואומרים ש-5% עד 10% בלבד עובדים.

שאלה: האם חרדים משלמים מסים למדינה?

תשובה: שלילי, אפילו שקל אחד הם אינם משלמים.

שאלה: האם כל החילונים עובדים?

תשובה: כן!

שאלה: האם כל מי שעובד משלם מסים?

תשובה: כן!

שאלה: כמה מאזרחי המדינה הלא חרדים משלמים מסים?

תשובה: כולם!

שאלה: ממה מתפרנסים החרדים?

תשובה: מקצבאות הביטוח לאומי ומצדקות.

שאלה: האם גם חילונים ושאר אזרחי המדינה חיים על חשבון ביטוח לאומי?

תשובה: מה פתאום! רק מיעוט שבמיעוט מקבלים קצבאות מהביטוח לאומי, והשאר נלקח ע"י החרדים.

שאלה: מהו חלקם של החרדים בתקציבי החינוך והתרבות?

תשובה: הם מקבלים הכי הרבה, יותר מחלקם באוכלוסיה, ולימודיהם אינם מועילים למדינה.

שאלה: האם החרדים עניים?

תשובה: כן, כולם.

שאלה: האם החרדים הם מיעוט קטן במדינת ישראל?
תשובה: כן, קומץ קטן שחי על חשבוננו ולא תורם כלום למדינה.

שאלה: לשיטתכם, שכל החרדים לומדים תורה ואינם עובדים ומקבלים את כל כספם מהמדינה, האם מבחינה הלכתית יש להם היתר לכך?
תשובה: אין להם שום היתר הלכתי לכך, כדאי שיסתכלו ברמב"ם שקורא להנהגתם זו "חילול ה'".

זהו מדגם מייצג של התשובות שאני מקבל לשאלותיי, ובכל פעם אני המום מגודל הבורות ומכוחה של ההסתה נגד החרדים. ואני שואל את עצמי: איך "הצליחו" להביא ציבור כ"כ רחב של "אנשים חושבים", לחשוב מחשבות זדון כאלו על ציבור רחב במדינת ישראל?

קוראים יקרים! ראשית אביא בפניכם תקציר נתונים, שמימיכם לא שמעתם ושהושתרו מכם, ומן הסתם תשארו המומים למשמע אוזניכם כפי שקורא לכולם, רק אקדים ואומר שכל הנתונים נלקחו מיחידות המחקר של משרדי ממשלת ישראל, הביטוח הלאומי, הכנסת ונתונים שניתנו לי בכתב עפ"י בקשותיי ממשרדי הממשלה, ולא נעשו ע"י גורם חרדי וכד'.

העובדות שהסתירו מכם

- **תעסוקה:** 55% מוהחרדים עובדים (לאחר משך חיפוש עבודה מייגע), לעומת 67% לא חרדים עובדים. (מקור: ל.מ.ס - שנתון סטטיסטי 2012) וכן 8% מבקשי עבודה (משרד התמ"ת)
- **לימודים/עבודה:** האברכים יוצאים למעגל העבודה ככל שמשפחתם מתרחבת:
  - בגיל 20: 68% לומדים 21% עובדים
  - בגיל 31: 45% לומדים 45% עובדים
  - בגיל 60: 20% לומדים 62% עובדים
 (מקור: ביטוח לאומי מינהל המחקר, שיעורי תעסוקה בקרב גברים לשנים 11-2005)
- בעיבוד נתונים שנעשה לגבי אנשים שאינם עובדים ואינם לומדים מגיל 23 (אחרי צבא) עד גיל 66 עלו הנתונים הבאים: לא חרדים - 25.5%, ערבים - 23.6%, ואילו מהחרדים רק 11.8%.
- **תקציבי חינוך ותרבות:** הציבור החרדי מקבל מתקציבי החינוך והתרבות הרבה פחות מחלקו באוכלוסייה.

לדוגמא: תקציב כל מערכת החינוך כולל המוסדות להשכלה גבוהה הוא 53,256,611,000 ₪, ומתוך זה החינוך החרדי על כל מוסדותיו מקבל רק כ-3 מיליארד ₪!!! המהווים כ-5.5%!!! מסך תקציבי החינוך, בעוד שמספר התלמידים החרדים עומד על 22%!!! ומשמעות הדבר שאנו צריכים לקבל 11,716,454,420 ₪.

המדינה מממנת את המוסדות להשכלה גבוהה בישראל המונה 187,265 סטודנטים בסך 9,125,000,000 ₪, דהיינו עלות שנת לימודים של סטודנט למדינת ישראל כ-48,750 ₪, ולכל התואר הראשון 146,250 ₪.

לעומת הסטודנטים, בחור ישיבה גבוהה 240 ₪ לחודש ו-2,880 ₪ לשנה, ואברך 430 ₪ לחודש ו-5,160 ₪ לשנה.

דהיינו, מה שמקבל אברך בכ-30 שנות לימוד, הוא מה שהמדינה מממנת עבור תואר ראשון לסטודנט.

תקציב כל התרבות הכללית הוא 901,170,300 ₪ ומתוך זה רק 46,394,000 ₪ מועבר לתרבות יהודית שזה רק 5% (מכוני מחקר תורניים - משרד התרבות - 8,342,000 ₪, ותרבות יהודית - משרד החינוך - 38,052,000 ₪. כמוכן שלא כל "הסכום" הזה מועבר לחרדים, אלא חלק ניכר מועבר גם לציונות הדתית ועמותות חילוניות העוסקות ביהדות).

(מתוך ספרי התקציב של משרד החינוך והתרבות)

- **עוני:** מחצית מהמשפחות החרדיות שהוגדרו עניות בדו"ח העוני אינן עניות. עפ"י דו"ח העוני של הביטוח הלאומי יש - 54.5% משפחות חרדיות עניות, אך על פי סקר ביטחון תזונתי של הביטוח הלאומי, מספר המשפחות החרדיות העניות הוא קטן בהרבה.

מהדו"ח עולה עפ"י סקר בטחון תזונתי של הביטוח הלאומי:

משפחות עם אי בטחון תזונתי ניכר 10.5% (*)

משפחות עם אי בטחון תזונתי 14.9%

סה"כ משפחות חרדיות עם אי בטחון תזונתי 25.4%

(*) 82% מהמשפחות שאין להן אפשרות לקנות את המזון הבסיסי, מקבלות סיוע מארגונים חרדים.

53% מהמשפחות החרדיות שהוגדרו בדו"ח העוני כעניות, יש להם ביטחון תזונתי והם מעניקות חינוך איכותי לילדיהם ולמעשה אינם עניות.

משפחות אלו הוגדרו כעניות בדו"ח העוני מאחר שבדו"ח זה משפחה חרדית ושאינה חרדית נמדדות באופן שווה, למרות שבסקר הוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2012 צריכה לנפש לחרדי היא 2,064 ₪ ולנפש שאינה חרדית 4,327 ₪.

(מקור: ביטוח לאומי, דו"ח ממדי העוני ופערים חברתיים, ביטחון תזונתי 2011, דו"ח שנתי, ביטוח לאומי).

- **קצבאות ביטוח לאומי:** הציבור החרדי מקבל קצבאות מהביטוח הלאומי הרבה פחות מחלקו באוכלוסייה.

לדוגמא: קצבאות ילדים, נכות, הבטחת הכנסה, זיקנה ושאיירים המוסד משלם בשנה 41 מיליארד ₪, חלקו של הציבור החרדי בקצבאות אלו 5.9% לעומת 10.7% חלקו של הציבור החרדי בסך כל הנפשות בישראל עפ"י אותו ניתוח. (בסקרים אחרים חלקו של הציבור החרדי נע בין 14% - 11%).
(מתוך נתוני המוסד לביטוח לאומי).

• **גודל האוכלוסיה:** הציבור החרדי אינו מיעוט זניח והוא מונה למעלה מ-1,000,000 נפשות. (כל ילד יהודי רביעי שנולד בשנת 2013 נולד למשפחה חרדית).

תשלומי מיסים:

תקציב המדינה מושתת ברובו על מיסים הנגבים מהציבור. ישנם שני סוגי מיסים: מיסים עקיפים ומיסים ישירים.

מיסים עקיפים: אלו מיסים המגיעים ממע"מ, מכס, יבוא, מס קניה, בלו, מס דלק, מס בולים, אגרות ורישיונות. הכנסות המדינה ממיסים עקיפים בשנת 2013: ₪ 123,200,000,000

במיסים עקיפים הציבור החרדי משלם כמו כולם.

(בנוסף, למדינה יש הכנסות ממקורות נוספים השייכים לכלל אזרחי המדינה: תמלוגים ממפעלים עסקיים, תמלוגים מאוצרות טבע, תמלוגים מחברות ממשלתיות, דיבידנדים מחברות ממשלתיות, הכנסות ממכירת קרקעות המדינה, הכנסות הון ממכירת חברות (הפרטה) ועוד. סך כל התוספות שאינם ממסים ואגרות הוא, עשרים ושבעה מיליארד ושלש מאות תשעים ושמונה מליון ₪ (27,398,000,000 ₪)).

מיסים ישירים: הכנסות המדינה ממס הכנסה בשנת 2013, מחברות ויחידים 94.1 מיליארד. (כשני שליש היחידים ושלש החברות).

80% מהמיסים ליחידים משולמים ע"י שלושת העשירונים העליונים!

52% מהציבור העובדים אינם מגיעים כלל לסף המס, ולכן אינם משלמים מס הכנסה (1.8 מיליון איש), **ורובם אינם חרדים.** (ספר תקציב המדינה, לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, נתוני מס הכנסה).

תרומה כלכלית למשק

כוח הקנייה: של הציבור החרדי הוא 25 מיליארד ₪ בשנה, ויגדל בעוד 50% בשבע השנים הבאות!! (תצרוכת לנפש חרדית עפ"י הלמ"ס כפול מס' נפשות חרדיות).

כוח קניה זה מחולל תעסוקה של עשרות אלפי אנשים (לא חרדים), ומגדיל משמעותית את רווחיהם של אלפי עסקים גדולים וקטנים וביניהם: תנובה, טרה, שטראוס, תלמה,

קוקה קולה, יפאורה, אנג'ל, ברמן, ויסוצקי, כרמל מזרחי, יקבי רמת הגולן, סנוול, פז, דלק, יבואנים, חברות בנייה, טבע, שופרסל (יש), רמי לוי, ועוד ועוד.

זו הסיבה שאלפי חברות ובתי עסק עברו להכשר בד"ץ, למרות העלויות הרבות שכרוכות בכך.

בנקים וקופות גמל

החסכונות של הציבור החרדי בבנקים, בקופות גמל וקרנות ההשתלמות, בנוסף למיליונרים חרדים מחו"ל שמשקיעים בישראל מסתכמים למיליארדים רבים.

עפ"י יחס הרזרבה של 6% שקבע בנק ישראל, יכולים הבנקים לתת אשראי, משכנתות והלוואות, ולסחור בבורסה בהיקף של כ-50 מיליארד ₪!!! זה מגדיל מחזורי עסקאות בבורסת ניירות ערך, מגדיל את רווחי הבנקים וקופות הגמל, והגדיל את ההכנסות המדינה מחברות.

בנוסף הציבור החרדי מגדיל את רווחי הבנקים במאות מיליוני שקלים מריבית על משכנתאות ויתרות חובה בחשבון.

פשיעה

התפלגות האסירים שריצו תקופת מאסר של +6 חודשים בשנת 2013: 64.5% יהודים לא חרדים, 33% ערבים, ורק 2.2% חרדים (כשחלקם באוכלוסיה 11%)!!

תקציב בתי הסוהר עמד על 2.5 מיליארד ₪, ותקציב המשטרה 9 מיליארד ₪. מנתון זה עולה כי האוכלוסיה החרדית היא האיכותית ביותר, וחלקה בפשיעה הוא הנמוך ביותר וממילא הוצאות המדינה על אוכלוסיה זו היא הנמוכה ביותר ביחס לשאר האוכלוסיות.

מבנה המשפחה

נשים מעל גיל 21 לפי מצב משפחתי ואוכלוסיה:

נשים נשואות: חרדיות 85.7%, לא חרדיות 57%.

נשים גרושות: חרדיות 4.5%, לא חרדיות 12.5%.

נתונים המראים בעליל את יציבות המשפחה החרדית, ומעידים על אורח חיים איכותי ובריא המעורר השתאות.

קורא יקר! אלו הם רק חלק מנתונים מפתיעים ומדהימים, שמן הסתם לא היו ידועים לך עד היום, מכיוון שהיו רבים שבאופן מגמתי עשו הכל להסתיר אותם, ומאידך

להפיץ שקרים נגד הציבור החרדי מתוך רצון ליצור דה לגיטימציה ושנאה, וע"י כך הם בנו לעצמם קריירות פוליטיות.

קונטרס זה מטרתו לחשוף את השקרים הגדולים, ואת הונאת ואונאת הציבור הגדולה שהייתה מאז קום המדינה ועד ימינו אנו, ולהראות שהציבור החרדי הוא לא מה שמספרים עליו ומה ש"מלכלכים" עליו, אלא זהו ציבור גדול, חיובי, ערכי, מוסרי ואינו עויין את המדינה. אומנם יש לו ויכוחים אידיאולוגים קשים עם צביון וערכי המדינה החילונית, וזה לגיטימי, אך הוא בשום אופן לא אויב המדינה ולא אויב העם, וחשובני שלאחר שהציבור יראה את הנתונים הוא ימתן את דעותיו נגד ציבור זה, ויווכח לדעת שלא רק שהוא לא קיבל תקציבים ותמיכות עודפות, אלא שלאורך כל השנים הוא קופח ביותר.

חלקו הרוחני של הקונטרס עוסק בדברי הרמב"ם נגד המתפרנסים מן הצדקה לצורך לימוד התורה, ומאידך מובאת דעתם של כל גדולי ישראל לאורך כל הדורות, שנהגו ונוהגים עד היום להתפרנס מן התרומות הייעודיות של התורמים החפצים שת"ח ישבו ויעסקו בתורה, וזאת ע"י כספי תרומתם.

עשיתי ככל יכולתי להביא את הנתונים הרשמיים והעדכניים ביותר, אך מלאכתי לא הייתה קלה, מכיוון שבמשרדי ממשלה רבים הקשו עלי במסירת נתונים (בעיקר משרד החינוך שעשו הכל כדי לא להעביר אלי את הנתונים, וכאשר העבירו הנתונים היו חלקיים, ורק בלחץ כבד מצדי ובסיוע הדוברת קיבלתי מהם נתונים טובים יותר שהאירו לי את העיניים, ואז הבנתי למה רצו להסתירם), אך היו כמה צדיקים בסדום שסייעו בידי ללא כל בעיות ולהם אני מעביר את תודתי.

תודות

תודה מיוחדת לאחי הרה"ג ר' דוד בניזרי שליט"א, ראש כולל אור החיים בבית שמש ורב המושב שדות מיכה, אשר מסייע לי רבות בהשגת חומרים רבים לדרשותיי, לתכניתי "חד וחלק" ברדיו קול ברמה, וכן על שעבר על כל החומר בקונטרס זה והעיר והאיר את כל הערותיו והארותיו המחכימות ששולבו בקונטרס, יהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח וימשיך להגדיל תורה ולהאדירה, נחת מכל יוצ"ח, אמן.

כמו כן תודה לכל אלו שסייעו לי ממשרדי הממשלה, הכנסת ועוד:

עמי צדיק - מנהל המחלקה לפיקוח תקציבי מרכז המחקר והמידע.

שלומית כהן - ראש ענף הפצת מידע, תחום מידע הסברה ודוברות/לשכת הסטטיסטיקן הממשלתי.

מחלקת המחקר בביטוח הלאומי.

דוברות משרד החינוך.

בני פפרמן - ראש אגף מחקר משרד הכלכלה, ועוזרו אסף מלכי.

יצחק גורביץ - משנה למנכ"ל התאחדות בוני הארץ.

משה גלסנר - דובר עיריית ביתר עילית.

נחמן סבן - חבר מועצת עיריית י-ם מטעם ש"ס.

רחמים חיון - יו"ר אגודת הסטודנטים, מכללת אונו החרדית

תוכנת אוצר החכמה

תוכנת אוצר השו"ת של בר אילן

ויקיפדיה

עובדות או הסתה!

הנושא החביב והפופולרי על רבים בחברה הישראלית, להתקיף, לבזות, להסית, להתריס ולהשמיץ את הציבור החרדי הוא, אי היציאה לשוק העבודה, ומאידך קבלת תמיכות מהמדינה ללומדים. ביטויים עולבים כמו: "אתם חיים על חשבון החילונים", "פרזיטים", "עלוקות", "טפילים", "לכו לעבוד" ועוד, הם לחם חוקם.

לאילו נשיב; מדוע אנו החרדים שמשלמים מיסים במדינה (בהמשך אוכיח בצורה חד משמעית שאנו משלמי מיסים לא פחות מאף אחד במדינה) צריכים לממן את לימודיהם של הסטודנטים באוניברסיטאות, שהסטודנטים יממנו את מלוא התשלום (ולא רק חלק קטן ביותר) עבור לימודיהם.

מן הסתם תשובתם תהא: א) הם שירתו בצבא והמדינה צריכה לפצותם על כך. ב) יש למדינה אינטרס להשקיע בסטודנטים, משום שהם כוח העבודה והעתיד של המחר. להם אשיב:

א) הרי חלק גדול מהסטודנטים הם בכלל ערבים שאינם משרתים בצבא, (והם מהווים כ-10% מכלל הסטודנטים במדינת ישראל (12.5% לומדים לתואר ראשון, 9% לתואר שני, 1-4.5% לתואר שלישי, ובמספרים יש כ-30,000 סטודנטים), ואף חלקים נכבדים מהם יוצאים בסופו של דבר נגד המדינה ומשתלבים בהנהגת אש"ף, חמס ועוד, אז למה לממן אותם?

דרך אגב, מימונם של כ-30 אלף הסטודנטים הערבים לשנה אחת הוא 1.1 מליארד ש"ח (בהנחה שרק 75% לומדים במוסדות מתוקצבים) מול כ-110 אלף בני ישיבות גבוהות ואברכים הממומנים בכחצי מליארד ש"ח בשנה בלבד.

ב) האם כל סטודנט חילוני שמגיע לאוניברסיטה נבדק אם שירת בצבא? הרי רבבות אזרחים ואזרחיות (לא חרדים) משתמטים מהצבא לא מטעמי דת ("אנרכיסטים", "פציפיסטים", "צפונים" למיניהם), ובכל זאת המדינה לא בודקת בציטיותיהם. וכן עולים חדשים רבים מגיעים בגיל מבוגר והם לא שירתו בצבא, ולא נמנע מהם לימודים.

ג) אם הקריטריון לתיקצוב הוא שירות בצבא, למה המדינה לא מממנת את רבבות החוזרים בתשובה ששירתו בצבא ונמצאים בישיבות, באותם סכומי עתק שהמדינה משקיעה בסטודנטים?

ד) בנוסף, חלק די נכבד מהסטודנטים הממומנים ע"י המדינה בתקציבי עתק (כל סטודנט ממומן בכל שנה ע"י המדינה בכ-48,750 ₪ חוץ מכל הקרנות של המדינה וקרנות וולונטריות המסייעות

להם רבות ועוד, וזאת לעומת אברך המקבל היום על יום לימודים ארוך 432 ש, ובחישוב שנתי 5,184 ש בלבד, כלומר סטודנט ממומן פי 10 מאברך!!! מה שהמדינה משלמת לאברך ב-30 שנה, היא עושה זאת עם סטודנט בשלש שנים) עוזבים את המדינה לחו"ל לאחר שהמדינה השקיעה בהם, ואפילו הם אינם נדרשים להחזיר את הכסף או לפצות את המדינה^א.

ה) הרי המדינה היא נגד צבא של שכירים, אבל אם בפועל המימון לסטודנטים הוא כהוקרה על שירותם בצבא (48,750 ש"ח לכל שנה, ו-146,250 ש לשלש שנות תואר ראשון), אז האם לא עדיף צבא שכירים שייבחרו אליו רק הטובים והמיוחדים, ובו המדינה תשקיע את כל המיליארדים שהיא משקיע בסטודנטים ותקבל צבא מעולה, קטן ויעיל? ויותר מזה, ילכו לצבא רק מי שרוצים ומי שבאמת ראויים מבחינת יכולתם.

ו) ושאלת השאלות היא, הרי אתם החילונים ו"דתיי המחמד" לא שוכחים אף פעם להזכירנו את דברי הרמב"ם בגנות המקבלים תמיכות לצורך לימודיהם, אז האם דברי הרמב"ם אינם מוסריים דיים לחייב גם אתכם לא לקבל תמיכות לצורך לימודיכם? א"כ למה המדינה צריכה לממן את לימודיכם בכלל? לכו לעבוד וממנו את עצמכם, והפסיקו לחיות על חשבון הציבור. אם אתם נגד תמיכות באנשים שלומדים תורה, ואתם שולחים אותם לעבוד ולממן את לימודיהם, אני מסכים לכך, אבל בתנאי שכל התמיכות של מיליארדי הש"ח שהמדינה נותנת לתרבות, לספורט, למימון הסטודנטים והאוניברסיטאות ועוד ועוד, תבוטל העברתם ושכל אחד יעבוד ויממן את עצמו.

אומנם המקטרגים יטענו עוד, "מה יוצא לנו מלימודיהם של בני הישיבות, לעומת הסטודנטים הלומדים מקצועות רבים שמפעילים את כל המשק"? אך גם זו אינה טענה, שהרי חלקם של הסטודנטים לומדים לימודי פילוסופיה, חכמה סינית, תרבות המאיה, מסעות נפוליאון וכד', (23% מהסטודנטים לומדים מדעי הרוח) מה התועלת בהם למשק. חלקם לומדים הוראה וכד', מה יוצא למשק מזה? הם ישיבו שהמורים הם המהנדסים של הדורות הבאים (על לימודי הפילוסופיה וחכמה סינית

א האם בריחת המוחות מהאקדמיה קיימת גם במקצועות אחרים? במחקר שערכו הפרופסורים עומר מואב ואריק גולד למרכז שלם, נכתב: "בקרב האוכלוסייה המשכילה, בעלי תואר בוגר ומעלה, הנטייה לרדת מהארץ גבוהה מזו של בעלי השכלה נמוכה. מעל 2.6% מכלל היהודים הנשואים המשכילים בקבוצת הגיל 25-40 בשנת 1995, מוגדרים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כיורדים בשנת 2002, זאת לעומת כ-1.1% בלבד בקרב בעלי ההשכלה הנמוכה".

"חברי סגל בכיר באוניברסיטאות תופסים את המקום הראשון, עם שיעור הגירה מחוץ לישראל של 6.5%. בעקבותיהם הרופאים, עם שיעור הגירה של 4.8%. אח"כ מגיעים המהנדסים והמדענים (שאינם עובדי אוניברסיטה), ששיעור ההגירה שלהם עומד על קצת יותר מ-3%. עפ"י נתוני המחקר, יש מתאם בין רמת ההשכלה להגירה בעיקר בקרב גברים, ובעלי תואר שני מהגרים יותר מבעלי תואר ראשון. בשיא מחזיקים האקדמאים והרופאים". נתון זה של אקדמאים בכירים העוזבים יותר את הארץ, הוא רק מגביר את התמיה על מדינת ישראל, משום שכלל שהיורד הוא בכיר יותר מדינת ישראל השקיעה בו יותר. על תואר ראשון המדינה משקיעה כפי שנראה לקמן בהרחבה 146,250 ש, תואר שני כ-243,000 ש, ותואר שלישי כחצי מליון ש!!! ולמרות כל ההשקעה הזו, או יותר נכון הבזבז הזה אף אחד לא נוקף אצבע, לא זועק, לא טוען לניצול המדינה וכד'. לענ"ד, המדינה חייבת לחייב כל סטודנט שממומן על ידיה לעבוד במדינה מספר שנים, ואם ירד קודם זמן זה יצטרך להחזיר למדינה את הכסף שהושקע בו.

וכד' הם אפילו לא יתייחסו כי מה באמת יאמרו), ויש חשיבות בהרחבת אופקים ובידיעת היסטוריית העמים. אף אנו נשיבים שבני הישיבות הם מחנכי וממשיכי הדורות הבאים, ובעצם הם ממשיכי העם היהודי, וללא תורתם והעמקתם לא יהיה בסוף עם ישראל, וכפי שכבר אמר אחד מגאוני ישראל לפני כאלף שנה הלא הוא רב סעדיה גאון (ספר אמונות ודעות ח"ג פסקא ז'): **"לפי שאומתנו בני ישראל אינה אומה אלא בתורותיה"** (תורה שבכתב ושבע"פ). מלימודים בישיבה יוצאים ראשי ישיבות, מגידי שיעורים, רבני ערים, שכונות ומושבים, שליחים בחו"ל, מוהלים, סופרי סת"ם, משגיחי כשרות ועוד ועוד².

ובאשר למשמיענו מהציונות הדתית, ברצוני לשאול אותם: האם אין להם רבנים המקבלים משכורות מהמדינה ומהציבור, הרי הרמב"ם (בהל' ת"ת ובפירוש המשנה) שהם ששים להשתמש בו כנגדנו, אוסר על כל דמות רבנית בכל תפקיד לקבל כל תשלום, אלא א"כ הוא חולה, זקן או בעל מום?

כמו כן, למה המדינה צריכה לממן ישיבות תיכוניות, הרי הם בגיל שיכולים לעבוד, אז שיצאו לעבוד לפרנסתם ויממנו את לימודיהם?

האם לציונות הדתית אין ישיבות גבוהות וישיבות הסדר הממומנות בכפלי תקציבים (בישיבות גבוהות ציוניות התעריף לתלמיד הינו 864 ₪, לעומת בחור בישיבה חרדית בגיל המקביל הממומן ב-240 ₪ בלבד. אברך חרדי ממומן ב-432 ₪ בלבד, לעומת בחור ישיבת הסדר הממומן במחיר של 1864 ₪ ממושרד החינוך וממקורות נוספים), למה? הרי הרמב"ם אוסר בכל אופן לקבל כסף על לימוד תורה ואף קורא לזה חילול ה', האם חילול ה' זה רק כשחרדים מקבלים כסף, ואילו אצלם החוקים שונים, או שאצלם הרמב"ם נועד רק כדי לנגח חרדים, אך הוא לא נועד לקיום עצמי שלהם?

כאשר מדובר בחרדים "כולם נקבצו באו לך" ("דתיים" וחילונים), כולם מקטרגים, מסיתים ומדיחים, כאילו שמדובר כאן ב"אויבי העם" המכלים כל חלקה טובה. אך אותם "חיות טרף" מתגלים כ"פי נפש" כאשר מדובר בעובדים הזרים והמסתננים מאפריקה וכד', הלומדים במערכת החינוך של מדינת ישראל, משתמשים בשרותי הבריאות ושאר שירותי המדינה, כולם רצים לדאוג לזכויותיהם שחלילה לא יפגעו. הם הרי אינם משלמים מסים למדינה, ורק נהנים מהמדינה ותשתיותיה בלי לתרום דבר. את כל

ב יש להוסיף ולשאול אותם, לאורך כל ההיסטוריה היהודית, איזה ערך מכל הערכים שבנו לעצמם בדור הזה, הגן בעבר יותר מהערך הנעלה של לימוד התורה? המשורר ח.נ. ביאליק אמר: "הישיבה היא בית היוצר של נשמת האומה היהודית". ובכנס בתל אביב, אמר ביאליק בפני מחנכים: "כאשר יצאנו לגלות בבית ראשון לקחנו איתנו את התורה שבכתב, בגלות בית שני לקחנו איתנו תורה שבעל פה, אם ח"ו יגזר עלינו לצאת לבית שלישי מה נקח איתנו, ארגז עגבניות מעין חרוד?!"

"בור ששתיית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן", אותה באר שממנה שתה העם היהודי והרוה את צמאונו לאורך אלפי שנות גלות, האם היא לא שמרה על עם ישראל יותר מלגיון סטודנטים, שבהרבה מקרים אין בינם לבין תועלת ממשית לקיום האומה ולא כלום.

הכסף שהם מרויחים פה הם משגרים לארצות מוצאם, וגורמים להוצאת מטבע זר ויקר מהארץ. הם גורמים לאלימות, פשע והתבוללות. היכן הם אותם שוחרי טובתה של מדינת ישראל, החסים על ממונם "הנסחט ונשדד ע"י החרדים"? החוששים לפגיעה בחירותם, ממונם ובאורח חייהם.

לצערי הרב, היום, כל זב וצרוע פוער את פיו נגד העולם החרדי ובני התורה, ההתבטאויות הם חמורות ביותר, ולו היו נשמעות כלפי יהודים בחו"ל הם היו מוגדרות כאנטישמיות, ומדינת ישראל עם כל הארגונים נגד אנטישמיות והשמצה היו קמים ומזדעקים כנגד אותם אנטישמים, אבל המצב כאן הוא לא פחות גרוע, אלא אף יותר, כאשר זה מגיע מגוי אז הוא גוי, אך כשזה מגיע ממני שמכונה "בן עמי" ו"אחי" הכאב והתסכול הוא נוראי יותר.

שמעתי לא מזמן, על אדם חילוני שנסע עם אשתו המתקרבת קצת ליהדות(ה) במכוניתם ברחובות ירושלים, ובהגיעם למעבר חציה הבעל ראה אברך לבוש בלבוש חרדי, ואמר: "איך אני שונא את החרדים הללו, עם הלבוש הגלותי הזה", ועוד כמה דברי בלע. בני הזוג המשיכו בנסיעתם עד למעבר החציה הבא ושוב עצרו, והפעם לכבוד כלב שחצה את הכביש: "וואו איזה כלב חמוד, איך אני אוהב כלבים" התפעל הבעל. אשתו מחתה בו בתוקף על איך שהוא הדרדר, שכלב חשוב ואהוד בעיניו יותר מיהודי חרדי. ואכן, לצערנו כך היא המציאות, שבמדינת ישראל יש ח"כ, אנשי מדע ותקשורת, ארגונים רבים ועוד הדואגים לבעלי חיים ולזכויותיהם יותר מאשר לזכויות החרדים, זו תחושתנו ואיתה א"א להתווכח כי היא מציאות.

כדי לנסות להביא לשינוי בדעת הקהל, ערכתי מחקר על דברי הרמב"ם וההלכה היהודית באשר להיתר להתפרנס מאחרים לצורך לימוד תורה. וכן חקרתי את נושא העבודה בקרב החרדים והשתתפותם בתשלום מסים וכד' לקופת המדינה. המחקר הוא רציני ביותר והנתונים מעידים על מציאות אחרת בקשר לחרדים, ורצוי לקרוא את הנתונים שנמצאים כאן, ולהבין שכל הנאמר על החרדים הוא כולו או לפחות ברובו שקר וכזב, ועלילות דברים.

אומנם דרכו של שקר, שאם חוזרים עליו הרבה פעמים הופך הוא לעובדה, ובהרבה מקרים גם אם ישמעו את העובדות לאשורן, כיון שהתרגלו והתחנכו בשקר הם לא יתנו לעובדות לבלבל אותם.

דומה הדבר לעלילות הדם שסבל עם ישראל לדורותיו, ששום טענה הגיונית לא עמדה למול האנטישמיות, כי מטרה אחת הייתה להם - להבאיש את ריחו של היהודי ר"ל. אולם אין ספק כי רבים הם אשר פשוט נגררים בלא משים אחרי כל מיני סיסמאות נבובות וריקות מתוכן, שכאשר ישמעו את הנתונים דלהלן, ואת דעות הפוסקים בנידון, ושב ורפא להם.

האם החרדים משלמים מיסים?

אחד מהשקרים הגדולים הנפוץ במדינת ישראל נגד החרדים (וישנם רבים) הוא, שאין החרדים משלמים מיסים כלל וכלל וזאת בגלל שאינם עובדים כלל, ושאר האזרחים החילונים הם המוממנים את הציבור "הפרזיטי" הזה. שקר זה הוא כ"כ מתועב שבכוחו ליצור דה לגיטימציה והשנאה לציבור החרדי. לו היה בו איזה שבב של אמת החרשתי, אך מכיון שכל כולו שקר וכזב אין אני יכול להחריש יותר בענין זה, ואחשוף כעת את נתוני האמת בפני הציבור, וירא העם וישפוט באיזו גלות אנו נמצאים, ובאיזו שנאת התורה אנו חיים.

טעות נפוצה אצל רבים, בחושבם שתקציב המדינה מורכב אך ורק ממסים ישירים, דהיינו מיסים על עבודה, ולכן הם אומרים: "אם כולם ילמדו תורה, אז איך המדינה תתקיים בלא מיסים?" לו באמת היו הכנסות המדינה רק ממיסים על עבודה אזי היה מקום לבדוק טענה זו, אך במציאות טענה זו אינה נכונה עובדתית, וזאת משום שהכנסות המדינה בנויות ממספר מקורות, וההכנסות מהם הם אף גדולות מהמיסים על עבודה, מיסים אלו נקראים מיסים עקיפים, ועל שני סוגי המיסים הללו ארחיב כעת.

מיסים

יש שני סוגים עיקריים של מס במדינת ישראל, מס ישיר ומס עקיף.

מס ישיר - הוא מס המוטל על מבצע הפעולה. מס שהאדם משלם באופן ישיר על הכנסתו, וחברה משלמת על רווחיה. דוגמאות למיסים ישירים: מס הכנסה (שכירים, חברות, עצמאים, מנהלי חברות, שוק ההון ודיבידנד), מס נדל"ן (מס רכוש, מס רכישה, מס שבח מקרקעין, מס מכירה), דמי ביטוח לאומי, מס בריאות¹.

ג **ביטוח לאומי** - תשלום דמי הביטוח כסדרם מקנה זכות לרוב קצבאות הביטוח הלאומי. כל תושב ישראל בן 18 ומעלה חייב על-פי החוק להיות מבוסח בביטוח הלאומי ולשלם דמי ביטוח (חוץ מאישה נשואה שכן זוגה מבוסח והיא עקרת בית בלבד, וכן חוץ מממי שעלה ארצה ונעשה תושב ישראל לראשונה מעל לגיל 62, מקבלי קצבאות נכות לסוגיהם, חייל בשירות סדיר, אסיר או עציר, עולה חדש ועוד). גם מי שאינו עובד ואין לו הכנסות משלם דמי ביטוח בסך 162 ₪.

ביטוח בריאות - על-פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי, החל ב-1 בינואר 1995, כל תושב/ת ישראל מבוסח בביטוח בריאות. כל תושב ישראל בן 18 ומעלה חייב לשלם דמי ביטוח בריאות למוסד לביטוח לאומי יחד עם דמי הביטוח הלאומי, חוץ מעקרת בית (אבל עקרת בית המקבלת קצבת זקנה או שמשולמת לבן זוגה תוספת לקצבת זקנה חייבת בתשלום). עפ"י החוק כל תושב/ת ישראל חייב לשלם דמי ביטוח בריאות מכל הכנסותיו בשיעור הקבוע בחוק. מי שאינו עובד ואין לו הכנסות ישלם דמי ביטוח בריאות מינימליים. סכום התשלום לחודש הוא 101 ₪.

מס עקיף - הוא מס המוטל על המוצר עצמו, זהו מס המתלווה למוצר או שירות מסויים. דוגמאות למיסים עקיפים: מס ערך מוסף (מע"מ), מס קניה על יבוא, מכס, מס קניה מקומי, מס דלק (בלו), מכס, ארנונה, רשיונות רכב, קנסות, אגרות שונות, מס קנייה על סיגריות ואלכוהול, מס קניית רכב ועוד.

מיסי יבוא בישראל

מיסי יבוא בישראל מתחלקים לסעיפים שונים, לפי סוג המוצר, מחירו, ופרמטרים רבים נוספים. מיסים אלו מכונים לעיתים "תשלום מכס", אך למעשה מכס הוא רק אחד ממרכיבי התשלום על יבוא עצמאי של חבילות.

מיסי הייבוא בישראל מתחלקים ל-3 קטגוריות עיקריות:

מס קנייה - מס בשיעור לא אחיד, המשתנה לפי סוג המוצר המיובא. מס קנייה מוטל על יבוא ועל יצור מקומי. מס זה כולל גם את מס הבלו המוטל על דלק וסיגריות.

מכס - זהו מס המוטל על יבוא או יצוא של סחורות. מס זה נגבה בנמלי התעופה והים. בישראל נהוג מכס על מוצרים רבים, כגון: חוטי תפירה מכותנה ומשקאות אלכוהולים ועוד.

מס ערך מוסף - המע"מ הוא מס עקיף שהצרכן נושא בפועל בעלותו. המע"מ נכלל במחירים של מוצרים ושירותים כאחוז ממחירים, וכיום המע"מ הוא 18%.

כעת, לאחר שהבהרתי את סוגי המיסים המוטלים על אזרחי מדינת ישראל, בואו ונבדוק את יישומם ביום יום, והאם יש אפשרות להימלט מהם, והאם הם מוטלים על כל אזרחי המדינה באופן שווה.

קניית דירות -

קופת המדינה מתעשרת בעת רכישת דירה חדשה ע"י זוגות צעירים או משפרי דור בלמעלה מ-50% מערך הדירה, כך עולה מסקירה מיוחדת של התאחדות בוני הארץ, שהוכנה ע"י אגף הכספים והכלכלה בהתאחדות וחברת BDO.

הרכב עלויות מחיר דירה ממוצעת בישראל (עפ"י הסקר המיוחד של התאחדות בוני הארץ)

מנתונים אלו עולה שכאשר הקרקע היא בבעלות המדינה אז מחיר הקרקע + כל המיסים יוצא 59.1%. בנוסף גם מעלויות הבנייה ומהרווח היזמי יש למדינה הכנסה.

משמעות הדבר היא, שאם ניקח דירה במחיר של 1 מליון ₪, לקופת המדינה זורמים מקנייה זו כשש מאות אלף ₪.

סעיף	אחוז
קרקע	34.1%
מע"מ במחיר הדירה	13.8%
היטל השבחה	2.6%
מס רכישה לרוכש הדירה	1.5%
היטלי פיתוח ואגרות בנייה	0.9%
מס שבח	1.3%
מס רכישה בגין הקרקע	1.7%
עלויות בנייה	31.1%
רווח יזמי	13.0%

כעת, כידוע לכולם, הציבור החרדי עושה כל מאמץ לרכוש לכל ילד שמתחתן דירה, וזאת ע"י כניסה לחובות, הלוואות, גמחי"ם ועוד. משמעות הדבר, שאברך חרדי מיד עם תחילת חייו האישיים הוא תורם לקופת המדינה כחצי מליון ₪, וזאת עוד לפני שדיברנו על שאר המיסים. להזכירם במשפחות החרדיות בד"כ ממוצע הילדים עומד על כ-8 עד 10 ילדים, כך שכל משפחה חרדית תורמת רק בסעיף הדירות מליוני שקלים.

בדין וחשבון של בנק ישראל משנת 2007 (פרק ח' - סוגיות במדיניות הרווחה) מובא ש-67% מהחרדים יש להם בעלות על דירה, ואילו לכלל האוכלוסיה היהודית יש ל-70.7% בעלות על דירה⁷.

הכנסת המדינה מסעיף מס רכישה בשנת 2013 היתה ארבעה מיליארד ושלש מאות מליון ₪ (4,300,000,000 ₪).

ד מוסר השכל גדול ניתן ללמוד מכאן. תמיד מטיפים לנו ללמוד ליבה ותואר אקדמי והשכלה כללית וכד', בנימוק "כדי ללא תחיו בעוני, ותתפרנסו בכבוד", אך לאור נתונים אלו שבעלות על דירה יש לחרדים באחוזים כמו לשאר האוכלוסיה זה אומר דרשני, שהחרדים בלי ההשכלה הכללית אלא רק עם השכלת התורה (השכלה בגימטריה שווה ש"ס, דהיינו ששה סדרי משנה, בגרות שווה בגימטריה תורה), זוכים להגיע לדירה משלהם, מעיד אלף עדים שמי שזן ומפרנס לכל זה בורא עולם.

מס שבח ומס מכירה -

אנו קונים ומוכרים דירות, ומשלמים מס שבח ומס מכירה.

הכנסת המדינה מסעיף מס שבח ומכירה (מס שבח מקרקעין הוא מס המוטל על רווח הון הנובע ממכירת מקרקעין, או מכירת מניות באגוד מקרקעין. המס בוחן את רווח ההון שנוצר לאדם בעת ביצוע העסקה, דהיינו התמורה אותה הוא מקבל אל מול המחיר ששילם בעת רכישת הנכס) בשנת 2013 היתה שני מיליארד ומאתיים מליון ₪ (2,200,000,000 ₪).

מס קניה -

כל החרדים משלמים מס קנייה משום שהם קונים מקררים, מכוניות כביסה, תנורים וכל שאר מוצרי חשמל, מכוניות (המס שמשלמים על מכונית הוא כ-100% משווי הרכב, דהיינו אם קונים רכב ממוצע בכ-140 אלף ₪, 70 אלף ₪ מסכום זה עובר לקופת המדינה) ריהוט, סיגריות, אלכוהול וכד'.

הכנסת המדינה מסעיף מס קנייה בשנת 2013 היתה ששה עשר מיליארד ומאה מליון ₪ (16,100,000,000 ₪).

מע"מ -

על כל מוצר שאנו קונים אנו משלמים מע"מ, וכן משלמים מע"מ לכל נותן שירות (בעל מקצוע שאנו רוכשים את שירותו).

הציבור החרדי ידוע כצרכן שצורך כמויות גדולות של מוצרים, וזאת בגלל ריבוי הילדים בכל משפחה. בכל קנייה שהצרכן החרדי עורך במכולת או ברשתות הגדולות, הוא יוצא עם עגלות עמוסות וגם תשלום גבוה. על כל קניה כזו מופרש באופן אוטומטי מס ערך מוסף, הידוע בשמו האחר מע"מ, בשווי של 18% לקופת המדינה. (יש להדגיש בנוסף למיסים הרגילים את תשלום המיסים היחודיים יותר לציבור החרדי - והדתי והוא, מס הכנסה על תשמישי מצוה ותשמישי קדושה, שהציבור החילוני שייך אליהם פחות, והציבור החרדי - דתי הוא זה שנוקק להם בעיקר, כגון: ציציות, תפילין, ספרי תורה, סוכות, מגילות והרשימה עוד ארוכה. סופרי סת"ם, מוהלים, שוחטים החייבים על פי חוק לדווח על הכנסותיהם, והמדינה מקבלת מהם הכנסות נאות. חנויות לתשמישי קדושה, שכל פריט היוצא מהחנות מחוייב בתשלום).

הכנסת המדינה מסעיף מע"מ (מע"מ רגיל ומע"מ על מלכרי"ם ומוסדות פיננסיים) בשנת 2013 היתה תשעים ושלושה מיליארד וארבע מאות וחמישים ושנים מליון ₪ (93,452,000,000 ₪).

בלו -

אנו משלמים את מס הבלו המוטל על סיגריות, (לצערי הרב רבים מהציבור החרדי מעשנים). כמו כן הבלו כולל את המס על הדלק, והרי לרובות רבות של חרדים יש רכבים וממילא

רוכשים דלק רב. דרך אגב דלק (סולר ונפט) זה לא רק לרכבים אלא גם לחימום הבית, הפעלת מכונות ועוד.

הכנסת המדינה מסעיף בלו (על סיגריות ודלק) בשנת 2013 היתה שבעה עשר מיליארד ומאה מליון ₪ (17,100,000,000 ₪).

מכס -

גם חרדים טסים לחו"ל (הרבה לאומן, אנגלוסקסים שלומדים בארץ ונוסעים לחופשות וסתם תיירים) ומושלמים מס בנסיעות לחו"ל ובחזרה.

הכנסת המדינה מסעיף מכס והיטל על יבוא בשנת 2013 היתה שני מיליארד וארבע מאות מליון ₪ (2,400,000,000 ₪).

אגרות ורשיונות -

אנו משלמים אגרות ורשיונות בכל התחומים, כגון אגרת בנייה, אגרת רישוי, אגרת רדיו ועוד.

הכנסות המדינה מאגרות ורשיונות אחרים בשנת 2013 היתה חמישה מיליארד ושבע מאות מליון ₪ (5,700,000,000 ₪).

סיכום הכנסות המדינה:

הכנסות המדינה מסעיף מס הכנסה (מס ישיר) בשנת 2013 היתה, תשעים וארבעה מיליארד ₪ (94,000,000,000 ₪).

סך הכנסות המדינה מהמיסים דלעיל (ישירים ועקיפים) לשנת 2013 היתה, מאתיים ושלשים וחמישה מיליארד, ותשע מאות וחמישים ושניים מליון ₪ (235,952,000,000 ₪).

בנוסף, למדינה יש הכנסות ממקורות נוספים, ובהכנסות אלו יש חלק לכל אזרחי המדינה: תמלוגים ממפעלים עסקיים, תמלוגים מאוצרות טבע, תמלוגים מחברות ממשלתיות, דיבידנדים מחברות ממשלתיות, הכנסות ממכירת קרקעות המדינה, הכנסות הון ממכירת חברות (הפרטה) ועוד.

סך כל התוספות שאינם ממסים ואגרות הוא, עשרים ושבעה מיליארד, ושלש מאות תשעים ושמונה מליון ₪ (27,398,000,000 ₪).

סה"כ הכנסות המדינה לשנת 2013 היה, כמאתיים ששים ושלושה מיליארד, שלש מאות וחמישים מליון ₪ (263,350,000,000 ₪).

וסך התקבולים השוטפים הוא, כמאתיים שבעים ותשעה מיליארד, ושמונה מאות ארבעים וחמישה מליון ₪ (279,845,000,000 ₪).

סך מס הכנסה

טעות נוספת נפוצה אצל רבים, בחושבם שכל אדם שעובד הוא משלם מס הכנסה למדינה עבור כל הכנסה שהיא, אך אין הדבר נכון. כדי להתחייב בתשלום מס, צריך שההכנסה מהעבודה תהיה בגובה מסויים ורק אז יתחיל לשלם, וגבול ההתחלה לתשלום מס נקרא סף המס (והמשתכר פחות מסף המס פטור מתשלום המס).

סך מס הכנסה - היינו ההכנסה שמעליה היחידים מתחילים לשלם מס הכנסה. סף זה תלוי בנקודות הזיכוי שהיחיד זכאי להם. לדוגמא: גבר הזכאי ל-2.25 נקודות זיכוי יתחיל

לשלם מס הכנסה החל

מ-4,838 ₪ לחודש בשנת

2012. (נזכיר שגם יחידים שהכנסתם

נמוכה מסף מס הכנסה משלמים

מיסים ישירים אחרים כמו דמי ביטוח

לאומי ומס בריאות, וכמובן גם מיסים

עקיפים).

בשנת 2011 היו 49.7%

מהיחידים מתחת לסף

המס: 52.2% מכלל השכירים

ו-33.8% מכלל העצמאים,

וזאת לעומת 51.2% בשנת

2010. בשנת 2012 עלה שיעור

היחידים מתחת לסף המס

ל-52.3%. גידול של כ-5%

בתחולת האוכלוסייה מתחת

לסף המס נובע מעלייה

משמעותית בגובה סף המס

עבור הורים לפעוטות. (מתוך

מודל מס הכנסה פרק ה' עמ' 9)

לוח ה-6

סך מס הכנסה ליחיד לפי מספר נקודות זיכוי

(ש"ח לחודש ובאחוזים)

שיעור שינוי (ב%)					
2011-2012	2010-2011	2012	2011	2010	
גובה סף מס הכנסה (בש"ח לחודש)					
2.9	2.0	4,838	4,703	4,613	1. גבר
2.8	3.0	5,709	5,554	5,390	2. אישה
2.8	2.8	7,245	7,047	6,854	3. אישה, אם לילד אחד
24.6	2.8	8,780	7,047	6,854	4. אישה, אם לפעוט אחד
70.4	2.0	8,013	4,703	4,613	5. גבר, אם לפעוט אחד
2.8	2.7	8,780	8,540	8,318	6. אישה אם לשניים
3.6	2.4	9,837	9,495	9,269	7. אישה, אם לשלושה
135.7	2.0	11,084	4,703	4,613	8. גבר, אם לשני פעוטות
4.4	2.4	10,861	10,404	10,160	9. אישה, אם לארבעה
שיעור היחידים מתחת לסף המס (באחוזים)					
5.2	-2.8	52.3	49.7	51.2	סה"כ
5.9	-2.7	55.2	52.2	53.6	שכירים
-1.1	-4.5	33.4	33.8	35.4	עצמאים
8.6	-4.4	39.6	36.5	38.2	גברים
3.0	-1.8	67.6	65.6	88.8	נשים

מקור: מודל המס של מנהל הכנסת המדינה.

מהטבלה רואים שלהתחיל לשלם מס הכנסה הוא רק מגובה מסויים, וגם אז זה תלוי בנקודות הזיכוי, שלמעשה מעלות את הסף לגבהים גבוהים יותר ומונעות תשלום מס.

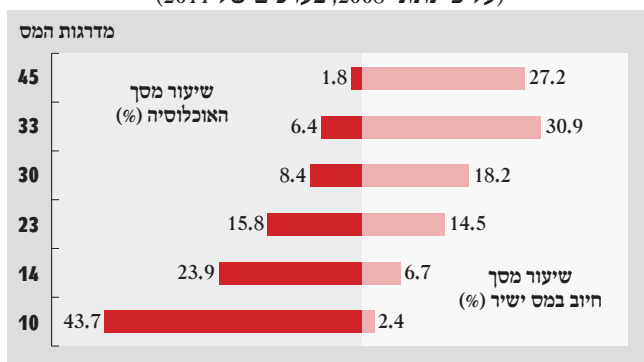
התפלגות האוכלוסיה לפי מדרגות המס

בשנת 2011, 1.8% מהיחידים שהם כ-64,000 איש, שהשתכרו כ-40,000 ₪ ברוטו בחודש ומעלה, נמצאו במדרגת מס ההכנסה העליונה (45%). יחידים אלו ריכזו כ-13% מההכנסה ברוטו, ושילמו כ-34% מסך תשלומי מס ההכנסה. חלקם של יחידים אלה בתשלומי דמי הביטוח הלאומי ומס הבריאות הוא כ-16% בלבד, בשל הגבלת תשלומים אלה בתקרה.

כ-6% מהיחידים (שהם כ-200,000 איש) שהשתכרו בין 21,000 לכ-40,000 ₪ ברוטו לחודש, נמצאו במדרגת מס הכנסה של 33%. יחידים אלה ריכזו כ-20% מההכנסה ברוטו ושילמו כ-33% מסך תשלומי מס הכנסה, וכ-27% מסך תשלומי דמי הביטוח הלאומי ומס הבריאות.

כ-8% מהיחידים, (שהם כ-250 אלף איש) שהשתכרו בין 14,000 לכ-21,000 ₪ ברוטו לחודש, נמצאו

גרף ה-1
התפלגות האוכלוסיה וחיוב מס ישיר לפי מדרגות המס
(על פי נתוני 2008, בערכים של 2011)

מקור: עיבוד מינהל הכנסות המדינה

במדרגת מס הכנסה של 30%. יחידים אלה ריכזו כ-16% מההכנסה ברוטו ושילמו כ-18% מסך מס ההכנסה, וכ-20% מסך תשלומי דמי הביטוח הלאומי ומס הבריאות. (מתוך מודל מס הכנסה פרק ה' עמ')

10 - 11).

נטל המס הישיר

בשנת 2011 הסתכמו סך ההכנסות החייבות ברוטו של יחידים בכ-410 מיליארדי ₪. סך המסים הישירים הסתכמו בכ-85 מיליארדי ₪ (כ-55 מיליארדי ₪ ממס הכנסה, וכ-30 מיליארדי ₪ מדמי ביטוח לאומי ומס בריאות, ללא חלק המעסיק), ומכאן ששיעור המס הממוצע היה כ-20.6% (שיעור מס הכנסה ממוצע עמד על כ-13.4%, שיעור דמי ביטוח לאומי ומס בריאות על כ-7.2%).

התפלגות קבוצות ההכנסה

אוכלוסייה ברמת הכנסה מעל 35,000 ₪ לחודש ברוטו היוותה כ-3% מכלל האוכלוסייה (כ-104,000 יחידים), ריכזה כ-21% מההכנסה ברוטו של כלל היחידים ושולם על ידיה כ-36% מסך גביית המסים הישירים (כ-44% מסך גביית מס הכנסה). שיעור מס ישיר ממוצע ברמות ההכנסה הגבוהות מגיע לכ-36% מסך ההכנסה.

משקל של היחידים ברמת ההכנסה של 7,000 - 14,000 ₪ באוכלוסייה היה כ-25% (כ-750,000 יחידים). יחידים אלה ריכזו כ-26% מההכנסה ברוטו ושילמו כ-17% מסך תשלומי המסים הישירים.

כ-58% מכלל האוכלוסייה (שהם כ-1,740,000 יחידים) נמצאו ברמות ההכנסה של עד 7,000 ₪ לחודש. הכנסותיהם היו כ-22% מההכנסות ברוטו של יחידים והם שילמו כ-5% מסך גביית המסים (1.1% מסך מס הכנסה, וכ-12% מסך דמי הביטוח הלאומי ומס הבריאות). (מתוך מודל מס הכנסה פרק ה' עמ' 15).

לוח ה-10

סך כל אוכלוסייה: התפלגות ההכנסה ברוטו¹, חמש הישיר וההכנסה נטו לפי עשירונים²
(בשנת 2011, בשי"ח ובאחוזים)

עשירון	הכנסה ברוטו			המיסוי הישיר כאחוז מההכנסה ברוטו (באחוזים)			התפלגות המס הישיר (באחוזים)			הכנסה נטו		משקל העצמאים
	הכנסה לא מותקנת (בשי"ח, לחודש) ³	הכנסה מותקנת (בשי"ח, לחודש) ³	התפלגות (באחוזים)	סך הכל	מס הכנסה בריאות ⁴	דמי ביטוח לאומי ומס	סך הכל	מס הכנסה בריאות ⁴	דמי ביטוח לאומי ומס	בשי"ח, לחודש (באחוזים)	התפלגות (באחוזים)	
1	977	3,164	1.0	3.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.4	947	1.3	4.9
2	1,964	4,323	2.1	3.2	0.0	0.3	0.3	0.0	0.9	1,901	2.5	7.4
3	3,053	5,401	3.2	3.4	0.0	0.5	0.5	0.0	1.5	2,950	3.9	9.8
4	4,167	6,301	4.4	3.5	0.0	0.8	0.8	0.0	2.1	4,021	5.4	11.1
5	5,285	7,153	5.6	4.5	0.6	1.2	1.2	0.3	3.0	5,046	6.7	10.8
6	6,593	8,181	7.0	7.5	2.3	2.5	2.5	1.2	5.0	6,095	8.1	11.4
7	8,273	9,672	8.7	10.5	4.1	4.5	4.5	2.7	7.7	7,402	9.9	13.0
8	10,813	12,105	11.4	15.4	7.8	8.5	8.5	6.6	12.0	9,144	12.2	15.5
9	15,586	16,934	16.5	22.1	13.2	17.6	17.6	16.3	20.1	12,145	16.2	19.2
10	37,961	41,194	40.1	32.9	24.4	63.9	63.9	72.9	47.2	25,475	33.9	29.5
מאונ עילון	120,271	134,824	12.7	35.6	30.1	5.5	21.9	28.6	9.6	77,451	10.3	58.1
חציון	5,899	7,615	6.6	6.6	2.1	4.5				5,509		
מומוצע	9,467	11,443	10.6	20.6	13.4	7.2				7,513		13.3
סך הכל			100.0				100.0	100.0	100.0		100.0	
מדד ג'יני	0.524	0.430								0.459		

שעור מס הכנסה שולי ממוצע:

ממוצע לאדם: 16.8%

משוקלל לפי הכנסה ברוטו החייבת במס לפי שיעורים רגילים: 25.7%

היקף האוכלוסייה (באלפים): 3,608

מתוכם שכירים: 3,129

עצמאים: 479

הערות ללוח:

(1) ההכנסה הכוללת.

(2) עשירוני הכנסה שנתית חייבת במס הכנסה של כלל האוכלוסייה. מנהלי חברות נמנים עם עצמאים.

(3) הכנסה מותקנת - שכר ממוצע לחודש עבודה שכיר בתוספת סך הכנסה שנתית חייבת (למעט שכר) חלקי 12. הכנסה לא מותקנת-סך הכנסה שנתית חייבת חלקי 12.

(4) אצל שכירים תשלומים של העודב בלבד.

מסקנה - הנתונים עד כה מראים בבירור, שעיקר הכנסות המדינה מגיעות מסעיפים רבים של מיסים אותם משלמים כלל האזרחים בלי הבדל של דת, אמונה, גזע וצבע, ואלו תשלומים שלא ניתן להתחמק מהם מכיוון שהם משולמים על קניית

מוצרים ושירותים, "ישלמו יקבלו, לא ישלמו לא יקבלו", ולמעשה החלק של המיסים הישירים המגיעים ממס הכנסה על עבודה וכד' הם רק כשליש מהכנסות המדינה (וגם זה לא מדויק כל כך, אלא 60% מהמיסים הישירים (מהשליש) הם מס הכנסה על עבודה, והשאר זה ביטוח לאומי ומס בריאות שאותו משלמים כלל האזרחים, עובדים שאפילו לא הגיע לסף המס, ולא עובדים בכלל).

גם אם הייתה הטענה שהחרדים אינם עובדים ואינם מכניסים כסף לאוצר המדינה מעבודה טענת אמת (זו טענה שקרית לחלוטין כפי שאוכיח לקמן ש-55% מהחרדים עובדים מול 67% מכלל האוכלוסייה), בכל אופן עדיין יש להם חלק בכ-65% (כ-2 שלישי) מהכנסות המדינה, דבר המצדיק ומחייב לתת להם את מלוא הזכויות כמו כל אזרח במדינה. וכי כל שאר האזרחים במדינת ישראל שותפים במאה אחוז בהכנסות המדינה? הלא ישנם מאות אלפים שהם מובטלים או שאינם רוצים לעבוד (33% מכלל האנשים באוכלוסייה הלא חרדית בגיל העבודה שיכולים לעבוד ואינם עובדים), חולים ונכים שאינם מכניסים למדינה, היעלה על הדעת למנוע מהם תקציבים? היעלה על הדעת לגנותם ולבזותם? בכל חברה בעולם יש חזקים יותר ויש חלשים יותר, ותפקיד החזקים לסייע לחלשים שלא שפר חלקם, ולא להתעמר בהם.

בנוסף לכך, ראינו לעיל נתון מדהים ש-52.3% מאזרחי מדינת ישראל שעובדים אינם משלמים כלל מס הכנסה על עבודתם, ורק 47.7% מכלל העובדים משלמים.

עוד ראינו שרוב המסים הישירים מעבודה - 76.3% (כ-84% מסך מס הכנסה, וכ-62% מסך דמי הביטוח הלאומי ומס בריאות) משולמים ע"י ה-3 עשירונים העליונים (המשתכרים מ-14,000 ₪ ברוטו ואילך) שהם כ-16.6% מכלל האוכלוסייה העובדת, ואילו שאר המסים הישירים שהם 23.6% משולמים ע"י שאר האוכלוסייה שהיא 83.4%.

ה-83.4% (מהאוכלוסייה העובדת ומשלמת מיסים) מתחלקים למעמד הביניים ולמעמד הנמוך. מעמד ביניים הם אלו שעובדים ומשלמים מיסים מעבודתם, והם מהווים 25% מכלל האוכלוסייה העובדת ומשכורתם נעה בין 7,000 ₪ - 14,000 ₪ ברוטו, והם משלמים רק 17% מסך תשלומי המיסים הישירים. ואילו המעמד הנמוך שעובדים ומשתכרים עד 7,000 ₪ ברוטו שהם כ-58% מכלל האוכלוסייה העובדת ומשלמת מס, הם משלמים רק כ-5% מסך גביית המיסים (1.1% מס הכנסה וכ-12% מסך תשלומי הביטוח הלאומי ומס בריאות).

הערה - נתון זה בקשר למעמד הביניים הוא לתשומת לבו של שר האוצר יאיר לפיד, הטוען בכל הזדמנויות שנטל המיסים ברובו מוטל על כתפי מעמד הביניים, כשבמציאות אנו רואים שאין לזה כל שחר, משום שבמעמד הביניים מוגדר כל יחיד המשתכר בין 3,000 ₪ - 8,000 ₪ נטו (וזה גם לפי ההגדרה המחמירה והמרחיבה של מעמד הביניים), אבל הכנסה כספית נטו למשק בית למעמד הביניים נעה בין 7,600 ₪ - 18,600 ₪. לאור זאת, אם אנו מחשבים את מעמד הביניים עפ"י הכנסת היחיד אז בוודאי שאף אחד מהם לא

מגיע לעשירון השלישי אפילו, ובוודאי לא לשני אלא הוא נדחק לאותם 58%, וסך תשלומי המס של מעמד זה הוא רק כ-17% מסך תשלומי המיסים הישירים^ה.

ה **מעמד הביניים** - נושא מעמד הביניים עלה לכותרות בשנים האחרונות רבות, והגדיל עשות שר האוצר יאיר לפיד שונא את דגל מעמד זה על ראש תפארתו, בטענה שמעמד זה הוא זה שמחזיק את כלכלת המדינה על גבו ועל חשבונו, והגיע הזמן לתקן עיוות זה. לרבים לא ידוע מי הוא מעמד הביניים, מה גודלו, מהי תרומתו למשק הישראלי ועוד, וחושבני שגם אלו שדיברו ומדברים בשמו אינם יודעים את התשובות המדויקות לכך. לאחר חיפושים רבים הגיע לידי דו"ח ממרכז המחקר והמידע של הכנסת / המחלקה לפיקוח תקציבי, "**משקל מעמד הביניים וניתוח השינויים בשנים האחרונות**", ודו"ח זה שופך קצת אור על מעמד זה.

הגדרת מעמד הביניים על-פי ההכנסה החציונית נהוג לחלק את החברה לשלושה מעמדות על-פי רמת ההכנסה היחסית: מעמד נמוך, מעמד ביניים ומעמד גבוה. בשנות ה-80 של המאה הקודמת, בהן הכלכלן האמריקני פרופ' לסטר ת'ורו את השינויים בממדיו ובעושרו של מעמד הביניים, בעקבות המשבר הכלכלי של 1973. לצורך הבדיקה הגדיר ת'ורו את מעמד הביניים כמשקי-בית שהכנסתם בשיעור 75%-125% מן ההכנסה החציונית של משקי-הבית - כלומר, הסכום אשר למחצית ממשקי-הבית יש הכנסה גבוהה ממנו, ולמחצית ממשקי-הבית יש הכנסה הנמוכה ממנו.

בחרנו להציג נתונים על מעמד הביניים בישראל לפי שני מודלים, כלהלן:

מודל קלאסי: חלוקת משקי הבית על-פי ההגדרה המקובלת שפורטה לעיל של פרופ' ת'ורו. לפי הגדרה זו **מעמד הביניים צר יחסית**. יש לציין כי בדור האחרון חלו שינויים רבים בכלכלה העולמית, בעיקר גלובליזציה וגידול בסחר העולמי, אשר השפיעו, בין היתר, על התפלגות ההכנסות בין משקי בית. על-כן חוקרים שונים הציעו הגדרה רחבה יותר למעמד הביניים.

מודל מרחיב: הרחבת ההגדרה הקלאסית, כך שעם המעמד הבינוני יימנו **משקי-הבית אשר הכנסתם נעה מ-75% עד ל-200% מההכנסה החציונית** לנפש **תיקנית**. מודל זה יישמש אותנו במסמך זה. את מעמד הביניים לפי המודל המרחיב חילקנו לשני מעמדות משנה:

בינוני: משקי-בית שלהם הכנסה של 75%-125% מההכנסה החציונית לנפש תיקנית - למעשה, ההגדרה על-פי המודל הקלאסי;

בינוני-גבוה: משקי-בית שלהם הכנסה של 125%-200% מההכנסה החציונית לנפש תיקנית.

הנתונים על מעמד הביניים בישראל על-פי הגדרה זו יובאו בהרחבה בהמשך המסמך.

נתוני ההכנסות המוצגים במסמך, ועל פיהם בוצעו החישובים הם נתוני **הכנסה נטו לנפש תיקנית**. החישוב נעשה באופן הבא: הכנסה כספית של משק הבית ממקורות שוק (שכר, פנסיה, הון), בתוספת קצבאות ותמיכות ובניכוי תשלומי חובה (מס הכנסה, תשלומי ביטוח לאומי וביטוח בריאות). את ההכנסה הכספית הפנויה של משק הבית מחלקים למספר הנפשות, לפי סולם שקילות, שכן ההנחה היא שתוספת ההוצאות למשק הבית בגין נפש נוספת הולכת ויורדת. החישוב נעשה באמצעות סולם שקילות שפותח במוסד לביטוח לאומי ומשמש גם את הלמ"ס. באמצעות סולם השקילות ממירים את מספר הנפשות במשק הבית למספר הנפשות ה"תיקניות" בו, וכך מתאפשרת התאמה לגודל המשפחה. על-פי נתוני הלמ"ס, ההכנסה החציונית החודשית נטו לנפש תיקנית בשנת 2011 היתה **4,001 ש"ח**.

טבלה 1 להלן מציגה אומדן לחלוקה למעמדות על-פי ההכנסה נטו לנפש תיקנית, ההכנסה נטו למשק בית והעשירונים של משקי בית.

טבלה 1 - אומדן חלוקה למעמדות על-פי ההכנסה נטו לנפש תיקנית (2011, בש"ח לחודש)

מעמד	אחוז מההכנסה החציונית	הכנסה לנפש תיקנית	אומדן הכנסה כספית נטו למשק בית	עשירונים
נמוך	75%	עד 3,000	עד כ-7,600	עשירון ראשון עד 59% מעשירון רביעי
בינוני	125%	3,000 עד 5,000	כ-7,600 עד כ-13,000	41% מעשירון רביעי עד 25% מעשירון שביעי
בינוני-גבוה	200%	5,000 עד 8,000	13,000 עד 18,600	75% מעשירון שביעי עד 53% מעשירון תשיעי
גבוה		8,000 ומעלה	18,600 ומעלה	47% מעשירון תשיעי עד סוף עשירון עשירי

תעסוקת חרדים

כלל ידוע בפי דוברי המסיתים, "החרדים הם פרזיטים שאינם עובדים כלל, ומתפרנסים על חשבון החילונים". הגדיל עשה שר הכלכלה נפתלי בנט שאמר בראיון עיתונאי: "לא מצאנו בהיסטוריה של העם היהודי ש-100% חרדים ילמדו תורה ולא יעבדו", ומדבריו השתמע שכיום אף חרדי אינו עובד. הוא אינו היחיד שאומר זאת, אלא "זו דרכם כסל למו" של כל השרים ובראשם ראש הממשלה בנימין נתניהו וקודמיו, וכן שופטים, עיתונאים, אישי ציבור ושאר עמך ישראל. אך כפי שתראו מייד, המציאות שונה לחלוטין בצורה קיצונית ביותר.

בבדיקה שערכתי עפ"י נתוני הביטוח לאומי, מצו"ב המסמך (הנתונים הם ממסמך מהמוסד לביטוח לאומי - מינהל המחקר והתכנון מהתאריך 27/11/13, שכותרתו "המועסקים בגיל העבודה כאחוז מהתושבים בגיל העבודה, לפי ישוב - 2011"), התברר לי שרק 67.3% מועסקים בגיל העבודה במדינת ישראל. לגבי האוכלוסיה החרדית בישובים שיש בהם רק אוכלוסיה חרדית או ריבוי של חרדים, אחוז החרדים העובדים (דהיינו התושבים בגיל העבודה) באותם ערים נע בין 45% ל-68%.

לדוג': קרית יערים (טלז סטון) - 45% (1,028 עובדים), מודיעין עילית - 52.8% (10,978 עובדים), בני ברק - 53.5% (45,569 עובדים), עמנואל - 54.2% (896 עובדים), ביתר עילית - 56.1% (8,906 עובדים), בית שמש - 59.2% (25,287 עובדים), כפר חב"ד - 59.9% (1,896 עובדים), רכסים - 60.8% (2,766 עובדים), אלעד - 68.8% (10,635 עובדים).

בל נטעה לחשוב שבישובים החילונים יש בהם 100% עובדים, כפי שניסו לצייר לנו שאצל החרדים יש 0% עובדים. ניקח דוגמאות מיישובים בינוניים וגדולים ואפילו מבוססים: קיסריה - 62.4%, ערד - 63.2%, קרית ים - 64.1%, עכו - 64.8%, טבריה - 65.2%, ירוחם + דימונה - 65.4%, חיפה - 65.5%, רעננה - 66.2%, בת ים - 66.3%, תל אביב - 68.2%, נתניה - 68.7%, אשדוד - 68.8%, כרמיאל - 69.1%, קרית ביאליק - 69.2%, הרצליה - 69.4%.

מהנתונים בטבלה עולה כי המעמד הבינוני על פי המודל המרחיב מכיל משקי-בית בהם ההכנסה החודשית נטו לנפש תיקנית הינה 3,000 עד 8,000 ₪, וההכנסה הכספית החודשית נטו למשק בית נאמדת בכ-7,600 ש"ח עד כ-18,600 ש"ח (אמצע עשירון רביעי עד רבע עשירון שביעי). במעמד הנמוך נמנים משקי בית עם הכנסה חודשית נטו הנאמדת עד כ-7,600 ש"ח, ובמעמד הגבוה נמנים משקי בית עם הכנסה חודשית נטו הנאמדת בכ-18,600 ש"ח ומעלה.

יש לשים לב שמעמד הביניים המוגדר כאן הוא דווקא הכנסה חודשית נטו למשק בית ולא לאדם פרטי, והמשתמע מהנתונים בטבלה שהגדרת אדם פרטי לפי מעמדות היא: א) מעמד נמוך - הכנסה חודשית נטו עד 3,000 ₪. מעמד בינוני - מ-3,000 ₪ עד 5,000 ₪. מעמד גבוה - מ-5,000 ₪ עד 8,000 ₪. מעמד גבוה נטו ומעלה.

המורם עד כה (מנתוני הביטוח לאומי דלעיל):

(א) קודם כל בכל היישובים החרדים עובדים, והעובדים הם רבים.

(ב) ממוצע העובדים בערים החרדיות (גברים ונשים) שהבאתי לעיל הוא כ-57%, מול הממוצע הארצי העומד על 67.3%, כלומר בסה"כ כ-10% פחות מהממוצע הארצי.

(ג) בחלק ניכר מערים מעורבות (מכל גווי החברה) כמו קיסריה, חיפה, רעננה, בת ים, ת"א ונתניה, מספר העובדים בהם אינו גדול באחוזים גבוהים מאחוז העובדים בכפר חב"ד ורכסים, אלא באחוזים בודדים (אלעד משתווה לאלה שציינתי, ואף עוברת חלק מהם).

(ד) בערים המעורבות במדינת ישראל גרים מאות אלפי חרדים שחלקם הגדול עובד.

(ה) יש לציין, שחרדים רבים המגיעים למקומות עבודה נדחים ע"י המעסיקים מסיבות שונות ומשונות, ולעיתים אף מסיבות גזעניות.

במחקר של משרד התמ"ת שנערך ע"י ד"ר דן קאופמן ורעות מרציאנו (נובמבר 2012) "השתלבות אקדמאים חרדים בעבודה", דנו השניים בקשיים ובחסמים של חרדים בהשתלבותם בתעסוקה. במחקרם התבררו מספר קשיים:

(1) משך הזמן שאורך תהליך החיפוש - התברר שזמן חיפוש ממוצע ארוך יותר עבור חרדים ואורכו הוא 6.58 חודשים בממוצע עבור גברים חרדים, לעומת 4.6 חודשים עבור גברים לא חרדים.

מספר החודשים שארך תהליך חיפוש עבודה של בוגרי משפטים בלבד לחרדים ארך 7.06 חודשים, לעומת לא חרדי שארך לו 4.54 בלבד.

(2) חווית חיפוש העבודה כחוויה קשה, מייגעת ומתסכלת - 60% מהנשאלים החרדים השתמשו במילים קשות בתיאורם את תיאור תהליך החיפוש. התיאורים שהשתמשו בהם הנשאלים הם מגוונים. כך, חלק מהנשאלים תיארו את התהליך כ"סיוט", "חוויה מייאשת ומייגעת", "מתסכל מאוד", "מעצבן", "משפיל", "מייאש", "נורא" ועוד. דיווחים בסגנון זה חזרו, כאמור, ב-60% מהתשובות הכתובות של הנשאלים.

(3) הדימוי החרדי בעיני הציבור כחסם לקבלה לעבודה - 12% מהנשאלים התייחסו באופן מפורש לעובדת היותם חרדים כמרכיב אשר עורר, לתפיסתם דחייה,

חשדנות ואף הערות ברורות מקרב מעסיקים. הנשאלים שהתייחסו לעניין זה ציינו כי קיבלו את הרושם, בתהליך חיפוש העבודה, שמעסיקים נרתעו ממראיהם החיצוני, וכי הם נתקלו בשאלות ביחס להשתייכותם המיגורית ולהשלכות שעשויות להיות לה על תפקודם בעבודה.

נשים - 14% מהנשאלות ציינו, כי העובדה שהן אמהות למספר גדול של ילדים או שהן מתכננות להביא עוד ילדים בעתיד, מהווה עבורן חסם בראיונות עבודה ובקבלה לעבודה. כך, ציינה אחת הנשאלות: "העובדה שאני אישה חרדית נשואה דתיה + 1, ירדו מהרעיון כאילו אני הולכת ללדת במשרד 20 ילדים".

12% מהנשאלות ציינו כי היותן חרדיות הרתיע מעסיקים מהעסקתן. רוב הנשאלות קישרו היבט זה להיבט הקודם - היותן אימהות למספר גדול של ילדים, אולם חלקן התייחסו לעניין זה באופן מנותק.

(1) במדינת ישראל יש (לפי נתוני הלמ"ס 2012 עמ' 577) 148,000 עובדי מדינה, בהנחה שאחוז ה"אי יעילות" שלהם הוא רק 15%, אז סה"כ המשרות המיותרות הוא 22,000. עלות שנתית לעובד 220,500 ₪ (לפי נתוני הלמ"ס לשנת 2012 (עמ' 609), השכר לעובד לחודש הוא 13,511 ₪, ועל זה יש להוסיף 36% עלויות מעסיק כפול 12 חודש). יוצא שעלות המשרות המיותרות למדינה שאינן תורמות כלום היא 4.9 מיליארד ₪!!! ולכך יש להוסיף תקורה והוצאות נוספות, כמו: טלפון, חימום, מיזוג ועוד.

לו לא היו מועסקים אותם עובדים בהעסקת שווא, היו האחוזים יורדים, והפער בינם לחרדים היה מצטמצם אף יותר. בנוסף (זוה העיקר), אותם מיליארדים שמועברים לאותם עובדים אף אחד לא רואה בהם כבזבז כספי המדינה, מול כל שקל שניתן לחרדים.

(2) **משרות חלקיות - חלק לא מבוטל מהעובדים במגזר הציבורי עובדים במשרות חלקיות, אך בסטטיסטיקה הם נחשבים כעובדים במשרה מלאה (8-9 שעות ביום, 43 שעות בשבוע במשך שנה שלימה).**

הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה למועסקים: **"אנשים שעבדו בעבודה כלשהי לפחות שעה אחת בשבוע הקובע, תמורת שכר, רווח או תמורה אחרת. כל העובדים בקיבוצים, בני משפחה שעבדו 15 שעות ויותר בשבוע ללא תשלום. אנשים השוהים במוסדות שעבדו 15 שעות ויותר בשבוע. משרתים בצבא חובה או קבע".**

מנתונים של דו"ח מהביטוח לאומי (עמ' 21) שבו נבדק משך העבודה של שכירים במשך חודשי השנה התבררו הנתונים הבאים: א) 5.5% (שהם 184,745 עובדים) עבדו בין חודש עד חודשיים בשנה. ב) 7.9% (שהם 265,361 עובדים) עבדו בין 3 - 5 חודשים בשנה. ג) 9.2% (שהם 309,028 עובדים) עבדו בין 6 - 8 חודשים בשנה. ד) 12.8% (שהם 429,952 עובדים) עבדו בין 9 - 11 חודשים בשנה. ה) ורק 64.7% (שהם 2,173,273 עובדים) עבדו 12 חודשים מלאים בשנה.

לוח ה: משך העבודה של השכירים לפי צורת הישוב, 2011

משך העבודה	סך הכל	חמש הערים הגדולות (ללא ירושלים)	ישובים עירוניים יהודים (סך הכל)	ישובים עירוניים לא יהודים (סך הכל)	ישובים כפריים יהודיים
סך הכל	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
2-1 חודשים	5.5	4.9	5.3	7.1	4.8
5-3 חודשים	7.9	7.2	7.6	10.5	7.1
8-6 חודשים	9.2	8.7	8.9	11.8	8.4
11-9 חודשים	12.8	12.1	12.5	15.7	11.4
12 חודשים	64.7	67.0	65.7	55.0	68.3
ממוצע	10.1	10.3	10.2	9.5	10.3

מקור: דו"ח הביטוח הלאומי.

המשתמע מהנתונים הללו, שלמעשה חלק נכבד מהמוגדרים כעובדים במגזר הכללי הם בפועל אינם עובדים במשרה מלאה אלא בחלקי משרות, ורק 64.7% עובדים במשרה מלאה. במספרים, בשנת 2012 מתוך שלשה מליון ושלוש מאות וחמישים ותשעה אלף (3,359,000) היו מועסקים במדינת ישראל במשרה מלאה רק שני מליון ומאה ושבעים ושלושה אלף (2,173,000), ואילו מליון ומאה שמונים ותשעה אלף (1,189,086) מועסקים במשרה חלקית בדרגות שונות.

ח) לאור זאת, גם האברכים שלומדים הם מביאים משכורת (מילגה) מהכולל בממוצע של כ-2,000 ₪ (מהם כיום רק כ-430 ₪ מהמדינה!!! והשאר מתרומות עשירים בארץ ובחו"ל, ומכלל הציבור), בהגדרה כללית הם יכולים להיכנס למשבצת של עובדים במשרה חלקית, וממילא יוצא שכמעט כל החרדים הם עובדים, וזאת אם נגדיר את מטרת העבודה כצורך בהבאת פרנסה, ולא דווקא בשביל צורך עבודה יוצרת מוצר או מתועשת. אך אם נגדיר את העבודה כצורך בעשיה ויצירה אזי גם הפרופסורים למדעי הרוח, תרבות מצרים העתיקה, תרבות שבט המאיה וכד', הפסיכיאטרים, הפסיכולוגים,

הסטטיסטיקנים, המורים, המרצים ועוד ועוד יצאו מקטגוריה זו של עשייה, כי גם הם במבחן התוצאה לא מביאים מוצר, הם אינם מייצרים דבר.

ואם יאמר האומר שבעלי המקצוע דלעיל הם צורך נרחב וחיוני בחיי חברה גם אם אינם מייצרים דבר, נשיב להם שגם אברכים היושבים ולומדים תורה במטרה לגדול בתורה ולאחר מכן להורות הוראות בישראל, להיות רבני ערים, מושבים וקהילות, דיינים וטוענים רבניים, מוהלים, שוחטים וסופרים, מגידי שיעורים וראשי ישיבות הם צורך נרחב וחיוני לא רק לחרדים אלא לכל עם ישראל, ו"הישיבה היא בית היוצר לרוח האומה" (כפי שהתבטא הסופר ששנה ופירש ח.ג. ביאליק), היא המכשירה אותם לכך, והכשרה זו לוקחת לעיתים שנים רבות בגלל הצורך בהעמקה רבה בלימודי היהדות המיוחדים והעמוקים. ולטענה "כמה אתם לומדים", נשיבם שזה בגלל עמקות התורה ולוקח זמן רב עד שמקבלים הכשרה להיות רב וכד'. (מקבילה לכך ניתן לראות בלימודי רפואה, שגם שם לימודי הרפואה אורכים זמן רב. לימודי הרפואה הבסיסיים אורכים 7 שנים, ועוד כ-5 שנות התמחות להיות מומחה, ולאף אחד זה לא נראה יותר מידי. מספר הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה - לימודי תואר שני האורכים כ-5 שנים - 52,668 סטודנטים. לימודי תואר שלישי האורכים כ-10 שנים - 10,615).

ט) נקודה ראויה לציון היא, שרוב הישובים הערבים נמצאים בתחתית רשימת העובדים, ולא שמענו שציבור זה מוקע על אי יציאתו לעבודה ועל הישענותו על קצבאות, דמי אבטלה והבטחת הכנסה.

הערה: בעיבוד נתונים סטטיסטיים שנעשה במינהל המחקר של הביטוח הלאומי - 2014, התברר שאחוז האנשים שאינם עובדים ואינם לומדים, כלומר יושבים בטלים בחוסר מעש, בקרב האוכלוסיה הלא חרדית הוא הגבוהה ביותר ועומד על 24.5%, הערבים 23.6%, ואילו החרדים רק 11.8%, כלומר פחות ממחצית. נתון זה טופח על פניהם של אלו המכנים את החרדים, "בטלנים", "לכו לעבוד", כאילו שהאוכלוסיה הלא חרדית כולם עובדים יומם ולילה כשבמציאות אנו רואים שהם בטלנים באחוזים גבוהים.

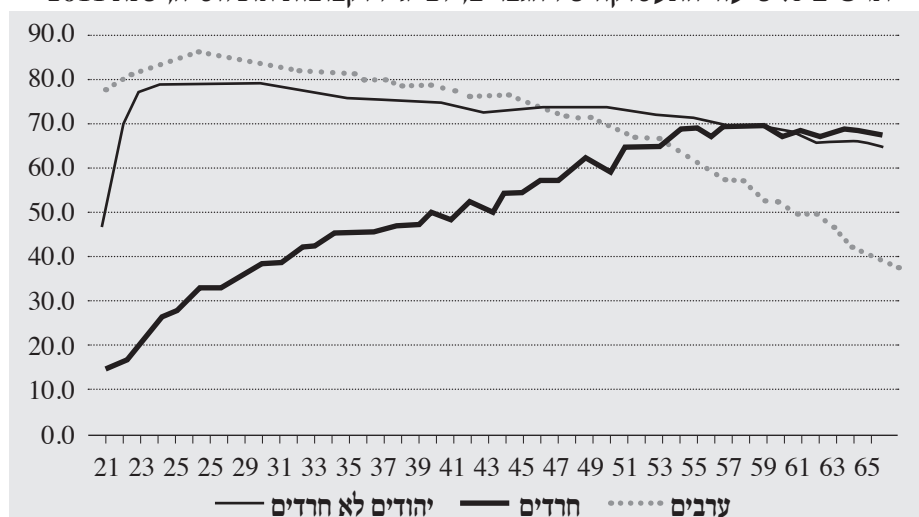
שיעור התעסוקה בקרב גברים לפי קבוצות אוכלוסיה שונות שנים 2005 ו-2011 (כותבי הדו"ח אסתר טולידנו ודניאל גוטליב (9/6/13))

לאחר שהוכח לנו מהדו"ח דלעיל שהחרדים עובדים ואף באחוזים גבוהים, אך לא הוברר לנו החלוקה כמה גברים עובדים וכמה נשים עובדות, הדו"ח ינסה לפענח זאת בשבילנו. (למרות שאין זה אמור לגרוע דבר אם יש רוב נשים עובדות או שרק אחד מבני הזוג עובד, כפי שארחיב לקמן).

הדו"ח הזה מציג את שיעורי התעסוקה של גברים משלוש קבוצות אוכלוסיה - יהודים לא חרדים, חרדים וערבים תוך שימת דגש על האוכלוסיה החרדית.

הדו"ח מראה את השינויים הגדולים שחלו בהשתתפות בתעסוקה של גברים חרדים בהשוואה לאוכלוסיות אחרות (ראה תרשים 1 ו-2). התרשימים מראים כי הפער בין שיעורי התעסוקה בין חרדים לאחרים, הולך ומצטמצם בשנה נתונה עם העלייה בגיל. בעוד שבשנת 2005 שיעור התעסוקה של הצעירים ביותר בקרב החרדים היה רק כ-15%, הרי שב-2011 באותה קבוצת גיל עלה לכ-24%, דהיינו עלייה בשיעור התעסוקה של כ-56% (ראה תרשים 3). תופעה זו מצביעה באופן ברור על תפנית שחלה בשנים האחרונות בעיקר בהשתתפות בתעסוקה של גברים חרדים צעירים, אך גם בקרב מבוגרים יותר חל גידול, אם כי במידה פחותה.

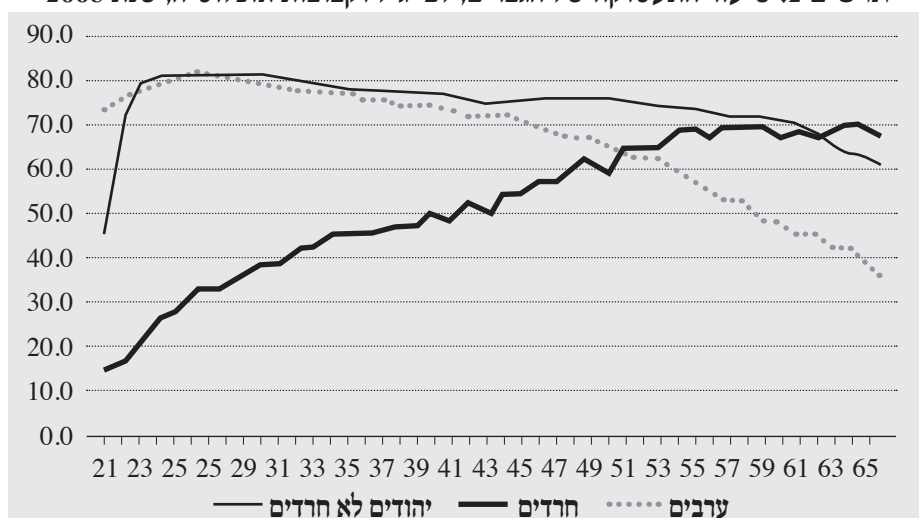
תרשים 1: שיעור התעסוקה של הגברים, לפי גיל וקבוצות אוכלוסיה, שנת 2011

בתרשים 1 רואים שבאוכלוסיה החרדית בגיל 21 רק כ-22% עובדים, בגיל 25 כבר 37%, בגיל 31 - 44%, בגיל 35 - 50%, עלייה זו נמשכת בהדרגה עד גיל 65 שאז השיא מגיע ל-65% עובדים, וזה לעומת האוכלוסיה הכללית שעד גיל 30 מגיע השיא ל-75% עובדים, ומאז באופן קבוע אחוז העובדים הולך ויורד, ובגיל 65 מגיע רק ל-45% עובדים.

נתונים אלו משנת 2011 שונים מנתוני 2005, הם מראים על כניסת יותר חרדים לשוק העבודה כבר מגיל יותר צעיר כמובא בתרשים 2.

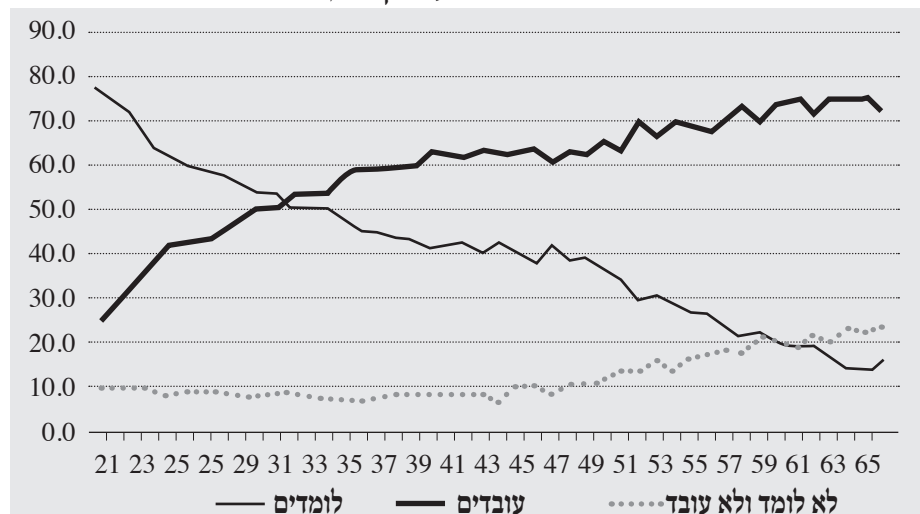
תרשים 2: שיעור התעסוקה של הגברים, לפי גיל וקבוצות אוכלוסיה, שנת 2005

בנוסף אנו רואים בדו"ח שעם העלייה בגיל, הגברים החרדים עוזבים את הלימודים לטובת תעסוקה, וזה בשונה מ"האגדה" שהאברכים החרדים כולם לומדים כל ימי חייהם בלי יציאה לעבודה (הלוואי והיה כך, וכך יהיה בימות המשיח, עיין ברמב"ם הל' תשובה ט', ב'). בתחילת הדרך כ-70% מהחרדים לומדים בכולל ורק כ-20% עובדים, אך עם השנים אנו רואים את היציאה ממסגרת הלימודים והיציאה לעבודה. ראה תרשים 4 אשר משלים את הנתונים מתרשים 1.

תרשים 4: חרדים לפי סוג עיסוק וגיל, שנת 2011

כעת, בסיום מחקרי, הגיעו לידי שני מסמכים שמחזקים את מסקנותיי לעיל, שחרדים כן עובדים ובשירותים גבוהים.

מסמך ממושרד הכלכלה - מחקר וכלכלה, בראשות מר בני פפרמן, תחת הכותרת "מאפייני תעסוקה במגזר החרדי", השוואה בין 2002 - 2010, ובו מסקנות המחזקות את כל המסקנות שכבר הראיתי לעיל ממחקרים אחרים, המוכיחים שהחרדים עובדים ובאחוזים די גבוהים יחסית.

המסקנות מהדו"ח (נכון לשנת 2010, עפ"י סקר כוח אדם):

(א) **51.5% מהחרדים עובדים**, 61.7% נשים ו-42.2% גברים.

(ב) על כך ניתן להוסיף עוד ש-8.2% היו עפ"י הדו"ח בלתי מועסקים, ומשמעות מושג זה שהם חיפשו עבודה, היו זמינים לעבודה אך לא הייתה עבודה באותה עת עבורם, וממילא ניתן להגדיל יותר את מספר החרדים הנמצאים בשוק העבודה עד ל-60%.

(ג) בנוסף, מספרים אלו נכונים לשנת 2010, אך מאז חלפו יותר משלוש שנים ובציבור החרדי גבר קצב המצטרפים לשוק העבודה, וממילא מספר זה בוודאי גבוה יותר.

(ד) סוגי העבודות שהחרדים עובדים הם מכל הסוגים: תעשייה, חשמל, מים, בינוי, מסחר, שירותי אוכל ואירוח, תחבורה, בנקאות, שירותים עסקיים, מנהל ציבורי, חינוך, בריאות ושירותים קהילתיים.

(ה) ב-2011 היו 33 אלף אקדמאים חרדים, מתוכם 24 אלף נשים ו-9 אלף גברים.

הדו"ח מגלה שהחרדים עובדים וזוהי לא תופעה חדשה מהיום, אלא עפ"י נתוני הדו"ח משנת 2002 כבר אז אחוז העובדים מהמגזר החרדי היה 42.9% ו-7.3% מובטלים, וזה בשונה מכל השקרים שהפיצו אז ומפיצים היום (ועפ"י הסקר החברתי שהוא שיטת בדיקה אחרת של הנתונים, שיעור המועסקים בשנת 2002 היה 48.1% ו-10.9% מובטלים).

מאפייני תעסוקה במגזר החרדי השוואה בין 2011-2002 לגילאים 20-64

2011			2002			
סה"כ	גברים	נשים	סה"כ	גברים	נשים	
אלף 146	אלף 51	אלף 95	אלף 74	אלף 29	אלף 44	מספר העובדים
51.5%	42.2%	61.7%	40.7%	33.1%	48.0%	שיעור התעסוקה
אלף 8	אלף 4	אלף 4	אלף 9	אלף 3	אלף 6	מספר מובטלים
8.2%	9.8%	7.0%	10.7%	8.2%	12.4%	שיעור בלתי מועסקים
ש 5,100	ש 6,370	ש 4,460	ש 4,650	ש 6,300	ש 3,580	שכר חודשי ממוצע ש
73.4%	80.3%	78.4%	לא נבדק	לא נבדק	לא נבדק	שיעור תעסוקת אקדמאים
100%	100%	100%	100%	100%	100%	ענף כלכלי (% מסך העובדים)
8.3	13.8	5.4	10.2	19.6	4.1	תעשיה
1.9	5.7	--	--	--	--	חשמל מים ובינוי
11.7	14.0	12.5	11.0	13.9	12.1	מסחר
1.8	(4.1)	0.6	2.3	4.0	--	שירותי אוכל ואירוח
(1.0)	(2.9)	--	2.6	4.3	--	תחבורה
12.1	14.0	11.1	12.2	20.5	6.6	בנקאות וש. עסקיים
58.8	44.1	66.3	59.2	35.9	74.5	מנהל ציבורי, חינוך, בריאות ושירותים קהילתיים

ב-2011 היו 33 אלף אקדמאים חרדים, מתוכם 24 אלף נשים ו-9 גברים

הסקר האחרון שהגיע לידי בנושא זה הוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שנעשה בשנת 2012, וגם בו נמשכת המגמה של כל הסקרים דלעיל, שהחרדים עבדו ועובדים באחוזים גבוהים, וסקר זה שהוא העדכני יותר מהאחרים, מראה אחוזים אף גבוהים יותר מהקודמים של חרדים שעובדים.

א) אחוז החרדים העובדים הוא 55.1% (שהם 202,117 אנשים), מהם 45.4% גברים (שהם 81,406), ומהנשים 64.4% (שהם 120,711), ואחוז הבלתי מועסקים הוא 4.9% (שהם 17,919 אנשים), דהיינו שאנשים אלו חיפשו עבודה ורצו לעבוד רק שלא מצאו, ואם נוספים אז המספר יעלה ל-60% בדיוק.

ב) אחוז כלל העובדים במדינת ישראל הוא 68.5% (מספר המועסקים בישראל בשנת 2012 עמד על 3,359,000, מתוכם: 1,788,200 גברים (כ-53%) ו-1,570,700 נשים (כ-47%), כלומר הפרש של כ-13% בין האוכלוסיה הכללית לחרדית.

מסקנה: בשונה מהסטיגמות (כתם, אות קלון) והסטראוטיפים (תדמית, דימוי) שהחרדים אינם עובדים, מהמספרים דלעיל שהובאו ממחקרים בלתי תלויים מהביטוח לאומי, משרד התמ"ת, משרד הכלכלה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ואחרים, מוכח שהחרדים עובדים ומתקבלים באחוזים אף לשאר האוכלוסיה. העבודות של החרדים הם מגוונות מאוד, החל מעבודות בתחום הדתי - היהדות: רבני ערים ומושבים, רבנים בגולה, ראשי ישיבות, מורים, מגידי שיעורים, מלמדי תינוקות, מוצי"ם, שוחטים, מוהלים, סופרי סת"ם, מגיהים, משגיחי כשרות בחנויות, אולמות ומפעלים ועוד. כמו כן, ניתן לראותם בכל סוגי העבודות שבשוק (בתנאי שעומדות בקריטריונים ההלכתיים) הן במגזר הציבורי (למרות שעושים להם קשיים רבים בקבלתם כמוכח לעיל) והן במגזר הפרטי: נהגי מוניות, אוטובוסים והסעות, קטרים, מוכרים, סוחרים, עובדי ניקיון, שרתים, חשמלאים, בנאים, רצפים, צבעים, פקידים, חקלאות (מושב יסודות, קוממיות ועוד), ענפי תעשייה ועוד. כמו כן בשנים האחרונות החרדים החלו להשתלב יותר בעבודות "צוארון לבן", כגון: עריכת דין, הנהלת חשבונות, ראיית חשבון, מינהל עסקים, עבודה סוציאלית ועוד תחומים רבים.

נכון הוא שיש חרדים רבים הלומדים יום שלם בכולל, אך בית זה לא נותר ללא פרנסה, משום שאב המשפחה מביא תמיכה מהכולל שיכולה לנוע בין 1,500 ₪ לחודש - 4,000 ₪ (תלוי בכולל), והגדרתי זאת לעיל כעבודה במשרה חלקית.

בנוסף, בכל בית שהבעל לומד האשה לרוב עובדת, והיא המפרנסת העיקרית. בעיקרון, הגבר הוא זה שאמור להביא את הפרנסה לבית ולא האשה (כפי התחייבות בכתובה), אך נשות האברכים רואות בלימוד התורה ערך עליון שבעבורו הן מוכנות לטרוח יותר בפרנסת הבית. יותר מזה, מבחינתן אם הבעל לא ילמד בכולל אז זו פגיעה באשה ובמשפחה, ופחיתות מעלה בכך שבעלה לא לומד, ולכן דבר זה נעשה בהסכמה מלאה מראש ובעידודה של האשה, ואין בכך כל פגם. (עיין במסכת כתובות ס"ב: על מעשים בגדולי התנאים והאמוראים (רבי עקיבא, רבי חנניה בר חנינאי, רשב"י, רבי חמא בר ביסא ועוד רבים), שהיו הולכים מייד אחר חופתם ללמוד תורה במקומות אחרים רחוקים למשך שנים, וזה נעשה בהסכמה מלאה של הנשים ואף בעידודן). מגמה זו משתנה עם השנים, לאחר שהבעל לומד שנים רבות ומגיע למדרגת "חי הנושא את עצמו", היכול להשפיע במקומות אחרים ע"י הפצת תורה בישיבה וכד', גם הוא נכנס למעגל העבודה ואז שני בני הזוג עובדים, או שהאשה יוצאת בהדרגה מהעבודה או לעבודה חלקית, וזה בגלל ריבוי הילדים, ואילו הבעל נהפך למפרנס העיקרי.

ואם ישאל השואל, עדיין רק אחד מבני הזוג עובד ואין זה תקין? תשובתי אליו היא: האם יש בעולם איזה חוק טבע או חוק מוסרי, הקובע ששני בני הזוג חייבים לעבוד?

לעיל הוכחנו שגם במגזר הכללי עובדים רק 67% (מאלה שיכולים לעבוד, חוץ מאותם רבים שאינם יכולים לעבוד), והמשמעות היא שב-23% מהבתים רק אחד מבני הזוג עובד, אז למה שם זה מותר ואצלנו אסור? כמו כן, הנהגה זו כפי המשתמעת מהנתונים היא נחלתם של חלק מהחרדים האברכים, אך חלק ניכר מהם אינם נוהגים כן ושני בני הזוג עובדים.

מספר החרדים בישראל

סילוף נוסף מופץ נגד הציבור החרדי והוא, מספר החרדים במדינת ישראל. בדו"חות של הביטוח לאומי מצויין שבשנת 2011 האוכלוסייה החרדית עמדה על 4.6% מכלל האוכלוסייה, כשבפועל ברור ומוסכם על כולם שמספר זה נע בין 11% - 12% לפחות (ולענ"ד עפ"י חישוב מסוים אפילו 14%), ובעזרת ה' עוד היד נטויה. בדיקה פשוטה מראה שאם ניקח את מספר חברי הכנסת של יהדות התורה שהם 7 חכ"ם, ומש"ס מתוך 11 חכ"ם נאמר שרק 6 מנדטים הם של מצביעים חרדים (השאר מסורתיים, חילונים ומיעוטים) כבר יצא לנו 13 מנדטים של חרדים נטו, שהם כ-11% מכלל האוכלוסייה במדינת ישראל, ובמספרים כ-900 אלף תושבים מכלל התושבים.

כעת הגיע לידי מסמך ממשרד ראש הממשלה תחת השם המגזר החרדי בישראל - העצמה תוך שילוב בתעסוקה, שחובר ע"י המועצה הלאומית לכלכלה במשרד ראה"מ, משנת 2009, ובו עיבוד לנתונים המוצגים בדו"ח גוטליב (2007) - "העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית", ושם כתב ד"ר דניאל גוטליב (סמנכ"ל מחקר ותכנון של הביטוח הלאומי) שהחרדים הם 11.2% מכלל אוכלוסיית ישראל, ובמספרים 809,162 תושבים.

אחוז הגידול השנתי של החרדים (ילודה והגירה) עפ"י דו"ח גורביץ וכהן - קסטרו (2004) (גם דו"ח זה מובא במסמך ממשרד ראה"מ דלעיל) הוא 7.1%, ואילו אצל כלל האוכלוסייה היהודית הוא רק 1.4% (החרדים גדלים כל שנה פי 5 יותר מאחרים). משמעות הדבר היא, שלפי דו"ח גוטליב דלעיל שאמר שבשנת 2007 היו 809,162 חרדים כפול 7.1% גידול שנתי, כפול 6 שנים, אז כיום בתחילת שנת 2014 האוכלוסייה החרדית במדינת ישראל מונה 1,153,865 תושבים, [אוכלוסיית ישראל מונה (נכון לסוף אוקטובר 2013) 8,107,000 תושבים, שמתוכם 6,040,000 יהודים (75%), 1,656,000 ערבים (21%), ועוד 318,000 (4%) תושבים עולים ובני משפחותיהם אשר אינם רשומים כיהודים במשרד הפנים, נוצרים לא ערבים, ותושבים ללא סיווג דת] ומשמעות הדבר שהחרדים מהווים היום כ-14% מכלל האוכלוסייה במדינת ישראל, וכ-20% מכלל התושבים היהודים במדינת ישראל (לא כולל דתיים לאומיים ומסורתיים שאז יש רוב לחרדים, דתיים ומסורתיים, ואילו החילונים הם המיעוט הגדול במדינה, אבל מיעוט ולא רוב).

גם עפ"י דו"ח מהביטוח לאומי 2013 (עמ' 9) רואים בבירור את הגידול העצום באוכלוסייה החרדית. לפי הדו"ח בין השנים 2004 עד 2013 גדלה האוכלוסייה במדינת ישראל בכ-15% בעשור האחרון, הן בירושלים והן מחוצה לה. באוכלוסייה הלא חרדית

בי-ם חל גידול מינורי של 0.2%, ואילו האוכלוסיה הערבית גדלה ב-30% והאוכלוסיה החרדית ב-25%. הגידול באוכלוסיה החרדית משמעותי יותר מחוץ ל-ים ושם הגידול הוא ב-50.2%, מול גידול של 10% באוכלוסיה הלא חרדית. סה"כ הגידול באוכלוסיה החרדית בישראל ביחס לשאר האוכלוסיה הוא 42.4% מול 9.4% בשאר האוכלוסיה. התרגום לגידול השנתי באחוזים הוא קרוב ל-5% וזה מתקרב לנתון דלעיל (דו"ח גורביץ זכה - קסטרו - 2004) שדיבר על גידול של 7.1% בכל שנה.

לוח 6: אחוז שינוי במס' התושבים ב-2013 לעומת 2004, לפי קבוצות אוכלוסיה

ישוב	סה"כ	סוג האוכלוסיה		
		לא חרדים	חרדים	ערבים
סה"כ	14.7	9.4	42.4	23.8
מחוץ לירושלים	14.6	10.1	50.2	22.5
ירושלים	15.6	0.2	25.5	30

מנתון נוסף שהגיע אלי מהביטוח הלאומי לשנת 2012 מובא שם שאחוז החרדים במדינת ישראל הוא 10.7% השווה ל-856,840, אך בבדיקה שעשיתי התברר שמספר זה אינו כולל את הבעלי תשובה בגלל שיטת הבדיקה שהתבצע בה הסקר, ובהערכה זעירה אם נוסיף את הבעלי תשובה נגיע למספר של 12% לפחות, ו-16.5% מכלל האוכלוסיה היהודית. (נתונים אלו של הביטוח לאומי עומדים קצת בסתירה לנתונים לעיל של הסמנכ"ל למחקר ופיתוח של הביטוח לאומי ד"ר דניאל גוטליב, שאמר שב-2007 מספר החרדים היה 809,000, וזה קצת תמוה שבמשך למעלה משש שנים כמעט ולא חלה תזוזה. הלא כפי שנראה לקמן, בכל שנה נולדים למעלה מ-30 אלף תינוקות חרדים, ועליהם נוסיף אלפי חוזרים בתשובה וכן עולים חדשים, ובהערכה זעירה נגיע לכ-35 אלף חרדים חדשים בכל שנה, ומשמעות הדבר שמי-2007 עד היום 2014 נוספו יותר מ-200 אלף חרדים, כך שוודאי החרדים כיום יותר ממיליון אנשים).

בבדיקה שערכתי בערים שיש בהם רוב חרדי או אוכלוסיה חרדית גדולה, כגון: ירושלים (200 אלף), בני ברק (170 אלף), קרית ספר (60 אלף), ביתר עלית (50 אלף), אלעד (40 אלף), בית שמש (50 אלף), רכסים (10 אלפים), טלז סטון (4 אלף), כפר חב"ד (5 אלף), עמנואל (3 אלף), יצא לי שמספרם של החרדים הוא כ-600 אלף. כעת, בכל ישוב במדינת ישראל יש ריכוזים קטנים, בינונים וגדולים של חרדים, שבוודאי מכפילים את המספר דלעיל של הריכוזים הגדולים, ומתאימים לנתונים הסטטיסטיים המדברים על כמיליון - מליון ומאתיים אלף.

הוכחה נוספת לגודלה של האוכלוסיה החרדית הוא, מנתוני הביטוח לאומי על

קצבאות הילדים. בנתונים שם מופיע שסך המשפחות החרדיות המקבלות קצבת ילדים הוא, 137,731 חרדים, ובחישוב פשוט בכל משפחה כזו שיש בד"כ אב ואם, יוצא שיש כבר 275,462 חרדים.

סך הילדים החרדים מקבלי קצבת ילדים הוא 502,852 ילדים חרדים, ובחיבור ההורים והילדים 778,34 חרדים. על אלו נוסיף את כל הילדים מעל גיל 18 שאינם נשואים, וכן את כל ההורים שילדיהם עברו את גיל 18 ואינם מקבלי קצבת ילדים, וכמובן כל האוכלוסיה הבוגרת, נגיע ללפחות מליון איש ויותר, וזה כמובן עפ"י נתוני הביטוח לאומי.

רבוי טבעי במגזר החרדי

מנתוני הביטוח לאומי לשנת 2012 עולה, שמסך כל הלידות במדינת ישראל שמספרם הוא 134,366 תינוקות, מספר הילדים החרדים שנולדו בשנה זו הוא 33,157 המהווים 24.7%. הילודה הגבוהה בקרב החרדים הולכת ועולה משנה לשנה, ולמעשה ציבור זה הוא העתודה האנושית הטובה ביותר למדינת ישראל, ושבו המדינה צריכה להשקיע אם היא חפצת חיים, ולא להילחם בו. (רק להזכיר למי ששכח את מה שאמר ראש הרשות הפלשתינאית, הרוצח המתועב יאסר ערפאת: "את מדינת ישראל ננצח דרך הרחם של האישה הפלשתינאית").

הגורמים לריבוי הטבעי הגדול באוכלוסיה החרדית הם: (כל הנתונים מדו"ח ראה"מ דלעיל).
א) גיל הנישואין - בגיל 25 - 29 אחוז הנשואים אצל החרדים הוא 93.4%, ובכלל האוכלוסיה היהודית רק 47.2%, כלומר פי - 2.

ב) אחוז עם ילדים - גיל 25 - 29 (בני 0 - 5), אצל החרדים 73.4%, ובכלל האוכלוסיה היהודית רק 32.7%, למעלה מפי - 2. (בגילאים צעירים יותר פשוט שההפרש שם בין החרדים לכלל האוכלוסיה הוא עצום, מכיוון שאצל החרדים הרוב מתחתנים בגיל צעיר מאוד, ביחס לשאר האוכלוסיה שחמקט ולא מתחתנים בגיל צעיר).

ג) מספר ילדים ממוצע לאשה (שיעור פריון כולל) - אצל האוכלוסיה החרדית 7.7 ילדים, ובכלל האוכלוסיה 2.6 ילדים בלבד (לא חרדים וערבים), כלומר פי - 3.

האם החילונים במדינת ישראל הם הרוב?

מנתוני הלמ"ס לשנת 2011 (פורסם ב-2012) 9% מהיהודים בגיל 20 ומעלה מגדירים עצמם חרדים, 10%- דתיים, 15% - מסורתיים-דתיים, 23% - מסורתיים-לא כל כך דתיים, ו-43% חילונים. אך גם שם מודגש שבשל כמות הילדים הגדולה יותר בכל

משפחה דתית וחרדית, סביר כי אחוז הדתיים והחרדים גדול יותר בכמה אחוזים, כי הסקר בדק מגיל 20 ומעלה, ונתונים אלו מהסקר של הלמ"ס רק מחזקים יותר את נתוני גוטליב דלעיל, וממילא אוכלוסיית החרדים היא כ-20% מכלל האוכלוסייה היהודית. נקודה חשובה לציון היא, שהחרדים נוטים לא לשתף פעולה עם הסוקרים וממילא מהנתונים שמתקבלים, תמיד יש להוסיף עוד אחוזים נוספים כדי לקבל תמונה ברורה.

מהנתונים דלעיל עולה, שבצירוף של החרדים + הדתיים + המסורתיים - דתיים + המסורתיים הלא כ"כ דתיים, אז בוודאי שאין כאן רוב חילוני מוחלט כפי שמנסים כל הזמן להציג מעל כל במה אפשרית. מטרתם בהצגת מצג שווא זה היא, כדי ליצור דה לגיטימציה לציבור הדתי במדינת ישראל מכוח זה שהם רוב, והדתיים + החרדים הם מיעוט. וכן, לתת הכשר לכל תאווה ותועבה שברצונם לקדם או לחיות על פיה, וכן לבטל כל דבר שיש בו ריח תורה או יהדות.

האם החרדים עניים?

מידי שנה בשנה מפורסמים נתונים מטעים, אשר אין קשר בינם לבין המציאות, המראים לכאורה שהציבור החרדי הוא עני ביותר, על ידי כך יוצרים רושם של נטל על גבם של אחרים, ונוצר הרושם שהציבור החרדי מביא ילדים, ואינו יוצא לעבוד למחייתו, אלא מטיל את עצמו על גבה של החברה.

במחקר שנערך ע"י המוסד לביטוח לאומי - מינהל המחקר והתיכנון (ירושלים תש"ר התשע"ג - אוקטובר 2012) **"על ביטחון תזונתי - 2011"**, חקרו לראשונה אלפי משפחות לגבי הביטחון התזונתי שלהם, ומשם עלו נתונים מפתיעים שלענ"ד משקפים נאמנה את המציאות יותר מדו"ח העוני.

בדו"ח העוני השנתי ל-2011 מופיע שאחוז המשפחות החרדיות העניות הוא 55%, אך מנגד דו"ח הביטחון התזונתי מראה ש-74.6% מהחרדים אמרו **שיש להם ביטחון תזונתי**, 25.4% ענו שיש להם **אי ביטחון תזונתי**, ומתוכם 10.5% השיבו שיש להם **אי בטחון תזונתי ניכר**. מנתונים אלו יוצא ש-14.9% מהחרדים טוענים שאין להם ביטחון תזונתי, דהיינו יש להם קשיים קלים בהשגת אוכל, אך אין זה אומר שהם בגדר עניים חסרי כל במובן הקשה של המילה, של רעב, ורק 10.5% הגדירו את עצמם **שאינן להם ביטחון תזונתי ניכר**, שזה **כבר עוני ממש ואף רעב**. נתונים אלו הם ממש לא כפי שטוען כל שנה מחדש דו"ח העוני שמדובר על 55% עניים, שאיני יודע מניין הם שואבים את המספרים האבסורדים הללו המנותקים מהמציאות.

לעומת זאת **באוכלוסיה הערבית** דו"ח העוני מדבר על 53.2% עניים, והדו"ח דלעיל (על ביטחון תזונתי) קרוב אליו ברמת דיוק של 88%.

גם אצל האוכלוסיה הכללית במדינת ישראל דו"ח העוני מדבר על 14.4% והדו"ח דלעיל קרוב אליו ברמת דיוק של 94%, וזה מעניין, שבשתי האוכלוסיות הערבית והכלל ישראלית רמת הדיוק בין דו"ח העוני לבין הדו"ח על הביטחון התזונתי היא קרובה מאוד, **לעומת האוכלוסיה החרדית שיש טעות של 46%!!!**

עוד נלמד מדו"ח זה, שעוני או אי ביטחון תזונתי קיים בכל רבדי האוכלוסיה הישראלית, והוא אינו נחלת הציבור החרדי כפי שמנסים לצייר זאת. בכלל האוכלוסיה היהודית שאינה חרדית אי ביטחון תזונתי קל קיים אצל 13.6%, ואילו אי ביטחון תזונתי ניכר קיים אצל 6.9%.

אצל הערבים המצב חמור יותר מכולם, אי ביטחון תזונתי קל קיים אצל 46.9%, ואי ביטחון תזונתי ניכר אצל 30.9%.

א"כ ההפרש בין האוכלוסיה החרדית לבין כלל האוכלוסיה היהודית באי הביטחון התזונתי הניכר הוא 3.6% בלבד!!! זאת אומרת שעוני קשה קיים בכל האוכלוסיות במדינת ישראל, ולא דווקא אצל החרדים.

עוד נלמד מדו"ח זה לגבי כולם, שכאשר יש מפרנס אחד במשפחה אז אי הביטחון התזונתי הקל הוא 24.8%, ואי ביטחון תזונתי ניכר הוא 13.8%. ולגבי שני מפרנסים ויותר אי הביטחון התזונתי עומד על 11.5%, ואי ביטחון תזונתי ניכר 5.2%, דבר המעיד שגם כאשר שני בני הזוג עובדים עדיין יש חוסר למשפחה, והמדינה צריכה להיכנס ולהשלים את ההכנסה למשפחות חלשות אלו, ולא רק להכפישם ולהאשימם שאינם עובדים, ויותר גרוע לפגוע להם ובהם בקצבאות הילדים.

לוח 10: שיעור האי ביטחון התזונתי, תחולת העוני של משפחות, עומק העוני (יחס פער ההכנסות) וחומרת העוני (FGT) לפי קבוצות אוכלוסיה

קבוצת אוכלוסיה	ביטחון תזונתי	אי ביטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	תכולת עוני משפחות	אחוז המשפחות העניות שסובלות מאי ביטחון תזונתי
				רגיל	ניכר
סה"כ	81.3	18.7	10.5	19.8%	
יהודים	86.4	13.6	6.9	14.4%	94%
ערבים	53.1	46.9	30.9	53.2%	88%
חרדים	74.6	25.4	10.5	55.0%	46%
					19%

נתוני העוני מתייחסים לשנת 2010

קו העוני לפי גודל המשפחה - 2011

לאור הנתונים הסותרים והאבסורדים שגיליתי לעיל, החלטתי לבדוק כיצד קובעים בביטוח הלאומי את קו העוני.

יש מספר שיטות מדידה להגדרת עוני:

א. **מדידה יחסית** - עני הוא מי שרמת חייו נמוכה יחסית לרמת החיים במדינה (בחברה) בה הוא חי, וזו היא הגישה המקובלת בישראל.

ב. **מדידה בערכים מוחלטים** - משפחה תחשב לענייה אם אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים בסיסי, מינימום הנדרש לקיומה של המשפחה.

ג. מידה סובייקטיבית - העוני הוא כפי שמשק הבית רואה אותו, אינו תלוי ברמת החיים המוחלטת במדינה או בסל מוצרים, אלא ברצונותיו של האדם.

בביטוח לאומי מוודדים את העוני עפ"י מדידה יחסית, והם קבעו פרמטרים מיוחדים המגדירים מהו קו העוני.

קו העוני בישראל מוגדר כ-50% מההכנסה הפנויה החצינית למשפחה. משמעות ההכנסה הפנויה החצינית היא, הכנסה משפחתית (מעבודה, הון ונכסים, אחרי מיסים ישירים ותשלומי העברה), שלחצי מהמשפחות יש הכנסה גבוהה ממנה ולחצי נמוכה ממנה. כמובן שבשל צורת חישוב זו, קו העוני הוא יחסי ומושפע מרמת ההכנסה הכללית במשק. בחישוב קו העוני נלקח בחשבון גודל המשפחה ע"י שימוש ב"סולם שקילות" המאפשר השוואה של רמת החיים של משפחות בגודל שונה.

לוח 2: קו העוני לפי גודל המשפחה, 2011

מספר הנפשות במשפחה	מספר נפשות תקניות	ש"ח לחודש	תוספת שולית בש"ח
1	1.25	2,501	-
2	2.00	4,001	1,500
3	2.65	5,301	1,300
4	3.20	6,401	1,100
5	3.75	7,502	1,100
6	4.25	8,502	1,000
7	4.75	9,502	1,000
8	5.20	10,402	900
9	5.60	11,202	800

הטבלה הבאה מראה בדיוק כמה כל משפחה צריכה כדי לצאת ממעגל העוני ולעלות מעל הקו.

הקורא טבלה זו והוא מהמגזר החרדי מגחך למראה הנתונים הללו, והמספרים המופיעים בה. בשלמא במשפחות לא חרדיות סכום של 12,634 ₪ עבור 9 נפשות כנראה שזה קצת, שזה עוני, אך אצל משפחות חרדיות, בסכום זה ניתן לחיות חיים סבירים מאוד, ובוודאי לא

חיי עוני. א"כ על מה מדברים החוקרים? אלא יש הבדל בין סל הצריכה של חרדים לאחרים. אצל החילונים והשאר יש הוצאות מיוחדות שהציבור החרדי כלל לא חי על פיהם, למשל נסיעות לחו"ל, חלק גדול מהציבור החרדי אינו טס לחו"ל, אי תשלום אגרת טלוויזיה, אי תשלום לחברות הכבלים או הלוויין (כי אין לחרדים טלוויזיה), פלאפונים חכמים ויקרים לכל ילד, חוגים מיוחדים לילדים, כגון: לימודי מוזיקה, ספורט,

אומנויות לחימה, ריקודים, רשיון נהיגה בגיל צעיר, הליכה לתיאטרון, קולנוע, מופעים של זמרים ואומנים, לבוש מיוחד ויקר של מותגים ועוד. כמו כן, הקניות ברשתות שמוכרות לציבור החרדי הם זולות יותר משמעותית באחוזים גבוהים, מהרשתות שקונים בהם שאר האוכלוסיה.

כעת הגיע לידי מסמך של המוסד לביטוח לאומי, המנתח את הוצאות הצריכה לנפש ולמשפחה של חרדים ולא חרדים וכן את מספר הנפשות, הכנסה נטו לנפש ולמשפחה, ושם מתברר שמשפחה ממוצעת של חרדים מוציאה כ-80% מההוצאות של משפחה ממוצעת לא חרדית, למרות שהפערים בהכנסה גדולים הרבה יותר (ההכנסה של משפחה לא חרדית גבוהה פי 2 מזו של משפחה חרדית). עם זאת, בשל ההכנסה הנמוכה, ומטבע הדברים הוצאותיה של משפחה חרדית עדיין נמוכה יחסית, אבל הן גבוהות מהכנסתה השוטפת (כלומר, היא נעזרת בהלוואות / חסכונות / הכנסה ממקור לא מדווח, כדי להוציא את ההוצאה הנדרשת עבורה).

סוגי אוכלוסיה שונים	צריכה לנפש	צריכה למשפחה	מספר נפשות ממוצע	הכנסה נטו לנפש	הכנסה נטו למשפחה
יהודים	4,327	10,729	3,098	5,579	13,921
חרדים	2,064	8,281	6,123	1,976	7,761
ערבים	2,905	9,577	4,619	2,773	9,073

לאור זאת, שיטת המדידה אצל החרדים צריכה להיות עפ"י **מדידה סובייקטיבית**, דהיינו שהעוני הוא כפי שמשק הבית רואה אותו, והוא אינו תלוי ברמת החיים המוחלטת במדינה או בסל מוצרים, אלא ברצונותיו של האדם (ובפרט אצל חרדים רבים יש עניין לחיות חיים של פשטות, ולפעמים אפילו חיים חיי סגפנות), וממילא רוב הציבור החרדי אינו עשיר (אך יש עשירים), אך בוודאי שאינו עני בממדים שמייחסים לו. אומנם החלק הקטן שבו (10.5%) הוא אכן עני ביותר, והפגיעה שהמדינה פגעה בו ובשאר האזרחים בהפחתת קצבאות הילדים ובקיצוץ התקציבים לישיבות ולכוללים, אכן הביאה את הציבור הזה להידרדרות קשה, ואף הכניסה אנשים רבים להגדרת עניים ועניים ביותר¹.

¹ בשל אופיו היחסי של קו העוני, עני במדינה אחת יכול להחשב לבן אדם אמיד במדינה שנייה. לדוגמה, אזרח מדינת העולם השלישי שהתל"ג לנפש שלה לא עולה על כמה מאות דולרים לשנה, ייחשב לעני מאוד בישראל, אך עני ישראלי המקבל סכום גבוה פי 10 מאותו עני ממדינת העולם השלישי, יחשב לאמיד באותה מדינה. יש הרואים במקרה זה דוגמה לתיאור החלקי שמספקים הנתונים המתקבלים באמצעות חישוב קו העוני.

במסמך של משרד ראה"מ (משנת 2009) "המגזר החרדי - העצמה תוך שילוב בתעסוקה" (עמ' 11) כתוב שם דבר והיפוכו, מצד אחד כתוב שהנתונים שבידיהם מראים כי שיעור העניים במגזר החרדי הוא גבוה, אך הכותב מוסיף שם, וז"ל: "יחד עם זאת, לאור השיעור הגבוה יחסית (67%) של בעלות על דירות, והמספר הרב של "תמיכות בעין" הקיימות במגזר זה, ואשר אינן באות לידי ביטוי כספי, יש הטוענים כי מדד העוני המבוסס על הכנסה כספית בלבד, אינו מספק לצורך הבנה מלאה של המצוקה והמחסור הכלכלי הקיימים במגזר החרדי".

מהן אותן "תמיכות בעין"? זוהי תמיכה לא כספית - דוגמת מזון בבתי הספר (מפעל הזנה), סלי מזון שבועיים ולפני חגים, קבלת סבסוד על התשלום למעונות יום וגנים, ועוד.

על פי דו"ח הביטוח הלאומי "שיעור הנעזרים בארגוני סיוע או במשפחה בקרב משפחות עם ביטחון תזונתי ואי-ביטחון תזונתי קל וחמור, לפי קבוצות אוכלוסייה", מתבהר לנו המושג שהוזכר לעיל "תמיכות בעין", שלמעשה אצל הציבור החרדי נושא זה הוא המפותח ביותר והמורחב ביותר מכל רבדי האוכלוסייה הישראלית.

ביטחון תזונתי - למשפחות חרדיות עם ביטחון תזונתי אחוז העזרה ממשפחה או מארגונים הוא 31.1% לעומת לא חרדים רק 15.9%. עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים, למשפחות חרדיות העזרה היא 23.2%, וללא חרדים רק 12.7%.

אי ביטחון תזונתי מתון או ניכר - למשפחות חרדיות העזרה ממשפחה או מארגונים היא 82.6% לעומת הלא חרדים 60.0%. ועזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים אצל החרדים העזרה היא 64.7% והלא חרדים 52.4%.

לוח 2

שיעור הנעזרים בארגוני סיוע או במשפחה בקרב משפחות עם ביטחון תזונתי ואי-ביטחון תזונתי קל וחמור, לפי קבוצת אוכלוסייה

אי-ביטחון תזונתי מתון או ניכר		ביטחון תזונתי		קבוצת אוכלוסייה
עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים	עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים	עזרה ממשפחה או מארגונים	
52.8	60.5	13.5	17.1	סך כל האוכלוסייה
53.6	62.3	13.2	16.6	יהודים
64.7	82.6	23.2	31.1	חרדים
52.4	60.0	12.7	15.9	יהודים לא חרדים
52.0	58.1	16.7	21.8	ערבים
46.6	54.3	12.7	16.7	עולים מ-1990
45.6	52.7	12.4	15.0	קשישים*
60.9	66.5	19.3	25.5	חד-הוריות
				גיל של ראש משק הבית
58.5	68.2	16.9	21.1	ראש משק הבית עד גיל 30
54.9	63.2	13.4	17.4	ראש משק הבית בן 31-45
51.3	57.9	9.4	12.7	ראש משק הבית בן 46 עד פרישה
38.8	44.1	14.6	16.9	ראש משק הבית בן 65+
53.4	62.1	12.2	16.6	משפחות עם ילדים
50.6	59.5	11.7	15.8	1-2 ילדים
50.1	58.5	11.4	15.4	1-3 ילדים
61.3	70.7	19.4	27.0	4 ילדים ויותר
64.2	74.8	22.2	30.7	5 ילדים ויותר
51.7	60.9	11.8	16.1	שני הורים
				השכלה של ראש משק הבית
50.8	57.1	24.6	27.3	השכלה עד 8 שנות לימוד
52.0	59.5	12.7	17.2	השכלה 9-12 שנות לימוד
56.2	65.8	12.0	15.1	השכלה 13 שנים ויותר
				מצב תעסוקה של ראש משק הבית
50.8	59.7	11.5	15.0	עובד
69.5	79.0	25.8	31.3	לא עובד בגיל עבודה
53.2	60.2	16.6	21.0	מפרנס אחד
46.7	58.8	8.1	11.0	שני מפרנסים ויותר
49.9	56.7	15.8	19.3	מקבלי קצבאות מהביטוח הלאומי
58.1	63.3	22.0	28.1	מקבלי הבטחת הכנסה
53.9	63.7	17.1	22.6	מקבלי קצבת נכות
				מחוזות
53.8	63.7	17.5	20.2	ירושלים
51.6	56.2	15.0	19.5	הצפון
47.1	55.6	13.8	17.0	חיפה
57.7	65.3	12.5	15.6	מרכז
51.0	58.0	12.3	16.1	תל אביב
55.0	63.1	12.6	16.1	דרום

* 60 לאישה, 65 לגבר.

לצערנו הרב מדד העוני הרשמי בישראל לא מתייחס לתמיכות אלו, ומחשיבן כשוות במידת העוני שלהן שתי משפחות בעלות אותה הכנסה כספית, אך שונות "בתמיכות בעין" שהן מקבלות.

ואכן דברים אלו משקפים נאמנה את המציאות בציבור החרדי שציבור זה ברובו אינו עני, כי אם הוא עני הכיצד יש ל-67% ממנו דירות בבעלותם? אדם שבבעלותו דירה,

ובפרט באזורים החרדים שערך הדירות שם הוא גבוה, קשה להגדירו כעני. לחלק נכבד מהציבור החרדי יש אומנם קשיים בפרנסה, לא בגלל שאינם עובדים או שחסר להם מקור פרנסה, קשיים אלו נובעים בעיקר בגלל ריבוי הילדים בכל משפחה, ובכל משפחה חרדית ממוצע הנפשות במשפחה הוא עשר נפשות, ולחלק את הסכום לעשר נפשות זה קשה יותר מאשר לשלש או ארבע נפשות כפי שקיים בכלל האוכלוסיה.

שני בני הזוג עובדים - גם בדו"ח העוני האחרון של שנת 2012, שוב התברר שגם כאשר שני בני הזוג עובדים, עדיין יש קושי רב בפרנסת המשפחה. מהנתונים מתבהר, שבמשפחה שיש בה שני מפרנסים ויותר עדיין אין המשכורת מספקת אף למשפחות שיש להם ביטחון תזונתי, ואף שם 11% קיבלו עזרה ממשפחה או מארגונים, ו-8.1% קיבלו עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים. ואילו במשפחות בעלות אי-ביטחון תזונתי מתון או ניכר (משפחות עניות) במשפחות בהן שני מפרנסים 58.8% קיבלו עזרה ממשפחה או מארגונים, ו-46.7% קיבלו עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים.

הסיבה שאין סכום הכסף שנכנס לקופת המשפחה מספיק היא בד"כ בגלל גודל המשפחה, ולשם כך נועדו קצבאות הביטוח לאומי, שאמורות להוות השלמת הכנסה למשפחה כשאין מקורות הכנסותיה מספיקים. אך לצערנו הרב, מדינת ישראל נוהגת באטימות וברשעות נגד החלשים שבחברה, נגד המשפחות ברוכות הילדים, שבקיצוץ הדרסטי בקצבאות הילדים הם הכניסו אנשים רבים מתחת לקו העוני, גרמו לאנשים רבים לאי ביטחון תזונתי ניכר ואף הרעבה.

עוני גם בקרב בעלי השכלה גבוהה - נתון מעניין שמופיעה בדו"ח העוני לשנת 2012 (עמ' 47) מגלה דבר מדהים, שגם אנשים בעלי השכלה גבוהה של אפילו 13 שנות לימוד ומעלה, הם נמצאים מתחת לקו העוני ומוגדרים עניים. ויותר מזה רואים בנתונים, שמשפחות בהם ראש המשפחה למד 13 שנות לימוד ומעלה, מספרם גדול יותר ממשפחות בהם ראש המשפחה למד רק 8 שנות לימוד.

משפחות עניות לפי קבוצות השכלה של ראש משק הבית

	משפחות	נפשות	ילדים
עד 8 שנות לימוד	104,500	369,800	146,700
בין 9 ל-12 שנות לימוד	197,600	885,700	424,400
13 ומעלה שנות לימוד	140,100	583,100	289,800

גם בדו"ח נוסף של הביטוח לאומי - דו"ח שנתי 2012 (עמ' 78 לוח 2) שבדק את הביטחון

התזונתי חשף שם, שגם אנשים בעלי השכלה גבוהה סובלים מאי ביטחון תזונתי, ונזקקים לעזרה ממשפחה או מארגונים.

השכלה של ראש משק הבית

קבוצת אוכלוסיה	ביטחון תזונתי		אי ביטחון תזונתי מתון או ניכר	
	עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים	עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה אינטנסיבית ממשפחה או מארגונים
עד 8 שנות לימוד	27.3	24.6	57.1	50.8
בין 9 ל-12 שנות לימוד	17.2	12.7	59.5	52.0
13 ומעלה שנות לימוד	15.1	12.0	65.8	56.2

תשלומי ביטוח לאומי - קצבאות

המסיתים נגד החרדים, דואגים תמיד להדגיש שהחרדים כולם חיים על קצבאות ועל חשבון החילונים, ומדבריהם משתמע שאנשים שאינם חרדים בכלל לא מקבלים קצבאות, והוא הדין לערבים. אך מבדיקה בדו"ח העוני האחרון מתברר שוב שהכל שקר, שהלא חרדים והערבים כן מקבלים קצבאות, וקצבאותיהם אף גדולות פי כמה מהחרדים, ויותר מכך החרדים מקבלים אף פחות מחלקם היחסי באוכלוסיה.

הביטוח לאומי מעביר כל שנה 72 מיליארד ₪ בצורת קצבאות, כשהבולטות שבהם הם: קצבאות הילדים, הבטחת הכנסה, נכות כללית, זקנה ושאיירים ועוד. בבדיקה שערכתי עפ"י נתוני הביטוח לאומי בקצבאות הגדולות, התברר לי שבכולם החרדים מקבלים פחות מחלקם באוכלוסיה, לעומת הלא חרדים שלמעשה הם אלו שנהנים מעיקר "עוגת" הביטוח הלאומי.

זוהת האוכלוסיה	לפחות גמלה אחת	מזונות	הבטחת הכנסה	נכות
חרדים	5.1	0.3	1.4	3.5
לא חרדים	7.2	0.4	2.0	4.9
ערבים	12.8	0.5	7.5	5.1

מנתונים אלו עולה, **שהלא חרדים והערבים מקבלים קצבאות מכל הסוגים באחוזים גבוהים יותר מהחרדים**, כשהבולט ביותר זה בקבלת לפחות גמלה אחת ששם **הלא חרדים וערבים מקבלים פי כמה יותר מהחרדים**. כמו כן עוד בולט עניין ההבטחת הכנסה שגם שם הלא חרדים והערבים מקבלים פי כמה יותר.

הבטחת הכנסה

בשנת 1980 חוקקה הכנסת את חוק הבטחת הכנסה, שמשמעותו סיוע כספי לאנשים החלשים בחברה, כגון: חולים, נכים, נפגעי עבודה או מובטלים. בשנת 1982 הוכנסו גם האברכים (אברכים הלומדים וגם האשה אינה עובדת ואין להם מקור הכנסה, והם למעשה עומדים בקריטריונים של השאר), אך לאברכים קבעו קריטריונים מאוד מחמירים לעומת הקריטריונים המקילים לשאר האוכלוסיה יהודים וערבים וכד'.

אצל כלל האוכלוסיה ניתן לקבל גמלה ללא תלות במספר הילדים, לעומת האברך שזכאי לקבל רק אם יש לו 3 ילדים ומעלה.

גובה הגימלה לחרדים הוא קטן משמעותית מהאחרים (פחות מחצי), 1040 ₪ לאברך מול 2,300 ₪ לאחרים.

סכום הגימלה אצל האברך הוא קבוע ואינו משתנה גם אם יש יותר ילדים (ולמרות שהוא מתחיל לקבל רק מ-3 ילדים), לעומת האחרים שאם יש להם שלשה ילדים הם זכאים להבטחת הכנסה עד לסכום של 4,836 ש"ח.

מספר האברכים והחרדים המקבלים הבטחת הכנסה דרך הביטוח לאומי ודרך משרד החינוך הוא 16,825 איש (5,688 חרדים שאינם אברכים + 11,137 אברכים) שהם 13% מכלל הנתמכים, ואילו בכלל האוכלוסיה שאינה חרדית מספר המקבלים הוא 126,934 איש המהווים 87% מכלל הנתמכים!!!

עלות הבטחת ההכנסה השנתית לכלל האזרחים היא שני מיליארד ושש מאות מליון ₪ (2,600,000,000 ₪) + מאה שלשים ושניים מליון ₪ (132,000,000 ₪) לאברכים = שני מיליארד ושבע מאות ושלושים ושניים מליון ₪ (2,732,000,000 ₪).

חלקם של החרדים בקצבת הבטחת הכנסה הוא מאתיים ארבעים וששה מליון ₪ (246,000,000 ₪) בלבד, שהם בסה"כ 9% מכל קצבת הבטחת הכנסה, כאשר חלקם של החרדים באוכלוסיה במדינת ישראל בהערכה הנמוכה ביותר של הביטוח לאומי הוא 10.7% ללא הבעלי תשובה שלא נכללו בספירה, ובתוספת הבעלי תשובה מספרם של החרדים הוא 12%. יש סקר אחר לעיל המראה שמספרם של החרדים הוא 14%, בכל מקרה החרדים מקבלים פחות מחלקם באוכלוסיה בין 3% - 5%, ואילו 91% מקצבת הבטחת הכנסה מועברת לכלל האוכלוסיה.

טבלה 6 להלן מסכמת את ההבדלים העיקריים בין גמלת הבטחת הכנסה הניתנת על-ידי המוסד לביטוח לאומי, לבין גמלה הניתנת לאברכים. (הנתונים והטבלה הם ממחלקת המידע והמחקר של הכנסת מה-4 ליולי 2013)

טבלה 6 - הבדלים במתן גמלת הבטחת הכנסה

נתון	גמלת הבטחת הכנסה מהמוסד לביטוח לאומי	הבטחת הכנסה לאברכים
סכום גמלה ממוצע (מאי 2010)	כ-2,300 ש"ח גמלה חודשית ממוצעת לזוג עם שני ילדים ויותר.	1,040 ש"ח
מספר הזכאים (2009)	111,766	11,137
סך תקציב (שנת 2009, במיליוני ₪)	2,482.4 מיליארד ₪	132.3 מליון ₪
קריטריונים מרכזיים לזכאות	<p>סטודנט או הלומד בישיבה אינו זכאי לגמלה, מלבד תלמיד לתואר ראשון שהוא הורה יחיד והיה זכאי בעבר להבטחת הכנסה.</p> <p>זוג עם שלושה ילדים זכאים להשלמת הכנסה עד לסכום של 4,836 ₪.</p> <p>זכאי לגמלה כל מי שעבר מבחן תעסוקה ומבחן הכנסה ללא תלות במספר הילדים.</p>	<p>זכאים לגמלה אברכים הלומדים בכולל.</p> <p>זכאי לגמלה מינימלית של 1,040 ש"ח ותו לא, ורק אברך שיש לו לפחות שלושה ילדים.</p> <p>אברכים רשאים לעבוד ולקבל גמלה כל עוד הם עובדים מחוץ לשעות הלימודים וכל עוד ההכנסה המשפחתית שלהם מעבודה אינה עולה על 1,200 ₪ (למעט מלגת כולל וקצבאות ילדים).</p>

לאור הנתונים הללו, מומלץ לכל אברך לותר על אותם 430 ₪ הזויים שהוא מקבל בכולל, וללכת ולהיכנס למסלול קבלת הבטחת הכנסה דרך הביטוח לאומי ולא דרך משרד החינוך, וע"י כך יוכל לזכות לקצבה מוגדלת ביותר, ועם תנאים מקילים ביותר, ולא להתבזות ולא להרגיש שעושים לו טובה.

קצבאות ילדים

קצבת ילדים היא תשלום חודשי המשולם להורים ע"י המוסד לביטוח לאומי, כהשתתפות מינורית של המדינה בעלות גידול ילדיהם. הקצבה משולמת להורים החיים בישראל שבחזקתם ילדים עד גיל 18. זכאותו של ילד נפסקת לאחר שהות של למעלה מ-3 חודשים בחו"ל או לאחר נישואיו.

מטרותיה של קצבת הילדים

קצבת ילדים היא חלק אינטגרלי וחיוני במערכת הביטחון הסוציאלי בכל מדינות הרווחה כמעט. במקומות שונים ובתקופות שונות הוצבו לקצבת הילדים מטרות שונות, שאותן ביקשו קובעי המדיניות להשיג.

בין **מטרות** אלו ניתן למצוא:

(1) השתתפות הכלל במימון עלויות גידול הילדים, זאת מתוך הנחה שלחברה מחויבות לסייע בידי משפחות במשימה שאותה הגדירה כראויה, למרות העלויות הרבות שכרוכות בה.

(2) עידוד הילודה, מטרה שאפיינה את התוכניות הללו בראשית דרכן. נקודת המוצא הייתה ששיקולים כלכליים משחקים תפקיד מרכזי בהחלטה על הבאת ילד לעולם.

(3) קצבאות ילדים מיועדות לצמצם את תופעת העוני בקרב ילדים.

(4) קצבת הילדים בישראל היא גם חלק ממערכת התמיכה בילדים, היא מתוספת לביטוח בריאות חינם לילדים, לחינוך חינם מגיל הגן ועד להשלמת לימודי התיכון (בהתאם לחוק לימוד חובה), מענק הלידה והטבות נוספות להורים לילדים בישראל.

תולדותיה של קצבת הילדים

קצבת ילדים משולמת בישראל החל מספטמבר 1959, כחודשיים לאחר אירועי ואדי סאליב, במטרה לסייע למשפחות מרובות ילדים. גובה הקצבה נקבע לפי מספר הילדים במשפחה, המצב התעסוקתי של ההורים ושירות ההורים בצבא. בתחילה, שולמה הקצבה רק עבור הילד הרביעי ואילך, ורק עד גיל 14, הקצבה לכל ילד עלתה עד לילד השמיני במשפחה, מעל שמונה ילדים שולם סכום זהה לכל ילד. עם השנים החוק שונה עוד פעמים רבות, והתשלום נעשה עבור כל ילד מהילד הראשון ללא מגבלת ילדים עד גיל 18.

ועדת בן שחר

עקרונותיה הנוכחיים של הקצבה גובשו בעקבות המלצותיה של "ועדת בן שחר" לרפורמה במיסים, שהוגשו לשר האוצר בחודש מרץ 1975. הוועדה קבעה נקודת קצבה שערכה 100 ל"י (נכון ליולי 1975), צמודה למדד, ולפי המלצותיה "תינתן קצבה בגודל של נקודה אחת לילד ראשון, נקודה אחת לילד השני, ושתי נקודות לכל ילד החל מהילד השלישי". ההמלצות מומשו החל מיולי 1975. נקודות הזיכוי שולמו באופן מדורג, כך שהילד הראשון והשני זיכו את המשפחה בנקודת קצבה אחת כל אחד, ואילו הילד השלישי וכל ילד נוסף אחריו זיכו ב-1.25 נקודות קצבה. עפ"י ההמלצה ששווי נקודת קצבה אחת יהיה 5% מהשכר הממוצע במשק, ושווי זה יוצמד למדד המחירים. בפועל היה שווי נקודת קצבה עמה פועלת התוכנית 4.4% מהשכר הממוצע במשק.

קצבת הילדים כיום

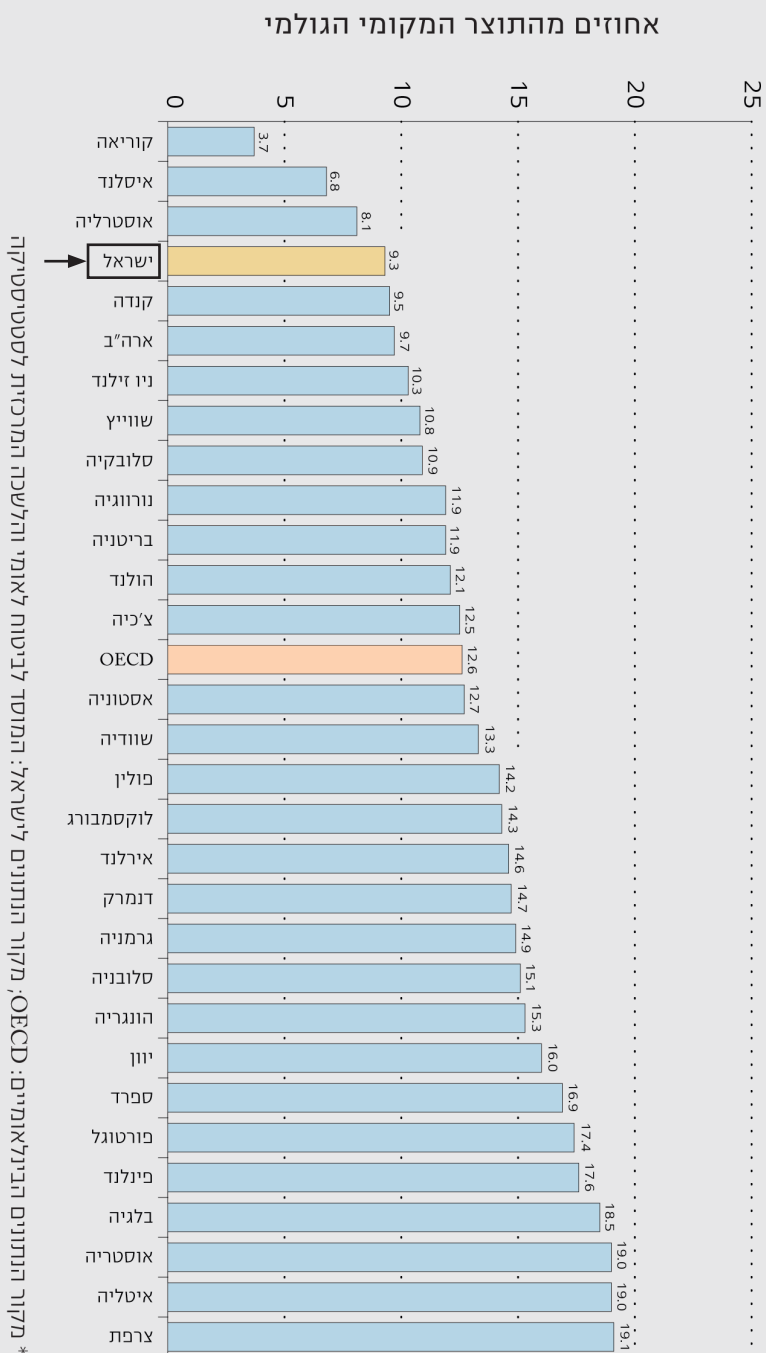
החל מאוגוסט 2013 הושו מחדש הקצבאות לכל הילדים בלי קשר למיקומם במשפחה, והועמדו על 140 ₪ לילד. עבור ילדים שנולדו עד מאי 2003 הסכומים גבוהים יותר. עבור ילד שלישי שנולד עד מאי 2003 ניתנו 172 ₪, עבור ילד רביעי ניתנו 336 ₪, ועבור ילד רביעי ואילך 354 ₪.

קצבת הילדים בדומה לקצבאות אחרות של המוסד לביטוח לאומי, פטורה ממס הכנסה, אף שהייתה תקופה שבה חוייבה במס זה ותקופה אחרת שבה נשללה כליל עפ"י מבחן הכנסה כדרך להפנות את הקצבה רק אל השכבות החלשות.

דרך אגב בכל העולם המערבי קצבאות הילדים הם גדולות פי כמה וכמה ממדינת ישראל, והדבר נובע מהבנה שהמשאב היקר ביותר של המדינה הוא דור ההמשך (ראו מה קורה ביפן, שבה החברה מזדקנת ללא צמיחה מתאימה של דור ההמשך), במדינת ישראל על אחת כמה וכמה, שבה יש בעייה דמוגרפית חמורה המאיימת על צביונה של המדינה. במקום ללכת ו"לגרד" "יהודים" בחבר המדיניות שעפ"י ההלכה הם אינם יהודים אלא גויים גמורים, עדיף שיעודדו ילודה כחול לבן כי לשם מטרה זו קמה מדינת ישראל, "בית לאומי לעם היהודי".

במסמך של המוסד לביטוח לאומי והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (מקור הנתונים הבינלאומיים הוא מה-OECD) ישראל ממוקמת במקום הרביעי מהסוף (מקדימים אותה, קוריאה, איסלנד ואוסטרליה בלבד) בעזרה לתושביה. התמיכה הציבורית בכסף כאחוז מהתמ"ג בישראל הוא רק כ-9.3%, לעומת צרפת, איטליה, אוסטריה ובלגיה ששם כ-19%.

תרשים 7 תמיכה ציבורית בכסף כאחוז מהתמ"ג, מדינות OECD וישראל, 2012*

סך המשפחות המקבלות קצבת ילדים במדינת ישראל הוא 1,097,301, מתוכם 959,570 לא חרדים ו-137,731 חרדים, וסך הילדים מקבלי קצבת ילדים הוא 2,652,702, מתוכם 2,149,850 לא חרדים ו-502,852 חרדים.

סך התשלום השנתי לקצבאות ילדים הוא ארבעה מיליארד חמש מאות שמונים ואחד מליון ש"ח (4,581,772,176 ₪), מתוכם שלשה מיליארד שש מאות שמונים וחמישה מליון ₪ (3,685,915,416 ש"ח) ללא חרדים, ושמונה מאות תשעים וחמישה מליון ₪ (895,856,760 ₪) לחרדים בלבד!!!

היוצא מכאן ש-87.4% ממקבלי קצבאות הילדים הם לא חרדים, ורק 14.4% הם חרדים. כמו כן 80.4% מסך התשלום הוא ללא חרדים, ורק 19.6% לחרדים.

שר האוצר לפיד טען בזמנו לאחר שפגע פגיעה אנושה בקצבאות הילדים, שלהורים החרדים יש אחריות וחובה לפרנס את ילדיהם, ולא להישען על קופת המדינה שתפרנסם ע"י קצבאות הביטוח הלאומי. טענה זו מרושעת, וכי ב-200 ₪ מגדלים ילד? סכום זה הוא בא רק כסיוע למשפחות ולא כתקציב עיקרי, שהרי ההוצאות על כל ילד בחודש הם פי כמה וכמה. ראו לעיל את כל המטרות שבעבורן חוקק חוק קצבאות הילדים. תשלומי קצבאות הילדים זוהי לא טובה שהמדינה עושה לאזרחיה, אלא זו חובתה הן מצד הדאגה לאזרחים ובפרט החלשים, והן בזכות המשפחות לקבל סיוע מהמדינה, מאחר שבכל חודש בכל ימי חייהם הם משלמים דמי ביטוח לאומי למדינה למטרה זו, שהמדינה תוכל לסייע להם. לעיל הראיתי גם שקצבאות הילדים ניתנו כנקודות זיכוי למשפחות, מתוך הכרה שזה יסייע למשפחות כדי להוציאם מקו העוני.

קצבאות נכות כללית, זקנה ושאיירים

גם בקצבאות נוספות אנו רואים את הפערים הגדולים בין הלא חרדים לחרדים שהם לרעת החרדים, הן בכמות מקבלי הקצבאות והן בסכומים, שללא חרדים יש עדיפות גדולה על החרדים.

קצבת נכות - מספר מקבלי קצבת נכות כללית הוא 235,989, מתוכם 219,310 לא חרדים ו-16,679 חרדים שהם 7.1%.

מתוך שבעה מיליארד ושלשים וארבעה מליון ₪ (7,034,063,448 ₪), הלא חרדים מקבלים ששה מיליארד ארבע מאות ושבעים מליון ₪ (6,470,700,180 ₪) שהם 92.0%, והחרדים רק חמש מאות ששים ושלשה מליון ₪ (563,363,268 ₪) שהם רק 8.0%.

קצבת זקנה ושאיירים - מספר מקבלי הקצבה הוא 973,303, מתוכם 946,530 לא חרדים ו-26,773 חרדים שהם 2.8%.

קצבאות ילדים				
סך משפחות	סך תשלום חודשי, נכון לדצמבר 2013 (ש"ח)	סך ילדים מקבלי קצבת ילדים	סך תשלום שנתי (ש"ח)	
מספרים מוחלטים				
1,097,301	381,814,348	2,652,702	4,581,772,176	סה"כ
959,570	307,159,618	2,149,850	3,685,915,416	לא חרדים
137,731	74,654,730	502,852	895,856,760	חרדים
אחוזים				
100.0	100.0	100.0		סה"כ
87.4	80.4	81.0		אחרים*
14.4	19.6	19.0		חרדים
* יהודים ולא-יהודים				
הבטחת הכנסה				
סה"כ	סך תשלום חודשי, נכון לאוקטובר 2013 (ש"ח)	סך תשלום שנתי (ש"ח)		
מספרים מוחלטים				
132,622	216,666,667	2,600,000,000		
126,934	207,133,333	2,485,600,000		
5,688	9,533,333	114,400,000		
אחוזים				
100.0	100.0			
95.7	95.6			
4.3	4.4			
נכות כללית				
סה"כ	סך תשלום חודשי	סך תשלום שנתי		
מספרים מוחלטים				
235,989	586,171,954	7,034,063,448		
219,310	539,225,015	6,470,700,180		
16,679	46,946,939	563,363,268		
אחוזים				
100.0	100.0			
92.9	92.0			
7.1	8.0			
זקנה ושארית				
סה"כ	סך תשלום חודשי	סך תשלום שנתי		
מספרים מוחלטים				
973,303	2,173,534,660	26,082,415,920		
946,530	2,113,783,716	25,365,404,592		
26,773	59,750,944	717,011,328		
אחוזים				
100.0	100.0			
97.2	97.3			
2.8	2.7			

גם הסכומים מתחלקים בהתאם, מתוך עשרים וששה מיליארד ושמונים ושניים מליון ₪ (26,082,415,920) הלא חרדים מקבלים עשרים וחמישה מיליארד ושלוש מאות ששים וחמישה מליון ₪ (25,365,404,592) שהם 97.3%, ואילו החרדים מקבלים רק שבע מאות ושבעה עשר מליון ₪ (717,011,328) שהם רק 2.7%.

סך כל הקצבאות הללו הוא כארבעים מיליארד ₪ (40,298,251,544), ומתוכם רק שני מיליארד ומאתיים ותשעים מליון ₪ (2,290,631,356) לחרדים שהם כ-5% בלבד!!! מסך כל הקצבאות דלעיל, ולהזכירכם שוב שחלקם של החרדים מכלל האוכלוסיה נע בין 14% - 11%.

ארנונה

יש הטוענים שבמסגרת ההטבות הניתנות לחרדים הם אינם משלמים ארנונה, מול שאר האוכלוסייה המשלמת ומממנת את החרדים.

ראשית אבהיר מהי ארנונה, ולאחר מכן אתייחס לטענה.

ארנונה היא מס מוניציפלי המוטל על תושבי ישוב מסוים, למימון פעולותיה של הרשות המקומית. גובה הארנונה נקבע לפי שטח הנכס שעליו היא מוטלת, לפי סוג השימוש בנכס (מגורים, מסחר, משרדים, תעשייה וכד') ומיקומו של הנכס (שכונת יוקרה, אזור מסחרי מפותח, שכונה המאוכלסת בידי תושבים בעלי אפיון סוציו - אקונומי נמוך וכן הלאה).

העיריה מעניקה הנחות הנעות בין 40% - 100% לציבורים רחבים מתושבי העיר, מהם: אזרח ותיק, נכה, ילד נכה, נכה צה"ל, נכה רדיפות הנאצים, עיוור, משפחה חד הורית, משפחה שכולה, נפגעי פעולות איבה, פדוי שבי ומטעמי הכנסה. ההנחה מטעמי הכנסה מותנה בעמידה במבחן הכנסה של כל בני הבית לחודשים אוקטובר נובמבר דצמבר בשנה.

מהנתונים דלעיל למדנו, שחובת התשלום חלה על כולם, למעט חריגים הפטורים או הזכאים להנחות עפ"י קריטריונים. לגבי החרדים והאברכים אין הנחה אוטומטית, אלא גם להם יש מבחן הכנסה כמו לכלל תושבי העיר, שנועד להקל על החלשים בחברה. בבדיקה שערכתי, רבים מהחרדים משלמים כמו כולם, אך לחלק יש הנחות בהתאם לקריטריונים. (בבדיקה אישית שערכתי אצלי ובני משפחתי וחברים קרובים המוגדרים חרדים כולם משלמים, ורק חלק מקבלים הנחה, אך גם ההנחה היא חלקית על אחוז מסוים).

בבדיקה שערכתי בעיר שכולה חרדים בעיר ביתר עילית, התברר לי ש-87% מתושבי העיר משלמים ארנונה, ו-57% מקבלים הנחות (באחוזים משתנים עפ"י הקריטריונים המקובלים בכל עיר).

תקציבי חינוך

לאורך שנים רצות השמועות, שהחרדים מקבלים תקציבים ותמיכות ממשרד החינוך הרבה מעבר לגודלם. גם בסעיף זה לא נסתמך על שמועות מרושעות חסרות שחר ובסיס, אלא ניצמד לנתונים המקוריים של משרדי הממשלה, וגם כאן בטוחני שנייכוח שהמציאות היא שונה, והתמונה תהיה בדיוק הפוכה 180 מעלות לרעת החרדים, לצערי.

משרד החינוך (רוב הנתונים מספר התקציב של משרד החינוך לשנת 2013/4, ומנתונים שהמשרד העביר אלי)

תקציב משרד החינוך לשנת 2014 הוא 44,126,922,000 ₪.

תקציב המשרד גדל בשנתיים האחרונות משמעותית בלמעלה מ-10%. בשנת 2012 התקציב היה 37,873,515,000 ₪, בשנת 2013 התקציב גדל ל-42,425,121,000 ₪, ובשנת 2014 גדל התקציב ל-44,126,922,000 ₪, ולמרות העלייה הדרמטית הזו של למעלה מ-6 מיליארד ₪, תקציבי החינוך של הציבור החרדי נפגעו בצורה דרמטית, כפי שארחיב לקמן.

המוסדות להשכלה הגבוהה (רוב הנתונים מספר התקציב לשנת 2013/4)

מספר הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה - לימוד תואר ראשון - 188,226 סטודנטים. לימודי תואר שני - 52,668 סטודנטים. לימודי תואר שלישי - 10,615, בסה"כ 251,509 סטודנטים, 144,000 באוניברסיטאות, 66,000 במכללות, ו-42,000 באוניברסיטה הפתוחה. (לטוענים נגד בני הישיבות "כמה אתם לומדים"? הנה ראו איזה מספרים לומדים לתואר שני שזה מינימום 5 שנות לימוד, ותואר שלישי שזה לפחות עוד כ-5 שנות לימוד, בס"ה 10 שנות לימוד, ושם אף אחד לא טוען כמה אתם לומדים, כי כולם מבינים שכדי להגיע לרמת הישגים גבוהה ולמצויינות צריך ללמוד כמה שיותר, וכמאמר התנא באבות (ב', ז'): "מרבה ישיבה מרבה חכמה").

חלוקת הסטודנטים לפי מגמות הלימוד - מדעי הרוח, חינוך ומקצועות העיצוב והאומנות הם מהמקצועות המבוקשים 23.3%, ומקדים אותם רק מדעי החברה ומנע"ס 34.3%. לעומת זאת מקצועות שיש בהם עבודה ויצירה כמו משפטים 8.7%, רפואה רק 5.7%, חקלאות 0.6%, הנדסה ואדריכלות 18%, הם באחוזים נמוכים מאוד.

תקציב ההשכלה הגבוהה (מהמדינה) לשנת 2014 הוא 9,129,188,000 ₪.

הוועדה לתכנון ותיקצוב משתתפת בתקציבם של 29 מהמוסדות להשכלה גבוהה (אוניברסיטאות ומכללות), ואילו 22 מכללות אקדמיות לחינוך מתוקצבות ע"י משרד החינוך ולא ע"י ות"ת.

סך הסטודנטים המתוקצבים ע"י ות"ת (שנת התשע"ב) הוא 187,265 **סטודנטים** (104,459 סטודנטים באוניברסיטאות, 20,000 סטודנטים באוניברסיטה הפתוחה, ו-62,806 סטודנטים במכללות). (ספר התקציב להשכלה גבוהה עמ' 14)

עלות סטודנט למדינת ישראל - בחלוקת התקציב של המוסדות להשכלה גבוהה ע"י הות"ת במספר התלמידים, **מדינת ישראל מממנת כל סטודנט בסכום של 48,750 ₪!!! לשנה.**

מקור ההכנסות של המוסדות להשכלה גבוהה המתוקצבים ע"י הות"ת (התשע"ב) - 64% מכספי מדינה דרך הות"ת (סכום זה לא כולל את המימון של משרד החינוך למכללות לחינוך), 18% הכנסות משכר לימוד, 5% הכנסות מתרומות, 14% הכנסות אחרות, לפי זה יוצא שסך כל ההכנסות הוא 12,415,695,680 ₪, כלומר, החלק הארי של מימון הסטודנטים הוא ע"י המדינה מכספי משלם המיסים.

המרכיב העיקרי של התשומות במערכת ההשכלה הגבוהה הינו כח-אדם, ותקציב ההוצאה לכוח-אדם הגיע בשנים האחרונות לכ-75%-70% מסך ההוצאה בתקציבי המערכת, וסכום זה בש"ח הוא 9,311,771,760 ₪!!! סכום זה הוא עצום משום שהוא מתחלק לכמות קטנה יחסית של עובדים, כשהבכירים משתכרים בין עשרות למאות אלפי ₪ בחודש. מספר העובדים (סגל אקדמי בכיר, סגל אקדמי זוט, מורים מן החוץ, עמיתי הוראה) במוסדות המתוקצבים הוא 11,791 עובדים (איני יודע אם זה כולל עוד עובדים אחרים בתפקידי נקיון וכד' ומה מספרם והות"ת לא היה מוכן לספק לי מידע זה), כאשר בחלוקת הסכום הכללי למספר העובדים יוצא שעלות כל עובד במוצק 789,735 ₪. (כדי להבין כמה סכום זה הוא אסטרונומי, נמחיש זאת, שאדם המשתכר שכר מינימום השווה לכ-4,300 ₪ בחודש כפול 12 חודש = 51,600 ₪ בשנה, כפול 180,046 עובדים = 9,311,771,760 ₪).

פשוט לא מובן לאן הולך הכסף? הרי לאוניברסיטאות אין בעייה של מבנים, לכולם יש מבנים מפוארים שנבנו ע"י המדינה או ע"י תורמים. רוב הלימודים מסתכמים בהרצאות בכיתות גדולות של תלמידים, אז מי לוקח את כל הכסף? מי מפקח על המשכורות? האם יש בכלל פיקוח? האם יש ביקורות על המרצים? האם יש ביקורות על נוכחות הסטודנטים, כפי שמרבים לערוך בישיבות וכוללים? ובכלל, מה נעשה עם 25% מהכסף (3,103,923,920 ₪) שלא הולך למשכורות?

דו"ח מבקר המדינה שפורסם בחודש מרס 2009 קבע, כי מערכת ההשכלה הגבוהה ניצלה לרעה את עיקרון החופש האקדמי ופעלה בניגוד למינהל התקין. "אין מקום להשתמש בעיקרון החופש האקדמי באופן גורף להצדקת פעילות לקויה בתחומי מינהל שאין דבר בינם לבין נושאים אקדמיים", נכתב בדו"ח.

מבקר המדינה דאז מיכה לינדנשטראוס קבע, כי הגורמים המופקדים על הפיקוח והבקרה על המוסדות להשכלה גבוהה - מל"ג, ות"ת ומשרד האוצר - לא קיימו פיקוח ובקרה מספקים על הנעשה במוסדות המתוקצבים מכספי המדינה. הדו"ח קובע שהאוניברסיטאות אינן מאפשרות לממונה על השכר במשרד האוצר לפקח עליהן: "הן עושות מאמצים רבים תוך כדי שימוש גורף בעיקרון החופש האקדמי, כדי לסכל כל ניסיון של הממונה להחיל עליהן פיקוח אמיתי ויעיל", קובע המבקר, ומוסיף: "לניסיון המתמשך של האוניברסיטאות להתחמק מפיקוחו של הממונה על השכר אין כל מקום. חופש אקדמי אינו מצדיק היעדר ריסון בתחום השכר, ואינו מכשיר חריגות בשכר".

הדו"ח מבקר באופן חריף במיוחד את ועד ראשי האוניברסיטאות המכונה ור"ה, המאחד את ראשי שבע האוניברסיטאות ומנכ"ל"ה. לפי הדו"ח, ור"ה הערים קשיים גם כלפי הביקורת של מבקר המדינה בטענה כי "למבקר המדינה אין סמכויות לבקר אותו".

סיוע לסטודנטים

המדינה מסייעת לסטודנטים לא רק בצורה עקיפה ע"י תשלומים גבוהים לאוניברסיטאות, אלא מסייעת להם גם באופן ישיר.

מימון שירותי הסיוע לסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה, נובעים משני מקורות עיקריים:

1. שירותי סיוע הנובעים מתקציבי המוסדות להשכלה גבוהה

הסיוע לסטודנט במסגרת המוסדות להשכלה גבוהה, נחלק לסיוע כספי ולסיוע שאינו כספי. הסיוע שאינו כספי כולל שירותים שונים הניתנים לסטודנטים, חלקם ניתנים לכלל הסטודנטים (כולל סבסוד שירותים הניתנים בקמפוס) וחלקם ניתנים לסטודנטים לפי מבחני זכאות אישית, כגון: סיוע לסטודנטים בעלי נכויות ולקויות, סיוע לסטודנטים היוצאים לשירות מילואים, שירותי ייעוץ והכוונה, שירות פסיכולוגי.

הסיוע הכספי מתבטא במלגות, פרסים והלוואות, וניתן לסטודנטים בכל התארים. שירותי הסיוע לסטודנטים מופעלים במוסדות להשכלה גבוהה באמצעות לשכות דיקני הסטודנטים ומדורי סיוע מיוחדים.

2. שירותי סיוע הנובעים ממקורות ממשלתיים ישירים
א. הקרן לחיילים משוחררים, המופעל ע"י משרד הביטחון.

ב. הקרן לעידוד לימודי השכלה גבוהה של משרד הביטחון.

ג. קרן הסיוע לסטודנטים, של המועצה להשכלה גבוהה, בשיתוף משרד החינוך (הקרן מחלקת מענקים והלוואות על בסיס קריטריונים סוציאקונומיים. ישנן שלוש רמות של מענקים ורמה אחת של הלוואה, בהתאם לפירוט הבא: מענק למשפחות סטודנטים בסך של 12,480 ₪, מענקים לסטודנטים בגובה של כ-6,000 ₪, ו-4,000 ₪ הלוואה בגובה 7,000 ₪, בהתאם לדירוג על פי קריטריוני הקרן. בנוסף, בהתאם להחלטת ממשלה שהתקבלה ביום 8.7.2012 בנושא "העברת מיזמים משופים לממשלה ולסוכנות היהודית לאחריות בלעדית של ממשלת ישראל", החליטה ות"ת לסייע ולהעביר למינהל הסטודנטים בשנה"ל התשע"ג סכום של 9,000,000 ₪"ח לנושא מתוך קרן הסיוע לסטודנטים). בשנת תשע"ב הקרן תוקצבה ב-101 מליון ₪.

ד. מפעל החונכות פר"ח, המופעל בשיתוף המועצה להשכלה גבוהה ומשרד החינוך במסגרת הפרוייקט תוקצבו 22,780 מלגות בשווי 5,589 ₪ כל מילגה, בסה"כ 127,317,420 ₪"ח.

ה. קרן הלוואות לתלמידי המוסדות להכשרת עובדי הוראה במשרד החינוך.

ו. קרן המנהל לסטודנטים עולים במשרד לקליטת עלייה - המנהל לסטודנטים עולים (במשרד לקליטת העלייה) מסייע לסטודנטים עולים במוסדות אקדמיים ועל-תיכוניים, ועל מנת להקל את קשיי קליטתם בארץ. המנהל מממן את שכר הלימוד של סטודנטים עולים. בנוסף עומדים לרשות סטודנטים אלה מעונות מיוחדים בבעלות הסוכנות היהודית, במחירים מוזלים, או לחלופין תמיכה בתשלום שכר הדירה במעונות סטודנטים באוניברסיטאות.

ז. מקורות סיוע ממשלתיים (וממלכתיים) אחרים, משרד המדע והטכנולוגיה (לסטודנט בתחומי עיסוק) ובעבר גם קרן יושב-ראש הכנסת. בנוסף על זה יש עוד תקציב של כ-10 מליון ₪ למלגות לסטודנטים ממשרד התרבות.

ח. אוניברסיטאות - האוניברסיטאות מעניקות מלגות לסטודנטים לתואר ראשון, שני ושלישי, חלקן מתקציבן השוטף (הממומן ברובו מתקציב המדינה) וחלקן מכספי תרומות.

ט. **רשויות מקומיות** - תקציבי הרשויות המקומיות ממומנים בין השאר מתקציב המדינה, וחלקן נוהגות לתת מלגות לסטודנטים המתגוררים בהן. המלגות ניתנות מתקציביהן או באמצעות קרנות שהן הקימו. כמו כן, בחלק מהערים ניתנות מלגות מכספי פרויקט שיקום שכונות.

י. גופים מעין ציבוריים כגון האגודה למען החייל ומפעל הפיס.

י"א. **תורמים פרטיים**. (הכנסת מרכז המחקר והמידע עמ' 2).

י"ב. במשרד הביטחון קיימת קרן נוספת המיועדת למשפחות נפגעי צה"ל.

י"ג. **השתתפות של משרדי הממשלה** ושל גופים ממשלתיים וציבוריים אחרים בשכר הלימוד של עובדיהם, לרבות מתן הקלות במכסת שעות העבודה.

י"ד. בנוסף לכל ההטבות הנ"ל זכאים הסטודנטים להנחה של 50% בתחבורה הציבורית, מעונות לסטודנטים במחיר מסובסד, דיור מוזל, טיפולי שיניים במחיר מיוחד, הנחות בהצגות, מוזיאונים, סינמטק, קונצרטים, הטבות בבנק, הנחה גבוהה בארנונה, חנייה חינם, ועוד המון הטבות מארגוני הסטודנטים, בנקים, גופים מסחריים ועוד. ריכוז של כל עשרות ההטבות בכל הרשויות המקומיות, ניתן למצוא בדו"ח של הכנסת, מרכז המחקר והמידע עמ' 10 ואילך. (הטבות שודאי האברכים הלומדים תורה אינם זכאים להם).

45% מהסטודנטים ציינו כי הם מקבלים מלגה מסוג כלשהו, בסכום שנתי ממוצע של כ-8,400 ₪. (מכאן נלמד, שכמעט מחצית מהסטודנטים אין להם בכלל בעיה של מימון לימודיהם, משום שהמלגות וכד' מכסות להם כמעט את העלות המלאה של שכר הלימוד העומד על כעשרת אלפים ₪ בשנה). (הכנסת מרכז המחקר והמידע).

סך הסכומים שהמדינה משתתפת בסיוע לסטודנטים ולמחקר לשנת 2014 הוא 951,270,000 ₪:

סיוע לסטודנטים - 209,400,000 ₪.

השתתפות בקרנות וארגונים - 742,270,000 ₪.

תקציבי תרבות - משרד החינוך והתרבות

משרד התרבות (רוב הנתונים מספר התקציב של משרד התרבות)

מינהל התרבות - "המינהל תומך במוסדות תרבות ואומנות, במפעלים ואירועי תרבות, ביוצרים ובמבצעים המהווים את התשתית לחיי התרבות והאומנות בישראל. המשרד מעודד יוזמות במוסדות התרבות ומחוצה להם, פעולות תרבות באזורי הארץ השונים ומעניק פרסים לאומנים מצטיינים בתחומי האומנות השונים. המשרד גם תומך במספר תאגידים עפ"י חוק הפועלים בתחום התרבות, ומקדם את תחום שימור אתרי המורשת הציונית".

תקציב מינהל התרבות ל-2014 759,690,000 ₪.

תקציב מינהל הספורט ל-2014 142,013,000 ₪.

מהם הנושאים בהם תומך מינהל התרבות?

"מינהל התרבות תומך: במוסיקה, תיאטרון, מחול ואומנות בינתחומית, ספרות, מוזיאונים ואומנות פלסטית, קולנוע, בתי ספר לאומנויות, ספריות, תרבות ערבית, תרבות דרוזית וצ'רקסית, תרבות בקהילה, מחקר ומורשת, מכוני מחקר תורניים, פסטיבלים". (ספר התקציב של משרד התרבות עמ' 27).

דוגמאות לתמיכה

חוק הקולנוע - 79,500,000. (תומכת ב-5 קרנות המשקיעות בהפקת סרטים ישראליים בז'אנרים השונים (עלילתי, דרמה, תעודה, סרטי סטודנטים וסרטים ניסיוניים) וב-19 מוסדות המקיימים פעילות נלווית להפקת סרטים: פסטיבלים, סינמטקים, ארכיונים ושיווק מערכת).

תאטראות - 79,540,000 ₪

מחצית מהתמיכה בתיאטראות, אשר חולקה על ידי מינהל התרבות לתיאטראות בשנת 2009, ניתנה לארבעת המוסדות הבאים:

- **תיאטרון הבימה** כ-21% מהתמיכות);
- **תיאטרון הקאמרי** כ-12% מהתמיכות);
- **מועדון בית לסין** כ-10% מהתמיכות);
- **מרכז החאן** כ-8% מהתמיכות).

תיאטרון אזרחים ותיקים - 16,152,000 ₪

מוסיקה ותזמורת - 46,463,000 ₪

כ-45% מהתמיכה שחולקה על ידי מינהל התרבות למוסיקה (תקנה 31-03-48) בשנת 2009 ניתנה לארבעה גופים על-פי החלוקה הבאה:

- התזמורת הפילהרמונית הישראלית כ-19% מהתמיכות;
- התזמורת הסימפונית ירושלים רשות השידור כ-10% מהתמיכות;
- הקאמרטת הישראלית ירושלים כ-9% מהתמיכות;
- עמותת הסימפוניה הישראלית באר שבע כ-9% מהתמיכות.

יד בן צבי - 6,208,000 ₪

יד יצחק בן צבי הוא מוסד ממלכתי ישראלי העוסק בתחומי המחקר.

מוזיאונים תמיכה - 38,800,000 ₪

האקדמיה ללשון העברית - 8,245,000 ₪

אקדמיה ללשון ערבית - 1,261,000 ₪

מחול - 28,809,000 ₪

אופרות - 18,411,000 ₪

אומנות פלסטית - 4,850,000 ₪

פסטיבלים לתרבות - 9,797,000 ₪

בתי ספר לאומנות - 19,109,000 ₪

מוזיאונים אזרחים - 2,533,000 ₪

פעולות תרבות ערבית - 10,476,000 ₪

פעולות תרבות לדרוזים - 3,104,000 ₪

תרבות תורנית - 8,342,000 ₪

טלויזיה חינוכית - ממומנת ע"י משרד החינוך ב-92,609,000 ₪ כשכולם יודעים כמה היא מיותרת (ספר התקציב של משרד החינוך עמ' 18), ובעבר (ב-2003 וב-2008) היו מספר נסיונות של האוצר לסגור אותה אך נכשלו, ובמקום לסגור אותה העלו את תקציבה ב-2014 בכ-5 מיליון ₪ ל-97,767,000 ₪.

תקציב תחנת הרדיו "גלי צה"ל" הוא 40 מליון ₪ לשנה מתקציב משרד הביטחון. רבים בעבר סברו שיש לסוגרה כי אינה עומדת במטרותיה ואין עוד צורך בה, ביניהם שר הביטחון עזר ויצמן (בשנת 1977), וכן הרמטכ"ל אהוד ברק (ב-1992).

רשות השידור - זוהי רשות המאגדת בתוכה את הטלוויזיה הישראלית - ערוץ 1, וכן את תחנות הרדיו: רשת א', רשת ב' - קול ישראל, רשת ג', רשת ד' (קול ישראל בערבית), רשת מורשת, קול המוזיקה ורשת רק"ע.

תקציב רשות השידור עומד על יותר ממיליארד ₪ (מאגרות, תקציב המדינה ופרסומות). מאחר שהארגון אינו למטרת רווח, לכאורה אין קשר בין משכורות העובדים ובין הכנסות הערוץ, או אחוזי הצפייה בו. למשל, עובדי רדיו בערוץ בו משודרות פרסומות מקבלים אותן משכורות כמו בערוצים בלא פרסומות, ועובדי הטלוויזיה שאינה רווחית, מקבלים משכורות גבוהות בהרבה מעובדי ערוצים רווחיים של הרדיו.

ברשות השידור יש כ-1,500 עובדים מול תקציב של למעלה ממיליארד ₪!!! תחנה רדיו אזוטרית גדולה מאוד מעסיקה בממוצע כ-80 עובדים בעלות של מליונים בודדים, אך ברשות השידור אין מי יאמר להם מה לעשות ואיך לפעול, להם תמיד יש את הזכות, הפרוילגיה והחוצפה לבקר ללא הרף את החרדים ובני הישיבות, כי הם "כלבי השמירה" של הדמוקרטיה.

סך כל תקציבי החינוך והתרבות של מדינת ישראל לשנת 2014 (לא כולל את ערוצי השידור דלעיל) הוא **54,157,535,000 ₪** (לא חישבתי כאן את כל מאות מליוני הש"ח מהמלגות שהסטודנטים מקבלים ממשרדי הממשלה השונים, ראה לעיל).

חינוך - 44,126,922,000 ₪

מוסדות להשכלה גבוהה - 9,129,000,000 ₪

תרבות + ספורט - 901,613,000 ש"ח

החינוך החרדי

כמו בכל התקציבים, גם בתקציב משרד החינוך והתרבות נוהגים המסיתים לטעון שכל כספי המדינה נלקחים ע"י החרדים הפרזיטים, שלא לומדים לימודי ליב"ה ולא לומדים לימודים התורמים למשק ועוד. אך גם כאן אציג את כל הנתונים המדויקים מספר התקציב של משרד החינוך (ומסמך עם נתונים שנשלח אלי מדוברות המשרד עפ"י בקשתי), ותוכלו לראות מקרוב כמה החרדים מקבלים (ובעצם כמה לא מקבלים) וכמה שאר האוכלוסייה, וירא העם וישפוט.

בתקציב משרד החינוך יש סעיף בתקציב התמיכות הנקרא "מוסדות תורניים". סוגי המוסדות הנתמכים בסעיף זה הם: **כוללים** (נשואים בכל הגילים), **ישיבות גבוהות** (בחורים מגיל 17 בערך ואילך, מקביל לכיתה י"ב, לפני נישואין), **ישיבות הסדר** (משלבים שירות צבאי של כ-16 חודש והשאר בלימוד תורה בישיבה), מדרשות לבנות, תכנית האלף, כולל לגימלאים, מסגרות תורניות אקדמאים ואסירים, ארגוני גג של הישיבות בישראל וגרעינים תורניים (ספר התקציב - חינוך - עמ' 62).

בישיבות הגבוהות החרדיות ישנם 34,794 **תלמידים**, והתעריף לתלמיד הוא 240 ₪ **לחודש**. (בישיבות הגבוהות הציוניות יש 2,156 תלמידים, והתעריף לאברך הוא 864 ₪! למה? התורה שם שונה מהתורה של הישיבות הגבוהות החרדיות?).

בכוללים יש 74,705 אברכים, והתעריף לאברך (יום שלם) הוא 432 ₪ **לחודש**, כאשר האברך מחוייב להיות נוכח 40 שעות שבועיות, ובחלוקה של 432 ₪ ל-160 שעות בחודש יוצא שהתעריף לשעה לאברך הינו **שני שקלים ושבעים אגורות!!!** כן! מה שקראתם זה נכון, זה שכר של עבדים, זו השפלה. בתמורה ל"תמיכה" זו האברך מתחייב לא לעסוק בשום עיסוק אחר, וכן עליו להיות נוכח בכל השעות הנ"ל, ובמידה ולא נמצא בביקורות החוזרות ונשנות של פקחי האוצר והחינוך, אז שוללים ממנו ומהכולל את התמיכה, וגם הכולל נקנס רטרואקטיבית אפילו אם הסיבות להיעדרות היו מוצדקות, כגון שהיה אבל או חולי וכד'.

(בישיבות ההסדר יש 7,769 תלמידים, והתעריף לתלמיד הוא 864 ₪, (תקציב זה עבור התלמידים נמשך גם בעת שירותם הצבאי, דהיינו כשהם אינם לומדים בישיבה).

ישיבות ההסדר מתוקצבות בנוסף לתקציב ממשרד החינוך גם ממשרד הביטחון, ועבור כל חייל בישיבת ההסדר, מקבלת הישיבה אלף ש"ח וביחד עם משרד החינוך מקבלות ישיבות ההסדר 1864 ש"ח עבור כל חייל הסדר.

בנוסף, הורי התלמידים בישיבות ההסדר משלמים שכר לימוד. שכר הלימוד של ההורים משתנה מישיבה לישיבה ולרוב הוא נע בין 8,000 ל-10,000 ₪ לשנה, ומשולם גם על התקופה שבה התלמיד נמצא בצבא.

בנוסף, ישנן ישיבות הסדר הזוכות לתמיכה של הרשות המקומית בה הן נמצאות, ורוב הישיבות נתמכות בנוסף על ידי תרומות ומענקים של גופים שונים.

דרך אגב כמעט באף מוסד ממלכתי לא ראינו ולא שמענו על ביקורות נוכחות, ובוודאי לא בהיקפים כאלו כפי שנוהגים לערוך בישיבות ובכוללים. בבדיקה שערכתי במשרד החינוך שוחחתי עם ד"ר משה דקלו ושאלתי אותו מספר שאלות: א) האם נעשות בדיקות נוכחות במערכת החינוך הממלכתית ע"י פקחים ממשרד החינוך והאוצר? ב) וא"כ אחת לכמה זמן? ג) האם בודקים נוכחות פיזית של כל תלמיד עם תעודת זהות? ד) האם מתאמים מראש עם מנהלי המוסד או שבאים בהפתעה? ד"ר משה דקלו היה הגון, ואמר לי בשיחה טלפונית שכאשר הם עושים את הבדיקות, הם נעשות אחת לכמה שנים והבדיקות הם מדגמיות, הם נעשות בתיאום מראש עם מנהל המוסד, אין בדיקות של תעודות זהות אלא התרשמות של המפקח הבודק מול מנהל ביה"ס.

אני ביקשתי ממנו שיכתוב לי את הדברים, ואכן הוא שלחם אלי במייל, וז"ל: "יש שני סוגים, בקרת ארגון ופדגוגיה (אנחנו בקרה חשבונאית) וחשבות המשרד. לבית הספר אחת לשלש או ארבע שנים, אנחנו דוגמים בהתאמה לאשכולות של המיצב ובהתאמה לראמ"ה. הבקרה מתבצעת עפ"י מוני דיווח למנבסנ"ט, ולפי דיווח זה נפגשים הבקרים עם מנהל ביה"ס להשלמת נתונים ולאישור המדווחים למנבסנ"ט".

שאלתי את ד"ר משה דקלו, למה בישיבות ובכוללים עושים ביקורים תכופים יותר, ללא תיאום מראש, עם תעודות זהות, מוסד מוסד, האם החרדים חשודים מראש כרמאים ואחרים לא? השאלה נותרה כמובן ללא מענה מצידו, אך לנו התשובה ברורה.

ואכן, בבדיקה שערכתי במספר אוניברסיטאות ומכללות, נודע לי שאכן ישנה דרישה מהסטודנטים להשתתף לפחות ב-80% מהשיעורים, אך בפועל אמרו לי כל הסטודנטים מאותם מוסדות שאין שום אכיפה חיצונית של משרד החינוך או האוצר. כמו כן, אין שום אכיפה מצד המוסד עצמו, למעט מס' מרצים בודדים בכל מוסד אשר מיוזמתם מנסים לאכוף על הסטודנטים להגיע. נגד התלמידים הנעדרים או המוסדות לא נינקטות כל סנקציות או מניעת תקציבים, ובל נשכח שכאן מדובר בתקצוב של 9 מיליארד ש"ח למוסדות להשכלה גבוהה כשכל סטודנט מתוקצב ב-48,750 ש"ח. דווח לי עוד, שסטודנטים רבים כלל לא מגיעים כל הסימסטרים וניגשים רק לבחינות ומוציאים תואר, דבר המעיד על רמת הלימוד ורמת הפיקוח.

תקציב המוסדות התורניים - בשנת 2012 היה 1,042,186 ₪, ובשנת 2013 ירד ל-781,198,000 ₪ ירידה של 25%, ובשנת 2014 ירד ל-563,666,000 ₪ ירידה של עוד 27% כאשר תקציב משרד החינוך עלה משנת 2012 עד 2014 ב-6 מיליארד ₪, מ-36,278,000 ₪ ב-2012 ל-44,126,000 ₪ בשנת 2014 (ספר התקציב של משרד החינוך עמ' 39).

גני ילדים, תלמודי תורה, ובתי ספר לבנים ובנות - מוסדות ברשתות החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני המלמדים את לימודי הליב"ה מתוקצבים לפי שיעור השתתפות של 100% ככלל תלמידי הממלכתי. מוסדות מוכר שאינו רשמי שאינן נמנים על רשתות החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני, מתוקצבים לפי שיעור השתתפות הנע בין 65% - 75% מהתקן הבסיסי. ומוסדות הפטור מתוקצבים לפי שיעור של 55% מהתקן הבסיסי.

גני הילדים של כל הרשתות החרדיות - יש בשנת 2014 136,000 ילדים, מתוכן 69,000 בנים ו-67,000 בנות.

בתלמודי התורה - בנים, ובבתי הספר לבנות (כיתות א' - ח') של כל הרשתות החרדיות - בשנת 2014 יש 197,879 תלמידים ותלמידות.

בתי ספר לבנות - כיתות ט' - י"ב - 35,000 בנות.

סמינרים לבנות חרדיות - יש 15,500 תלמידות ותקצובן ע"י משרד החינוך הוא בכ-100 מליון ₪ (תקציב זה כולל גם את הכשרת המורים הגברים), כך שכל בת מתוקצבת 6,451 ₪ לשנה ובחלוקה לחודש 537 ₪. (בנות הסמינר מקבילות בלימודיהן לסטודנטיות).

ישיבות קטנות - הישיבות הקטנות מוגדרות במשרד החינוך כחטיבה עליונה, דהיינו כיתות ט' - י"א. משרד החינוך מתקצב ב-100% את כל בתי הספר בחטיבה העליונה שעומדים בתכנית הלימודים המחייבת של משרד החינוך באופן אחיד, לפי תלמיד, בהתאם למסלול הלימודים ולמגמות הלימודים ובהתאם לפרופיל המורים.

בנוסף, משרד החינוך מתקצב בתי ספר "תרבותיים ייחודיים" והכוונה לישיבות קטנות חרדיות, אשר אינם מקיימים את תכנית הלימודים של המשרד, רק בשיעור של 60% מהתקציב של תלמיד עיוני בחטיבה העליונה, וזאת עפ"י חוק. כלומר, הישיבות הקטנות החרדיות מקבלות רק 60% ממה שמקבל כל ילד במדינת ישראל, וכל חטאם הוא בגלל שהם לומדים נטו תורה. מספר התלמידים בישיבות הקטנות 29,175 תלמידים. איני יודע במדויק מהו תקציבן של הישיבות הקטנות, משום שמשרד החינוך סירבו בכל תוקף להעביר אלי נתון זה, אך בבדיקה שערכתי במספר ישיבות קטנות מתברר שהם מקבלות פר תלמיד 250 ₪ בלבד¹.

ז נושאים נוספים שהמגזר החרדי מופלה לרעה מול המגזר הכללי:

ג גני ילדים חרדים - המגזר החרדי ממומן פר ראש בין 720-740 ₪ לילד רק במשך 10 חודשים. דרישות משרד החינוך לממן בכסף זה את כל עלויות הגן, הכוללות: שכירות, שכר עובדים לפי דירוג עם כל ההפרשות, גגות + עוזרת + ממלאת מקום, החזקה שוטפת, נקיון, חשמל, מים, וכן כל שנה להוציא רישיון ואישורי בריאות, בטיחות, רשות שימוש מהעירייה, תוכניות של המבנה, קניית ציוד קבוע ושוטף וטלפון.

גני ילדים בחינוך הממלכתי - כל המימון נעשה דרך משרד החינוך והרשות המקומית. מימון הגגות נעשה דרך משרד

סך כל התלמידים והתלמידות במערכות הלימוד החרדיות:

גני ילדים של כל הרשתות	- 136,000 ילדים
מוסדות רשת החינוך העצמאי	- 82,775 תלמידים (כיתות א' - ח').
מוסדות רשת מעין החינוך התורני	- 33,592 תלמידים (כיתות א' - ח').
מוסדות מוכרים שאינם רשמיים	- 32,343 תלמידים (כיתות א' - ח').
מוסדות פטור	- 48,969 תלמידים (כיתות א' - ח').
בתי ספר לבנות	- 35,000 תלמידות (כיתות ט' - י"ב).

החינוך כולל תוכנית אופק. עוזרת הגגנת ממומנת מהרשות המקומית. הרשות המקומית ממומנת את המבנה או שו"כ מובנים, ניקיון, חשמל, מים, החזקה שוטפת, ציוד לגן קבוע ושוטף, טלפון וכו'. הרשות לא צריכה להוציא רישיון למבנה. תשלום המשכורות הוא ל-12 חודשים.

ב בתי ספר יסודיים - במגזר החרדי העמותה המפעילה את בתי הספר צריכה לדאוג למבנה ע"י שכירות או בנייה מכ"ספי העמותה, ואם היא מקבלת מבנה מהרשות, אז מדובר במבנה מוזנח שיש צורך בשיפוץ מהיסוד. רוב בתי הספר החרדים נוסדו ע"י קניית מנאדים וקרוונים, שהעמותות מימנו את קנייתם ובנייתם במלוני ₪.

בתי הספר צריכים כל שנה להוציא רישיון לבתי הספר, ועלות רישיון כ-20,000 ₪. הרישיון מצריך אישור תברואה, בטיחות, מנהגים, רשות שימוש, הגשת תוכניות על המבנה, טופס 4 ועוד. הרשות המקומית לא מתחזקת את המבנים, אא משלמת חשמל, מים, עלות מזכירה, שרת ועובדי ניקיון. בתי הספר החרדים לא מתוגמלים ולא משתתפים בתוכניות חינוכיות של העיריה או קרנות למיניהם, כגון קרן קרב ועוד. העמותה קונה את הציוד לבית הספר הקבוע והשוטף. העמותות מקבלות באופן גלובלי על כל תלמיד רק כ-300 ₪ ובזה צריכה לשלם את כל העלויות.

בתי ספר ממלכתיים - הרשות מספקת את המבנים והחזקתם השוטפת. כמו כן היא ממומנת את השרת, מזכירה ועובדי הניקיון. משרד החינוך מממן חלקית והרשות המקומית משלימה, הרשות ממומנת את הציוד של בית הספר הקבוע והשוטף. את כל תוכניות הלימודים משרד החינוך משלם את המשכורות של המורים לפי אופק 1 (פי 3 ממורה במגזר החרדי) הרשות ממומנת שעות רווחה וכן אם יש הזנה ויום לימודים ארוך.

בתי ספר יתכונים חרדים - הישיבות הקטנות לא מקבלות מימון על המבנים, משכורות יום לימודים ארוך, שרתים, מזכירים. הרשויות המקומיות מתעלמות מקיומם, סה"כ תקציב לתלמיד 250 ₪ לחודש.

בתי ספר ממלכתיים - הרשות המקומית ממומנת את המבנה, אחזקה, חשמל, מים, תוכניות לימודים, החזקה שוטפת וקבועה. הסה"כ שמקבל כל תלמיד בתיכון כ-2,000 ₪ וזאת ללא הילדים החריגים עם שעות וכיתות מיוחדות.

אפלייה זו בין המוסדות זועקת עד השמיים, מה ההבדל הילדים הללו לילדים הללו? למה לא ייש את כל הזכויות וכל האמצעים ללמוד, לעומת ילדי החרדים המקופחים? האם הוריהם אינם אזרחי המדינה? האם אינם משלמי מסים? זעקות אלו הושמעו במשך שנים ולא היה מענה.

לצורך תיקון אפליית אלו בין החינוך החרדי לחינוך הממלכתי, חוקק בס"ד בשנת 2007 חוק נהרי.

חוק נהרי הוא כינוי לתיקון מס' 7 לחוק חינוך ממלכתי. לפי תיקון זה, רשויות מקומיות יחוייבו במימון מוסדות חינוך לא רשמיים בשיעור של 75% מהמימון הניתן למוסדות חינוך רשמיים, עם אופציה למתן מימון של 100%.

התיקון לחוק הוצע ע"י הממשלה ב-7 במאי 2007, ביוזמתו של השר משולם נהרי מו"ס. התיקון עבר בכנסת ב-22 במאי 2007 בתמיכת הקואליציה, ובהתנגדות חברי מרץ. בעת הדיון בחוק, הביעו שרת החינוך יולי תמיר וח"כ יוסי ביילין הסתייגויות וביקורת על החוק.

התיקון לחוק חייב מימון למוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים, כגון רשת החינוך מעין החינוך התורני של ש"ס, והטיל את מתן המימון על הרשויות המקומיות. עם זאת החוק לא כלל מתן מימון ל"מוסדות פטור" השייכים ליהדות התורה. ביולי 2013 החליטה ממשלת נתניהו - לפיד - בנט ברשותה כי רבה היא, על ביטול החוק מסיבות של רשעות ושנאת ילדי ישראל החרדים לדבר ה'.

סמינר למורות	- 15,000 תלמידות (ה' - ו' סמינר).
ישיבות קטנות	- 29,175 תלמידים.
ישיבות גבוהות	- 34,794 תלמידים.
אברכי כוללים	- 74,705 אברכים.
סה"כ	- 522,353 תלמידים

תרבות יהודית

מכוני מחקר תורניים - משרד התרבות - בכל תקציב הענק של משרד התרבות, לתרבות היהודית האוטנטית של העם היהודי הוקצו בסה"כ 8,342,000 ₪, ממש לעג לרש. (איגוד מכוני המחקר התורניים מדווח על ירידה של 80% בתקצוב הממשלתי המועבר למכונים התורניים, מרמה של כ-35 מליון ₪ לפני כשני עשורים לשפל כ-8 מליון ₪ היום).

תרבות יהודית - משרד החינוך - המשרד מקצה עבור תרבות יהודית 38,052,000 ₪ בלבד, וזה לאחר תוספת של כ-9 מליון ₪ על תקציב 2013. חלק מהכסף (17,531,000 ₪) אכן מופנה לשיעורי ערב כמו שיעורי אל המעין, ערכים ועוד. אך שאר הכסף שהתוסף לתקציב (6,936,000 ₪) מיועד ללימודי תורה לעמותות חילוניות המכונות "מרכזים להעמקת החינוך היהודי - תמיכה", והחלק הנוסף שהתוסף (8,063,000 ₪) נועד ל"מדרשות ליהדות וללימודי ארץ ישראל" של הציונות הדתית.

סעיף זה של התרבות היהודית קוצץ בשנים האחרונות בצורה דרמטית, בזמן שבכל סעיפי החינוך והתרבות היו עליות גבוהות, ואילו סעיף זה רק ירד באופן דרסטי (לפני כעשרים שנה התקציב הגיע אז לכ-80 מליון ₪).

סכום כל התקציבים המועברים לכל המוסדות החרדים בתחום החינוך

והתרבות היהודית ב-2014:

חינוך עצמאי	- 1,072,201,000 ₪.
פעולות החינוך העצמאי	- 207,942,000 ₪.
חינוך מוכר אחר	- 379,732,000 ₪.
מעין החינוך התורני	- 525,582,000 ₪.
ישיבות קטנות	- 87,525,000 ₪.
ישיבות גבוהות וכוללים (מוסדות תורניים)	- 563,666,000 ₪.
מכוני מחקר תורניים	- 8,342,000 ₪.
תרבות יהודית	- 38,052,000 ₪

סך תקציב החינוך והתרבות של מדינת ישראל לשנת 2014 הוא 54,157,535,000 ₪, ומתוך סכום זה מועבר לציבור החרדי רק כ-3,000,000,000 ₪!!! (יותר מדויק 2,883,042,000 ₪).

סך כל התלמידים במערכת החינוך של מדינת ישראל מגן חובה עד כיתה י"ב 2,100,000 תלמידים + כ-200,000 תלמידי ההשכלה הגבוהה המתוקצבים ע"י המדינה (187,265 ע"י המל"ג ועוד כ-20,000 ע"י משרד החינוך).

היוצא לפי זה שתלמידי החינוך החרדי במדינת ישראל המונים 447,648 תלמידים (ללא אברכים) מהווים 21.3%, ובצירוף האברכים והסטודנטים החינוך החרדי אף מגיע ל-22.7%.

לפי זה מגיע לחינוך החרדי למעלה מ-20% מתקציבי החינוך, ובמספרים למעלה מ-11 מיליארד ₪, כשבפועל במקסימום מגיעים ל-3 מיליארד ₪ מההיום 27% בלבד ממה שמגיע להם באמת ביחס לחלקם במערכת החינוך של מדינת ישראל.

לא רק בתקציבי משרד החינוך החינוך החרדי מקופח, אלא גם בתקציבי החינוך המועברים ע"י הרשויות המקומיות למוסדות החינוך החרדים מקופחים. מדובר במילירדי ₪ רבים המועברים רק למוסדות הממלכתיים ולא לחרדים. בשנת 2007 תוקן העוול הזה חלקית ע"י חוק נהרי, אך לצערנו הרב, ממשלת הזדון של נתניהו - לפיד - בנט ביטלה את החוק והחזירה את העוול לקדמותו. לא די שהממשלה קיצצה בתקציבי החינוך צורה ברוטאלית ומרושעת אלא שביטלה לחלוטין את חוק נהרי. (עיין לעיל בהערה).

תקציב משרד החינוך גדל בשנתיים האחרונות משמעותית בלמעלה מ-10%. בשנת 2012 התקציב היה 37,873,515,000 ₪, בשנת 2013 התקציב גדל ל-42,425,121,000 ₪, ובשנת 2014 גדל התקציב ל-44,126,922,000 ₪, ולמרות העלייה הדרמטית הזו של למעלה מ-6 מיליארד ₪, תקציבי החינוך של הציבור החרדי לא רק של עלו - אלא נפגעו בצורה דרמטית (בעיקר המוסדות התורניים והישיבות הקטנות), אכזרית ומרושעת ביותר שאין לה אח ורע בעולם, ומקורה הוא רק בשנאה, שנאה של אנשי רשע ופשע שלא היו מביישים אנטישמים.

למוסדות התורניים הייתה הפחתה של 52% תוך שנתיים, מ-1,042,186,000 ₪ בשנת 2012 ל-563,666,000 ₪ ב-2014, הנשמע דבר כזה בעולם, עוול שאין דוגמתו. בכל מקום בעולם היו קורים לזה אפליה, גזענות ואף אנטישמיות. לו היו מנסים לעשות זאת למיעוט אחר במדינה כמו ערבים, כל אמות הספים היו נעים וזעים, נשיא המדינה היה מתערב, ארגוני חופש, צדק, וזכויות האזרח היו זועקים על האפרטהייד, אך מכיוון שמדובר בחרדים - היהודים הגלותיים, אז כל החובט בהם הרי זה משובח.

לאורך כל השנים זעקו כולם ועדיין זועקים שהחרדים לוקחים את כל כספי החינוך והתרבות, והנה אנכי מראה לכם את המספרים שחור על גבי לבן, **שהחרדים מקבלים מסך כל תקציבי החינוך והתרבות של מדינת ישראל רק כ-5.5%!!! שהם כ-3 מיליארד ₪ בלבד**, בזמן שחלקה של האוכלוסיה החרדית בחברה הישראלית נע בין 11% - 14% (תלוי בסקר), ובמערכת החינוך 22%, בכל מקרה לא רק שאיננו מקבלים יותר מאחרים, אלא אף את חלקנו איננו מקבלים. כיום ילד וילדה, נער ונערה, בחור ואברך חרדים מקבלים פחות בכ-70% מכל אחד אחר בן גילם מהמוגזר הלא חרדי, הערבי, המוסלמי, הבדואי, הנוצרי, הדרוזי, הצ'רקסי ועוד, וכל חטאם הוא היותם שייכים למגזר החרדי המייצג את היהדות האוטנטית, האורגינלית ולא מוכן להתיישר לפי הקו של התרבות הישראלית המודרנית - המרדנית שחרטה על דגלה הרס ועקירת התרבות היהודית של עם ישראל המבוססת על תורת ישראל. הדוגמא הבולטת מכל היא מימון סטודנט ב-48,750 ₪ (חוץ מכל ההטבות מסביב) מול אברך הממומן ב-5,000 ₪ לשנה, כלומר סטודנט ממומן כמעט פי - 10 יותר מאברך.

הטעות הגדולה של הפוליטיקאים החרדים היא, שהם נכנעו לאוצר ולשקרים שהופצו נגד הציבור החרדי. היה עליהם לדרוש השוואה לתקציבי הסטודנטים, ושהיו חלק מהתקציב ולא תמיכות משתנות משנה לשנה, הנותנות תחושה שאנו קבצנים שעושים לנו טובה בכך שנותנים לנו את הפרוטות השחוקות הללו, בבחינת "נהמא דכיסופא" (לחם של בוש). מגיע לנו לא פחות מאף סטודנט במדינה, אנו משלמים מיסים לא פחות מהם ומגיעות לנו אותם זכויות כמו לכולם. מספיק גזלו אותנו, ביזו אותנו ורמסו את כבודנו מאז קום המדינה תוך הפצת שקרים ומניפולציות, ואנו נכנענו להם, מילאנו פינו מים ונתנו לכולם תחושה שאכן הם צודקים, ושאנו מקבלים יותר, ואשריהם הפוליטיקאים שלנו שמשיגים לנו כ"כ הרבה, וזהו שקר, אף פעם לא קיבלנו יותר מאחרים, תמיד קיבלנו פחות, תמיד קופחנו והגיע הזמן לזעוק לשיויון.

תקציב השב"ס

לכאורה הפרק הזה אינו שייך כלל לנושא שחקרתי עד כה והוא, קיפוח החרדים בתקציבי הממשלה ועוד, אך בכל זאת חושבני שיש קשר, משום שנושא זה קשור לחינוך ותקציבים, חרדים ולא חרדים ועוד, לכן, תחילה אביא את הנתונים ולאחר מכן אסביר יותר את ההקשר.

במחקר ראשוני מסוגו שנעשה ביחידת המחקר של המוסד לביטוח לאומי ושקבציו הגיעו לידי, נעשה פילוח של האסירים לפי חלוקה לערבים, חרדים ולא חרדים.

הנתונים שעלו: מס' האסירים במדינת ישראל הוא - 21,803 אסירים, כאשר מתוכם:

א. 11,511 יהודים לא חרדים המהווים 52% מכלל האסירים, כאשר חלקם של הלא חרדים באוכלוסיה הוא 68.6%.

ב. 9,461 אסירים ערבים המהווים 43.4% מכלל האסירים, וחלקם באוכלוסיה הוא 20.7%.

ג. 831 אסירים חרדים המהווים 3.8% מכלל האסירים, וחלקם באוכלוסיה הוא 10.7%.

מנתונים אלו רואים בצורה ברורה וחדה, שאחוז הפשיעה בקרב הציבור החרדי הוא נמוך ביותר ביחס לשאר האוכלוסיה בצורה משמעותית ביותר.

ביחס לאוכלוסיה הערבית אין מה להשוות, כי שם הפשע הוא גדול פי 11 מהחרדים, וביחס למספר הנפשות הוא גדול כמעט פי - 6.

אך גם ביחס לאוכלוסיה הלא חרדית ההפרש הוא גדול לטובת החרדים, כי באוכלוסיה החרדית אחוז האסירים ביחס לאחוז באוכלוסיה הוא 0.09%, ואילו באוכלוסיה הלא חרדית אחוז האסירים ביחס לאוכלוסיה הוא 0.2%, יותר מפי - 2, כלומר לו היה אותו יחס כמו באוכלוסיה החרדית אז מספר האסירים הלא חרדים היה צריך להיות רק 5,520 אסירים, אך בפועל המספר גדול יותר מפי - 2, ב-5,991 אסירים יותר.

עוד נבדק בסקר, חומרת העונש שבגיניו האסירים יושבים במאסר, כלומר, עורכי הסקר חילקו את האסירים לפי אורך מאסרם המעיד על חומרת העונש, וממילא הכבדתם על תקציב המדינה. עד 5 חודשים מעיד על קולת עבירה פחותה, ומ-6

חודשים ומעלה מעיד על חומרת עבירה גבוהה יותר.

ולהלן התוצאות:

מתוך 21,803 אסירים					
4,828 אסירים שפטים ל-6 חודשים ומעלה.			16,975 אסירים שפטים עד 5 חודשים.		
ערבים	חרדים	לא חרדים	ערבים	חרדים	לא חרדים
1,608	106	3,114	7,853	725	8,397
(33.3%)	(2.2%)	(64.5%)	(46.3%)	(4.3%)	(49.5%)

גם בפרמטר זה אנו רואים את היתרון של החרדים, ש-87% במאסר של עד 5 חודשים ורק 13% במאסר מעל 6 חודשים, דבר המעיד שהעבירות שביצעו החרדים שבגינם נשפטו למאסר, אצל רובם הם היו עבירות קלות, ורק חלק קטן ביותר נשפטו על עבירות חמורות יותר.

באוכלוסיה הערבית עד 5 חודשים 83% ומעל 6 חודשים 17%.

ובאוכלוסיה הלא חרדית עד 5 חודשים רק 73% ומעל 6 חודשים 27%! כלומר העבירות החמורות יותר מתבצעות ע"י האוכלוסיה היהודית הלא חרדית יותר מפי-2 מהחרדים.

נתונים אלו של הביטוח לאומי הם המשך לנתונים שהיו ידועים כבר בעבר רק שלא קיבלו דגש. בדו"ח של השב"ס משנת 2009 וכן מתוך החוברת "צוהר לבתי הסוהר" היוצא מטעם השב"ס הובאו הנתונים הבאים: בשנת 2009 היו בבתי הסוהר 13,500 אסירים פליליים, מלבד עוד אלפי אסירים בטחוניים, מתוכם רק 389 שהו באגפים של שומרי תורה ומצוות, כלומר - 2.9%. חלק מאותם אסירים הם אסירים שחזרו בתשובה בתוך כותלי בית הכלא, חלקם מתחזים שמוכנים לקיים חיי תורה ומצוות כדי להימלט מאימת האסירים האחרים. (צוהר לבתי הסוהר גליון 12). גם אם נניח שכל אותם 389 הם דתיים גמורים, שהיו כאלה גם לפני הכניסה לכלא, הרי שמדובר בפחות מ-3% מן האסירים.

כל הנתונים הללו מוכיחים חד משמעית, שאחוז הפשיעה הגבוה ביותר הוא בחברה היהודית הלא חרדית, ובאחוזים הוא יותר מפי-2 מהאוכלוסיה החרדית. אך לא די בכך, אלא שגם חומרת העבירות שמבוצעות ע"י החברה הלא חרדית הם חמורות

מאוד ביחס לאוכלוסיה החרדית, ואפילו ביחס לאוכלוסיה הערבית רוויית הפשע. נתונים אלו צריכים להדליק נורה אדומה בקרב קברניטי החינוך הלא חרדי, ובמקום להטיף לנו החרדים ולנסות לחנך ולהקנות לנו דרכי חינוך ומוסר מבית מדרשכם, קודם כל בדקו את עצמכם חזק מאוד, שפרו מעשיכם וקיימו בעצמכם: "קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים". די לכם עם ההתנשאות הזאת שאתם נוהגים כלפינו, מדברים אלינו כאדוני הארץ בעלי הגדולה והחכמה, ואילו אנו החרדים, פרימיטיבים וחשוכים הצריכים חינוך. אז הרשו לי לומר לכם, אם אלו התוצאות של החינוך שלכם, אז אנו מעדיפים שתמשיכו לכוונתנו פרימיטיבים וחשוכים, אתם המשיכו בדרככם ונראה לאן תגיעו, ואילו אנו נמשיך בדרכנו ה"חשוכה" וה"פרימיטיבית" שבה הלכו אבותינו במשך אלפי שנים, ושימרו אותנו ואת אומתנו. לאור הנתונים דלעיל פרימיטיבי מבחינתנו היא מחמאה, וגם בחילוק המילה לשניים פרימיטיבי יוצא פרי - מיטיב, דהיינו החינוך החרדי האוטנטי נותן פירות מיטיבים מול הפירות הבאושים של המערכת שלכם, שהיה לנו החוזרים בתשובה "הכבוד" להתחנך בה.

גם מהנתונים הללו של השב"ס ניתן להשיב לשאלתו של שר האוצר, בנו של טומי צלב למפל (טומי לפיד) ששואל בכל עת "איפה הכסף"? (ברומזו שהכסף נמצא אצל החרדים), אז הנה הוא בבתי הסוהר. מדינת ישראל משקיעה בתקציב בתי הסוהר (2014) שני מיליארד ושבע מאות ושבעים ואחד מליון ₪, (2,771,596,000 ₪) דהיינו עלות כל אסיר לשנה היא 127,119 ₪, וזה ללא ההוצאה הכספית הענקית בסך של 9 מיליארד ומאה חמישים מליון ₪ (9,150,216,000 ₪) של המשטרה שאמורה לטפל בפשע. לאור התוצאות לעיל, המוכיחים בעליל שהחינוך החרדי המחנך לקדושה וטהרה ברוח ישראל סבא, הוא הנוער הערכי והמוסרי ביותר מכל רבדי החברה הישראלית, אז המסקנה המתבקשת מאליה היא, במקום להשקיע בבתי סוהר סכומי עתק על כל אסיר, אנא מכם השקיעו בתלמודי התורה ובישיבות הקדושות, ואל תידמו במעשיכם לחכמי חלם הידועים בטיפשותם.

בעיר חלם היה גשר שגישר בין שני חלקי העיר, אך היה בו חור ואנשים רבים נפלו למטה ונפצעו והיה קושי רב בחילוצם, ועד שחולצו התוצאות היו חמורות. התכנסו חכמי חלם וקיבלו החלטה האומרת, כדי למנוע את הבעיות וההעיוכים בחילוץ והעלאת הפצועים לבתי החולים, אז יש לבנות בית חולים מתחת לגשר, וכל מי שיפול יוכנס מייד לטיפול ללא כל עיכובים וסיבוכים. כך נראה כיום פרצופה של מדינת ישראל, כולם יודעים את רמת מוסריותו של העם היהודי בעבר שחי עפ"י התורה הקדושה והיה אור לגויים, כולם רואים את החינוך הנפלא והערכי שמחנכים במוסדות התורה ואת רמת חינוכם ותרבותם של בני הישיבות, וכולם רואים את "החינוך" הממלכתי

ותוצאותיו החינוכיות, אשר תלמידיו מתדמים באורחות חייהם החדשים כאומות העולם ומתנהגים כמותם, אז במקום לתקן את מה שקלקלתם ב-65 שנים האחרונות אתם ממשיכים בקלקולכם, במקום בניית ישיבות והעמקת לימודי היהדות אתם נלחמים דווקא בנקודת האור של העם היהודי, אתם הולכים ופוגעים בנו ע"י קיצוץ תקציבים ונסיון לכפות את "חינוכם" - קלקולכם, עלינו.

להראותכם את כוחה של תורה, ראו את תוצאות המחקרים שנעשו בשיקום אסירים בתוך הישיבות ובאגפים התורניים בתוך בתי הסוהר, המעידים בצורה מדהימה את כוחה של התורה ואת השפעתה על מוסריותו של האדם.

"..... כנס ראשון מסוגו על שיקום עבריינים דרך הדת, שנערך בשבוע שעבר בהולדיי אין בהשתתפות 150 פסיכולוגים, אנשי דת ונציגי רשויות כליאה מכל העולם מגלה שההשדנות כלפי אסירים החוזרים בתשובה כמעט מיותרת. בכנס נמסרו נתונים מאלפים המראים עד כמה גדול שיעור ההצלחה של השיקום בדרך זו. אלוהים מסתבר יכול להיות תחליף מספיק טוב לסם, ומשענת איתנה לכל אותם קנים רצוצים שהסתבכו עם החוק. בעוד ששני שלישים מהאסירים המשוחררים חוזרים דרך קבע אל מאחורי הסורגים הרי שרק 8% מהאסירים שחזרו בתשובה במהלך מאסרם והצטרפו לפרוייקט קרן התשובה חזרו לכלא ב-22 השנים האחרונות. הנתונים האלה מסבירים מדוע אנשי אקדמיה חילונית תומכים בפרוייקט... (עיתון ירושלים / מאת אסף יערי 24/6/94).

"... על פי נתוני הרשות לשיקום האסיר, בהסתמך על נתוני שירות בתי הסוהר, כ-92 אחוזים מהמשתקמים דרך ישיבות, אינם חוזרים לכלא או לפשע. (עיתון הצופה 2/6/95).

ב-1994 פירסם השב"ס נתונים, שעל פיהם "מתוך 417 אסירים, ששוחררו מבית הסוהר בין השנים 1980-1992 ונקלטו במסגרת ישיבות לחוזרים בתשובה, רק 33 חזרו לכלא, שהם כ-8%, בעוד שיעור החזרה לכלא מתוך כלל האסירים המשתחררים הוא 67% (פלד, 1994). נתונים אלה חיזקו את ההערכה, שאכן יש לתכנית השיקום הדתי פוטנציאל שיקומי גבוה, ותרמו להרחבת התכנית ולביסוסה במסגרת בתי הסוהר. לדברי הנציב באמצע שנות התשעים, אריה ביבי: "כמעט כל מי שנכנס לשיקום דתי, אינו חוזר לעבריינות. רבים נכנסים לחממות של הישיבות, עסוקים בקיום מצוות ואין להם זמן לפשע, זה הביא אותנו למסקנה, שזה שיקום טוב, ולכן טיפחנו אותו." (ביבי 2007, מתוך "צוהר לבתי הסוהר" מאת השב"ס, גליון 12)

התא המשפחתי

מעיבוד נתונים סטטיסטיים שנעשה ביחידת המחקר של הביטוח הלאומי - 2014 לגבי מצב אישי של נשים מעל גיל 21 במדינת ישראל, בכל רבדי החברה הישראלית, נחשפו נתונים מפתיעים (לא אותנו) והם המשך לנתונים הרבים שחשפתי לאורך כל המחקר.

סטטוס	% רווקות	% נשואות	% גרושות
לא חרדיות	19.6%	57.1%	12.5%
חרדיות	7.3%	85.7%	4.5%

מנתונים אלו מראים את חשיבות התא המשפחתי אצל הנשים החרדיות אשר נישאות בגיל צעיר, וניתן אף לראות את היציבות בחיי המשפחה החרדית, שאחוז הגירושין הוא כשליש ביחס לאוכלוסיה היהודית הלא חרדית.

נתונים אלו והנתונים על אחוזי הפשיעה בישראל, מראים שהאוכלוסיה החרדית היא איכותית, יציבה ובריאה, וזה כמובן מגיע בזכות החיים המבוססים על התורה, המצוות והחינוך היהודי הטהור. אין לנו כל צורך בחינוך הישראלי הנכפה עלינו, אנו מעדיפים את החינוך הישן והטהור מבית אבא וסבא, וכל העושה חדשות הוא בעל מלחמות.

בס"ד

דע מה שתשיב

קונטרס

פרנסת החרדים

ובו דיון הילכתי מורחב, על דברי הרמב"ם האוסר ליהנות מלימוד תורה. הבאתי את דעת כל הפוסקים, ראשונים ואחרונים הסוברים ופוסקים שמותר ומצוה ללמוד תורה ולקבל תמיכה מהציבור ואין בכך חילול ה', ומנהג ישראל תורה הוא.

חיברתיו בחסדי ה' עלי

שלמה בניזרי ס"ט

מהדורה ראשונה

אדר א' ה'תשע"ד

תוכן העניינים

81.....	הקדמה.
84.....	המשנה במסכת אבות.
84.....	פירוש המשנה לרמב"ם.
85.....	דוגמאות מהש"ס להוכחת שיטת הרמב"ם.
86.....	מה הטעם (לשיטת הרמב"ם) שלא הסכימו כל החכמים הללו ליהנות מאחרים?
86.....	מהו מקור טעותם (לשיטת הרמב"ם) של כל החכמים שהתירו לת"ח ליהנות מאחרים?
87.....	אלישע הנביא.
88.....	זכויות הת"ח.
90.....	דעת הרמב"ם היא דעת יחיד.
90.....	הפוסקים שלכאורה סוברים כשיטת הרמב"ם.
94.....	תירוצי הכסף משנה, הב"ח והיעב"ץ לקושיות הרמב"ם.
97.....	דוגמאות מחז"ל המעידות שהחכמים קיבלו פרנסתם מהציבור.
105.....	הסכם יששכר וזבולון.
106.....	הסברים למשנה באבות.
107.....	דעת רוב ככל הפוסקים הסוברים שמותר לקבל תמיכה.
109.....	ההבדל בין דורות ראשונים לדורות אחרונים.
111.....	דעת מרן הבית יוסף.
129.....	יישוב לדברי הרמב"ם.
139.....	מאמרי חז"ל מוקשים בעניין מעלת העבודה, ויישובם.
139.....	הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.
149.....	גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמיים.
159.....	"אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות" (אבות א', י').
159.....	"אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה" (פסחים פ"ז:).
159.....	"שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם... והמנהיג עצמו ברבנות" (ברכות נ"ה.).
	"יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון,
162.....	וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון".
166.....	"פשוט נבילה בשוק וקבל שכר, ואל תאמר כהן גדול אני" (פסחים ק"ג.).
166.....	"לעולם יעבוד אדם עבודה זרה שהיא זרה לו, ואל יצטרך לבריות" (ב"ב ק"י.).
167.....	פרנסת החרדים / תקציר.
173.....	שאלות סיכום.

הקדמה

המקטרגים למיניהם, משתמשים תמיד לחיזוק טענותיהם לא בכדי בדברי הרמב"ם.^א בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') שאמר, וז"ל: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה" וכו'. דבריו אלו של הרמב"ם מצוטטים בע"פ מילה במילה ע"י המסיתים, הן החילונים והן אותם "דתיי מחמד" המנסים למצוא חן בעיני ההמון המסית והמוסת. מעניין, שדברים כ"כ רבים ומהותיים מהרמב"ם שעוונם גדול וזועק עד השמיים אין הם מצטטים לעצמם, ומאן דכר שמייה לקיימם. ויותר מזה, עד שהם מצטטים את הרמב"ם על חובותיהם של הת"ח, שיצטטו את הרמב"ם המדבר על זכויותיהם של הת"ח, ששם דבריו של הרמב"ם מחוורים ביותר ומוסכמים על כולם ללא חולק.^ב

אומנם את מטרתם הנלוזה אנו יודעים, וברור לנו שבציטוט דברי הרמב"ם אין הם באים לחפש את האמת, אין דבריהם באים ממקום נקי אלא רק לצורך התרסה ויצירת דה לגיטימציה לציבור החרדי, אך בכל מקרה דבריו הקשים של הרמב"ם צריכים הבהרה, כי הם אינם פשוטים והם מדברים בעד עצמם, ואין אנו יכולים להתעלם מהם.

נכון הוא שדברי הרמב"ם דלעיל הם קשים ומהווים עבורנו לכאורה, קושי הסברתי רב (לו היו המקטרגים רואים את דבריו במסכת אבות, הם היו ששים עליהם כמוצא שלל רב, משום שהם אף קשים יותר מדבריו דלעיל), אך אל דאגה, אם כל גדולי ישראל נהגו ונוהגים מאז ומתמיד היפך דברי הרמב"ם, מן הסתם שהיה להם על מי לסמוך, ופסיקתם מבוססת הלכתית, רק שעד היום התעצלנו ולא טרחנו להראות את הביסוס ההלכתי להנהגותיהם - הנהגתינו, ובכך אולי היינו חותמים פה שטן מלקטרג עלינו.

א רבי עקיבא במסכת פסחים (דף ק"ב). אמר על המצטטים גדולים כדי להצדיק את דרכם - תאומם: "הרוצה להיחנק יתלה באילן גדול", רש"י - אם בקשת ליחנק - לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממך. היתלה באילן גדול - אמור בשם אדם גדול".

ב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') מביא מספר הלכות המראות את חשיבותו ועדיפותו של הת"ח, למשל שהוא פטור ממסים וכד', וז"ל: "תלמידי חכמים אינם יוצאין בעצמן לעשות עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ, ואין גובין מהן לבנין החומה, ותיקון השערים, ושכר השומרים וכיוצא בהן, ולא לתשורת המלך, ואין מחייבים אותן ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר, בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש, שנאמר (הושע ח, י'): 'גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם, ויחלו מעט ממשא מלך ושרים'". וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכם מניחים אותו למכור תחלה, ואין מניחים אחד מבני השוק למכור עד שימכור הוא. וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה, מקדימין אותו ומושיבין אותו". ראינו כמה זכויות יש לת"ח, ועל זכויות אלו של הת"ח לא שמענו שמישהו יקפץ ויטען לטובתם.

ואכן, חיבורי זה עוסק ברובו בבדיקת המקורות ההלכתיים העוסקים במעלת העבודה ובמעלת לימוד התורה, והשילוב בין השניים. מצד אחד "הבטלה היא אם כל חטאת", ו"גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמיים", ומאידך גיסא "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמיים וארץ לא שמתי". אל לנו לטעות, אין הדברים סותרים האחד את השני, יש אנשים הבנויים נפשית לשבת ולעסוק בתורה יומם ולילה, מקריבים את נפשם למען התורה במסירות נפש, והם יחידות העילית של העם היהודי, אך יש אחרים שאין בכוחם הנפשי לשבת ולעסוק אך ורק בתורה ולחיות חיי דוחק, והם מעדיפים לעבוד ואין בכך כל איסור, אך כמובן שאין הם פטורים מלימוד התורה, אלא כל רגע פנוי שיש להם חייבים הם לנצלו ללימוד תורה, כמבואר ברמב"ם בהל' ת"ת.

אומנם הרמב"ם כתב דברים חמורים כנגד בני התורה המתפרנסים מכספי תרומות, אך התברר שהרמב"ם הוא כמעט דעת יחיד בנושא זה, וזאת גם על פי עדותו שלו, וקיימא לן שבהלכה אנו פוסקים כדעת הרוב ולא כדעת היחיד. ואכן בבדיקה מקיפה שערכתי, הוכחתי מכל הראשונים והאחרונים שמותר לת"ח ליהנות מכספי תרומות לצורך לימוד תורה, בתנאי שהת"ח אינו דורש או תובע בכח או מכח תורתו שהתורם יתן לו, אך אם התורם בא מרצונו ומדעתו ותורם על דעת שילמדו תורה בכספו, אין שום מניעה וייתכן שגם הרמב"ם יודה בכך.

הפוסקים שדחו את דברי הרמב"ם, הוכיחו באותות ומופתים שכבר בעבר בתקופת התלמוד, הגאונים, הראשונים ועד האחרונים, נהגו תמיד בני התורה לקבל עזרה מצד הציבור, וזאת כדי שיהא ליבם פנוי מהבלי העולם, וכך יוכלו לעסוק רק בתורה. אומנם הרמב"ם נחשב לגדול הפוסקים, אך בפסיקת ההלכה יש כללים, כמו: יחיד ורבים הלכה כרבים. כמו כן, לפעמים אפילו שההלכה נפסקת כמו הרבים או היחיד, אבל יש כלל שגובר על כלל זה והוא המנהג. כלומר, אם נוהגים במקומות מסויימים היפך ההלכה הפסוקה, ולמנהג יש מקור עם יסודות איתנים אז הולכים על פיו. ואכן, בתשובתי הוכחתי שהפוסקים ציינו שהמנהג הוא כן להתפרנס מהציבור, בשונה מדעת הרמב"ם, וגם זוהי דעת רוב הפוסקים².

ג כך היתה תפילתו של רבי נחוניא בן הקנא: "שלא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא", ולא מובן איך יאמר דברים הפוכים ממה שהוא למד? אלא מסביר בספר אמירה יפה: "שעל ידי שיציגו לי רק חלק מהתמונה, כגון שיאמרו לי שהיה לבהמה פגם מסוים ועלימו ממני את כל התמונה בכללותה, ואז אצטרך לפסוק רק על פי מה שאמרו לי ואז יצא הדין מעוכל, שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא".

כך נאמר בנידון שלנו, כי כאשר מראים רק תמונה חלקית, ועומדים גורמים רשעים ועמי הארצות שעד היום ידעו שהרמב"ם הוא בסך הכל שם של בית חולים בחיפה, ועכשיו באים ומונופפים בו כאילו אין שום חולק ושום פוסק בנידון, וכל החולק עליו כחולק על השכינה, ואין שום דיעה המראה בדיקו ההיפך מדעתו.

הרי כל דרך בן יומו יודע שאין נושא בעולם שאין בו חולקים, ואין דבר בתורה שאין בו מחלוקת. וכבר התורה העידה: "כי יפלא ממך דבר למשפט, בין דם לדם, ובין....וקמת ועלית אל השופט אשר יהיה בימים ההם...", ועל כן,

אומנם ראינו שדברי הרמב"ם לעיל הם ברורים, תקיפים וחד משמעיים, אך הראיתי לכאורה סתירה בדברי הרמב"ם ממקום אחר (הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג, י"ג), ומשם משמע שלת"ח מותר להתפרנס מהציבור ואף זו מצוה המוטלת על הציבור. הבאתי מספר תירוצים המיישבים את דברי הרמב"ם, וגם יישבתי את דבריו עם מנהג העולם כפי שמובא לקמן בהרחבה.

המורם עד כה, שההנהגה שנוהגים היום בני התורה ללמוד כל היום ולהתפרנס מתרומות הנדיבים וחלק קטן מתקציבי המדינה, זהו מנהג שהיה קיים כבר מימות עולם בעם ישראל, למעט צדיקים וחסידים מפורסמים שהחמירו עם עצמם ולא רצו ליהנות כלל, אך ודאי שלא עשו כן מדינא אלא מחומרא. וגם אם נאמר שזהו הדין, הני מילי דווקא בזמן הגמרא שליבם היה פתוח כאולם, אבל לאחר שירדה חולשה רוחנית לעולם, אין הת"ח (אלו החפצים באמת לגדול בתורה ולהורות הלכה) מסוגלים לשלב את שני הדברים יחד. לפיכך, כל המקטרגים על בני התורה בהבאת מקורות מגדולי התורה, שקר והבל ענה פיהם, והם מסלפים את ההלכה היהודית. אם ברצונם להטיף לבני התורה לצאת לעבודה משיקולים מוסריים או כלכליים, זו זכותם עפ"י הבנתם השטחית את היהדות, אך בוודאי שעקרונותיהם אינם מחייבים אותנו, והדבר שמחייב אותנו הוא לא לחץ תקשורת, חברתי, כלכלי או סנקציות פליליות, אלא גדולי ישראל הפוסקים עפ"י תורת ישראל.

לא אכחד, שגם הפוסקים כתבו שעדיפות ראשונה היא שילוב של תורה עם עבודה, למי שבאמת יכול והדבר לא יפריעהו כלל, ולא יגרום לו למיעוט בתורה, אך מי יכול בדורינו לומר כן? כבר בזמן האמוראים אמרו שיש ירידת הדורות עצומה, ולכן דבר זה איננו ישים היום אלא א"כ יש לו מלאכה קלה ביותר שאינה מפריעתו, או עסק שמופעל ע"י אחרים, אז תבוא עליו ברכת טוב. אך חשוב לציין שאין היהדות נגד עבודה, ההיפך הוא הנכון, העבודה היא דבר חשוב ורצוי, ועל כל אדם (שאינו לומד) לעבוד בכל עבודה (שכמובן עומדת בקריטריונים ההלכתיים) כי לעבודה יש חשיבות וערך גבוה, ובפרט בארץ ישראל.

בכל מחלוקת יושבים גדולי ישראל שדנים בכל דור ומעלים את מסקנתם ההלכתית, ואין אנו הופכים כל פוסק בודד לעיקר בהלכה כאשר כל גדולי ישראל חולקים עליו (ואפילו מאור ישראל הענק שבענקים - הרמב"ם).

ודומים אותם המצפצפים בקולם, לאותו עם הארץ שנכנס ללמוד בישיבה, וכבר במבחנו הראשון כתב על כל תשובה "מחלוקת", בלא שפירט מה המחלוקת ומי החולקים. כתב לו הבוחן: "אכן יש מחלוקת בנידון, אולם על זה שאתה עם הארץ בזה אין מחלוקת". וכך נאמר לכל הבורים ועמי הארצות שמונפים לנו בדבריו: אכן יש מחלוקת בין הרמב"ם לשאר גדולי ישראל, אולם על זה שאתה בורים ועמי ארצות גדולים, בזה אין מחלוקת.

פרנסת החרדים

במשנה במסכת אבות (פרק ד' משנה ה') מובא: "רבי ישמעאל בנו (בנו של רבי יוחנן בן ברוקה) אומר: הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. **רבי צדוק אומר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם**, וכך היה הלל אומר: ודישתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם".

פירוש המשנה לרמב"ם

הרמב"ם בפירושו למשנה זו באבות, הסתמך עליה רבות בהתנגדותו התקיפה להתפרנס מכבוד התורה, והביא ראיות לכך מדברי חז"ל. טעמו המרכזי של הרמב"ם הוא חילול ה' אצל ההמון, דהיינו, שהעמך עלולים לחשוב את התורה למלאכה כשאר מלאכות אשר מתפרנסים מהם, ובכך התורה תתבזה אצלם.

וז"ל הרמב"ם: "דע, כי זה כבר אמר: אל תעשה התורה קרדום לחפור בה, כלומר: אל תחשבה כלי לפרנסה, ובאר ואמר שכל מי שיהנה בזה העולם בכבוד תורה, שהוא כורת נפשו מחיי העולם הבא. והעלימו בני אדם עיניהם מזו הלשון הגלויה, והשליכו אחרי גוון, ונתלו בפשטי מאמרים שלא הבינום - אני אבארם - והטילו להם חוקים על היחידים ועל הקהילות, ועשו את המינויים התוריים לחוק מכסים, והביאו בני אדם לסבור שטות גמורה, שזה צריך ומחוייב, לעזור לחכמים, ולתלמידים ולאנשים העוסקים בתורה ותורתן אומנותן. וכל זה טעות, אין בתורה מה שיאמת אותו, ולא רגל שישען עליה בשום פנים. לפי שאנו אם נעיין בתולדות החכמים, זכרם לברכה, לא נמצא אצלם לא הטלת חובות על בני אדם, ולא קיבוץ ממון לשיבות המרוממות הנכבדות, ולא לראשי גלויות, ולא לדיינים, ולא למרביצי תורה, ולא לאחד מן הממונים ולא לשאר האנשים, אלא נמצא קהילותיהם כולן יש בהם עני בתכלית, ועשיר רב הממון בתכלית. וחלילה לה' שאומר שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה, אלא זה העני אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ומרגליות, אבל הוא לא היה עושה כן, אלא מסתפק במלאכה שיתפרנס ממנה, בין ברווח בין בדוחק, ובז למה שבידי בני אדם, הואיל והתורה מנעתו מזה".¹

ד (1) "ולא קיבוץ ממון לשיבות" - לפי דברי הרמב"ם א"כ איך הישיבות התקיימו, הרי אז לא היו תקציבי מדינה ולפי דבריו גם לא היו תורמים, אז מי מימן את האוכל, שכירות המבנים, הרבנים ועוד?

(2) נלענ"ד שעיקר טענת הרמב"ם היא על גביית הכספים מהציבור בכוח, בטענה שזו חובה עליהם לפרנס את בני הישיבות, ומכאן נראה לי לדייק שאם התורמים עושים זאת מדעתם (והסכם יששכר וזבולון יוכיח) אזי גם הרמב"ם יסכים שזה מותר. (עיין לקמן שאכן כך דיין כמה מן הפוסקים).

דוגמאות מהש"ס להוכחת שיטת הרמב"ם

וכעת עבר הרב לדוגמאות מן הש"ס, ומהן מוכח לדעתו שהחכמים לא היו מתפרנסים מהציבור, אלא היו משלבים עבודה עם לימוד תורה.

(א) "וכבר ידעת כי הלל הזקן היה חוטב, והיה חוטב עצים ולומד לפני שמעיה ואבטליון, והוא בתכלית העניות, ומעלתו - עד כי תלמידיו הם אשר הושוו למשה ויהושע, וקטן תלמידיו רבן יוחנן בן זכאי. ולא יסופק לבר דעת שאילו היה מסכים לקבל מבני דורו, לא היו מניחים אותו לחטוב עצים".

(ב) "וחנינה בן דוסא, אשר קול קורא עליו: "כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנינה בני וחנניה בני דיו קב חרובין מערב שבת לערב שבת", ולא ביקש מבני אדם".

(ג) "וקרנא דיין בכל ארץ ישראל, והוא היה משקה שדות, וכשהיו באים בעלי הדין, היה אומר: או שתתנו לי מי שישקה במקומי כשאני מתעסק עמכם, או שתתנו לי שעור מה שאבטל מעבודתי, ואדון לכם".

(ד) "רב יוסף, עליו השלום, היה נושא עצים, ואומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה", רצונו לומר, שבעת יגיעת איבריו - יכובד משכבם - במשא העץ הכבד, היה מתחמם גופו בלא ספק, והיה משבח זה ושבח בו, והיה לבו טוב במתנת בחלקו, בגלל מה שהיה אצלו ממעלת ההסתפקות".

(ה) מעשה רבי טרפון והכרם - "ולמה אאריך בזה הענין, אני אזכור המעשה אשר התבאר בתלמוד (נדרים ס"ב.), והמתעקש יעשה כרצונו: היה איש שהיה לו כרם, והיו באים בו גנבים, וכל אשר היה פוקדו בכל יום היה מוצא ענביו מתמעטים וחסרים, ולא היה לו ספק שאיש מן הגנבים שמהו מטרה. והיה מצטער מזה תמיד כל ימי הענבים, עד שבצר ממנו מה שבצר, ושטחו עד אשר יבש, ואסף הצמוקים. ומדרך בני אדם, שכאשר יאספו הפירות המיובשים, יפלו גרגרים מן התאנים והצמוקים, ומותר לאוכלם, מפני שהם הפקר, וכבר הניחום בעליהם למיעוטם. ובא ר' טרפון במקרה יום אחד לזה הכרם, וישב, והיה מלקט מן הצמוקים הנופלים ואוכלם. ובא בעל הכרם, וחשב שזה הוא אשר היה גונב ממנו כל השנה, ולא היה מכירו, אבל שמע שמו. ומיהר אליו ותפשו, והתגבר עליו, ושמו בשק, ורץ עמו על גבו להשליכו בנהר. וכאשר ראה ר' טרפון עצמו אובד, צעק: "אוי לו לטרפון שזה הורגו". וכאשר שמע זה בעל הכרם, הניחו וברח, ליודעו כי חטא חטא גדול. והיה ר' טרפון בשארית ימיו מאותו היום דואב ומיליל על מה שארע לו, בהצילו נפשו

בכבוד התורה, והוא היה בעל ממון, והיה יכול לומר לו: הניחני, ואני אשלם לך כך וכך דינרים, וישלם לו, ולא יודיעהו שהוא טרפון, ויציל נפשו בממונו, לא בתורה. אמרו: "כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה ואומר: אוי לי שנשתמשת בכתרה של תורה, שכל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם". ואמרו בזה: "משום דר' טרפון עשיר גדול הוה, והוה ליה לפיוסיה בדמים".

(1) מעשה רבינו הקדוש ויונתן בן עמרם - "ופתח רבנו הקדוש, עליו השלום, אוצרות חיטה בשנת רעבון, ואמר: כל מי שרוצה לקחת פרנסתו יבוא ויקח פרנסתו, ובתנאי שיהיה תלמיד חכמים. ובא ר' יונתן בן עמרם ועמד לפניו, והוא אינו מכירו, ואמר לו: פרנסני, ואמר לו: באיזו גדר אתה מבחינת הלימוד? ואמר לו: פרנסני ככלב וכעורב, רצונו לומר: אפילו אין לי חכמה, וכמו שיפרנס ה' חיה טמאה ועוף טמא פרנסני, שאין עם הארץ פחות מהם. ונתן לו. שוב התחרט אחר כך על שפיתו בדבריו, ואמר: "אוי לי שנהנה עם הארץ מנכסי". ואמרו לו אותם אשר הודיעם מה שארע: אולי יונתן בן עמרם תלמידך הוא, אשר אינו רוצה ליהנות בכבוד תורה, כל שאפשר לו זה, ואפילו בתחבולה? וחקר ומצא הדבר כן. ושני אלה המעשים ישתיקו כל חולק בזה העניין".

מה הטעם (לשיטת הרמב"ם) שלא הסכימו כל החכמים הללו ליהנות מאחרים?
כתב הרמב"ם (שם): "ולא היו ישראל בני דורם של אלו וזולתם לא אכזרים ולא שאינם גומלי חסדים, ולא מצאנו חכם מן החכמים שהיה מצבם דחוק שיגנה אנשי דורו שאינם מרחיבים לו, חלילה לה', אלא הם בעצמם היו חסידים, מאמינים באמת לעצמה, מאמינים בה' ובתורת משה, אשר בה הזכייה בעולם הבא, ולא יתירו לעצמם זה, ויסברו שהוא חילול השם אצל ההמון, לפי שהם יחשבו התורה למלאכה מן המלאכות אשר מתפרנסים בהן, ותתבזה אצלם, ויהיה עושה זה "דבר ה' בזה" (במדבר ט"ו, ל"א) ה'".

מהו מקור טעותם (לשיטת הרמב"ם) של כל החכמים שהתירו לת"ח ליהנות מאחרים?
הרמב"ם סובר, שטעותם של המתירים להשתמש בכבוד התורה נבעה ממספר מקרים שהובאו בתלמוד, על אנשים בעלי מומין שקיבלו פרנסה מאחרים ומהם

ה לאחר בקשת המחילה הרבה, שאלתי היא שאלת תם הרוצה לדעת את אמיתותה של תורה, האם משיקול "מה יחשבו ההמון", וכן "עלול להיות חילול ה'" אז עדיף שכן תורה יצא לעבוד ובשאר זמנו ילמד תורה, והרי קידוש ה' הגדול זה בלימוד התורה שבה תלוי קיום העולם, כנאמר: "אם לא בריית יומם ולילה, חוקות שמיים וארץ לא שמת", ואילו במיעוט יש פחות קידוש ה' ופחות הגנה על עם ישראל עד כדי סיכון עם ישראל. וכעת ראיתי בביאור הלכה (סימן רל"א ד"ה בכל דרכיך דעהו) שהקדימני בתמיה כעין זו, וז"ל: "ואיך יעלה על הדעת שיורה בכגון זה הרב ז"ל שיותר טוב לאדם לאחוז בסכלות וחסרון החכמה כל ימיו, אשר הוא גרמא לכמה נזקין ומכשלות תלמוד המביא לידי מעשה, ולמנוע טוב מבעליו מפני היותו נהנה מאת אחיו".

למדו שמותר, אך הרב מסביר שזו אינה ראייה, כי אכן לאנשים בעלי מומין מותר לקחת כי אין להם ברירה, אך לאדם בריא אין שום היתר, וז"ל (שם): "ואמנם טעות אלו המתגברים כנגד האמת והלשונות המפורשים, בלקיחת ממון בני אדם ברצונם או על כורחם - הן המעשיות אשר ימצאו בתלמוד באנשים בעלי מומים בגופותיהם, או זקנים באו בימים עד שלא יוכלו לעשות מלאכה, שאין תחבולה להם אלא לקחת, ואם לא - מה יעשו, הימות? זה לא ציוותו התורה. ואתה תמצא המעשה אשר הביאו בו ראייה באומרו: (משלי ט"ו, ל"א) "היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה" - בבעל מום, לא יוכל לעשות מלאכה, אבל עם היכולת, לא המציאה התורה בזה דרך".

רבי אלעזר בן רשב"י - המעשה שמדבר עליו הרמב"ם הוא המעשה המובא במסכת בבא מציעא (דף פ"ד:). רבי אלעזר בנו של רשב"י קיבל על עצמו יסורים כדי שימחל לו אותו עוון (היה מוסר גנבים למלכות). בערב היו מקפלים תחת משכבו ששים לבדים, ובבקר היו מושכים ומוציאים מתחתיו ששים קערות מלאות דם ומוגלה, וזאת מכיוון שלקה בשחין ומפצעיו היו זבים דם ומוגלה. לצורך רפואתו אשתו הכינה עבורו ששים סוגי מאכל תאנים המכונה "לפדא" והוא אכל אותם והתחזק, ואשתו לא הייתה מאפשרת לו לצאת לבית המדרש, כדי שלא ידחקו אותו החכמים. בכל ערב היה רבי אלעזר אומר לייסוריו אחיי ורעי בואו עלי וצערוני, ובכל בוקר היה אומר להם שילכו. יום אחד שמעה אותו אשתו שהוא מזמין את מכאוביו על עצמו, אמרה לו: אתה מביא אותם על עצמך, הרי בכך כלית את הממון של בית אבי בהוצאות על המאכלים המיוחדים שנוקטת לבריאותך, ועל הבגדים שהושחתו. בעקבות כך היא מרדה בו ועזבה את ביתם, והלכה לבית אביה. באותו יום ששים ספנים עלו מן הים ובאו לביתו של רבי אלעזר. הסיבה לבואם הייתה, שכאשר הם היו בספינה עמד עליהם נחשול (סערה) והם היו בסכנה והתפללו שינצלו בזכותו של רבי אלעזר. ואכן בסופו של דבר ניצלו, ולכן עתה כשעלו מן הים שלחו לו דורון. הם הכניסו לו ששים עבדים כשהם מחזיקים ששים ארנקים, והם הכינו עבורו ששים סוגים של אותו מאכל המכונה "לפדא", והוא אכל אותם והבריא וכך יכול היה להמשיך במנהגו זה לקבל עליו יסורים כל לילה. יום אחד אמרה אשתו לבתה: לך ובדקי באביך מה עושה כעת, כלומר איך הוא יכול להמשיך את חייו בלי המאכלים המרובים שהייתי מכינה לו כדי להבריאו יום יום. הבת באה לאביה, והוא אמר לה: לך ואמרי לאמך שהעושר שלנו גדול משל בית אביה. קרא רבי אלעזר על עצמו את הפסוק במשלי (ל"א, ד'): "הייתה (הכוונה לתורה) כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה".

אלישע הנביא

הרמב"ם (שם) דחה את הראיה מאלישע הנביא, שממנה מוכח לכאורה שמותר לת"ח

ליהנות מאחרים, וז"ל: "וכבר שמעתים, הניפתים, נתלים באומרים: "הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, ושלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי". וזה אינו דומה לזה כלל, ואמנם זה אצלי סילוף ממני שמביא ראיה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממזונו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכם, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש - יש לו לעשות כן, וכמו כן אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה - יש לו לעשות כן. לפי שכבר הזהירו מן האכילה ללא הכרח, ואמרו: "כל תלמיד חכמים המרבה סעודותיו בכל מקום" וכו', ואמרו: "כל סעודה שאינה של מצוה אסור לתלמיד חכמים ליהנות ממנה".

זכויות הת"ח

כפי שראינו לעיל הרמב"ם שלל כל נתינה לת"ח ואף אסר זאת, אך הדגיש שישנם מספר זכויות יתר לת"ח שקבועות בהלכה, ועליהם אין הוא חולק, וז"ל: "ואמנם הדבר אשר התירתו התורה לתלמידי חכמים הוא, שיתנו ממון לאדם, יעשה להם סחורה בו בבחירתו, אם ירצה - ועושה זה יש לו שכר על כך, וזה הוא מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים - ושתמכר סחורתם תחילה למה שיימכר, ויתפס להם ראשית השוק דווקא. אלו חוקים שקבע ה' להם, כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללווי, לפי מה שבאה בו הקבלה. כי שתי הפעולות האלה יש שיעשו אותן הסוחרים קצתם עם קצתם על דרך הכבוד, ואפילו לא הייתה שם חכמה, ולכל הפחות יהיה תלמיד חכמים כמו עם ארץ מוכבד. וכן פטרה התורה את כל תלמידי החכמים מחובות השלטון כולן, מן המיסים, והאכסניות, ומיסי הנפש, והם אשר יקראו כסף גולגלתא, יפרעום בעבורם הקהל, ובנין החומות וכיוצא בהן. ואפילו היה תלמיד החכמים בעל ממון רב לא יחוייב בדבר מזה. וכבר הורה בזה רבנא יוסף הלוי זצ"ל לאיש באנדלוס, שהיו לו גנות וכרמים שהיה מחוייב עבורם אלף דינרים, והורה לפוטרו מהמס, להיותו תלמיד חכמים, אף על פי שהיה משלם המס ההוא אפילו העני שביהודים. וזה דין תורה, כמו שפטרה התורה הכהנים ממחצית השקל, כמו שבארנו במקומו, ומה שדומה לזה".

1 המנופפים בדברי הרמב"ם עושים זאת רק בחיוב עשיית המלאכה, אולם בזכויותיו של הת"ח שכתב הרמב"ם, הם מעדיפים שלא להתעסק. הם אוהבים מאוד את הרמב"ם שמסייע את דעתם העקומה להשניא את הת"ח על כלל ישראל, אולם את כל זכויותיו הרבות של התלמיד חכם מספרי הרמב"ם ושאר הפוסקים הם מעלימים.

דומים הם לפרעה, שבשעה ששמוע את יוסף מתנבא על עתידה של מצרים שבע שנים של שבע ושבע שנים רעב, פרץ בהתפעלות: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו?" הוא מאמין שיש אלוקים בישראל המנהיג את עולמו, ומאידך כאשר מבקשים לצאת ממצרים בשם ה' הוא מבטל את דבריהם, "מי ה' אשר אשמע בקולו?", "את ה' לא ידעתי ואת ישראל לא אשלח".

כדבריו החמורים לעיל במסכת אבות, פסק הרמב"ם כן גם בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י'), וז"ל: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: "כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם" (אבות ד', ה'). ועוד צוו ואמרו: "אל תעשה עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן" (אבות ד', ה'), ועוד ציוו ואמרו: "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות" (אבות א', י'), "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עוון" (אבות ב', ב'), וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות". (בספר עבודת המלך (הלכות ת"ת פרק ג') כתב על סיומת דברי הרמב"ם: "וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות" מקורו בקדושין (כ"ט א'): "ר' יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות וכו' כאלו מלמדו ליסטות". הגר"א ז"ל¹.

הרב נוימן בספרו **דרכי מוסר** תמה לפשר הסתירה הזאת, מצד אחד פרעה מאמין באלוקים כפי שביטא זאת מול יוסף, ואילו מול משה רבנו כופר הוא במציאותו? והוא מתרץ כי פרעה הוא כדרך כל הרשעים הקמים עלינו בכל דור. ללוקים שנותן - הם בשמחה מקבלים אותו, "כי הלל רשע על תאות נפשו", הם מהללים את הקב"ה כאשר הם מוראים סייפתא ממנו לתאומם. וכך נהג פרעה בשומעו את דברי הנבואה, שהקב"ה עתיד לעשות את מצרים מעצמה כלכלית, שמוח מאוד על הבשורה וקפץ עליה כמוצא שלל רב, אולם כאשר הקב"ה מבקש מפרעה להוציא את בני ישראל ממצרים, כאן אין הוא מאמין וכופר במציאותו, כי אלוהים שצריכים לתת לו, את זה הרשעים אינם מוכנים לשמוע. ולעניינו נאמר, רמב"ם שנותן מוכנים לשמוע, רמב"ם שצריכים לתת לו את זה אינם מוכנים לשמוע.

וכ"כ הרמב"ם: "ואין גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך, ואין מחייבים אותן ליתן המס, בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש, שנאמר: "גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם, ויחלו מעט ממושא מלך שרים". (רמב"ם הלכות ת"ת ו', י').

והחזיק אחריו מר"ן הראשל"צ גאון עוזנו רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל** בשו"ת **יחווה דעת** (חלק ה' סימן ס"ד), וז"ל: "אולם אנו צריכים למודעי שלפי ההלכה (ב"ב ח') אסור להטיל מס על ת"ח העוסקים בתורה, וכן פסקו הטושי"ע (יור"ד רמ"ג סעיף ב') שתלמידי חכמים פטורים מכל מיני מיסים הקצובים על כל בני העיר, בין ממסים שקצובים על כל איש ואיש בפני עצמו, בין ממסים קבועים בין שאינם קבועים, ע"ש. ועיין בב"י ובשו"ת אבקת רוכל (סימן א') גזרו בגזירת נח"ש על כל מי שיגבה מיסים כל שהם מת"ח, וכן הוא בשו"ת המביט (חלק ב', כ"ה). ומבואר בפסקי הרא"ש (סנהדרין כ"ז, ב') שגם ריווח שהשיג הת"ח על ידי משא ומתן, וריווח מעסקיו פטור ממס. ובזה יישב מה שאמרו שם בגמרא: "קם רב חמא נשקיה לכרעיה וקבל עליה כרגא דכולי שנים, והרי הוי כשוחד מאוחר", ותרץ - "דהיינו משום דבלאו הכי רבנן פטריי מכרגא", ע"ש, עכ"ל.

היוצא מדברי הרמב"ם כפי שביארם הרשל"צ, כי פטורים הת"ח מכל מס קניה ומס הכנסה, וכל המיסים כולם.

כל מס שהמדינה לוקחת מהם מכל מה שמונינו לעיל, גזל הוא בידם והם בגזירת נח"ש, כפי שכתב הב"י יוסף לעיל בשו"ת אבקת רוכל.

ואדרבה שיקחו אותה מתנה מועטת שנותנים "שמתנתם מועטת וחרפתם מרובה", ויניחו לציבור לומדי התורה ללא המיסים משמיתים עליהם, ואנו נראה כי בני התורה יוכלו לחיות בהרחה הרבה יותר גדולה, ללא נטילתם, ועל זה נאה להליץ "לא מעוקצן ולא מדובשן".

² חושבני לדייק מדברי הרמב"ם שאמר **"כל הנהנה מדברי תורה"**, משמע שכבר יודע הרבה תורה ואז נהנה ממנה, ומידיעותיו בתורה הוא עושה קרדום לחפור בו ולהתגדל, אך לגבי בחורי ישיבה ואברכים צעירים שעדיין לא הגיעו לידיעות רבות בתורה שדרכם יוכלו להתגדל וליהנות מהם, פשיטא שגם הרמב"ם מודה שמוותר להם ללמוד וליהנות מקבלת מלגת לימוד, וכל טענתו היא כנגד הת"ח האמיתיים שכבר יש להם ידיעות רבות בתורה, שבזכותם הם יכולים ליהנות מכבוד התורה אותו הם מקבלים מהציבור.

כמו כן הרמב"ם דיבר על "המתפרנס מן הצדקה" שזה אסור, אך הרי הכספים שמקבלים האברכים בחלקם הם כספי

הלכה י"א: "מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר: יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב".

דעת הרמב"ם היא דעת יחיד

דעת הרמב"ם בנושא זה בזמנו הייתה כמעט דעת יחידה כפי עדותו שלו, והיא הייתה גם נגד המנהג שנהגו עד זמנו, ובהמשך נראה שכמעט כולם המשיכו לנהוג נגד דעתו, וכך כתב הרמב"ם בעצמו שם באבות, וז"ל: "כבר רציתי לא לדבר בזה הצייו, לפי שהוא מבואר, וליודעי גם כן שדברי בו לא יאותו לרוב הגדולים בתורה, ואולי לכולם; אבל אומר ולא אחוש, מבלי לשאת פנים למי שקדם ולא למי שנמצא". (וכעת ראיתי שכבר הרגיש בזה מרן הכסף משנה בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י'), וז"ל: "וגם כי נראה מדבריו שרוב חכמי התורה הגדולים שבאותו זמן או כולם היו עושים כן", וכו').

הפוסקים שלכאורה סוברים כשיטת הרמב"ם

ואכן כמעט כל גדולי ישראל לפני הרמב"ם ואחריו חלקו על שיטתו זו, תירצו את כל קושיותיו וטענותיו אחת לאחת, והביאו ראיות רבות מהש"ס ומהגאונים ועוד, להוכיח שכך היה מנהג ישראל מאז ומתמיד. ממספר פוסקים בודדים היה נראה בתחילה שהם נטו כדברי הרמב"ם, אך בעיון מעמיק יותר נראה לענ"ד שגם הם לא פסקו כמותו.

מדינה מתקציב המדינה המתקצבת את כל מערכות החינוך מתקציב המדינה, ושאר הכספים אלו תרומות שנדיבים נותנים עבור הלוואים במטרה שילמדו תורה ולא לשם סתם צדקה, וממילא מותר להם ליהנות מכספים אלו ולהשיך בלימודם. (עיין לקמן שאכן כך דיין כמה מן הפוסקים).

ח יש לדייק בדבריו, כאן זה נהפך ל"מעלה גדולה" ומידת חסידים, ואילו לעיל זה חילול ה', הכיצד? (עיין לקמן יישוב לכך באורך)

הרמב"ם הביא ראיה לדבריו מהגמרא במסכת ברכות (דף ח' עמוד א'), ושם מובא: "ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: גדול הנהנה מייגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב: (תהלים ק"ב) "אשרי איש ירא את ה'", ואילו גבי נהנה מייגיעו כתיב: (תהלים קכ"ח) "יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך", אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה". אך לענ"ד חושבני שהראיה משם דווקא מחלישה את שיטת הרמב"ם ממספר נימוקים: א) עולא האמורא אומר גדול הנהנה מייגיעו יותר מירא שמים, משמע שבזמנו של עולא היו כאלו שלמדו ונהנו מאחרים, לעומת אלו ששילבו את העבודה עם לימוד התורה, א"כ זה מנוגד למה שכתב הרמב"ם שאף פעם לא נהגו כן בעם ישראל, והנה לנו כאן ראיה פשוטה שכן נהגו, רק שעולא אומר שהגיע מעלתו גדולה יותר. ב) כמו כן, עולא לא אמר שזה עוון או פחיתות לקבל עזרה מאחרים לצורך לימוד תורה, אלא הדגיש רק שמעלתו של הלא מקבל גדולה יותר מהמקבל. ג) מעלה זו של היגיע לא מתבטאת כאן בעוה"ז אלא רק בעולם הבא, כי בשניהם, דהיינו היגיע והיר"ש נאמר "אשריך בעוה"ז", וההבדל ביניהם הוא רק בעוה"ב, וא"כ אין מכאן כל ראיה לאסור הנאה מאחרים. ראה לקמן בפרק מאמרי חז"ל מוקשים בפרק "גדול הנהנה מייגיעו" עוד קושיות על פירושו של הרמב"ם, והסברים אחרים לדברי עולא בכלל בכיוונים אחרים.

לצורך השלמת התמונה של שיטת הרמב"ם אביא כעת את הפוסקים הללו שלכאורה נטו כדעתו, ולאחר מכן אעבור לתירוץ קושיותיו והבאת הפוסקים הרבים החולקים על הרמב"ם.

הרס"ג בספרו **האמונות והדעות** (מאמר "פרק האחד עשר, שער החכמה) כתב, וז"ל: "מתלמידי החכמים מי שאמר, כי אין ראוי לאדם להתעסק בעולם הזה בדבר חוץ מן בקשת החכמה; ואמרו כי בה יגיע אל ידיעת מה שיש בארץ מהטבעים והמזגים, ואל ידיעת הבורא ממה שבשמים מהכוכבים והגלגלים, ויש לה ערבות ותענוג לנפש וכו', ורפואה שתפא אותה מהסכלות וכו', וכאלו היא הנאתו כמזון וכו', ועינו בה כבדולח וכפנינים על המלכים וכו', ומי שאיננו מכין אליה ולא מבינה, כאלו איננו מבני אדם, וכמו שאמר (תהלים כ"ח, ה'): "כי לא יבינו אל פעלות ה' ואל מעשה ידיו". ומצאתי כל מה שאמרו אמת, אבל מקום הטעות בו, הוא מה שאמרו שלא יתעסקו בדבר זולתה; ואם לא יתעסקו עמה במזון ובמחסה ובמסתור תבטל, כי אין עמידה זולתם; ואם ישליך את עצמו בצרכי אלה על אנשים אחרים, היה נבזה ואין סומכין עליו ולא מקבלים דבריו, וכמ"ש (קהלת ט', ט"ז): "וחכמת המסכן בזויה, ודבריו אינם נשמעים"; ואם יספיק לו המזון העב היבש, וינהיג עצמו בו ויעבה טבעו ויכער, תבטל זכות החכמה ודקותה, וכמ"ש (משלי כ"ה, י"א): "תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו". הלא תראה בני ישראל במדבר, זנם הבורא במזון דק, רוצה לומר המן, כדי שילמדו החכמה, כמו שאמר (שמות ט"ז, ד'): "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורת אדם לא"; וראה עוד בני לוי שהיה חלקם אחד משלשה עשר מן התבואה, מפני שהם שבט משלשה עשר שבטים, ושם להם המעשר, כדי שישמרו מזונם דק. ואלו היו מסכימים בני אדם על מה שאומרים אלה, בטלה חכמת היצירה בהכרת הזרע ובעזיבת הנשואין, ואלו היו מתעסקין בחכמת היצירה לבדה, בטלה חכמת התורה. ולא נטע בלבם אהבת העולם אלא להיות עזר לזאת וינעמו יחד, וכמו שאמר (משלי כ"ב, כ"א): "להודיעך קשט אמרי אמת, להשיב אמרים אמת לשולחך".

מדברי הרס"ג אכן משתמע שעל כל אדם אפילו ת"ח לשלב תורה עם עבודה, כי ללא עבודה לא יהיה לו קיום, ואם יצטרך להתפרנס מאחרים מעמדו ירד בעיניהם ודבריו לא יהיו נשמעים. אך מנגד בהמשך דבריו ציין הרב את שבט לוי שכן היו מקבלים מהציבור, וזאת כדי שיוכלו להתפרנס בכבוד ואז יוכלו להתרכז בלימוד תורתם. א"כ יוצא מדבריו שאם הציבור יבואו ויתנו להם מרצונם מבלי שידרשו זאת מהם, וכן אם אין קשר ישיר בין התורם לבין הלומד המתפרנס מהתרומה, משמע שגם הרב יודה שבכהאי גוונא יהיה מותר. ואכן זוהי המציאות היום, שחלק מהתמיכה מגיע מהמדינה, וחלק מתורמים החפצים שילמדו תורה ושיהיה להם חלק בה. וכן אין

האברכים יודעים בד"כ מי התורמים וממילא אין חשש שדבריהם לא יישמעו. כמו כן, מתחילת וסיום דבריו הוא תקף את אלה האומרים שכולם צריכים להתעסק אך ורק בחכמת התורה ולא לעסוק בשום מלאכה, ואכן אין אנו מדברים על כולם כי דבר זה הוא לא ישים לכולם אלא רק לאותם אנשים שאינם הרוב לעסוק בתורה כל הזמן כמו שבט לוי, ואילו אחרים עליהם לשלב בין תורה לעבודה. עוד למדנו מהרס"ג שביקר את חכמי דורו, מכאן נלמד שחכמי דורו המה הגאונים אכן נהגו ללמוד תורה וליהנות מהציבור ללא כל חשש. (ראה לקמן את תשובת רב האי גאון שהביאה מהר"מ אלאשקר שכתב שמצווה לעזור ללומדי התורה, ועוד גאונים רבים כמו רבנא יעקב ורב עמרם גאון, ומהם מוכח שבימות הגאונים פירנסו את הת"ח).

רבינו בחיי בפירושו לאבות (פ"ב מ"ב) כתב: "ועוד כלול יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שכל אחד ואחד מהם יפה וכו', כי את הכל עשה יפה בעתו, **שיהיה אדם רודף אחר פרנסתו, שאם לא יצטרכו הבריות לכך יהיו בועטין מתוך ריבוי השלוח, ויוצאין מקו העבודה, ולא יהיו משגיחין בדרכי השם יתברך וכו'.**"

נימוקו של הרב בחיי שהטעם שבורא עולם הצריך לעשות מלאכה הוא, כי אם היה שפע בעולם ללא עמל היו הבריות מתנתקים מה' יתברך בבחינת "וישמן ישורון ויבעט", לכן הצריך ה' שבני אדם יעבדו כדי להגיע לפרנסתם, וממילא גם יהיו מחוברים אליו יתברך. אך גם פירושו זה אינו סותר את דרך החכמים שאינם עובדים לפרנסתם אלא נהנים מהציבור, כי כל מטרתם בלימוד התורה היא עבודת ה', התקרבות לה' ולעשות את רצון ה' יתברך, ואין מחשבתם להתעשר מעולם זה או להתנתק מה' בגלל ריבוי השפע שהם מקבלים מאחרים, כי מה שהם מקבלים הוא מעט מן המעט כדי להחיות את נשמתם, ובוודאי לא יביאם להתעשר.

כמו כן גם הרב דיבר על העובדים ולא על הת"ח כאומרו: "יהיו בועטין מתוך ריבוי השלוח, ויוצאין מקו העבודה", משמע שדיבר על העובדים, שכל החשש הוא בהם ולא בבני התורה המחוברים לה'.

רבינו יונה בפירושו על המשנה באבות, נראה לכאורה שגם הוא הלך בשיטת הרמב"ם, ואף הביא דוגמאות דומות לאלו שהביא הרמב"ם מהגמרא, המוכיחות שאין ליהנות מכבוד התורה למעט אנשים בעלי מום שלהם מותר, **אך אנשים בריאים היכולים לעשות מלאכה אסור להם ליהנות בכבוד התורה כל עיקר.** ובסוף דבריו ציין שמקור דבריו הוא מהרמב"ם.

אך בספרו **אגרת התשובה לרבינו יונה** (אות ל"ה) כתב הרב דברים הפוכים, שמצוה גדולה

להחזיק ולתמוך בתלמידים וברבנים, וז"ל: "הרוצה להינצל מן העונש המר והעוון הגדול הזה (של ביטול תורה), יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו. ופירשו רז"ל בספרי כי זה אמר הכתוב (משלי ג', י"ח): "עץ חיים היא למחזיקים בה" - ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה, שהם מחזיקים ידי הרבנים והתלמידים".

וחושבני ליישב את הסתירה בדברי הרב כך, שבפירושו על אבות דיבר הרב על אותם הלומדים תורה במטרה להתגדל וליהנות מכבוד התורה, ואילו כאן הדגיש הרב "התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים", כלומר כשהלימוד הוא לשם שמים ולא לשם הנאה מכבוד התורה, אזי גם הרב מסכים שזו מצוה וזכות גדולה לתמוך בהם.

וחיזוק נוסף ליישוב זה ניתן להביא מפירושו של רבינו יונה על אבות (פרק א' משנה י"ג) שאמר, וז"ל: "ודישתמש בתגא חלף" - המתכבד בכתרה של תורה ונהנה בכבודה ועושה אותה ככלי לעשות בו צרכיו הרי זה נספה, כדתנן לקמן: "אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם עצים, וכן היה הלל אומר: ודישתמש בתגא חלף", כלומר אם הלימוד הוא לצורך הנאה אישית לקידום צרכיו אז ודאי שעוון חמור הוא, אך אם לימודו הוא לשם שמים אז בוודאי שאין כל איסור.

הטור בהלכות תלמוד תורה (חיו"ד סימן רמ"ו) העתיק את דברי הרמב"ם דלעיל מהל' ת"ת מילה במילה, ונראה שלכאורה גם הוא פסק כמותו.

אך בתחילת סימן רמ"ו, כתב הטור דברים קצת סותרים למה שציטט מהרמב"ם, ומהם משמע שכן מותר ליהנות מאחרים, כדי שיוכל לשבת וללמוד תורה.

וכעת ראיתי בספר בגדי ישע (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י') לרבי ישעיה עטייה (נולד בשנת תצ"ב 1732), נפטר בשנת תקנ"ב (1792), שכבר הרגיש בכך בדברי הטור, ואף הביא ראיה מדברי הטור להוכיח שמותר לת"ח ליהנות מכבוד תורתו, וז"ל: "ועוד נראה להביא ראיה ממ"ש בספרי והביאו ר"י בעל הטורים (ס' רמ"ו), וז"ל: ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד, או מפני טרדות הזמן, יספיק לאחרים הלומדים ותחשב כאילו הוא לומד בעצמו, כמו שדרשו חכמים בפסוק: "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", ע"כ, הרי בהדיא משמע דמותר לת"ח ליהנות מבני אדם, ומשו"ה עצה טובה קמ"ל דמי שא"א לו ללמוד יספיק לאחרים".

ר' עובדיה מברטנורא בפירושו על המשנה במסכת אבות (פרק ד' משנה ה') ביאר בפשטות את דברי המשנה קרדום לחפור בה, וז"ל: "ולא קרדום לחפור בהם - ולא תלמוד תורה

כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס בה, כמו קרדום לחפור בו, שהעושה כן מועל בקדושתה של תורה וחייב מיתה בידי שמים כמי שנהנה מן ההקדש".

הרב ביאר שמלמדי תינוקות מותר להם ליטול שכר שימור התינוקות בלבד, שמשמרין אותן שלא יפשעו ויזיקו, ושכר פיסוק טעמים, שאין הרב חייב לטרוח וללמד לתלמידים פיסוק הטעמים. אבל שכר לימוד אסור ליטול. וכן הדיין אסור ליקח שכר פסק הדין, אלא שכר בטלה בלבד, דבר שהוא ניכר כמה מפסיד מביטול.

גם הרע"ב התיר לתלמיד חכם חולה ומדוכא ביסורין ליטול כסף ואין זה בכלל ליהנות מדברי תורה, הואיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחרת.

"וכן תלמיד חכם שמינו אותו הצבור עליהם פרנס או ראש הסדר ומתעסק בצרכי ציבור, מותר לו ליקח מהם פרס ואפילו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיהיו מזונותיו בריוח ומתוך כך יהיה גדול ויראוי ומאויים בעיניהם, כדאשכחן בכהן גדול דכתיב ביה: הגדול מאחיו, ודרשו חכמים [יומא י"ח ע"א] גדלוהו מאחיו, שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן. וחכמים הראשונים שהיו נמנעים מזה, מידת חסידות היתה בהם, אבל לא מן הדין: אך לת"ח הרוצים ליהנות מתורתם והם בריאים, אין שום היתר למעט ההיתרים שהזכרנו לעיל".

המורם מדברי הרע"ב לענ"ד, שפשיטא שבחורי ישיבה הלומדים בישיבה גדולה שוודאי יכולים להתפרנס מכספי תמיכות המדינה או הציבור, כי כל מטרתם היא אך ורק ללמוד תורה ולגדול בתורה ולא בגדר של קרדום לחפור בה. ה"ה אפילו אברכים שכל זמן שמטרת לימודם היא אך ורק למען לגדול בתורה כדי להיות מורי הוראות בעם ישראל, ודאי שמותר להם להתפרנס מהכולל, כל הבעיה מתחילה אם מטרתם היא ללמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שיתפרנסו ממנה, כמו קרדום לחפור בו, שאז העושה כן מועל בקדושתה של התורה.

תירוצי הכסף משנה, הב"ח והיעב"ץ לקושיות הרמב"ם

רוב ככל הפוסקים שאחרי הרמב"ם בכל הדורות הבאים עד דורנו, התייחסו לדברי הרמב"ם ולראיותיו וחלקו עליהם. תחילה הביא את התייחסות הכסף משנה, ובין לבין את הב"ח והיעב"ץ.

הלל - "והנה הוא ז"ל הביא שם ראיה מהלל הזקן (יומא ל"ה:) שהיה חוטב עצים ולומד. ואין משם ראיה, שזה היה דווקא בתחילת לימודו, ולפי שהיה בזמנם אלפים ורבבות תלמידים אולי לא היו נותנין אלא למפורסמים שבהם, או שכל מי שהיה אפשר לו שלא

ליהנות היה עושה, אבל כשזכה לחכמה ולימד דעת את העם, התעלה על דעתך שהיה חוטב עצים?" (כסף משנה)

וכן תירץ הב"ח עם תוספת, וז"ל: "והעיקר נראה לי דמהלל הזקן ודאי לא קשיא, דבשעה שהיה חוטב עצים עדיין לא נתמנה לנשיא, ודכוותיה אבא חלקיה במסכת תענית (דף כ"ג:), ורב יהודה דלא הוה ליה גלימא והיה יושב בבית המדרש בלא בגד, כדאייתא במסכת נדרים (סוף דף מ"ט:), לא היו נתמנים לראשים על הקהל".

היעב"ץ רבי יעקב בן חכם צבי (נפטר התקל"ו - 1776) בהגהותיו עמ"ס אבות (פ"ד מ"ה אות א') העיר גם הוא על דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (הנ"ל) לגבי הלל, וז"ל: "ואין ספק למשכיל שאילו היה מורה לאנשי דורו ליהנות מהן לא היו מניחין אותו לחטוב עצים וכו'. נ"ב תמהתי מאד, אטו לא סבר מר להא דא"ר (קדושין ע'). "כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לו לעשות מלאכה בפני ג". ובוודאי מי שעסוק בכל יום במלאכה קבועה הרי הוא כעושה בפרהסיא אחר שהדבר ידוע שמתפרנס ממנה, וכן שנינו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, מכלל שהמלאכה והרבנות אינם משתתפים ולא יתקבצו יחד. א"כ ע"כ צ"ל שכל אותן חכמים שעסקו במלאכה לצורך פרנסתן, ודאי לא היו ממונים פרנסים על הצבור. ולפ"ז אין ראיה לאסור ההנאות לר"מ ור"י. וכבר השיבו על הרב ז"ל כמה ראיות מהתלמוד שהותר הדבר לר"י ושכן היה מנהג קדום בישראל. ואין הוכחה מאותן חסידים יחידים שקדשו עצמן במותר להם כמו בשאר דברים שהיו מופלגים בחסידות, ואין זו מדת כל אדם ולא חובה כלל. ואף אותן חסידים עצמן כמו הלל הזקן ודומיו, אף על פי שנהג בחסידות זו קודם שעלה לגדולה, מ"מ אחר שעלה לנשיאות בודאי לא היה עוסק במלאכה כלל. וע"כ היה צריך לקבל חוקו הקצוב עכ"פ מהצבור באופן הראוי לכבוד הנשיא, וכמו שמוכיחים הדברים במקומות רבים בגמרא ויש עדים מצויים על זה".

רבי חנינא בן דוסא - "גם מה שהביא מר' חנינא בן דוסא (ברכות י"ז:) אינה ראיה, שאם היה רוצה להתעשר לא היה צריך לשאול מבני אדם רק מן השמים היו נותנים לו כמוזכר בתעניות (תענית כ"ה:), אבל הוא ז"ל לא רצה ליהנות מן העולם הזה, ואין דברינו אלא ברוצים ליהנות מן העולם הזה אבל שלא באיסור". (כסף משנה)

קרנא - "וקרנא (כתובות ק"ה). שהיה מרויח שהיה בודק באוצרות יין איזה ראוי להתקיים, אותה אומנות יפה היא ובלא טורח גדול". (כסף משנה)

רב הונא - "ואין ספק שמי שחננו השם יתברך להתפרנס ממלאכתו אסור לו ליטול, ורב הונא דהוה דלי דולא, כבר פירש"י ז"ל שהיה דולה להשקות שדותיו ובוזה אין גנאי,

גם כי כפי זה כבר היו לו קרקעות ולא היה צריך ליטול". (כסף משנה)

רב יוסף - "והביא עוד ראיה ממה שאמרו במי שאחזו (גיטין ס"ז:), **רב יוסף** איעסק בריחייא, רב ששת בכשורי, אמר: כמה גדולה מלאכה שמחממת את בעליה. וכבר נזהר רש"י ז"ל מזה, וכתב דלרפואה היו עושים כן בימות השלג להתחמם ולהזיע. ואיני מבין כוונת רבינו, הלא נערים בעץ כשלו אף כי סומים, כי רב ששת סומא היה כנראה באותה סוגיא ואין היה נושא קורות, וא"כ ע"כ י"ל כרש"י שהיה נושא משא בתוך ביתו ממקום למקום". (כסף משנה)

יונתן בן עמרם - "ומה שהביא להשתיק החולקין ממעשה דר' טרפון (נדרים ס"ב.) ודיונתן בן עמרם (ב"ב ח'), אדרבה משם ראיה, דאמר רבינו הקדוש שלא יכנס להתפרנס משלו אלא ת"ח, ואם איתא אסור - היאך היה מכשילן לת"ח לתת להם מה שהוא אסור. ועוד, דלא מן השם הוא זה, דודאי כל היכא שיש לו אסור לו ליהנות מדברי תורה, וגם יש לו למעבד כל טעדי דאפשר שאם יהנה יהיה בתורת עני וכההיא דיונתן בן עמרם. ויותר נראה לומר, דכל שאין לו משרא שרי ליהנות, ויונתן בן עמרם לפני משורת הדין הוא דעבד, וכמו שאמרו: "שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה", דמשמע דוקא יונתן הוא דלא הוי מתנהי - הא אינך הוו מתהנו, דאי לאו הכי, הל"ל, שמא שום בן תורה הוא שאינו נהנה בכבוד תורה. ועוד, דאם איתא דאסור היאך לא נמצא שום אחד שיעמיד דבריו על דין תורה אלא יונתן בן עמרם לבדו?" (כסף משנה)

הב"ח הוסיף על זה, וז"ל: "ומה שהביא הרמב"ם ראיה מרבי טרפון לא דמי לנדון דידן, דההוא גברא היה חושדו בגנב ובשביל כבוד תורתו הניחו, וכבר היה יכול להציל עצמו בממון כי עשיר גדול היה, כדאיתא להדיא בפרק קונם י"ן (נדרים ס"ב.). אבל במה שהורשה לחכמים ותלמידיהם ליהנות מכבוד תורה למי שנתמנה לראש עד שיתעשר מקרא ד"והכהן הגדול מאחיו", וכן לתלמידים שאין להם במה להתפרנס ומוטלין על הציבור כהך דשני דייני גזירות, אין שם נדנוד איסור".

עוד הוסיף הב"ח: "מיהו מהך עובדא דיונתן בן עמרם פרק קמא דבבא בתרא (דף ח') שלא היה לו לחם לאכול בשנת בצורת ודאי קשיא, אלא דאף להרמב"ם נמי קשיא, שהוא פירש בהדיא דרבי אלעזר ברבי שמעון בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פ"ד:.) דקרי אנפשיה היתה כאניות סוחר וגו' (משלי ל"א, י"ד), דשאני בעלי מומין בגופותם או זקנים באים בימים שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים, ואם לא מה יעשו הימותו? זה לא ציותה התורה, וא"כ יונתן בן עמרם שלא היה לו תחבולה אלא להתנכר לפני רבי ולומר לו פרנסני ככלב וכעורב ולולא זאת היה מת ברעב, והא ודאי דמדינא מותר לו לקבל מתנה להתפרנס שלא ימות ברעב, אלא בעל כרחך חסידות יתירה היתה

בו על שאר חכמי דורו, דאע"פ שכולם נכנסו להתפרנס מאוצרו של רבי הוא לא נכנס, ואין ממנו ראייה לאסור בשאר חכם, עכ"ל הב"ח.

היעב"ץ (דלעיל) הוסיף, וז"ל: "והראיה מיונתן ב"ע היא לענ"ד סותרת דעת הרב, שהרי רבי נצטער על שחשב שהאכיל פתו למי שאינו ת"ח. א"כ איך נאמר שירצה רבי להכשיל לת"ח שיהנו ממנו".

הייתה כאוניות סוחר ואלישע הנביא - "ודחה שם רבינו ראיית אמרם "היתה כאוניות סוחר", לומר דהיינו דוקא כשהיו חולים. ואמת הדבר שר' אלעזר בר"ש אמרו (ב"מ פ"ד:) שהיה חולה, אבל מ"מ אם כוונת הכתוב לכך מה משבח התורה, הרי כל בעלי מומין אף על פי שלא יהיו בני תורה ממרחק יביאו לחמם, כי הרואה עצמו בצער נודר כך לצדקה ונותנין אותו לעניים החולים, וגם שר' אלעזר בידו היה לסלק היסורים מעליו כמוזכר בהפועלים, וכיון שכן היה גורם לעצמו ליהנות מד"ת, וא"כ מהו שטוען רבינו ואומר והמעשים אשר ימצאו בגמרא מאנשים בעלי מומין בגופן, שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון אחרים, ואם לא - מה יעשו, הימותו? זה לא צותה תורה, אינה טענה, דאיכא למימר שיסלקו יסוריהם מעליהם ולא ימותו".

"גם שמצינו בדברי חז"ל (כתובות ק"ה:) שלתת דורון לת"ח שהוא כאילו מקריב ביכורים, והביאו ראייה מאלישע כמוזכר פ' שני דייני גזירות, וכן מצינו כשהיו הולכים לשאול לנביא היו נותנין לו דורון. ולפי פשט דברי רבינו גם דורון אסור לו לקבל, דאל"כ למה נדחק באותו פסוק ד"היתה כאניה סוחר", לימא התם בתורת דורון הוה". (כסף משנה, עיין עוד את תירוץ הב"ח דלעיל).

דוגמאות מחז"ל המעידות שהחכמים קיבלו פרנסתם מהציבור

הראשון שהתעמק בכך והביא את מירב הדוגמאות מהגמרא, הגאונים והראשונים היה **הרשב"ץ** (שו"ת תשב"ץ חלק א' סימן קמ"ב ואילך).

הכהן הגדול מאחיו - אמרו בפ"ק דיומא (י"ח.) ובהוריות פ' כהן משיח (ט.) **הכהן הגדול מאחיו**, שיהא גדול מאחיו בנוי ובכח, ובחכמה ובעושר, אחרים אומרים: מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו? ת"ל **והכהן הגדול מאחיו**, גדלוהו משל אחיו, וכבר הזכירו בתורת כהנים, ובתוספתא דיומא, ובילמדנו מעשה בפנחס הסתת, שנמנו אחיו הכהנים למנותו כ"ג ומצאוהו חוצב אבנים בהר, ומלאו לו אותו מחצב דינרי זהב.

שקא דדינרא - וכן למדו מזה לתלמיד חכם שיכול ליטול מעצמו ממון שיתעשר בו ואין גנאי בדבר, דאמרי' בפ' הזרוע (קל"ד:): **ההוא שקא דדינרא דאתא לבי מדרשא (שק של**

דינרים שהובא לבית המדרש), **קדים רבי אמי זכה ביה**, והיכי עביד הכי? והתניא: "ונתן" - ולא שיטול מעצמו, ואסיקנא אדם חשוב שאני, ותני' "והכהן הגדול מאחיו - שיהא גדול מאחיו בכח ובנוי, בעושר ובחכמה, אחרים אומרים: מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו? שנא': והכהן הגדול מאחיו - גדלוהו משל אחיו", השוו בעלי הגמ' דין אדם חשוב שחייבין ישראל להעשירו לדין כ"ג. וכן מידת הדין נותנת מק"ו, שהרי הוא קודם לכל דבר להחיות ולהשיב אבדה לכל אדם, שהרי משנה שלימה שנינו בפ' בתרא דהוריות (י"ג): כהן קודם ללוי, לוי קודם לישראל וגו', אימתי? בזמן שכולם שוים, אבל אם הי' ממזר חכם וכ"ג עם הארץ, ממזר ת"ח הוא קודם לכ"ג ע"ה. ואמרו בגמ' (שם) מה"מו? יקרה היא מפנינים, מכ"ג שנכנס לפני ולפנים, ואפי' מלך שהוא קודם לכ"ג כדאיתא התם דאמרי' דחכם קודם לו, דחכם שמת אין לנו כיוצא בו, מלך שמת כל ישראל ראויין למלכות, וכיון שחכם עדיף מכ"ג כי היכי דמחייבי' כהנים לגדלו משלהם בעושר, ה"נ מחייבי כל ישראל לגדל ת"ח שבהם בעושר.

אילפא ור' יוחנן - ובמסכת תענית (כ"א) במעשה דאלפא ור' יוחנן, אמרינן התם מלך ר' יוחנן, פי' שעשאוהו ראש ישיבה, וכתב שם מאיר עיני הגולה רש"י ז"ל בלשון הזה: **"מי שהוא ראש ישיבה היו נותנים לו הרבה, כדאמרי' גבי הכהן הגדול מאחיו - גדלוהו משל אחיו, עכ"ל.**

הב"ח (חיו"ד סימן רמ"ו) הקשה על זה שרבי יוחנן קיבל מר' אלעזר שלא רצה לקבל, וז"ל: "והא דפרק אלו טרפות (חולין סוף דף מ"ד) דרבי אלעזר לא שקיל ולא אזיל, אמר לא קא בעי מר דאיחי, דכתיב: (משלי ט"ו, כ"ז): "ושונא מתנות יחיה", לא היה צריך למתנה זו, אבל רבי יוחנן כדי שיתעשר וישמעו דבריו. אי נמי, תלמידים העוסקים בתורה וצריכין להתפרנס ודאי דאין בו איסור, והלא ב' דייני גזירות (כתובות ק"ה) היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה".

רבי אלעזר חסמא ורבי אלעזר גודגודא - "ולפ"ז כשהיו פרנסי הדורות רואים ת"ח דדחיק להו עלמא טובא היו משתדלים למנותם בראש כדי שיפרנסום הצבור דרך כבוד, כדאמרי' בהוריות (י'). דר"ג ור' יהושע הוו קאזלי בספינתא, בהדי רבי יהושע הוה פתא דסולתא, בהדי ר"ג הוה פתא דר"ג סמך אסלתא דר"י, א"ל מי הוה ידעת דאית לך עכובא דאייתית נמי סולתא? א"ל כוכב אחד יש שעולה לשבעים שנה ומתעה את הספנין, אמרתי שמא יעלה ויתענו. א"ל: כ"כ יש בידך ואתה יורד לספינה? אמר לו: עד שאתה תמה עלי, תמה על ב' תלמידים שיש לך ביבשה ר"א חסמא ור' אלעזר בן גדגדה, שיודעים לשער כל טיפות שבים ואין להם פת לאכול ובגד ללבוש. נתן דעתו להושיבם בראש, כשעלה ליבשה שלח להם ולא באו, חזר ושלח להם ובאו, אמר להם

כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, שנא': "וידברו אליו לאמר אם היום הזה תהיה עבד לעם הזה ועבדתם", הרי שר"ג שהיה פרנס של ישראל לפי **שידע דחקן של ת"ח**, וכל אותו פלפול שלהם בכל אותם השיעורים לא עמד להם לפרנס עצמם, **הושיבם בראש כדי שיגדלו ישראל בעושר משלהם**. וכן פי' שם רש"י ז"ל: והם לא רצו לקבל מפני חשש קבלת שררה עד שדרש להם ר"ג שאין להם לחוש ליוהרא מפני השררה כי אינה אלא עבדות, וכיון שאינה אלא עבדות ולא שררה יש להם **לישב בראש כדי שיתפרנסו בכבוד כראוי להם**, ולפי שדבר זה מוטל על פרנסי הדורות אמר ר' יהושע לר"ג אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע צערן של ת"ח במה הן מתפרנסין".

ר' יהושע פחמי - "כדאיתא בפ' תפלת השחר (כ"ח.), דמשמע התם דר' יהושע היה מתפרנס בדוחק ור"ג חזא אשייתא דבית' דמשחרן, א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה, כלומר שעושה פחמין או נפח, שאין שחרות הכותלים מדבר אחר. ונראה שר' יהושע היה עושה מלאכתו בצנעה שהרי בפרהסיא היה אסור לו שהרי אב ב"ד היה כדאיתא התם (שם) וכדאיתא בפ' החובל, שמנהגם היה שהנשיא היה ראש ישיבה וממנה תחתיו אב ב"ד לכל ישראל כדמוכח הת' בשלהי הוריות (י"ג ע"ב), וכיון שאב ב"ד היה לא היה אפשר לו לעשות מלאכה בפרהסיא כדאמרי' בפ' עשרה יוחסין (ע.), כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה, ופרש"י ז"ל שגנאי הוא לצבור שיהיו נצרכין לזה, וכיון שבפרהסיא לא הי' עושה אלא בצנעה משום הכי לא היה יודע ר"ג שאומנותו פחמי, שאם היה יודע חלילה לו לרבן גמליאל שלא היה משתדל עם הצבור לגדלו משלהם, שהרי לרבי אלעזר בן חסמא ולר"א בן גדגדה הושיב בראש מפני שלא הי' להם לחם לאכול ובגד ללבוש כדי שיתפרנסו דרך כבוד מהצבור כדלעיל, כ"ש לרבי יהושע שהיה אב ב"ד, אבל מפני שלא היה להם ענין רבי יהושע מפורסם שהי' פחמי מפני כך לא השתדל ר"ג עם הצבור לפרנסו מנכסיהם ולגדלו משלהם, ומ"מ עדין היה אומר ר' יהושע על ר"ג אוי לדור שאתה פרנסו, שראוי היה לר"ג לפשפש במעשיהם של ת"ח כדי שלא יהיו נזונין בצער כי עליו היה מוטל הדבר וכו', אבל מ"מ הדברים פשוטים שפרנסי הדורות היו מתעסקים להושיב בראש ת"ח הניזונין בצער, כדי להגדילם אצל הצבור שיתפרנסו בריח ובכבוד".

ר' אבהו ור' אבא דמן עכו - "ואמרינן נמי (סוטה מ'). כי אימנו רבנן עליה דרבי אבהו לממוניה ברישא, חזייה לר' אבא דמן עכו דתפסי ל' בעלי חובות, אמר להו: אית לכו ר' אבא דמן עכו. ופי' הענין, שר' אבהו היה עשיר גדול ונכבד שהי' בביתו של קיסר ונכבד מאד בעיניהם, וכיון שהוא הי' עשיר גדול ורבי אבא דמן עכו הי' עני ותפסי ל' בעלי חובות, אף על פי שנמנו בני הישיבה להושיבו בראש אמר להם שיותר הי' ראוי

ר' אבא דמן עכו, בשביל שיושיבוהו בראש ויגדלוהו משלהם, וזאת היתה ענותנותו של ר' אבהו שהי' ענותן כדאי' התם, ור' אבא דמן עכו אף על פי שהי' ענותן יותר מר' אבהו כדאמר' נמי התם, אפ"ה לא נמנע מלישב בראש כדי שיתפרנס דרך כבוד כראוי לו".

"והרי דבר זה הרבה מפורש בתלמוד, שהצבור חייבין להושיב בראש לחכמיהם כדי לפרנסם דרך כבוד, ודבר זה מוטל על פרנסיהם ומנהיגיהם להתעסק בעניניהם עם הצבור, ולא יוכל אדם לחלוק בזה כלל, ואפי' התלמידים העוסקים בתורה כל ימיהם אף על פי שאינן ראשי ישיבות חייבין הצבור לפרנסם דרך כבודם, כדאמרין בפרק ואלו קשרים (שבת ק"ד): "איזהו ת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו? כל שמניח עסקיו ועוסק בחפצי שמיא, למאי נ"מ? למיטרח ליה בריפתיה".

ההוא שיפורא - "ואמר' ביומא (ע"ב: ר' יוחנן רמי, כתיב: ועשית לך ארון עץ, וכתיב: ועשית ארון עצי שטים, מכאן לת"ח שמצווין בני עירו לעשות מלאכתו. וכבר היתה להם קופה מיוחדת לקבץ בה ממון לחלק לתלמידים לפרנסם דרך כבוד, כדמוכח בפ' הנזקין (ס:) כדאיתא התם: ההוא שיפורא דמעיקרא הוה בי רב יוסף, ולבסוף בי רבה, ולבסוף בי רב יוסף, ולבסוף בי אביי, ולבסוף בי רבא. וראיתי בתשובה לר' שרירא גאון ז"ל ש' שפירש שיפורא - תיבה, כמו י"ג שופרות דשקלים, ואמר הגאון ז"ל, שהיתה תיבה לקבץ בה ממון לחלק לתלמידים, ופירושו יותר נכון מפרש"י ז"ל שפי' שופר של תקיעות ערב שבת, והביא הרב ז"ל ג"כ פי' הגאון ז"ל בפירושו, והוא הראוי לסמוך עליו, שדברי הגאונים ז"ל קבלה הם, והרי ענין זה נהוג בימי חכמי התלמוד ז"ל כפירוש קבלתנו.

ולמה יקשה עלינו זה, והלא אפי' למלמדי תינוקות אמר' בבתרא פ' השותפין דמסייע להו ממתא, ולמה לא נלמוד ק"ו מזה לת"ח ואף לראשי הישיבות זה מצינו בתלמוד מפורש. ועוד נמצא במדרשות שהם מלאים מזה הענין, כלומר שהצבור הם נוהגים לתת פסיקתם דרך כבוד למי שמכירין בו חכמה".

וכן פירש הב"ח - בפירושו (חי"ד סימן רמ"ו): "ובסוף פרק הניזקין (גיטין ס'): ההוא שיפורא דמעיקרא הוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו', דפירושו שופר של נדבה השלוחה לבני הישיבה כמו שכתב רש"י על שם רב שרירא גאון (אגרת רש"י ג' עמ' 88), והסכים עמו ר"ת בתוספות לשם (ד"ה שיפורא וד"ה אלא), וכן הערוך (ערך שופר), שמעינן דמעולם היו תלמידי חכמים מקבלים סיפוקם מן הנדבות ומראשי ישיבות".

הת"ח שנשבה באוניה - "אמרו במדרש ר' תנחומא (בפ' תרומה), מעשה בחבר אחד שהי' בא בספינה עם פרקמטוטין הרבה, והיו אומרים לאותו חבר: היכן פרקמטיא שלך? היה

אומר להם פרקמטיה שלי גדולה משלכם, בדקו בספינה ולא מצאו לו כלום, התחילו שוחקים עליו ונפלו ליסטים עליהם בים ושללום ונטלו כל מה שמצאו בספינה. יצאו ליבשה ונכנסו למדינה ולא היה להם לחם לאכול ובגד ללבוש, מה עשה אותו חבר נכנס לבית המדרש ודרש, **עמדו בני המדינה כשראו בו תורה מרובה נהגו בו כבוד גדול ועשה פסיקתו כהוגן וכראוי בגדול' ובכבוד**, והתחילו גדולי הקהל לילך מימינו ומשמאלו וללוות אותו, כשראו אותם פרקמטוטין כך, באו אצלו פייסו ממנו ואמרו לו: בבקשה ממך למד עלינו זכות לפני בני אותה העיר שאתה יודע מה היינו ומה אבדנו בספינה, בבקשה ממך עשה עמנו דבר אפי' על הפרוסה שנתן לתוך פינו ונחיה ולא נמות ברעב, א"ל הלא אמרתי לכם שפרקמטיה שלי גדולה משלכם, ששלכם אבדה ושלי קיימת, הוי כי לקח טוב נתתי לכם", ע"כ במדרש תנחומא.

עוד שם במדרש תנחומא (בפ' ואתה תצוה), **"מעשה בסופר א'** שעלה לירושלים בכל שנה ושנה, הכירו בו בני ירושלים שהיה אדם גדול בתורה, א"ל טול ממנו חמשים זהובים ושב אצלנו" וגו'.

ר' יוסי בן קסמא - "עוד מצינו בברייתא של קנין תורה, אר"י בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי זקן אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי ר' מאיזה מקום אתה? אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. א"ל **רצונך שתדור עמנו במקומינו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב?** אמרתי לו: בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה, שכן נאמר בס' תהלים: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", לא נמנע רבי יוסי בן קסמא אלא מפני שלא הי' רוצה לצאת ממקום תורה, לא שיש נדנוד עבירה בדבר ח"ו".

"אבל הדברים נראין פשוטים שזו מצוה על הצבור, וחובה עליהם לכבד ת"ח שביניהם לפרנסם דרך כבודם, וזה מנהג קדום מימות התנאים והאמוראים עד עתה, וזהו שבחה של תורה יותר משאר אומנויות, שכולם הם פוסקים בעת הזקנה ובעליהם מוטלים ברעב, והתורה גם עד זקנה ושיבה היא מחיה בעליה בכבוד, כדאיתא בפ' בתרא דקדושין (פ"ב:) דתני' התם: "ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שכל אומניות שבעולם עומדות לאדם בשעת ילדותו ולעת זקנתו מת מוטל ברעב, אבל תורה עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנתו. בילדותו מהו אומר? וקווי' ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, בזקנתו מהו אומר? עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

"ומצינו שבימות הגאונים ז"ל היתה קופה מיוחדת לשיבות, משלחין מכל הקהלות ממון קצוב לראשי הישיבות ותלמידיהם".

רבנא יעקב - "מצינו כתוב בס' רב עמרם גאון בתחלתו וז"ל: "שגר לפנינו רבנא יעקב

בן רבנא יצחק, כ' זהובים ששגרת לישיבה, חמשה שלנו וחמשה עשר לקופה של ישיבה, וציונו וברכנו אותך ברכות שיתקיימו בך ובזרעך ובזרע זרעך" ע"כ, ונרא' שרבנא יעקב כששגרם כך כתב לו בפ' שיתנו לו חמשה לראש ישיבה וט"ו לקופה, שאל"כ אלא כך שלח שינתנו לראש ישיבה ולכל הישיבה, מן הדין הי' יכול רב עמרם ליקח עשרה זהובים, וכמו שדרש ר"ע בפ"ק דע"ז (י'): והיתה לאהרן ובניו, מחצה לאהרן ומחצה לבניו. ובפ"ק דיומא (י"ז): איתה והכי קי"ל בפ' מי שמות (קמ"ג). אי נמי מנהג חסידות נהג בעצמו רב עמרם ז"ל שלא ליטול אלא חמשה זהובים, אבל מ"מ מכאן נראה שמנהג הי' ג"כ בימות הגאונים ז"ל ליחד קופה של ישיבה, וגם בימות האחרונים ז"ל מצינו זה המנהג מתפשט.

וכתב הר' יהודה אלבר' גלוני ז"ל (והוא רבי יהודה אלבר' גלוני בעל ספר העתים ורבו של הראב"ד) והביאן בספר החשן (בנו של הרא"ש, סי' ט'): "ונהגו ברוב מקומות לעשות לב"ד קופה שפוסקין מזון ב"ד ופרנסם, לכמה עול' בשנה, ומגבין אותו בתחילת השנה או בסופה, ואין בזה משום תורת שוחד ותורת אגרא, כי חובה על כל ישראל לפרנס דיניהון וחכמיהון", ע"כ.

גם בדורות שלפנינו עד דורינו זה, ראינו שדבר זה ממשיך והולך ומנהגן של ישראל תורה הוא, וכ"ש שהדברים מפורשים בתלמוד ובמדרשות ואין בדבר ספק, ונראה שהחכם עצמו יכול לתבוע חלקו בפיו והכי מוכחא ההיא דרבי אמי דפ' הזרוע (קל"ד): כדלעיל, ואפי' למישרי תיגרא ברישא אמרינן בפ' קונם (ס"ב): דשרי לי' למימר צורבא מרבנן אנא שרי לי תגראי ברישא שנ' ובני דוד כהנים היו, מה כהן נוטל חלק בראש, דכתיב: וקדשתו לכל דבר שבקדושה, אף ת"ח נוטל חלק בראש כ"ש בדבר שיש בו חיי נפש וכבוד תורתו שיש לו לתבוע בפיו, ואין בזה משום יוהרא כלל. והנה נתבאר צד אחד של חיוב בענין הזה והוא, שהצבור חייבין לפרנס חכמי דורם לפי כבודם וכבוד תורתם, וזה דבר תורה, עכ"ל התשב"ץ.

בשו"ת מהר"ם אלשקר (ס"ק א') הביא תשובת שאלה לרבינו האי גאון, וממנה מוכח חד משמעית שכבר בימות הגאונים נהגו כן וגם זה בהסכמת וברכת הגאונים, וזת"ד: "... אבל ודאי מי שנתן שכר למלמד כדי ללמד תורה, יש לו שכר גדול על כך, וכן המאכיל עני או חכם כדי לברכו וכו', וכן המסעד ועוזר לעושי מצות כדי שיוכלו לקיימן, יש שכר לו ולהם. וביותר מי שעוזר לעוסקים בתורה ובמצוות שיהיה לבם פנוי לעסוק בה, יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא". וכן אמרו בגמ' (סוטה כ"א). וכו'. וסיים המהר"ם אלשקר, וכל דבריו דברי קבלה הם ואין להוסיף או לגרוע מהם. ע"כ.

הכסף משנה (שם על הרמב"ם) הביא ראיות נוספות:

ת"ח המלמדים הלכות לכהנים - "וכל אלו החלקים למדנו היתרם מפרק שני דייני גזירות (כתובות ק"ו), דאמרינן התם: "ת"ח המלמדין הלכות שחיטה והלכות קמיצה

לכהנים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפ' אין בין המוודר דשכר תלמוד אסור, הכא שאני, דכל שעה היו יושבים ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס, והיה מוטל על הצבור לפרנסם. מדבריהם למדנו שלא אסרו שכר התלמוד אלא כשיש לו ממקום אחר כדי פרנסתו. ומכאן יש ללמוד לשני החלקים הראשונים, שלפיכך היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה מלמדי הלכות שחיטה וקמיצה לכהנים, לפי שהרי הם מהנים בזה לישראל עצמם, שאם הכהנים לא ידעו היאך יקריבו קרבנות ישראל, ה"נ אם אין גדיים אין תיישים ומי יורה שמועה, ונמצאת ח"ו תורה בטלה מאליה, וא"כ עליהם מוטל לפרנסם דה"ל כאילו מלמדים אותם בעצמם ושרי כמ"ש בשם התוספות".

דיינים גוזרי גזירות שבי-ם - "גם החלק השלישי נלמד ממה שאמרו בפ' הנזכר גוזרי גזירות (כתובות ק"ה), כלומר דיינין שגוזרים גזירות (קנסות) שבירושלים נוטלים שכרם תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה. גם שם כתבו התוספות דטעמא לפי שלא היה להם ממה להתפרנס, וכשם שהיו מגבין השקלים אפילו בע"כ כ"ש שמגבין בזמן הגלויות כל מה שצריך להעמדת ציבור, ואלמלא כן ח"ו היינו כאובדים בעניינו, ואין לך צורך ציבור גדול ממה שצריכין להעמיד ביניהם מורה צדק, גם תלמידים ימלאו מקומו בהפרדו מן העוה"ז, וכופין אלו לאלו על החוקים הקבועים על כך".

הב"ח (יורה דעה סימן רמ"ו) בהתייחסו לדברי הבית יוסף שאמר: "וכבר כתב והאריך הרשב"ץ בתשובותיו לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו" וכו', כתב: "ולפי שתשובה זו לא נמצאת בידינו, גם הב"י סתם דבריו ולא פירש הדחיות לראיות הרמב"ם, גם לא הראה מקום הראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים, על כן באתי להעיר אופן בלימודים מכמה מאמרים שניתן רשות לראש ישיבה ליהנות ולהתפרנס על ידי המתנות ומותר לו לקבל עד שיתעשר", כלומר הב"ח מכיוון שלא ראה את ראיות הרשב"ץ החליט להביא ראיות משלו, להוכיח שניתן רשות לת"ח לקבל סיוע ולהתפרנס מהציבור, אך דא עקא שרוב ראיותיו כבר הובאו ע"י הרשב"ץ דלעיל, ולכן אביא מראיותיו רק את מה שלא הובא ברשב"ץ.

"ומי לנו גדול מרבי עקיבא שנהנה הוא ותלמידיו ממתנת קטיעא בר שלום כדאיתא בפרק קמא דע"ז (סוף דף י"ז), ואין ספק דלא נתן להם נכסיו אלא לכבוד תורתו. ובפרק הנודר מן המבושל (נדרים דף נ"ג) מן שית מילי איעתר רבי עקיבא וכו':

ותדע שהרי אף רבי חייא היה מקבל פרס מבית רבי כדאיתא בפרק הדר (עירובין דף ע"ג, א'), דרב בי רבי חייא, ורבי חייא בי רבי אמרי אין אנו צריכין לערב, שהרי אנו על שלחן של רבי סמוכין. ואיתא נמי בפרק שני דייני גזירות (כתובות ק"ו), דכי הווי רבנן מיפטרי מקמי

אלישע הוּו פיישו תרי אלפין ומאתים, ומבי רב אלפא ומאתים, ומבי רב הונא תמני מאה, ופירש רש"י - אוכלי שולחנו".

ועיין בביאור הגר"א (חיו"ד סימן רמ"ו ס"ק ס"ד) שהביא גם הוא ראיות רבות מהש"ס המוכיחות שמותר לת"ח לקבל הספקות מהנותנים כפי שכתב הרמ"א ביש מקילין, וז"ל: "ויש מקילין כו'. כמ"ש (כתובות קי"א ב'. וברכות יו"ד ב' ל"ד ב' ס"ג ב') והמהנה ת"ח מנכסיו כו' ובחולין קל"ד ב' ואב"א אדם חשוב כו' וערש"י בסוטה מ' א' ד"ה א"ר אבהו כו' ובהוריות י' א' ד"ה נתן כו'".

רבה בר אבא - חושבני להוסיף על כל הראיות הנפלאות עד כה ראה נוספת שעלתה לי ממסכת בבא מציעא (דף ק"ד:), ושם מסופר שרבה בר אבא פגש את אליהו הנביא בבית קברות של נכרים ושאל אותו: האם אינך כהן, א"כ מדוע אתה נמצא בבית קברות? ענה לו אליהו הנביא: האם כבודו לא למד סדר טהרות? ושם כתוב בברייתא שרבי שמעון בן יוחי אומר: "קבריהן של נכרים אין מטמאין, שנאמר (יחזקאל ל"ד): "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם" - אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם". אמר לו: בארבעה לא מצינא, בשיתא מצינא? כלומר בארבעה סדרים שנוהגים בימינו (אחר חורבן הבית) איני מתמצא מספיק, בשני הסדרים האחרים שאינם נוהגים בחו"ל אתמצא! שאל אותו אליהו הנביא: מדוע אינך מתמצא? אמר לו אני חי בדוחק בשל קשיי פרנסה. הוליך אותו אליהו הנביא והכניסו לגן עדן, אמר לו: פשוט את גלימתך, לקט וקח מהעלים הללו של העץ. ליקט ולקח. בזמן יציאתו מגן עדן שמע קול קורא האומר: "מי אוכל את עולמו (הכוונה לעוה"ב) כרבה בר אבא!" בשומעו זאת ניער את העלים וזרקם מגלימתו. למרות זאת נסחט ריח מתוך העלים לתוך גלימתו ונקלט בה הריח. סחט רבה את הריח מהגלימה ומכר אותו בשנים עשר אלף דינרים, ואת הכסף חילק לחתניו.

המהרש"א (שם בחידושי אגדות) הסביר שהוא מכר את הריח כי לא רצה ליהנות ממנו, וחילק את הכסף לחתניו כי גם מהכסף לא רצה ליהנות.

מסיפור זה אנו למדים מספר דברים: **א)** שאפילו אמורא קדוש כרבה בר אבא התקשה בלימודו, בגלל קשיי פרנסה, כ"ש אנו בדורינו דור של התמעטות המוחין שיהיה לנו קשה אם נתעסק גם בעבודה וגם בלימוד. **ב)** מזה שאליהו הנביא נתן לו פרנסה, ניתן להסיק שמותר לקבל מאחרים לצורך יישוב דעת לעסק התורה, שאם היה אסור האם ייתכן לומר שאליהו הנביא היה מכשיל את רבה? אומנם אנו רואים שכאשר מקבלים סיוע לצורך הלימוד אז שכר זה מתקזז מחשבון עוה"ב, אך בוודאי שלא כל שכרו הולך, אלא רק חלק מסויים. גם חושבני להוסיף, שהני מילי דווקא אם קיבל ישירות

מעוה"ב אז זה נחשב על חשבון עוה"ב, אך אדם שמקבל עזרה כאן בעולמנו מאנשים ולא מעוה"ב אין בכך כל פגיעה בשכרו בעוה"ב, כי הרי קיי"ל: "שכר מצוות בהאי עלמא ליכא", וממילא אין תשלום זה מתקזז מעוה"ב. ג) אם מותר לקבל מאחרים, אז מדוע רבה לא קיבל מאחרים? אלא כנראה שהיה עוני גדול אז ולא היה מי שיפרנסו.

הסכם יששכר וזבולון

ראייה נוספת שחכמים למדו ומומנו ע"י אחרים היא מהסכם יששכר וזבולון, שבו ראינו ששבט זבולון עבדו ומימנו את שבט יששכר שלמדו תורה בלי עבודה, ושניהם התחלקו בשוה בשכר לימוד התורה.

במדרש בראשית רבה (פרשה ע"ב ס' ה', ופרשה צט ס' ט'), איתא: "מאתים ראשי סנהדראות העמיד שבט יששכר לישראל, שכולם היו משיבים הלכה לאמתה של תורה, כהלכה למשה מסיני, וכל אחיהם מסכימים ונוהגים על פיהם, וכל השבט הזה מנין לו ליששכר, משל אחיו זבולון, שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא, ומביא סחורה באניות ומוכרה, ונותן ליששכר כל צרכו כדי שיעסוק בתורה, שנאמר זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות וירכתו על צידון, וסמך ליה יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים, אלו התלמידים שיושבים לרגליו, לפיכך כשבא משה רבינו לברך את שבטי ישראל הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר, שנאמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך, ועל זבולון נאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר". ובמסכת סוטה (כ"א.) אמרו על הפסוק בשיר השירים: "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, בוז יבוז לו". מאי בוז יבוז לו? אמר עולא, לא כשמעון אחי עזריה ולא כרבי יוחנן דבי נשיאה (פירש רש"י, שמעון למד תורה על ידי החזקת אחיו עזריה, שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק עם שמעון אחיו בזכות לימודו, ולכך נקרא על שם עזריה אחיו שהיה מחזיק ותומך בו, וכדאיתא במדרש רבה (פרשת קדושים, פרשה כ"ה סימן א'), וכן רבי יוחנן למד תורה על ידי הנשיא שהיה מפרנסו), אלא כהלל ושבנא, ומסבירה הגמרא, כי הלל ושבנא אחים היו, שבנא עסק בפרקמטיא והתעשר מאד, ואילו הלל עסק בתורה מתוך עוני ודוחק עצום, לבסוף נתמנה הלל נשיא על ישראל, בא אליו שבנא, ואמר, הבה נחלוק את רכושי ואת חלקך בעולם הבא בזכות התורה שלמדת, יצאה בת קול ואמרה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוז לו. ע"כ.

וכן פסק רבינו ירוחם (נתיב ב' חלק ג'): העוסק בתורה יכול להתנות עם האיש הבא להחזיק

ט ובאשר לדברי המהרש"א שפירש שחילק את הכסף לחתניו כי לא רצה ליהנות מזה, קצת קשה, וכי חתניו ובנותיו אין לו הנאה שהם נהנים, בשלמא אם היה נותן זאת לאנשים אחרים שאינם קרוביו ניחא, אבל בנותנו לקרוביו וודאי שיש לו הנאה מעוה"ב, וצ"ע.

אך חושבני לתרץ, שלאחר שהחזיר את העלים לג"ע באותו רגע ויתר על הנאה מחשבון עוה"ב, וממילא לא תהיה כל התחשבות איתו לאחר 120, אך אפילו הכי החמיר עם עצמו, אבל להחמיר עד כדי כך לא היה צורך ולכן נתן לחתניו.

בו קודם שיעסוק בתורה שיטול חלק מלימודו, כמו יששכר וזבולון, אבל אחר שעסק בתורה כבר, ובא לתת חלק מלימודו בשביל ממון, אינו כלום, שעל זה נאמר, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבזו לו. וכדאיתא בסוטה במעשה דהלל ושבנא. ע"כ. וכן פסק הרמ"א בהגה (יו"ד סי' רמו ס"א) כדברי רבינו ירוחם הנז'.

הסברים למשנה באבות

לאחר שראינו את דבריו הקשים של הרמב"ם כנגד לומדי התורה הנהנים מכבודה של תורה, אביא כעת פרשנים אחרים למשנה שראו באור אחר את דברי התנאים, וממילא דרך פירושם הפשטי יושב מנהג לומדי התורה המקבלים תמיכה עבור לימודם.

במשנה מסכת אבות (פרק ד' משנה ה') מובא: "רבי ישמעאל בנו אומר: הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. רבי צדוק אומר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם, וכך היה הלל אומר: ודישתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם".

מִרְן הַכֶּסֶף **משנה** (על הרמב"ם בהל' ת"ת) פירש את המשנה באבות כך, וז"ל: "ופירוש המשניות שם באבות כך הם לדעתו, ר' ישמעאל אומר: הלומד על מנת ללמד, כלומר שאין כוונתו למידתו לשמה רק להתכבד בהיותו ראש ישיבה, כמו שאמרו בפ' קונם (ס"ב): "לאהבה את ה'", שלא תאמר אקרא כדי שיקראוני חכם, אשנה כדי שיקראוני רבי או שאהיה זקן ויושב בישיבה, או שכוונתו ע"מ ללמד וליטול שכר כמי שלומד איזה אומנות, מספיקים בידו ללמוד וללמד כפי כוונתו ולא יותר.

אבל הלומד ע"מ לעשות, הוא לומד לשמה ומספיקים בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כי כל אלה בכלל כוונתו, כי לימוד התלמידים גם השמרו ממצות ל"ת ועשותו מצות עשה, מעשה יאמר לו.

בא ר' צדוק ואמר, אל תטעה לומר כיון שאני רואה שגם ללומד ע"מ ללמד מספיקין בידו כפי כוונתו שאין בו עון אשר חטא, אל תכוין לשום אחת מהכוונות הרמוזות בעל מנת ללמד. ובבחינת המכוין השגת הכבוד, אמר אל תעשם עטרה להתגדל בהם. ובבחינת המכוין ללמוד כדי להתפרנס כמי שלומד אומנות, אמר ולא קרדום לחפור בהם. ותדע ששתי הכוונות אסורות, שכך היה הלל אומר: ודאשתמש בתגא חלף, וכיון שהלל סתם דבריו הא למדת שכל הנהנה מדברי תורה איזה מין של הנאה שיהיה, כלומר שלומד על מנת השגת כבוד או השגת פרנסתו, נוטל חייו מן העולם.

וכנגד כוונת הרווחת הממון אמר ודאשתמש בתגא חלף, וכאן נכללות כל הנאות ד"ת. וה"מ המכוין בהתחלת למודו לכוונות האלה, או שאפשר לו להתפרנס בלא שיטול שכר תלמודו, אבל אם למד לשם שמים ואח"כ אי אפשר לו להתפרנס אם לא יטול שכר - מותר, עכ"ל הכ"מ.

פירוש רבינו יונה על אבות (פרק א' משנה י"ג): "ודישתמש בתגא חלף - המתכבד בכתרה של תורה, ונהנה בכבודה ועושה אותה ככלי לעשות בו צרכיו, הרי זה נספה, כדתנן לקמן: אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם עצים, וכן היה הלל אומר: ודישתמש בתגא חלף".

מגן אבות לרשב"ץ על אבות (פרק א' משנה י"ג): - "ודישתמש בתגא חלף" בפ' בן זומא (אבות פ"ד מ"ה) היא מתפרשת משנה זו על מי שעשה מהתורה כלי למעשהו ואינו עוסק בה אלא להנאתו, וכיון שהוא משתמש בכתרה כמו שנשתמש בשאר כליו והוא מבזה את התורה, ראוי לו שיעבור ויחלף מן העולם".

תפארת ישראל - י"ן (מסכת אבות פרק א' משנה י"ג, נ"א) - "ודישתמש בתגא חלף". המעשה הד' של הגאותן, שכל פעולותיו בצדקות ובמע"ט, הוא כדי להתגאות בעיני הבריות, ואין כוונתו לעבוד את ה', כ"א לעבוד א"ע כע"ז, לכן ענשו, ודאשתמש וכו', ר"ל המשתמש בכתר הקודש לתמוך בו עביט גאותו הסרוחה, אף הוא יחל כבודו, וחלף ועבר כצל יעוף ולא ישיג ארחות חיים".

מפרשנים אלו ראינו חד משמעית, מתי המשתמש בתגא חלף? זה דווקא כשעושה להנאת עצמו ולא לכבוד ה' והתורה.

א"כ הפשט היוצא מדבריו של רבי צדוק הוא, שבלומדי תורה לא אשתמש בה להתגדל ולהתנשא, ולא קרדום לחפור בה, דהיינו לקדם אינטרסים שלי, כלומר, כשמטרת לימודי נהפכת לצורך הנאתי האישית ועשיית הון, דבר זה אסור, אך אדם שלומד תורה לשמה ללא כל מטרה מהמטרות דלעיל אלא אך ורק לשם לימוד תורה לשמה, אך על הדרך הוא מקבל תשלום למחייתו או שהציבור מוקירו ומכבדו בזכות התורה, אין בכך כל איסור.

דעת רוב ככל הפוסקים הסוברים שמותר לקבל תמיכה

לאחר שהבאתי תירוצים על קושיות הרמב"ם, וכן דוגמאות רבות מהש"ס והגאונים המעידות על כך שתמיד נהגו בכל קהילות ישראל להחזיק את הת"ח, אביא כעת את דיעות הפוסקים הרבים המחזקים שיטה זו הנוגדת את דעת הרמב"ם. הדיעות

שאביא הם מכל רבני ישראל בכל קצוות תבל, ובכל התקופות מהראשונים ועד ימינו.

הרשב"ץ רבי שמעון בן צמח דוראן, בעל ספר **התשב"ץ** - תשובות רבי שמעון בן צמח [נולד ה"א קכ"א (1361) ונפטר בעיר אלג'יר בשנת ה"א ר"ד (1444)]. שימש כדיין בבית דינו של הרב הראשי באלג'יר - **הריב"ש** בספרו **שו"ת הרשב"ץ** וכן בפירושו **מגן אבות** על המשנה (באבות פ"ד, מ"ה) היה הראשון מהראשונים שיצא בצורה תקיפה כנגד דברי הרמב"ם דלעיל. הרב חשש מדברי הרמב"ם שעלולים לפגוע בעולם התורה משום גודל כוחו והשפעתו של הרמב"ם. הרב כתב שבע תשובות מפורטות (מסימן קמ"ב - קמ"ח) ובהם הביע את דעתו בשבח לומדי התורה, ובהוכחות רבות מהתלמוד, הגאונים והראשונים המתירים ללומדי התורה להתפרנס מאחרים כדי שיוכלו לשבת ולעסוק בתורה (שהובאו לעיל), אך הוסיף שמי שרוצה להחמיר על עצמו ולא ליהנות מאחרים זוהי מידת חסידות ותבוא עליו ברכה, אך אין זו חובה, ובטח לא בדורות האחרונים שירדה חולשה לעולם שאינה מאפשרת כל כך לשלב בין הלימוד לעבודה. ואם בדורו כך, מה נאמר אנן יתמיני דיתמי.

כעת אצטט קטעים מרכזיים מתשובותיו, שיאירו לנו את הדרך מול טענות הרמב"ם. הרשב"ץ בשו"ת תשב"ץ (חלק א' סימן קמ"ב) הבהיר לנו תחילה את מטרת תשובותיו, וז"ל: **"לפי שראיתי הרבה בני אדם מגמגמין על מה שנהגו בכל קהילות ישראל בכל הדורות לתת פרס לחכמיהם, ונתלים בזה במה שכתב בזה העניין הרמב"ם ז"ל בפירושו למסכת אבות (פ"ד מ"ה), על כן אחקור בזה העניין כאשר יראוני מן השמים, ומהגמ' וממקומות אחרים אם הדבר הזה רשות, או מצוה, או חובה, או יש שם נדנדוד עבירה, ואני בטוח בכוחן של ראשונים שנהגו לעצמן היתר בדבר זה שלא אכשל בדבר הלכה, ושיתבררו ושיתלבנו הדברים בעניין הספק הזה"**.

"ואומר כי חובה על כל ישראל לפרנס דרך כבוד לחכמיהם ולדייניהם שתורתם אומנותם, כדי שלא יצטרכו להתבטל ממלאכת שמים בשביל מלאכתם, וכדי שלא יזדלזלו בפני עמי הארץ מפני עוניים, ושינהגו בהם כבוד, ושורש דבר זה יוצא לנו מן התורה ע"פ מדרש חכמים".

הרב הביא מקורות רבים מגמרות רבות (הבאתי את כולם כבר לעיל) ומהם מוכח שמותר לת"ח להתפרנס מלימוד תורה, ואחר זה הוסיף, וז"ל: **"והרי דבר זה הרבה מפורש בתלמוד שהצבור חייבין להושיב בראש לחכמיהם כדי לפרנסם דרך כבוד, ודבר זה מוטל על פרנסיהם ומנהיגיהם להתעסק בענייניהם עם הצבור ולא יוכל אדם לחלוק בזה כלל, ואפילו התלמידים העוסקים בתורה כל ימיהם אף על פי שאינן ראשי ישיבות, חייבין הצבור לפרנסם דרך כבודם"**.

"אבל הדברים נראים פשוטים שזו מצוה על הצבור וחובה עליהם לכבד ת"ח שביניהם לפרנסם דרך כבודם, וזה מנהג קדום מימות התנאים והאמוראים עד עתה, וזהו שבחה של תורה יותר משאר אומניות, שכולם הם פוסקים בעת הזקנה ובעליהם מוטלים ברעב, והתורה גם עד זקנה ושיבה היא מחי' בעליה בכבוד וכו'".

"גם בדורות שלפנינו עד דורינו זה ראינו הדבר ממשמש והולך, ומנהגן של ישראל תורה היא, וכ"ש שהדברים מפורשים בתלמוד ובמדרשות ואין בדבר ספק. ונראה שהחכם עצמו יכול לתבוע חלקו בפיו. והנה נתבאר צד אחד של חיוב בענין הזה והוא, שהצבור חייבין לפרנס חכמי דורם לפי כבודם וכבוד תורתם וזה דבר תורה".

שו"ת תשב"ץ (חלק א' סימן קמ"ז) - "ואחר שנתפרש כל זה יש לנו לחוש לדברי הרמב"ם ז"ל במ"ש בזה העניין במס' אבות (בפ' בן זומא), לפי שספריו נפלו ביד כל אדם וילפי מקלקלתא (מקולקלת) ולא ילפי מתקנתא (מתוקנת), ואם יש מלין להשיב, האמת יראה לנו דרכו וזכות הראשונים תסייע, כי מהנראה שהוא הפריז על מידותיו והטעה כל הגאונים והרבנים ז"ל אשר היו לפניו ובזמנו, ומתוך שבא לכלל כעס בא לכלל טעות עד שקראם משוגעים, וכו'. ואם הוא ז"ל עזרו המזל להיות קרוב למלכות ונכבד בדורו מפני רפואתו וחכמתו, ולא נצרך ליטול פרס מהקהילות, מה יעשו הרבנים והחכמים אשר לא באו לידי מדה זו, הימותו ברעב? או יתבזו מכבודם? או יפרקו עול התורה מעל צווארם? אין זאת כוונת התורה, והמצות והתלמוד".

ההבדל בין דורות ראשונים לדורות אחרונים

לאחר דבריו הקשים הללו על הרמב"ם, עבר הרשב"ץ לתרץ את הקושיה המרכזית והיא: מדוע בדורות הראשונים ראינו את גדולי ישראל התנאים והאמוראים שלמדו תורה וגם עסקו במלאכה, (כגון: ר' מאיר לבלר, ר' יהושע פחמי, ר' יוחנן הסנדלר ועוד רבים), וכן ראינו מקרים של חכמים שנהנו מכבוד התורה והצטערו על כך כל ימיהם (ר' טרפון), וכן ראינו חכמים שלא רצו ליהנות מצדקה (ר' חנינא בן דוסא), ואילו בדורות שלאחריהם לא עושים כן, מה ההבדל בינם לדורות מאוחרים יותר שאינם משלבים לימוד תורה עם עבודה?

הרב תירץ שני תירוצים עיקריים: א) אותם תנאים ואמוראים שלא נהנו מאחרים עשו זאת מדרך חסידות. ב) ישנו הבדל עצום בין הדורות הראשונים לדורותינו והוא, ירידת הדורות. ירידת הדורות אינה מאפשרת להגיע להישגים רוחניים כאשר משלבים לימוד תורה עם עבודה, כפי שהצליחו לעשות כן בזמן התנאים והאמוראים.

וז"ל הרשב"ץ (שם סימן קמ"ז): "והוי יודע שכל זה היו עושים מדרך חסידות לקיים מה שנאמר: "יגיע כפך כי תאכל", והיה אפשר לעסוק בתורה ולעשות מלאכתן, אבל אין כל הדורות שוין בזה, וכבר אמרו בפ' כיצד מברכין (ל"ה ע"ב): בא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זה וזה נתקיים בידם, והאחרונים עשו תורתן עראי ומלאכתן קבע - לא נתקיים בידם לא זה ולא זה.

ואמרו בפרק אין עומדין (ברכות ל"ב ע"ב): ת"ר: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת, ומתפללין שעה אחת, ושוהין שעה אחת אחר תפילתן. וכי מאחר שט' שעות לתפלה, תורתן ומלאכתן היאך נעשית? מתוך שהיו חסידים תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. ולפי שדורות הראשונים היה לבם פתוח כפתחו של אולם, כדאמרינן בפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ג ע"א), ואם מתבטלים מתורתם בשביל מלאכתם היו חוזרים אליה בקלות, לפיכך היו עוסקים במלאכה עראי והיתה מתברכת, וגם היו עוסקים במלאכה קלה כגון: תפירה דאבא חנן בפרקא דחסידי (כ"ג ע"ב) וכיוצא בה, כדי שלא יתבטלו מתורתם ללמוד אותה מלאכה, אבל האידינא דשכיח שר שכהה ואנו כמלא נקב מחט סדקית, ואמרי' בתמורה (י"ד ע"ב) מש"ה נכתבו הלכות, משום עת לעשות לה', ואם יתעסק אדם במלאכה אינו רואה סימן ברכה במשנתו, הלכך מצאו היתר חכמי הזמן להגות יומם ולילה בתורה, ולספק מורי הוראות בישראל, ולהיות ניזונים מהצבור, וזו חסידות גמורה לפי הדורות, ואין נ"ל שיש איסור בדבר חלילה אפי' לדורות הראשונים. ומו"ש בפ' ע"פ (ק"ג ע"א) פשוט נבילתא בשוקא וקבל אגרא ולא תימא כהנא רבא אנא, וכן אמרו בפ' יש נוחלין (ק"י ע"א) לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות, כל זה מדרכי החסידות ולפי הדורות, אבל אם אתה רואה שהחכם יזדלזל בפני עם הארץ מפני מלאכתו כי יחשבו כמוהו ומוהם ולא יהיו דבריו נשמעים, מדרכי החסידות הוא שיקבע כל עתים שאפשר לו לתורה ויתפרנס מהם דרך כבודו וכבוד תורה, ואין בדבר משום חשש בעולם".

שו"ת תשב"ץ (חלק א' סימן קמ"ח) - "וכן חייבים הצבור לייחד תיבה לתלמידים העוסקים בתלמוד כדי להרבות בישיבה ולמען הרחב גבולם בתלמידים, כדמוכח בההיא דפ' הניזקין (ס' ע"ב), זהו חיוב הצבור. אמנם החכמים והתלמידים אם נהגו סלסול בעצמם שלא ליטול ושתפרנסו מיגיע כפם או בדוחק, יש להם שכר טוב בעמלם וחסידות הוא להם, ומוטב הוא להם שיבטלו קצת עתים מלקיים והגית בו יומם ולילה מלסמוך על הצבור במזונותם", עכ"ל.

רבי מתתיה היצהרי (נמנה עם גדולי ספרד במאה הר' שבאלף הששי, בן דורם של ר' יוסף אלבו בעל העיקרים, הרשב"ץ ורבי חסדאי אבן קרשקש בעל אור ה') בפירושו על המשנה באבות סובר גם

הוא שוודאי שאין ליהנות מכבוד התורה, והנהנה מכבוד התורה הרי זה מחלל שם שמייים. אך בהמשך ציין הרב שבשלשה מקרים מותר לת"ח לקבל כסף עבור לימוד תורה, ואחד מהם אלו הת"ח האברכים, וז"ל: "יראה מזה שאין לנו ליטול שכר מן הלמוד וכו', אלא שכר מקרא ושכר שמור בנים. ומרביצי תורה אין להם התר אלא באחד משלשה טעמים. אחד בטלה, כדמוכח בההיא דפרק דייני גזרות (כתובות קה"ע"א), שאע"פ שנוטל שכר לדון דיניו בטלים, וקרנא הוה שקיל כדי בטלתו מן הכתות בשוה. שני, אם בהשתדלותו בעצותם הנכונות בענייניהם ההמוניים, הן קהליים הן ליחידים ופרטיהם. שלישי, אם משום עת לעשות לה', כמו שנאמר בפרק בא לו (יומא סט"ע"א), שיצא שמעון הצדיק בבגדי כהונה חוץ למדינה, אף על פי שהוא אסור, לקראת אלכסנדרוס שבא להחרב בית המקדש, והיה מחסד הש"י שכבדו יותר. וכן הת"ח אם לא יתנו להם הקהילות לא יגדילו התורה, והבעלי בתים לא יניחו בניהם בלימוד".

דעת מרן הבית יוסף

מרן רבי יוסף קארו הרחיב את דיבורו בכל ספריו, לחזק את לימודם של בני התורה וליהנות מכספי הציבור.

בכסף משנה הלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') הלך מרן בדרך הרשב"ץ ופסק שכך הוא המנהג, וז"ל: "כל המשים על לבו וכו' - רבינו ז"ל הרחיב פיו ולשונו בפירוש המשנה פ"ד דמסכת אבות על ההספקות שנותנין גם לתלמידים גם לרבנים. וגם כי נראה מדבריו שרוב חכמי התורה הגדולים שבאותו זמן או כולם היו עושים כן, וגם פה אזדא לטעמיה" וכו'.

ואחרי הודיע ה' אותנו כל זאת, אפשר לומר שכוונת רבינו כאן היא שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד, אבל שילמוד מלאכה המפרנסת אותו ואם תספיקנו מוטב, ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהצבור ואין בכך כלום. וזהו שכתב כל המשים על לבו וכו'. והביא כמה משניות מורות על שראוי ללמוד מלאכה, ואפילו נאמר שאין כן דעת רבינו אלא כנראה מדבריו בפירוש המשנה, קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הצבור, וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה, אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו, ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר".

מרן הבית יוסף (יורה דעה סימן רמ"ו) חזר על דבריו שאמר בכסף משנה והוסיף עליהם, וז"ל: "ומ"ש וכל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן

הצדקה הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכו'. הרמב"ם אצדא לטעמיה בפרק ד' ממסכת אבות (ה"ה) שקרא שם תגר על ההספקות שנותנים לתלמידים ולרבנים. ואף על פי שנראה מדבריו שם שרוב חכמי התורה הגדולים שבזמנו היו עושים לא נמנע מלהשיב עליהם כמה תשובות. ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כמותו, והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם, ואדרבה יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים וכן ראוי לעשות, דאם לא כן כבר הייתה התורה בטלה ח"ו, ועל ידי ההספקות יכולים לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר. וכבר כתב והאריך הה"ר שמעון בר צמח בתשובותיו (ח"א ס' קמב - קמח) לחלוק על הרמב"ם ולסתור כל דבריו ולהחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלים פרס מהציבור, והביא כמה ראיות מהתלמוד והמדרשות. ומכל מקום, מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה ודאי מידת חסידות היא ומתת אלהים היא, אבל אין זו מידת כל אדם, שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו".

מ"ן השו"ע לא כתב הלכה זו בשו"ע, וכאן נשאלת השאלה מדוע, האם מ"ן חזר בו? וכן מה הדין אם הדין מובא בב"א או בכסף משנה אף לא מובא בשו"ע, האם זה אומר שמ"ן חזר בו?

מ"ן החיד"א בספרו מחזיק ברכה (חיו"ד סימן מ"ז סק"ד) בד"ה ואחשבה, כתב: "דזמנין דמ"ן הבית יוסף רוח על נניו יהלך בחיבור השו"ע, וחזר בו ממה שכתב בבית יוסף בראותו כמה פוסקים שכתבו להיפך, והדר הוא לכל חסי"דיו". וכן כתב גם בספרו שו"ת יוסף אומץ. ובשדי חמד חלק ו' (כללי הפוסקים סימן י"ג) כתב שדבריו שביוסף אומץ נכונים בטעמם וראויים אליו, ונמשכו אחריו כל ישרי לב מרבנן בתראי ז"ל, כלומר, יוצא שלפעמים מ"ן חזר בו מדבריו בבית יוסף, אך זה לא אומר שתמיד. ועיין בספר עין יצחק להרש"ל הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א (חלק ג' עמ' תקמ"ד) שכתב, וז"ל: "ואומנם פעמים שמ"ן מביא דין בבית יוסף והשמיטו בשו"ע, ויש לומר שמ"ן חזר בו מפני שראה לפוסקים אחרים החולקים על דין זה, אך אין זה מוכרח, דפעמים שגם בזה השמיט הדין בשו"ע משום שהדבר פשוט בעיניו. ויש לדון בכל מקרה לגופו, וכשיש הסתברות מוכיחה".

כעת לענייננו, פשוט שמ"ן לא חזר בו ממספר סיבות: דבריו הובאו גם בבית יוסף וגם בכסף משנה. מ"ן הדגיש בדבריו שהמנהג הוא לא להרמב"ם, כפי שראינו לעיל בבית יוסף שכתב, וז"ל: "ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כמותו, והראיות שהביא לדבריו יש לדחותם, ואדרבה יש להביא ראיות להחזיק ביד הנותנים והמקבלים וכן ראוי לעשות, דאם לא כן כבר הייתה התורה בטלה ח"ו, ועל ידי ההספקות יכולים לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר". כמו כן לא ראינו בזמן מ"ן או אחריו איזה פוסק אחד שחולק על קביעה זו שמ"ן יחזור בו, לפיכך גם מ"ן השו"ע סובר כדעת רוב הפוסקים שמותר לת"ח להתפרנס מהציבור.

וכעת ראיתי שגם בשו"ת אבקת רוכל (סימן ב') למ"ן ר' יוסף קארו, חזר מ"ן על דבריו 30 שנה אחרי שכתב את הכסף משנה, דבר הממחיש שמ"ן לאורך כל הדרך סובר כן למרות שלא הביא זאת בשו"ע מסיבותיו הוא, וז"ל: "והנני משיב ואומר כי זה שלשים שנה כשכתבתי ביאור להרמב"ם ז"ל, כשהגעתי להלכות ת"ת פ"ג כתבתי על דברי הרמב"ם שם ובפי' המשנה, שהאריך למעניתו נגד האומרים שראוי שיעזרו לחכמים ולתלמידים שתורתם אומנותם, ועם היות כי רוב חכמי התורה היו נוהגים כן כמו שמובאר בדבריו, סתר ראיותיהם והביא ראיות לדבריו, ואני טענתי בעד מנהג חכמי התורה ותיירצתי כל מה שהק' עליהם, והבאתי כמה ראיות לדבריהם כי ה' הטובה עלי, והעולה מכלל דברי שם, כי מי שילמד לש"ש ואח"כ אי אפשר לו אם לא יטול שכר מותר, וזה נחלק ל' חלקים: אם שייטל שכר מאבי הבן ללמוד בנו או ללמוד, ואם שיושב ולומד וכל הבא לקורבה אל המלאכה יקרבנו לתורה ולמצות, ואם שיושב ודן דין אמת לאמתו, וכל אלו החלקים למדנו התרם מפ' שני דייני גזרות כו', ע"כ לשוני שם".

אומנם עדיין יש מקום להקשות ממה שכתב מ"ן בשולחן ערוך (או"ח הלכות בית הכנסת סימן קנ"ה סעיף א'), וז"ל: "אחר שיצא מבהכ"נ, ילך לבה"מ; ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. הגה: ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה

הרמ"א בהגה (שו"ע חיו"ד הלכות ת"ת סימן רמ"ו סעיף כ"א) הביא בתחילת דבריו את כל דברי הטור שהביא את דברי הרמב"ם שדיבר בגנות הלומדים תורה ומתפרנסים מהציבור, ועל דברים אלו כתב הרמ"א, וז"ל: "וכל זה בבריא ויכול לעסוק במלאכתו או בדרך ארץ קצת ולהחיות עצמו, (רבינו ירוחם ורבינו יונה נתיב ב' וכ"כ הרמ"ה), אבל זקן או חולה, מותר ליהנות מתורתו ושיספקו לו (לכ"ע). **ויש אומרים דאפילו בבריא מותר** (בית יוסף בשם תשובת הרשב"ץ ח"א, קמ"ז, קמ"ח). ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וספוק מאנשי העיר, כדי שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון. (אברבנאל בפירוש מסכת אבות). ודוקא חכם הצריך לזה, אבל עשיר, אסור. **ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריחוק.** ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, מידת חסידות הוא ומתת אלהים היא, אך אין זה מדת כל אדם, שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו. (גם זה בתשובה הנזכרת). וכל זה דשרי היינו שנוטל פרס מן הצבור או הספקה קבועה, אבל אין לו לקבל דורונות מן הבריות. והא דאמרינן: כל המביא דורון לחכם כאלו מקריב בכורים, היינו בדורונות קטנים שכן דרך בני אדם להביא דורון קטן לאדם חשוב, אפילו הוא עם הארץ. (רבינו ירוחם בשם רבינו יונה). ושרי לתלמיד חכם למטעם מידי מהוראתו, כדי לברר

שיודע ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו יראת שמים" (הר"י פ"ק דברכות).

וכן מובא עוד שם בסימן קנ"ו: "אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבידנו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה יתקיים בידו, א"כ רואים לכאורה שכאן נטה מרן קו לכיוון דברי הרמב"ם בהל"ת.

אך פשוט שאין זו כוונת מרן, אלא מרן דיבר כאן על בעלי בתים שגם הם מחוייבים בלימוד תורה ואין הם פטורים כלל וכלל, וכך הבין גם הרמ"א.

ובביאור הלכה (סימן קנ"ו) הרחיב לפרש כן, וז"ל: "סופה בטלה וגוררת עון - כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם, שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להימצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו בברכות ל"ו ע"ב: "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן", ר"ל דווקא הרבה] והקב"ה בוודאי ימציא להם פרנסתם, וכעין זה כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות שמיטין ויובלות): ולא שבת לוי בלבד, וכ' עיי"ש, ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה, בוודאי לא שייך זה, ויששכר וזבולון יוכיח".

אך עדיין קשה לי מדברי מרן בשולחן ערוך חיו"ד הלכות צדקה (סימן רנ"ה): "לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בעצרו, שלא יצטרך לבריות. וכן צו חכמים: עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות. ואפילו היה חכם מכובד והעני, יעסוק באומנות ואפי' באומנות מנוולת, ואל יצטרך לבריות".

ראה לקמן את דברי הדרישה (סימן רמ"ו) שחילק בין כספי צדקה לכספי הספקה הניתנים דרך כבוד, וזה כמו שפסק הרמ"א (שו"ע יו"ד סימן רנ"א סעיף י"ג): "ואין לפרנס הרב שבעיר מכיס של צדקה, דגנאי הוא לו וגם לבני העיר, אלא יעשו לו סיפוק ממקום אחר", כלומר מה שדיבר מרן זה על כספי צדקה שחכם לא יקח מהם, אבל כספים המיוחדים ללומדי תורה בוודאי שמוותר, כמובן מכל דבריו.

כמו כן, עיין לקמן בספר רשל"צ לאור החיים הק' ואגרות משה, שזה נאמר דווקא על זמנם, אך בימינו אין לת"ח לעבוד אם זה יפריענו מלימודו ומותר להתפרנס מהציבור וכד'. וכן ראה לעיל את דברי הביאור הלכה.

הוראתו, אבל ליקח מתנה דבר חשוב ממה שהתיר, אסור. (הגהות אשרי"י פ"ק דע"א) כ.

בספר ים של שלמה (מסכת חולין פרק ג' סימן ט') לרבי שלמה לוריא (חברו של הרמ"א) לאחר שהביא את דברי הרמב"ם שקרא תגר על הלומדים הנהנים מהבריות וכד', כתב עליו המהרש"ל, וז"ל: "ולא השגיחו בו חכמי התורה בדורו, ואף הבאים אחריו, ושמעתי שחכם אחד נקרא הרשב"ץ האריך בתשובתו (תשב"ץ ח"א סימן קמ"ז) לחלוק עליו, ולסתור את דבריו, והחזיק ידי הפירושים בראיות ברורות, וכדאיתא בפ"ב דכתובות (ק"ו ע"א), שהדיינים והמלמדים העוסקים במלאכת שמים היו נוטלים שכר מתרומת הלישכה, וה"ה לדידן, ואמת שאל"כ כבר היתה בטלה תורה מישראל, כי א"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה, וגם להתפרנס ממעשה ידיו, כמו שהוא יגע בענייני הרפואות, ועוד אני אומר, מי שהוא בעל ישיבה ומרביץ תורה ברבים, וצריך עתים קבועים מחולקים חציה לו וחציה לאחרים, וא"א לו שילך מביתו כי אם לדבר מצוה, עוון הוא בידו אם לא יקבל מאחרים, אפי' יודע מלאכה וחכמה שיוכל ליגע בה להרויח כדי לפרנס את ביתו, בוז יבוזו לו באהבת התורה ולומדיה, כי א"א שיבטל מלימודו, אכן אם יש לו ממון כבר המספיק לו לחיות את עצמו [ולהלוות] בריבית לכותים והדומה לו, שאין ביטול תורה כלל, אז עון בידו ליהנות משל ציבור, אלא יגיע כפו יאכל, ומה שמקבל מן הצבור יוציא להוצאת ת"ת, ואם מוסיף משלו מוסיפין, גם מחוייבים הקהל ליקח מן החכם את מעותיו ולהרויח בהם, וזהו שאמרו רבותינו (פסחים נ"ג ע"ב) המטיל מלאי לת"ח כו', וכל מ"ש בענין ת"ח בעבור תורתם, ללמוד וללמד, אבל בענין אחר לא יהנה כלל, ויסבול חיי צער, וכמ"ש בפ' הנשרפין סימן ט"ו".

וכן כתב הלבוש (שם) לרבי מרדכי יפה (תלמידו המובהק של הרמ"א): "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מהצדקה וכו', אבל כל חכמי דורו וגם הבאים אחריהם השיגו עליו מאד, ואמרו אם כדעתו כבר היתה התורה בטילה חס ושלום, שאין זו מדת כל אדם, שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה

א בספר יגיע כפיך להרב יהושע הגר לאו (מרבני הציונות הדתית, נכד האדמו"ר מוויזניץ בעל האהבת ישראל, ואחיו של הרב ישראל מאיר לאו), כתב הרב ספר שלם המראה את חשיבותה של העבודה בעם ישראל מאז היותנו לעם. כמו כן הביא הרב רשימה של 48 תנאים ואמוראים שהיו בעלי מקצוע, ולאור זאת מסקנתו שעל כל יהודי להיות בעל מקצוע ומצוה עליו לעבוד, ובפרט כאן בהיותנו בארצנו, ארץ הקודש. כמוכן שכל דבריו בשבח העבודה הם נכונים ואף אחד לא חולק על חשיבותה, וכמוכן שהעבודה היא חשובה והיא אינה אסורה (עיין במפרשים על הקללה שה' תקלל אדם הראשון בזיעת אפך תאכל לחם, שהמביאים ראייה משם הם למעשה מביאים ראייה מקללה), אך יש לחלק בין מי שמסוגל רק לעבוד למי שמסוגל ללמוד. המסוגל ללמוד חייב ללמוד, ולעון ייחשב לו אם לא ילמד כפי שרואים לאורך כל החיבור.

ולעניינו, כתב שם הרב בהקדמה לספרו שגם הרמ"א סובר כהרמב"ם לענין איסור ליהנות מאחרים, ובמחילה מכבודו זה ממש לא נכון, כי הרמ"א הביא אומנם את הרמב"ם בתחילת דבריו, אך לאחר מכן הביא את דברי מרן הב"ה והרשב"ץ ועוד שחולקים על כך, וציין שהמנהג בימינו אינו כהרמב"ם, והנהוג כהרמב"ם זוהי מידת חסידות.

ידיו, ועל ידי ההספקות יכולין לעסוק בתורה ויגדיל תורה ויאדיר כאשר עינינו רואות, דודאי מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה מדת חסידות הוא ומתת אלהים, אבל מי שאי אפשר לו מה יעשה, טוב הוא שישפיקוהו העם דרך כבוד ולא יבטל את התורה. ולכן נוהגין בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וסיפוק מאנשי העיר שיוכל לפרנס את עצמו וביתו ותלמידיו, ושלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ותתבזה התורה בפני ההמון, וידוע ומפורסם הוא שאם לא היו עושין כן כבר נשתכחה תורה מישראל, ועל ידי ההספקות תתחזק ידיהם ויכולים לעסוק בתורה בריוח". יש לשים לב שהרב הדגיש כל הזמן את המילה הספקה דרך כבוד ולא דיבר על צדקה. ראה לקמן מייד את דברי הדרישה שכתב בפירוש חילוק זה.

הדרישה לרבי יהושע פולק (תלמיד הרמ"א ומהרש"ל על הטור סימן רמ"ו) לאחר שהביא את דברי הרב"י, הרמ"א והנחלת אבות שדיברו נגד דעת הרמב"ם, הסכים עימם, וגם דייק כמו הלבוש שמדובר כאן בהספקה דרך כבוד ולא צדקה, וז"ל: "ולפי זה צריך לומר הא דכתב רבינו (כוונתו למרן השו"ע) בריש סימן רנ"ה ז"ל: "לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה וכו' עד יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת", שאני התם דאיירי מצדקה, וכאן מהספקה ונותנין לו דרך כבוד. אי נמי הכא מיירי ברב הממונה על הציבור, דאם יעסוק לפניהן במלאכה אזי לא יהיו דבריו מקובלין על הבריות".

דברים אלו לגבי ההספקות, מקבלים חיזוק מדברי הרמ"א דלעיל שכתב: "ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריוח", כלומר, גם הרמ"א קורא לכספים אלו (הניתנים לת"ח) הספקות עם מטרה מוגדרת "כדי להחזיק ידי לומדי תורה" ולא קראם צדקה.

חיזוק נוסף לכך שזוהי כוונת הרמ"א, ניתן להביא מהדרכי משה הקצר (סימן רמ"ו אות ז'), וז"ל: "עיין לקמן הלכות צדקה סימן רנ"א (אות ד') אי מותר לפרנס חכם העיר ממעשר או צדקה". ואכן הרמ"א בהג"ה (שו"ע יורה דעה הלכות צדקה סימן רנ"א סיף י"ג) כתב, וז"ל: "ואין לפרנס הרב שבעיר מכיס של צדקה, דגנאי הוא לו וגם לבני העיר, אלא יעשו לו סיפוק ממקום אחר. (גם זה שם). אבל כל יחיד יוכל לשלוח לו מצדקה שלו, שזהו דרך כבוד", כלומר הרמ"א אומר כאן בפירוש שאין לפרנס את רב העיר מכיס של צדקה וממילא נלמד גם על שאר ת"ח, והרמ"א גם הפנה מהיכן לספק את פרנסתם, ממקום אחר ולא מצדקה².

יב בשו"ת משנה הלכות (חלק ט"ז סימן ע') להרב מנשה קליין, דן הרב לגבי משכורת לאברכי כולל אם היא בגדר צדקה. בתשובתו התייחס הרב לתשובתו של הרב אברהם יפה - שלעזינגער גאב"ד עגנף, בעמ"ס באר שרים אשר

וכן פסק בספר מרכבת המשנה לר"י אלאשקר על אבות (פרק ד' משנה ה'), [הרב היה ממגורשי ספרד בשנת ה'רנ"ב והתיישב בעיר תלמסאן שבצפון אפריקה], לאחר שהביא הרב את דברי הרמב"ם האוסר לת"ח ליהנות מאחרים כתב הרב, וז"ל: "אמנם האחרונים ז"ל התיירו לחכמים שיקחו אותו מהקהל, בשביל שלש סבות" וכו'. ובהמשך דבריו הוסיף עוד הרב, וז"ל: "ודי לנו ראייה מהמאמר שהביא הר"מ במז"ל לסייע דבריו, שרבינו הקדוש פתח אוצרות בימי בצורת, ולא היה רוצה ליהנות מהם כי אם לת"ח (בבא בתרא ח' ע"א). ואם תאמר שהיה בשעת הדחק, אין דוחק יותר ממה שהיו בו ת"ח, שאין להם על מה שיסמוכו, ובפרט בזה הזמן שעמי הארצות שונאים הת"ח ושונאי התורה בטבע. ועוד יכולין ת"ח לקבל שכר הבטלה אשר הם יושבים עם התלמידים (נדרים ל"ז ע"א), ומצוה על אביהם לתת להם שכר בטלתם. וכן אמרו ז"ל (ביצה ט"ז ע"א) מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה לר"ה, חוץ מהוצאת שבתות וי"ט, והוצאת בניו לת"ת. הנה מכל צד יכולין הן ליטול שכר עמלן".

וכן פסק הש"ך ר' שבתאי הכהן (נפטר בשנת התכ"ג - 1662, על שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף כ"א), וז"ל: "אחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, אפשר לומר שכוונת רבינו כאן הוא, שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד, אבל ילמוד מלאכה המפרנסת אותו אם תספיקנו מוטב ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהצבור, ואין בכך כלום. ואפילו נאמר שאין כן דעת הרמב"ם אלא כנראה

העלה בספרו הנ"ל (בסי' נ"ו בד"ה הנה בעת) שתמיכה כספית לאברכים אינה בגדר צדקה ממש. עיקר ראייתו נובעת מהטענה שאם נאמר שהתמיכה שמקבלים האברכים היא בגדר צדקה אז לפי דברי הרמב"ם בהל' ת"ת (פ"ג ה"י) שאמר: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה היה זה חלל את השם, ובזה את התורה, וכבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העוה"ב" וכו' יהיה קשה, וע"ז תמה הרב באר שרים, וז"ל: "האם נימא דאברכי הכולל הנוטלים פרס על זה שהם לומדים, יקראו ח"ו מחללי השם, או ח"ו ביזו את התורה, או ח"ו מכבים מאור הדת וכדומה, ישתקע הדבר ולא יאמר על דל שפתינו, אלא ע"כ דמשכורת האברכים אינו בגדר נוטלים מן הצדקה, אלא דדין הצדקה לחוד ודין החזקת לומדי התורה לחוד שהוא גדר אחר וכו', ואדרבה עדיף בזמן הזה ללמוד בכולל והאריך הרבה.

אך הרב משנה הלכות חלק על מסקנתו זו, ולדעתו היא אינה מתרצת את הקושיה מהרמב"ם, וז"ל: "ועכ"פ דעת הרמב"ם נראה פשוט דקאי על כולם בכלל מקטן ועד גדול שאין לקבל כסף לפי דעתו, ולפי דעתו ודאי דכל אברכי הכולל בכלל וכו', בכל אופן ממה שהרבה עושין כן אכתי אין ראי' והכרח כמובן".

כמו כן, לגבי הטענה שכסף להחזקת אברך אינו צדקה חלק על כך הרב וטען להיפך, וז"ל: "...אלא לפענ"ד פשוט דצדקה להחזקת ת"ח הוא צדקה ואין לה צדקה גדולה מזו, ועיין באיגרת התש' לרבינו יונה אור ל"ה", עכ"ל.

אך למרות שדחה את דברי הרב, הבהיר הרב משנה הלכות שחלקו על הרמב"ם גדולי הדורות, וז"ל: "והן אמת דרבותינו בעלי התוס' חלקו על הרמב"ם, ורבותינו האחרונים האריכו בדברים, ועיין לרבינו הרמ"א והתו"ט ומרן הח"ס ועוד, שכתבו בדבורות האחרונים אפי' עם כל הסיוע כולי האי ואולי, אבל מ"מ להרמב"ם שיטה אחרת בזה, ובאמת כי בגמ' מצינו ליחידים כרפ"י (חולין דף ו'), שמזיז עמזדו על דעתו לא נהנה משל אחרים ואפי' משל אביו".

וחושבני לענ"ד לאור דברי הרמ"א, הלבוש והדרישה שכינו כספים אלו הניתנים ללומדי התורה בשם הספקות, משמע שהם אינם כספי צדקה במובן הרגיל של צדקה, אלא כספי תרומה ייחודיים למען מטרה ייחודית והיא, לימוד תורה.

מדבריו בפירוש המשנה, הא קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגין ליטול שכרם מהציבור, וגם כי נודע שהלכה כדברי רבי" בפ"י המשנה, אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאלו לא היה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולין לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת חס ושלום, ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר ע"כ. וגם מהרש"ל (פרק אלו טרפות ס"ט) כתב להחזיק המנהג, ומסיק, ואמת שאם לא כן כבר היתה בטלה תורה מישראל, כי אי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה וגם להתפרנס ממעשה ידי"ו וכו'.

וכן פסק בספר סדר היום (סדר עסקיו ועסקי שמים ושינת היום) (לרבי משה ב"ר יהודה אבן מכיר (חי בצפת, היה רב וראש ישיבה בכפר זיתון שליד צפת, נפטר בערך שנת ה'ש"ע - 1610), והרב הדגיש שאם התורמים באים ונותנים מדעתם ומרצונם חובה עליו לקבל מהם וישב וילמד, וז"ל: "ואם אמור יאמר בטענות ותואנות איך אעשה מלאכה ואבטל למודי ועבודתי, ומתי אעשה גם אנכי לביתי להשלים נפשי והתורה ארוכה מארץ מדה והיום קצר והמלאכה מרובה, הטענה חזקה לכאורה, אבל כשתעיין בה בדקות השכל הנה נשברה ואינה טענה מספקת, מפני שזה וזה מצווי המלך מלכו של עולם ית' הוא ציוה על למוד התורה והוא ציוה על המלאכה למה נבטל צווי זה מפני זה ושניהם כאחד טובים וקיימים וא"א לזה בלא זה אבל הענין הוא שלא יעשה מלאכתו קבע ותורתו עראי ח"ו אלא המלאכה תהי' ארעי כדי להשיב נפשו מדי יום ביום ואין לבקש אחר המותר והי' ה' מבטחו כי הוא המכין טרף ומזון לבריותיו.

ומ"מ אני אומר, שאם אינו מדעתו להתפרנס מאחרים ולהטריח לבריות, אלא שאחרים אומרים לו אין רצוננו שתבטל מלמודך ואפילו רגע א' ולמוד תורה וכל מחסורך עלינו כעניין זה, נ"ל שמותר להטריח, ואדרבה אם אינו גומר כוונתם חטא בא על ידו כי הי' יכול לזכות עצמו ולאחרים ואינו רוצה, וכן מצינו יששכר עם זבולון וכמה כיוצא בהן בגמרא, וראוי לו לאיש כזה להתחזק בלימודו כי מן השמים סייעוהו ושלחו את מזונו וטרפו לתוך שיניו, ואין לבעוט בטובה הבאה לו מן השמים וכן ממרחק תביא לחמה, וע"ז סומכים החכמי' והתלמידים המקבלים הספקה ולומדים שמרצונם הטוב נותנים להם ומזכים אותם".

וכן פסק רבי חיים בן עטר בספרו ראשון לציון (סימן רמ"ו סכ"א, מגדולי רבני מרוקו, נפטר ב-1743), וגם הוא הדגיש שהתרומה ללמוד באה מרצון התורם ולא שהוא הטיל עצמו על התורם, וז"ל: "בהגהה כל המשים על לבו לעסוק בתורה כו', הוא דעת הרמב"ם והאריך לגנות הרבה בהולכים במידה זו, אלא דדוקא דייק הרמב"ם ז"ל דכל

זה לא מיירי אלא במי שהוא מטיל פרנסתו על הזולת, שיושב ולומד ובהכרח על הציבור לפרנסו, אבל אם הציבור או היחיד מבקשים ממנו ללמוד בעדם או לזכות, לאו איסורא עביד דכן מצינו היתר בהדיא: שמח זבולון כו' ויששכר באוהליך ושמעון אחי עזריה והרבה כיוצא בזה, וכו'. והחלק הג' הוא שיש לפניו ב' דרכים, הא' שיכול להתפרנס משלו וללמוד חלק מהיום, והב' שיקח מאדם מיחיד או מרבים שנדבה רוחם לתת לו פרנסתו ללמוד כל היום לקיים עץ חיים היא למחזיקים בה, הי מינייהו יבחר האדם, ועל זה אמרו גדול הנהנה מיגיעו יותר מיי"ש, שיותר יבחר לו האדם שיהנה מיגיעו וילמוד חלק מהיום מליהנות מהזולת וילמוד כל היום כאשר ביארתי בחיבורי על הש"ס ספר חפץ ה', ושם כתבתי כי זה היה בזמניהם משא"כ בזמנינו שנתמעטו הלבבות והדעות, ואפילו חובת האדם לדעת דינים הצריכים הלואי שילמוד כל היום וישיג לדעת מה יעשה ממצות הב"ה, נ"ל שיותר טוב ללמוד כל היום ובתנאי שלא יבא הוא להכריח לזולת לפרנסו אא"כ אם הם בקשו ממנו לההנותו וללמוד כל היום יהגה וילמוד תורת ה' החביבה".

וכן פסק מהר"ם חאג"יז (נפטר התק"כ - 1760, מרבני א"י, נכד המג"ן) בספרו אלה המצוות (בס"ת תק"ד ל"ת רצ"ח): "שלא יטול כל שבט לוי חלק בארץ, שנאמר: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל", זולת הערים ומגרשיהן הידועים, והטעם כדי שיהיו עסוקים במלאכת שמים ולא יצטרכו לעבוד את האדמה ויתבטלו. גם מזה הטעם עצמו נמנע מהת"ח התעסקות במלאכה, מאחר שעל הקהל מוטל לפרנסם כדי שלא ילכו טרודים אחר פרנסתם ויתבטלו מלימודם".

וכן פסק בספר מעשה רוקח (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י') לרבי מסעוד חי רקח [נולד באיזמיר בשנת ת"נ (1690), ונפטר בטריפולי בשנת תקכ"ח (1768)]. למד תורה אצל רבני איזמיר רבי חיים אבולעפיה בעל "מקראי קדש" ומהר"י הכהן בעל "בתי כהונה"] הסכים עם מורן הכסף משנה להתיר ליהנות מכבוד התורה, וז"ל: "כל המשים על לבו" - כבר ידוע מה שנתעצם רבינו (הרמב"ם) בפירושו להמשנה פ"ד דאבות בענין ההספקות שנוטלים התלמידי חכמים והביא כמה ראיות לדבר, ומרן ז"ל כבר ישבם בטוב טעם עיין עליו. והרב כנה"ג (י"ד סימן רמ"ו) הביא כמה פוסקים שהקשו על רבינו בזה עיין שם, בפרט באלו הזמנים דאפשר וקרוב לודאי דגם רבינו יודה".

וכן פסק בספר בן ידיד (על הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג) לר' ידידיה שמואל טאריקה (נפטר בערך בשנת התקכ"ט - 1769): "והנה ממה שסיים רבינו וקאמר "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש" וכו', לענ"ד תשובה מוצאת למ"ש רבינו בפ"ג מהל' ת"ת (ה"י) "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה ה"ז חלל את השם" וכו', ומרן ז"ל שם האריך למעניתו. ועיין נמי בס' שתי ידות לרבי מנחם די לוונאנו (נולד בשנת (בערך) ש"י (1550), נפטר בשנת שע"א (1611) שהאריך בקושיותיו על רבינו,

דודאי מי שיכול לעסוק בתורה ולעשות מלאכה כדי להתפרנס מה טוב ומה נעים, אבל כל שאם יעסוק במלאכה אינו מספיק זמנו לדעת את ה' ולהבין ולהורות בדרכי התורה, לזה ודאי מותר הוא לו לקבוע עצמו בלימודו, ותהיה פרנסתו על הצבור כמו בני לוי, וזהו מ"ש רבינו כאן והבינו מדעו להבדל וכו' לדעת את ה' וכו' כמבואר. וכ"כ מהר"ם חאג'יז".

גם בספר מרכבת המשנה (אלפנדרי) (הלכות ת"ת פרק ג' הלכה י') לרבי אהרן אלפאנדרי [נולד באיזמיר בשנת תס"א (1701), נפטר בשנת תקל"ד (1774)] הוכיח שמותר לת"ח להתפרנס מכבוד תורתו, וז"ל: "ומצינו ברבי יוחנן שהיה מפרנסו הנשיא, נ"ב, וכן יש להביא ראייה ממ"ש בהוריות (דף י' ע"א): תמה אני על ב' (ת"ח) [תלמידים] שיש לך ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודגדא ואין להם פת לאכול, נתן דעתו להושיבם בראש, ופי' רש"י ז"ל: נתן רבן גמליאל [דעתו] עליהם להושיבם בראש כדי שיהיו מתפרנסים בשררה, שיתנו להם עכ"ל, הרי שהיו מתפרנסים מאחרים".

וכן פסק היעב"ץ רבי יעקב עמדין בן חכם צבי (נפטר התקל"ו - 1776) בהגהותיו עמ"ס אבות (פ"ד מ"ה אות א'), ושם העיר על דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (הנ"ל) גבי רבן יוחנן בן זכאי, וז"ל: "ואף אותן חסידים עצמן כמו הלל הזקן ודומיו אף על פי שנהג בחסידות זו קודם שעלה לגדולה מ"מ אחר שעלה לנשיאות בודאי לא היה עוסק במלאכה כלל. וע"כ היה צריך לקבל חוקו הקצוב עכ"פ מהצבור באופן הראוי לכבוד הנשיא, וכמו שמוכיחים הדברים במקומות רבים בגמרא ויש עדים מצויים על זה. אמנם אפילו מי שלא עלה במדרגת ר"מ ופרנס צבור, אם הוא עני מדוע לא יטול. והרי אפילו בעה"ב העני משנה שלמה שנינו (סוף פאה) שאפילו יש לו ר' זוז ואינו נושא ונותן בהם ואינו חסר אלא דינר אחד אפילו אלף נותנין לו כאחת ה"ז יטול. מעתה הת"ח שאין לו כדי סיפוקו ופרנסתו מדוע יגרע ממנו, ולא הותנה על העני שיהא דוקא בעל מום ומוטל במיטה שאינו ראוי למלאכה. אלא אדרבה אף על פי שהרי הוא עסוק במשא ומתן [אולי ר"ל בהיה לו ר' זוז פחות דינר] ובמלאכה ואינו מספיק לו יטול אפילו אלף כאחת, כ"ש בת"ח שסתמו אינו ראוי לעסוק במלאכה, ואם עוסק בטלתו מרובה ונמצא מפסיד כל תלמודו דאי ספרא לא סייפא וכו' (ע"ז י"ז ע"ב) כ"ש בדורות הללו בעו"ה. ואין ראייה מאותן יחידים חסידים הראשונים שהן כמלאכים, ויש מהן שלא נהנה אף מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו [כרבי פנחס בן יאיר בחולין ז' ע"ב] וכו'. ואיך יתקיים תלמודו בידו מי שהוא טרוד לשוט אחר פרנסתו. ואין מביאין ראייה מיחידים חסידים הראשונים. וכבר מצינו גם כן לחכמי התלמוד שאמרו לבא בכיסא תליא, וכן שנו אם אין קמח אין תורה, ורבה ב"א אמר בארבע לא מצינא (ב"מ קי"ד ע"ב), ואמרו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן".

יג היעב"ץ בספרו לחם שמים (על מסכת אבות פ"ד מ"ה) האריך מאוד לחזק את הלומודים שרשאים לקבל סיוע מהציבור כדי שיוכלו לשבת וללמוד ללא טרדות פרנסה. בגלל חשיבות דבריו שמסכמים מקורות רבים אביאם כמעט

בשלימותם, וז"ל: "ולא קרדום לחפור בו. הרמב"ם ג'דש המדה שלא מצא זכות לת"ח העני אם הוא בריא ליהנות מבני אדם. ולא הביא צד היתר לראשי ישיבות ותלמידיהם לקבל מתנות ושכר לימודם כלל וכלל. והרבה לגנות ולחרף ולגדף נוטלי פרס מן הצבור או מיחידים, כ"ש מקבלי מתנות בלתי החולים ומדוכאים ביסורים. ושרי ליה מריה שהארץ פה הרחיב לשון ושפת יתר על צדיקי יסודי עולם, כנראה שהיה חוק בישראל מימות עולם להספיק חכמיהם ותלמידיהם וככתוב במורי התורה "ויאמר להם: מנת הלויים למען יחזקו בתורת ה'", ואין יתחזקו הת"ח על הלמוד אם אין להם מה לאכול, ואם אין קמח אין תורה. ולכן היה מנהג פשוט, גם בזמן חכמי התלמוד ליהנות ת"ח אפי' ממתנות, ולא עוד אלא שאדם חשוב זוכה בהם לעצמו, אפי' לא נתנו לו בפירוש, דאדעתא דידה קאתי כדאיתא פ' הזרוע בעובדא דההוא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא, קדים ר' אמי זכה בה. וכן נהגו בישיבות הגאונים הקדמונים בבבל כנזכר בספר קבלת ראב"ד ויוחסין. כי ממרחק הביאו לחמם. וכן ישיבות א"י אשר מעולם היתה פרנסתם מצויה מהספקות מתנות ודורות ואמרו בפירוש כל המביא דורון לת"ח כמקריב ביכורים, כדאיתא ר"פ שני דיני, ולא הותנה בזה שצריך שיהא מוטל במטה, וכנראה מרב ענן שקבל שלא היה חולה גם לא מדוחק קבל הדורון, אלא רק לזכות המביא במצוה. ולדעת הרמב"ם יצא שכרו בהפסדו, שנתן מכשול עון לפניו, חלילה לו מלומר כדבר הזה לתת דופי ופגם בחכמי התלמוד יסודי תורתנו. וכן הגאונים ז"ל עמודי הקבלה הם, חלילה להרהר אחריהם ולהטיל קוצים בעיניהם.

והאמת בכל מה שהרבה הרמב"ם דברים להוכיח אמתת דעתו, אין בהם הכרח כלל, שבנה יסודו על מה שמצינו מחסידיהם הראשונים, שלא ביקשו ליהנות מכבוד תורה ועסקו במלאכה, כולם מביאין ראיה מדורות ראשונים. וכבר אמרו בכיצא בה, בוא וראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים כדאיתא כ"א ר"פ כ"מ. וזה אפי' בתנאים החסידים הגדולים. ותינוח מאן דאפשר ליה במלאכה ובחכמה אשר תחיה בעליה כדרך שנתפרנס הרמב"ם ברפואה, (ואף היא אינה אומנות נקיה ולא נמלטה ממכשול כפול. וק"ל), ח"ו להקל בשביל כך בכבוד ת"ח שלא למד מלאכה ואומנות ומוכרח להתפרנס מזולתו לכדי חייו למען תתקיים תורתו בידו" וכו'.

"והכי מוכח נמי מההיא דתנן אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, מכלל שהמלאכה והרבנות אינן משתתפים ולא יתקבצו יחד, הא על כרחך צריך לומר שכל אותן חכמים שעסקו במלאכה לצורך פרנסתם כהלל ורבי חנינא בן דוסא וזולתן (שהביא הר"מ ראייה מהם לדבריו), ודאי לא היו ממונים פרנסים על הצבור. ולפי זה הלא עכ"פ אין ראיה לאסור התנאות וההסתפקות לראש ישיבה, שמניח כל עסקיו ולומד עם התלמידים, ובפירוש מצינו בפ"ג דהוריות כריב"ג ורובא"ח שלא הי"ל לחם לאכול ונתן ר"ג עיניו בהם להושיבן בראש כדי שיהא להם פרנסה בכבוד, והכי נמי אשכחן פא"נ בריא דמן עכו דהו"ל בעלי חובות ואימנו עליה לריש מתיבתא, ופירש"י שהיו מעשירים אותו, כמ"ש בכ"ג גדלוהו משל אחיו, וכדאי' בהדיא ס"פ הזרוע. ואין הוכחה מאותן חסידים יחידים שקדשו עצמן במורה להם, כמו בשאר דברים שהיו מופלגים בחסידות, ואינה מדת כל אדם ולא חובה כלל. ואפי' אותן חסידים עצמן כמו הלל הזקן שנשתכר בטרפיע, אף על פי שנהג חסידות זו קודם שעלה לגדולה, מ"מ אחר שעלה לנשיאות בודאי לא היה עוסק במלאכה כלל שאינו רשאי כנ"ל, כראוי לכבוד הנשיא, וכמו שמוכיחים הדברים במקומות רבים בגמרא. אמנם אף מי שלא עלה במדרגת ראש ישיבה ופרנס הצבור אם איש עני הוא מדוע לא יטול, והרי ר"ג נתרעם על ר"י שפחמי היה, לומר שלא הי"ל לזלזל בכבוד תורתו בכך, אף על פי שחזר ופייסו ונענה לו, משום דר"ג בעל מעשה הזה וחסיד גדול יתר מאד. אין שיהיה, למה יגרע כח ת"ח עני מן סתם עניי ישראל, הרי משנה שלמה שנינו, שאפילו יש לו חמשים זוז חסר דינר נושא ונותן, או מאתים חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם אפילו אלף נותנין לו כאחד הרי זה יטול, מעתה הת"ח שאין לו די ספוקו ופרנסתו, על מה זה יורע כחו בכך, ולא מצינו שהותנה על העני שיהא דוקא בעל מום ומוטל במטה שאינו ראוי למלאכה, אלא אדרבה אף על פי שהיה הוא עוסק במשא ומתן ובמלאכה ואינו מוספיק לו יטול אפילו מאלף כאחת. ואם בסתם עניי הבריא ובעל מלאכה כך, כל שכן בת"ח שסתמו אינו ראוי למלאכה, ואם עוסק בטלתו מרובה ונמצא מפסיד כל תלמודו, דאי ספרא לא סייפא כו'. ועוד שסתם ת"ח חשוב חולה. כדאמרינן מאן קצירי ומריעי? רבנן ואם בחכמי התלמוד כך אמרו, בדורות אחרונים שירדה חולשה לעולם לא כל שכן. ואנן יתמי דיתמי עאכ"ו.

ואין ראיה מאותן יחידים חסידים הראשונים שהיו כמלאכים, ויש מהן שלא נהנה אפי' מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו, והראיה שהביא הרמב"ם מרבי טרפון שאכל תאנים אחר שהוקפלו רוב המקצועות שאמר או לי שנשתמשתי בכרתה של תורה אינה ענין לכאן, שבודאי לא יפה שהציל עצמו בכתר תורה, במקום שהיה חייב לפייסו בממון שהיה מצוי לו כי עשיר גדול היה. אמנם מה שהביא עוד הרמב"ם מיונתן בן עמרם היא לע"ד סותרת דעתו, שהרי רבי נצטער על שחשב שנתן פתו לע"ה, א"כ חלילה לרבי שירצה להכשיל לת"ח שיהנה ממנו. גם כבר אמרו בפירוש כל הנביאים לא נתנבאו אלא כו' ולמהנה ת"ח מנכסיו (פ' חלק דצ"ט), ור"ח עם כל חסידותו נהנה הרבה משל רבי, ותו קשיא דר' נהוראי שילהי קדושין דאמר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, וא"כ איך מצא דיור ורגליו

בספר שם יוסף (הלכות ת"ת פרק ג' הלכה י') לרבי ישראל חיים יוסף אליקים (נפטר בשנת

לפ"ד הרמב"ם, שבדאי לא נתכוון ר' נהוראי לומר שיסמוך על הנס שימצא חרוב ועין מים כדרך שאירע לרשב"י ובנו במערה, אבל הדבר ברור שלא נחלק ר' נהוראי עם ת"ק בזה, שכל שאינו לומד אומנות כלומד לסטות, שאם אין לו מה יאכל מה יעשה, ולא יבזזו לגנב וגו' למלא נפשו כי ירעב. אבל סבור היה רבי נהוראי שלימוד תורה הוא ג"כ אומנות ממפרנסת לאדם בנערותו ובזקנותו, שפרנסתו מצויה תמיד ע"י המחזיקים בעץ החיים, כל שכן אם יעלה לגדולה שמי צווים לגדול ולהעשירו. הנה כל בנינו של הרמב"ם בענין זה נסתרו מעיקרו. וגם לקבל מתנות, אף על פי שכתוב שונא מתנות יחיה, לא כתוב מי שאינו שונא מתנות ימות. ועוד זה הכתוב ג"כ לא נאמר על העני אפי' מומדת חסידות, אלא בדין היושב על המשפט משתעי קרא, ובחכמים עשירים מדת חסידות היא ודאי כמ"ש בר' נחניא הגדול כששאלו ר"ע במה הארכת ימים, והשיב לא קבלתי מתנות, והוא אדם גדול בעושר היה, כנראה שהיו לו סריסים, (וכמ"ש בס"ד בפ' למעמדות יום א'), באדם כזה ודאי חסידות ראוי הוא, אך בעני הצריך לכך ואינו מקבל לא מצינו חסידות זו בפירוש. אף על פי שמצינו במשנה כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל כו' עליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה', בצדקה ובמתנות עניים הדברים אמורים וכדי שלא לדחוק על עניים אחרים מניח להם חלקו הראוי לו. אבל הנהגה ממה שנותנין לו במתנה מרצון טוב בעין יפה, פשיטא שאין זה בכלל, שאפילו העשיר אינו נמנע ממנו, אלא מומדת חסידות גדולה ויתרה, כאמור. וכדמוכח מעובדי טובא, ולכן הנודר מתנה אפילו לעשיר אסור לחזור בו, י"א בסמכה דעתיה. וקבעו ברכה בשם ומלכות להמקבל ואלמלא היה בו שום חשש לא היו קובעים ברכה על הקלק"ל לה בלשון הטבה. והיה מהראוי לברך עליה דיין האמת לפ"ד הרמב"ם. וצריך לידע שעם כל מה שלמדנו זכות לת"ח ליהנות מבני אדם לצורך פרנסתו ומשום כדי חייו, ולראש ישיבה אפילו להעשירו כדי שיהא חשוב ונכבד ודבריו נשמעים, דוקא בלומדי תורה ומלמדיה שאין דינים קבועים בעיר. ועם כל זה, חלילה לו לזכות עצמו ולהחניף לבני אדם כדי שיתנו לו מנה יפה, כי אין לך חלול תורה גדול מזה, ואפילו להתקרב לעשירים בדברי רצון למען יתנו על פי, הרי זה שני לגזל בעיני וכו', ולכן אינו מותר כי אם בדבר קצוב מן הצבור שנותנין לו לחם חוקו מקופת הקהל, עמ"ש בס"ד בעליית האהבה (קנ"ט), ברם ליושב על המשפט שנתמנה דיין בעירו, דבר פשוט שאסור לו לקבל משום אדם בעולם שום מתנה או דורון כל שהוא, דאפילו שאל שאילתא פסיל לדינא וכמ"ש בס"ד בח"י לחו"מ ס' ס"ט ובי"ד ס"ו ס"מ רמ"ו. והא דריש מתיבתא שרי לקבולי דורונות, היינו אם נותנין לו שלא בשביל הלמוד, משא"כ בשכר הלמוד אסור לו לקבל שכר כמ"ש ביו"ד (ס' רמ"ו) שאסור לקבל שכר על תורה שבע"פ. אלא שכבר נתקלקלו הדורות, שכל הדין קופץ ויושב בראש, שאין עיניו כי אם על בצעו, ותקנתו קלקלתו, שבדאי אינו נוטל שכר למוד תורה כ"א על בטולה, איזה זמן בלומד הוא ושקר ושל תוהו ומחבר הזמן הולך בשחוק וקלות ראש וליצנות וכל כיעור וגונות שאין להאריך בהם. על זה ידעו כל הדושים, או לנו מה עלתה בימינו, דאלין דמיקרי נטורי קרתא, אינון חרובי קרתא. עושים מעשי זמרי זמיר עריצים, ומבקשים שכר כפנסה, ומקפחים פרנסת העניים ההגונים, והלומדים הישרים והנאמנים, ודי בזו הערה למי שלא נפגע ולא נשתגע.

ונחזור ללשון הרע"ב מ"ש וכן ת"ח שמינו אותו הצבור, מותר לו ליקח פרס כו'. זה הוסף מדעתו. או לקחו משאר המי פרשים שקדמוהו ולא מודעת הרמב"ם, איברא היינו דר"א דמן עכו שהבאנו למעלה, ונ"ל שלא בא רע"ב למעט הת"ח היגע בתורה, ולא קיימא ליה שעתא. כי אם כן לקתה מידת הדין, דבתר עניא אזלא עניותא בלא"ה בודאי מזונותיו מועטים ופרנסתו מצומצמת מאחר שמזלו עומד לו מנגד, אף חכמתו לא עמדה לו להושיבו בראש להחשיבו בעיני העם, מסתמא יקשה עליהם להספיקו אפי' לחם צר ומים לחץ, דיו חיי צער וכו', ואין ננעול הדלת שאינה פתוחה לרווחה, ונוספי לה מסגר חזק ומנעול קשה שלא להניח מחיה ומזון לעבדי ה' הבוחרים בחיי עולם ומניחים חיי שעה, ח"ו לא תהא כזאת בישראל למנוע מדת חסד מהדבקים בתורת חסד ונותנים נפשם עליה, ואין יתקיים תלמודם ביום, כשהם טרודים ולהוטים אחר פרנסתם. וכבר מצינו גם לחכמי התלמוד מי שאמר לבא בכיסא תליא, כי אם אין לחם אין תורה. ורבה ב"א דממשתי אליהו בהדיא אמר בארבעה לא מצינא. ואמרו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. וכמה הפליגו חז"ל בשכר המחזיק ביד ת"ח ומהנהו מנכסיו. הא לא בא הרע"ב להוציא, אלא מי שאינו צריך למתנות, וממציא עצמו לכך ליהנות מבני אדם, בשביל תוספת מעלה של למוד, והוא כמות לא ישיבע שהרי נמצא זה תלמודו שלא לשם שמים וכו', אבל הת"ח שלמד תורה לשמה מה לו לעשות אם לא השפיעו לו מן השמים עושר די ספוקו, ההכרח לא יגונה לקבל מתנות מבני אדם לכלכל עצמו וביטול הצריך ללחם חוקו. וכלי ספק גם מצוה היא בידו שנכנס לסבול גזרת בורא לטעום מרירות יותר מזית (בתנאי שאי אפשר לו להשיג מחייתו ופרנסתו ע"י מלאכה ואומנות או סחורה אם לא שיתבטל מעסק התורה מכל וכל שיצטרך לשוט למזרח ולמערב ברחובות ובשוקים כל היום עד הערב) וזכות גדול הוא לנותנין ומהנין אותו כדי שיוכל להתמיד ולשקוד על עסק התורה. ומקרא מלא הוא "ויאמר לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה'", וכו', וא"כ בת"ח שמוני מלאכתו ועוסק במלאכת שמים שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכה.

תקנ"א (1791) מחכמי סופיה - בולגריה) הראה הרב סתירה בדברי הרמב"ם, ותירץ תירוץ נפלא המיישב את הרמב"ם וכן את המנהג לקבל תמיכה לת"ח, וז"ל: "כל המשים על לבו וכו'. יש לדקדק בדברי רבינו נראים סותרים מרישא לסיפא, שהרי בדין זה כתב: "דכל המשים על לבו להתפרנס מן הצדקה הרי זה מחלל את ה'" וכו', לפי שאסור וכו', משמע דאיסור גמור ועבירה יש בידו העושה כן. ואחר כך בהל' י"א כתב: "מעלה גדולה היא למי שמתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא" ע"כ, ולפי מ"ש קודם דהוי איסור חילול ה' וכו' אם כן מאי האי דקאמר ומידת חסידים הראשונים היא, ומה שייך בזה לומר מידת חסידים הראשונים, והלא אפילו מן הדין הוא כן, וכך מידת הדין נותנת, ולא משום חסידות ואין זה שבח לחסידים הראשונים, כיון שאין זה ממידת חסידות?

תירץ הרב, וז"ל: "שמה שכתב רבינו בדין זה איירי במי ששם על לבו להתפרנס מאחרים, ששואל בפיו שיפרנסהו מפני שהוא ת"ח, אבל מ"ש בהל' י"א איירי בדורון, דהתם מותר מן הדין, אלא שמעלה ומידת חסידים הראשונים היא שלא ליהנות כלל, ואף על פי שבפ"י המשנה נראה ממה שנדחק לפרש פסוק ד"היתה כאניות סוחר" בענין אחר דאפילו דורון אסור כמ"ש מרן, אין זה תימה, דכאן בספר היד חזר בו מפ"י המשנה, וכמו שמצינו כן בכמה מקומות, א"נ להא דנדחק לפרשו בעניין אחר היינו לחידוש, דאפילו שאינו דורון מותר בחולה כנ"ל, ועיין במ"ש בפרק א' הל' ט' מהל' אלו".

גם בספר בגדי ישע הלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') לרבי ישעיה עטייה מחכמי ארם צובא (נולד בשנת תצ"ב (1732), נפטר בשנת תקנ"ב (1792)) הביא ראיות נוספות המוכיחות שמותר לת"ח ליהנות מכבוד תורתו, וז"ל: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה וכו'. ומלבד כל זה נראה לענ"ד להביא מקצת ראיות וסמוכים דרבנן, דמותר להת"ח להיות נהנה מבני אדם, ומצוה המוטלת על כל ישראל להיות עושים ומחזיקים את יד לומדי התורה, וכדאשכחן בש"ס במס' זבחים דף ב', ושם נאמר: שמעון אחי עזרייה אומר שחטן לשם גבוה וכו', ופי' רש"י על שם שעזרייה עסק בפרקמטיא וסיפק צורכי שמעון אחיו בשעה שהיה עוסק בתורה, והתנו ביניהם שיהא חלק לעזרייה בשביל תלמודו של שמעון כמ"ש בסוטה: אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, לא כשמעון אחי עזרייה, לפיכך נקרא על שמו, ע"כ. והכי איתא בהדיא בסוטה דף כ"א יעו"ש, הא קמן דמותר לת"ח לישב ללמוד על מנת שיסיפקו לו אחרים כל צרכו, דאי לא תימא הכי א"כ היאך ישב שמעון והיה נוטל מאחיו כל צרכו, אלא ודאי משמע דמותר לת"ח ליהנות מבני אדם".

וכן פסק כמורן הכסף משנה בספר כבוד יום טוב (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י') לרבי יום טוב דאנון מגדולי וחשובי דיינייה של איזמיר - נפטר בשנת תקפ"ג (1823), עיי"ש באורך.

גם בספר **משרת משה** (עטייה) (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י') לר' **יצחק עטיה** [מרבני ארם צובא ובנו של בעל בגדי ישע, נולד בשנת תקט"ו (1755), נפטר בסביבות שנת תק"ץ (1830)] פסק כמזן הכסף משנה והוסיף עוד ראיות מדיליה, וז"ל: **"ועוד נלע"ד להביא מקצת ראיות וסמוכים דרבנן דמותר לתלמיד חכם להיות נהנה מבני אדם ולהתפרנס מהם משום יקר אורייניתה, ומצוה דרמייא אכו"ע להיות עושים ומעשים להחזיק את יד עמילי תורה לשמה ולהנות אותם כל אחד לפי ערכו, וכדאשכחן בש"ס בסוף מס' כתובות שאמרו על פסוק: ואתם הדבקים וכו', וכי אפשר להדבק בשכינה? אלא כל המשיא בתו וכו', והמהנה ת"ח מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק בשכינה וכו', עיין שם" וכו'.**

"הרי עינינו הרואות דכמה היא מצוה רבה וגדולה היא בעיני אלהים ואדם למחזיק ונותן מתנות להת"ח עד דקא יהבי לן רבנן עצה טובה ליתן מעשרותיו לרבנן ותלמידיהון".

"ובעיקר דברי רבינו ז"ל אפשר ליישב ולומר, דלא אסר אלא היכא שהת"ח עצמו הולך ומחזר על פתחי עשירי עם ותובע בפה ואומר להם דחייבים לפרנסו משום יקר אורייניתה, וחלקם שאלו בפיהם דמזה נפיק מינה חורבא, שאומרים ההמון שדברי תורה הם כמו מלאכה ותתבזה בעיניהם ח"ו התורה, ואיהו גופיה מתבזה בעיני העם ואינו מתקבל כ"כ עליהם, ועל זה אמרו ודאשתמש בתגא חלף, שנראה דאדעתא דהכי למד תורה, ונתן דעתו על כך באומנות נקייה וקלה, שאומר מה לי ולצרה הזאת שילמוד מלאכה ויצער עצמו בה, אז אסור.

אבל אם חשקה נפשו בתורה ולמד מאהבה, ואח"כ ממילא היו שולחים ומפרנסים אותו בכבוד, הא בצנעא לית לן בה, ואדרבה לגבי הנותנים היא מצוה רבה ועצומה מלתת להן רבים עתה עם הארץ, וכדמשמע מן כמה דוכתין לרז"ל. והיינו דקא דייק ונקט רבינו הכא שכתב: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מצדקה", פירוש דמעיקרא למד אדעתא דהכי, ואמר בלבו שילמוד תורה ולא יטריח עצמו בשום מלאכה, דהא קמן כמה עשירי עם ילך ויתבע פרנסתו מהם דכבר הורה זקן מרן השו"ע חייבים לזון דייניהם וחכמיהם, אז בכה"ג הרי"ז חילל את ה' וביזה התורה, שאומרים ההמון שהתורה היא כמו מלאכה משאר מלאכות, וגם גורם רעה לעצמו שגם הוא מתבזה ולא יחשבו אותו בעולם הזה, וגם בעוה"ב נוטל חייו משום דלמד משום מלאכה כדי להתפרנס בה כמו קרדום לחפור בהם, וע"ז סיים דסוף אדם זה שיהא מלסטם הבריות, דכיון דדרכו בכך לתבוע בפה ואם לא יתנו לו יעשה מחלוקת ומריבה עם בני אדם ויתנו לו מחמת בוש, והוי קרוב לגזל ודמי ללסטים".

וכן פסק בשו"ת **חיים ביד** (סימן ס"ד) לרבי **חיים פלאגי** (נפטר התרכ"ח - 1868): **"...ועיין בתשו' הרשב"ץ ח"א מסי' ק"ם ואילך, כמה מעלות טובות למחזיק, וחולק וסתר דברי**

הרמב"ם בפיה"מ למס' דאבות, ובה' ת"ת דאסר לת"ח ליקח כמו שיע"ש. וכמה וכמה מרבני ראשונים ואת אחרונים סתרו דברי הרמב"ם כידוע, הלא המה מוהר"ם דילונזאנו בס' דרך חיים (דפ"ה) האריך להקשות על הרמב"ם, ומוהרש"ל ביש"ש בחולין (פ' א"ט ס"ט), והרב באר שבע (די"ו), והרב ב"ח (ופו"ד ביו"ד שם סימן רמ"ו), ומרן החבי"ב (שם הגב"י אות ה') יע"ש.

גם בספר זיו משנה הלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') לרבי זאב וואלף טורבאוויץ (נולד בקרלין בשנת תר"ו 1846), נפטר בשנת תרפ"א (1921), פסק כהכסף משנה, וז"ל: "... ולענ"ד נראה דגם כוונת רבינו בזה אינו אלא על הרוצים להיות מעוסקי התורה תמיד ולא לעסוק בדרך ארץ כלל, ולזון מן הצדקה כשאר העניים, דודאי בזיון גדול הוא לת"ח להחשב בין עניים ולזון עמהם מן הצדקה, אבל הממונים על הצבור שא"א להם להתעסק בדרך ארץ כי אינם פנוים כלל מצרכי הצבור, בודאי גם רבינו מודה דרשאים ליטול שכרם בדרך כבוד מקופת הצבור, וגם תלמידי חכמים אשר ימצאו להם מי שיחזיקם בדרך כבוד, ודאי ג"כ יודה רבינו דגם זה טוב ונכון הוא, דהרי זכות גדולה היא למחזיקיהם, כדכתיב: עץ חיים היא למחזיקים בה, וישכר זבולון עדים נאמנים ע"ז, כדכתיב שמח זבולון בצאתך וישכר באהליך, וגם הלל עשה כן שנתפרנס משבנא אחיו, וכן שמעון אחי עזריה עשה כן שנתפרנס מעזריה אחיו, וכן אמרו כל הנביאים לא נתנבאו אלא למהני ת"ח מנכסיו, ורבינו לא דיבר אלא על המבזין עצמן ליהנות מן הצדקה בתוך כל העניים ביחד בדרך בזיון, ומחמת שהוא ת"ח נותנין לו יותר מן הצדקה, וכדייק בלשונו ויתפרנס מן הצדקה דייקא, וגם דוקא בשיכול לעשות מלאכה ואינו רוצה, וגם איירי רק במי שעיקר עסקו בתורה הוא בשביל זה, כדי שיהיה זה לו כאומנות שיפרנסו אותו מן הצדקה בשביל עסקו בתורה, כדייק בלשונו: כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, דמשמע מפורש שעושה זה לעסק כמו עסק אחר, בודאי ע"ז אמרו ולא קרדום לחפור בה, אבל אותן העוסקים בתורה לשמה ואינם רוצים להתבטל מן התורה בשביל מלאכה ועסק דרך ארץ, גם אם מתפרנסים מן הצדקה לית לן בה גם לדעת רבינו, וכ"ש כשהצבור עושין להם הספקה בדרך כבוד כנראה לענ"ד ודוק.

וכן הסכים עם הכסף משנה בספר עבודת המלך הלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') רבי מנחם קראקאווסקי, [נפטר בשנת תר"צ (1930)]. למד בישיבת וואלאז'ין, והיה תלמידם של רבי חיים מבריסק והנצי"ב מוואלאז'ין], וז"ל: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חלל את השם" וכו'. מקורי הדברים בכל הלכה זו הביא רבנו בעצמו כאן, וביותר ביאור כתב בעניין זה בארוכה בפ' המשנה לפרקי דאבות, וכבר ידוע מה שהשיג עליו התשב"ץ ז"ל בתשובותיו ח"א מס' קמ"ב עד סי' קמ"ט,

ועי' להכ"מ כאן הרחיב בדבריו לחלק על רבנו, ועי' ב"ח ז"ל מה שהאריך בביאור כל המקומות בש"ס השייכים לזה, ועי' מהרש"ל פ' אלו טריפות והביאו הש"ך ז"ל בסי' רמ"ו, והדברים ארוכים ואין להוסיף עליהם.

גם בספר ערוך השולחן יורה דעה הלכות תלמוד תורה (סימן רמ"ו סעיף ל"ט) לר' יחיאל מיכל הלוי עפשטיין [נולד בשנת תקפ"ט (1829) בבוברויסק שברוסיה מיכל נפטר בשנת תרס"ח (1908)] חילק בדברי הרמב"ם, שהרמב"ם אסר דווקא אם החכם דרש בפיו, אך אם הקהל שילם מרצונו אז גם הרב יסכים, וז"ל: "וגם לפי דבריו זהו בבריא ויכול לעסוק באיזה מלאכה או באיזה מסחור ויכול להחיות עצמו, אבל זקן או חולה או שאין לו שום פרנסה מותר ליהנות מתורתו ושיספיקו לו, וכן אם הציבור אין רצונם ואין כבודם שהחכם יעסוק במלאכה או במסחור, וודאי שמותר לו לקבל מהציבור בכדי שיהיה לו במה להחיות נפשו, וכמו גוזרי גזירות בירושלים שהיו נוטלין שכרן מתרומת הלישכה, ואין לך שכר בטילה יותר מזה, ובוודאי גם בימינו היו רבנים המתפרנסים מן הציבור כמ"ש בעצמו שם בפ"ד, אלא שהוא גינה אותם שהם בעצמם קבעו להם חוקים על יחידים ועל קהילות והם בעצמם בקשו ממון, ע"ש, אבל אם הציבור קבלו עליהם חכם פלוני שישלמו לו כך וכך שכירות וכך וכך הכנסה וודאי דגם לדעתו היתר גמור הוא".

וכן כתב שם גם בסעיף מ', וז"ל: "ולענ"ד גם הרמב"ם אינו חולק על זה דכשהציבור מקבלים עליהם להחזיקו ולנהוג בו כבוד פשיטא דזהו כבוד התורה, ולא אסר אלא כשהחכם מטיל עליהם כמ"ש".

וכן פסק הביאור הלכה (סימן רל"א ד"ה בכל דרכיך דעהו). הרב (שם) הביא את שאלת הדבר שמואל (סימן קל"ח) לרבי שמואל אבוהב (אב"ד ק"ק ונציה, נפטר בשנת התנ"ד - 1694) שנשאל: "איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, אם לעסוק בתורה ולהרבות גבולו בתלמידים כל ימי השבוע וליהנות מאחרים, או ליהנות מיגיע כפיו ומלאכה נקיה כל ימי השבוע, ולעסוק בתורה לבד כל יום השבת", עכ"ל. והוסיף הביאור הלכה: "ואעתיק בקצרה עיקר תשובתו לשואלו: "...הלא ראתה עינו הבדולח מה שכתוב בטי"ו ד (סימן רמ"ו), בב"י, ובב"ח, ובט"ז, ובש"ך בשם ספר ים של שלמה, ומכולם האריך למעניתו מהר"י קאר"ו בספרו כ"מ (הלכות ת"ת פ"ה) וכו', אך הנראה לע"ד שאפילו הרמב"ם ז"ל יסכים בנידון דידן להתיר, דאין דנין אפשר משאי אפשר, וכיון שכפי צורך השעה והמקום א"א לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים כ"א בסיפוק צרכיו ע"י אחרים, הרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה, כדגרסינן בכתובות (פרק שני דייני גזירות), והרמב"ם ז"ל פסק כן בהלכות שקלים פ"ד, וז"ל: "מגיהי ספרים שבירושלים ודיינים שדנים את הגזלנים נוטלין שכרן וכו', ואם

לא הספיקו להם אף על פי שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכן להם ונשיהם ובניהם ובני ביתם". ואיך יעלה על הדעת שיורה בכגון זה הרב ז"ל שיותר טוב לאדם לאחוז בסכלות וחסרון החכמה כל ימיו אשר הוא גרמא לכמה נזקין ומכשלות תלמוד המביא לידי מעשה, ולמנוע טוב מבעליו מפני היותו נהנה מאת אחיו, וע"ש עוד מה שהאריך בענין זה.

וכן פסק בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב' סימן קט"ז), וז"ל: "...ולכן הוא דין ברור ופשוט שנתקבל בכל הדורות, אם מדינא אם מתקנה דעת לעשות לה' הפרו תורתך, שמותר לעסוק בתורה ולהתפרנס מקבלת פרס, או ממה שהוא מלמד תורה לאחרים, או שהוא רב ומורה הוראה, ואין להמנע מזה אפילו ממדת חסידות. ואני אומר כי אלו המתחסדים מצד שיטת הרמב"ם הוא בעצת היצה"ר כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכדומה עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו ואינו מניחם אף לקבוע זמן קצר לת"ת, כי אם הראשונים כמלאכים אמרו שא"א לעסוק בתורה ולהחכים בה כשיעשה מלאכה להתפרנס ממעשה ידיו, כ"ש בדורנו דור יתמא דיתמי, וגם אין לנו הנשים צדקניות שירצו לסבול עוני ודחקות כבדורותם, שודאי א"א לשום אדם להתגאות ולומר שהוא יכול לעשות מלאכה ולהחכים בתורה. לכן לא יעלה על מחשבתך עצת היצה"ר שיש בקבלת פרס דלומדים בכוללים ופרס דרבנים ומלמדים וראשי ישיבה איזה חטא וחסרון מדת חסידות, שהוא רק להסית לפרוש מן התורה. ומי יתן והיו נמצאים אנשים מתנדבים לפרנס הרבה ת"ח, היו מתרבים בני תורה גדולי ישראל ובעלי הוראה כרצון השי"ת שאין לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה".

וכן פסק עוד גם בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ד' סימן ל"ו): "ומוכרחין לומר דודאי גם הרמב"ם סובר דכשיודע שלא שייך שיבין היטב מה שלומד כשיצטרך לעבוד איזה שעות ביום לפרנסתו, שמותר וגם מחוייב להתפרנס ממתנות דאינשי, וכ"ש מן הצדקה, דאין לך עני גדול מזה שלא יוכל להתפרנס ממלאכתו כשילמוד התורה. ואין לך קידוש שם שמים ומכבד התורה גדול מזה, שמתבזה ליטול צדקה בכדי שיהיה לו האפשרות ללמוד התורה. ועיין ברפ"ז מרוצח, שכתב הרמב"ם בטעם תלמיד שגלה מגלין רבו עמו - שתניא במכות (דף י' ע"א), ודריש לה ממה שנאמר בקרא (דברים י"ט, ה'): "וחי", עבד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא - שהוא משום דחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין. וא"כ ודאי ברור שלא רק שרשאי ליטול צדקה ומתנות לחיותו כדי שיוכל ללמוד, אלא שגם מחוייב הוא ליקח מתנות ולהתפרנס מן הצדקה כדי שיוכל ללמוד. ומקדש הוא שם שמים בזה ביותר, שרואין איך שחשוב הוא לימוד התורה שכדאי אף להתבזות בשביל זה. ורק במי שלא יקשה לו לימודיו בשביל איזו שעות שיעשה מלאכה, היינו שילמוד בהזמן שילמוד באותו הדעת והשכל והבנתו כמו אם היה לומד כל היום, בזה סובר הרמב"ם שאסור לו להתפרנס מן הצדקה - אף שיצטרך לבטל

איזו שעות ביום למלאכה כדי להתפרנס, ולא ילמוד הרבה בכמות. דאף דלא למד כל התורה ששייך לאדם ללמוד, הא כיוון שצריך לעבוד לפרנסתו לכדי חייו, הרי נמצא שאין לו יותר זמן ללמוד. ואף שהיה יכול להשיג עוד זמן ללמוד כשלא יעשה מלאכה כלל, אף לכדי חייו, ויתפרנס מן הצדקה, סובר הרמב"ם שבשביל זה אסור להתפרנס מן הצדקה כדי שיתחייב בלימוד, אף שלימוד התורה היא מצווה גדולה ביותר".

וכן פסק בשו"ת **משנה הלכות** (חלק י"ז סימן ס"ז) לרבי **מנשה קליין**: "איברא דבגוף דברי הרמב"ם הנזכרים לעיל שגינה הת"ח המקבלים תמיכה מהציבור כבר כתבו אחרונים (עי' ביאור הלכה או"ח סימן קנ"ו) **דאין הלכה כהרמב"ם בזה**, שהרי כולם הסתמכו דיש דבר זה כיששכר וזבולון והאיך מקבל יששכר שכר בשביל ללמוד, ועוד הביאו ראיות לזה. ולכן בודאי בני הכולל המקבלים כסף מהכולל יש להם על מה לסמוך.

ואף לדברי הרמב"ם דאין ללומדי תורה לקבל מעות דמיחזי ח"ו כקדושים לחפור, יש לומר דזה היה בזמנם שהיו גדולי המוחות וגבורי כח, אבל בזמננו אם לא יקבלו מאחרים לא יהיו לא רבנים ולא בעלי בתים ת"ח. סמוכין לדבר יש להביא מכמה דברים שגילו לנו חז"ל איך שהדורות מתמעטים והולכים ולא כדורות הראשונים דורות האחרונים, וכמו שמצינו (מגילה כ"א, א') שעד רבן גמליאל היו לומדים תורה בעמידה, מר"ג ואילך ירדה חולשה לעולם והתחילו ללמוד בישיבה, ועד רבינו הקדוש למדו כולם בע"פ והי' אסור לכתוב תורה שבע"פ, ורבינו הקדוש ראה חולשת העולם בזמנו ושהשכחה מתגברת, עמד ואסף כל החכמים שבדור וסידר ששה סדרי משנה וכתבם לבני דורו שילמדו בהם, עיין ר"ן גאון בהקדמה ריש ברכות ועיין רמב"ם בהקדמה לפיה"מ.

ועי' גמ' עירובין (נ"ג, א') אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא (פי' רש"י כיתד שנועצין אותו בכותל בנקב צר, ונכנס בדוחק, כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו שומעין, כי אם מעט ובקושי). אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא (בקירא, בשעוה קשה, שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה, אלא מדבק מעט). אמר רב אשי אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה (כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור, כך אנו מהירין לשכוח) וכו'.

וא"כ מה נאמר אנן בדור יתמי דיתמי ודאי בחולשת הדור התירו והתירו, ואם לא היו מתירין בזמננו שיקבלו האברכים תמיכה ללמוד תורה, וכן הראשי ישיבות והמגידי שיעור אז לא היה יוצא מהם כלום, ולא היו בני תורה בכלל ח"ו.

ואדרבה כתב רבינו יונה באגרת התשובה (אות ל"ה) וזה לשונו: ואמרו רז"ל (ריש פאה): "ותלמוד תורה כנגד כולם". ואמרו בספרי, כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש ביטול תורה גדול משאר עבירות. וכן מצינו בבית ראשון שויתר

הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה, שנאמר (ירמ' ט', י"א): "מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם" (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז). והרוצה להנצל מן העונש המור והעון הגדול הזה, יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו. ועיין פתשגן הכתב שם. והמבואר דהרבנים העוסקים בתורה לשמה כן יוכלו לקבל כסף מאחרים.

ועוד הוכיח שם שגם הרמב"ן סובר כן, וז"ל: "ועיין גם רמב"ן עה"ת (ויקרא י"ח ד') עה"פ את משפטי תעשו וכו', וזה לשונו: דע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו וכו', וחשב ד' כתות ומדרגות, ורביעי בקודש הם העוזבים כל עניני העוה"ז ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכוונתם ומחשבתם בבוראם בלבד, כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו, וכידוע ממנו בקבלה, וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים, ולכן יאמרו הכתובים בשכר המצות: למען יאריכון ימין למען תחיה והארכת ימים, כי הלשון יוכלל מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד ואחד ע"כ. הרי מבואר מדברי הראשונים ז"ל שמותר לילך ללמוד תורה ולסמוך על ה'".

וכן פסק בשו"ת יביע אומר (חלק ז' חיו"ד סימן י"ז אות ה') למור"ר עט"ר הרש"ל הגאון הגדול רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, וז"ל: "המורם מכל האמור שעדיף לבחור ההצעה ללמוד תורה כל היום. ולקבל משכורתו לצורך פרנסתו ממחזיק פרטי, או מהנהלת הכולל, יותר מאשר לעסוק במלאכה או בסחורה כמה שעות ביום לצורך פרנסתו וילמד רק בשעות הפנאי, ואף אם המשכורת מהכולל זעומה ומספיקה לו בדוחק, כבר הבטיחו חז"ל שכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, כענין הלל וחבריו. וכן נאמר, והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד. והבוטח בה' חסד יסובבנו" (ז').

יד יש להוסיף, כי משום שכחת התורה ח"ו, התיר רבי לכתוב את התורה שבע"פ, שהרי התורה אסרה לכותבה, שנאמר: "והיו הדברים האלה ..", ודרשו חז"ל: "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו בעל פה", והוא רבנו הקדוש "משום עת לעשות לה' הפרו תורתך" אזור עוז והתיר לכתוב התורה, כי ראה את ירידת הדורות ושכחת התורה עמד וגדר גדר בזה, וכל שכן בענינו שלא מצאנו איסור תורה בזה אף לדעת האוסרים, ודאי במציאות שיש בימינו של ירידת הדורות בודאי לעמוד ולגדור.

ואחר כך ראיתי כי כיונתי לדעתו הרמה של מר"ן שכתב בהדיא את הדברים האלה בדיוק בכסף משנה (הל' ת"ת ג'), ("וז"ל "וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבנו [הרמב"ם] ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הציבור, וגם כי נודה כדברי רבנו [הרמב"ם] בפ' המשנה [אבות ד' ז'] אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך" שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו".

וכאן המקום להביא מספר דוגמאות מפורסמות, איך בימינו ירדנו עשר המדרגות בלימוד התורה, לעומת בסך הכל מלפני 100 שנה בלבד.

ישוב לדברי הרמב"ם

לאחר שהוכחתי לעיל מרוב הפוסקים שאין המנהג כהרמב"ם, ולאורך אלפי שנים נהגו ונוהגים בכל קהילות ישראל לפרנס ת"ח, והת"ח נוהגים לקבל מהציבור, בכל זאת עיינתי בדברי הרמב"ם ונסיתי למצוא יישוב למנהגינו גם מדבריו, וגם בסיוע

1. היתה מחלוקת בין "החפץ חיים" רבי ישראל מאיר הכהן לרבי יוסי מאיששוק, האם אפשר למנות רב שאין לו ידיעה מוחלטת בש"ס. רבי יוסי טען כי אין למנות רב כזה, ואילו הח"ח טען כי יש למנות כשידוע את המסכתות העיקריות והלכה למעשה, ותוך כדי שירותו את הציבור יוכל להשלים את חוק לימודיו.

2. בימי החפץ חיים היה דין תורה מדהים בעוצמתו. גביר אחד תבע את חתנו כי הוליך אותו שולל, בכך שאמר לו לפני נישואיו עם ביתו כי בגיל 12, לפני הבר מצוה, הוא כבר ידע את כל הש"ס, וכעת התברר כי רק בגיל 13 הוא ידע.

משני הסיפורים ההלו ניתן להתרשם איזו כמות עצומה של תורה היתה ביניהם, ואיך היה ליבם פתוח כאלם, לעומת דורנו. צא וראה כמה אנשים היום בקיאים בש"ס, אחד מעיר ושניים ממשפחה. באותם ימים, כל ילד ממוצע בהגיעו לגיל 18 שלט בכל הש"ס, ורבים כבר בגיל הבר מצוה שלטו בכל הש"ס. הרב **יעקב סופר** שליט"א אמר בשמו של אחד מגאוני העבר, כי בעבר אדם שהיתה לו קושיה על איזו סוגיה, יכול היה לדפוק על דלתותיהם של שכניו ומכריו ולשתף אותם בלימודו, עד שהיה מסיים את היום יכול היה להעלות על הכתב את כל הסברות והפולפולים ששמע, ולכתוב ספר ביום אחד. ועל כן, ודאי על הת"ח לפנות מדעתו את כל הבלי העולם הזה ולהשקיע את כל מוחו בתורה, ולהרגיש כי הוא בשליחות עצומה להמשיך את שרשרת ידיעת התורה שלא תשתכח מישראל.

רבי **חיים שמואלביץ זצ"ל** אמר, פעם הרחוב היה קודש ובית המדרש היה קודש קודשים, **אולם היום הרחוב הוא מבול ובבית המדרש נלחמים על הקודש**, וכל העוסקים במלאכת החינוך בימינו יודעים במה המדובר, וד"ל.

החזו"א **נשאל** על כך שפעמים רואים אבות יראים ושלמים בתורה ויראת שמים, ואילו בניהם התרחקו הרחק כמטחוי קשת, והרי העולם אומרים: "התפוח לא נופל רחוק מהעץ?" ענה להם: זה ברוח מצויה, **אולם היום ישנה רוח סערה**, וברוח סערה שמשותוללת ברחוב התפוח נופל גם רחוק המעץ.

יציאת האדם היום לעבודתו היא לא כבדורות שעברו, שאדם יצא לרחובה של עיר הנקיון הרוחני היה לשם דבר, אולם היום הרחוב מזוהם ברעל רוחני, ואין צריך למפורסמות ראייה להבין איך אנשים שיצאו לפרנסתם מכותלי בית המדרש וכל הבית קיבל מכת קור רוחנית ר"ל, אם מצד האיש שהחלה בהרבה מקרים לפרוץ את גזרי הצניעות, וכן מצדו גם אצל הבעל.

רבי **אליהו לופיאן זצ"ל** הוה מרגלא בפומיה, כי היום כל אדם שיוצא לרחובה של עיר ללא הכרח גדול, הוא בגדר **חולך לנהר שנשים כובסות בו**, ועל זה דרשו חז"ל: "עוצם עיניו מראות ברע .." ונקרא רשע כי איכא דרכא אחרינא, עי"ש. ולכן בודאי שיעשה אדם כל טעדיקי שלא לזהם את נשמתו במקומות עבודה, שלצערנו מחמת המציק של עול הפרנסה הולך אדם ומקריב את קניני הנצח שלו, ולכן אף אם יחיה בצמצום ויעסוק בתורה ישאר בעולמה של תורה, ויבטח באלוקיו כי יזמן לו את פרנסתו כמו שהבטיחו לנו חז"ל הקדושים, כי התורה מפרנסת את לומדיה.

וכ"כ **הסטייפלר**: "היום כאשר הפרוץ מרובה מכל צד, ומי שאינו לומד בישיבה מצבו מסוכן ועלול מאוד שלא ישאר אצלו ח"ו אפי' משהו מהיהדות. והאורבים על נפשות בני ישראל להדיחם ר"ל רבו מכל צד.... ובמצב פרוץ ומסוכן כזה.... החובה להיות בכל ימי הנעדרות בתוך כותלי בית המדרש למען הנצל מפגעי הזמן האורבים על יהדותנו ר"ל ..". (ברכת פרץ פרשת ויצא, קריינתא דאגרתא ב', ט'). וכן מובא בשם החזו"א ש"בזמן הזה הישיבות הן "המדברות".

וכ"כ הרב **שטרנבוך**: "צריך להזהר מאוד מכמה וכמה טעמים, להשתדל שכל בחור על כל פנים עד החתונה ימצא אף ורק בישיבה דוקא, ובזה ניצול מכמה וכמה פגעים רעים". (שו"ת תשובות והנהגות ג' רע"ה).

ובנותן טעם נספר, כי פעם בעל בית חשוב חיתן את ביתו עם ת"ח וישב הלה ועסק בתורה, לימים בא החותן וביקש מהחתן כי יצא לעבוד ולקיים מאמר חז"ל: "גדול תלמוד תורה עם דרך ארץ, (עבודה) שיגיעת שניהם משכחת עוון". החתן סירב. הגיש החותן את תעצומותיו לפני הגאון רבי הלל אייבשיץ זצ"ל, א"ל רבי הלל: "השאר את חתנך שימשיך ללמוד תורה, כי עדיף שילמד ויקיים את כל התורה ומשנה אחת לא יקיים, מאשר יקיים משנה אחת ואת התורה כולה לא יקיים", וכך נאמר אף אנו לאויבנו מנדינו.

הפוסקים שהיו אחריו.

הרמב"ם בהלכות **שמיטה ויובל** (פרק י"ג הלכה י"ב - ג') כתב לכאורה דברים הפוכים מדבריו לעיל בהלכות ת"ת ובפירושו למשנה באבות, וז"ל:

הלכה י"ב - "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר: "וירוש משפט" ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם, שנאמר: "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: "אני חלקך ונחלתך".

הלכה י"ג - "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומין גורלי". (רש"י פירש פס' זה - ה' מנת חלקי כוסי - (תהילים ט"ז, ה') - "כל טובתי הימנו". (וכן פסק בספר החינוך מצוה שמ"ב).^{טו}

לאחר עיון בדברי הרמב"ם כאן התעוררו אצלי 2 קושיות, והם: א) מהו המקור לדברי הרמב"ם שהשווה את דין הת"ח לכהנים והלויים? ב) איך מיישבים את הסתירה בין דברי הרמב"ם בהל' ת"ת ובפירושו באבות, לדבריו בהל' שמיטה ויובל?

א) תחילה אנסה להראות את המקור לדברי הרמב"ם שהשווה בין ת"ח לכהנים והלויים. לענ"ד המקור לדברי הרמב"ם שת"ח הושוו לכהנים הוא מהירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ג): "ר' יונה יהיב מעשרו לר' אחא בר עולא, לא משום דהוה כהן, אלא משום דהוה לעי באורייתא (יגע בתורה), מאי טעמא? (דברי הימים ב', ל"א, ד') "ויאמר לעם ליושבי ירושלים, לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה'".

^{טו} **בספרי** במדבר (פרשת קרח פסקא קי"ט) מבואר איך ה' מזכה את הלויים, וז"ל: "ויאמר ה' אל אהרן: בארצם לא תנחל - בשעת חילוק הארץ, "וחלק לא יהיה לך בתוכם" - בביזה. "אני חלקך ונחלתך" - על שולחני אתה אוכל ועל שולחני אתה שותה, משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שנתן לבניו מתנות ולבנו אחד לא נתן שום מתנה. אמר לו: בני! אף על פי שלא נתתי לך מתנה על שולחני אתה אוכל ועל שולחני אתה שותה, וכן הוא אומר: "חלקם נתתי אותה מאש" (ויקרא י', י'), "אשי ה' ונחלתו יאכלון" (דברים י"ח, א').

ובספר דרך אמונה (הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג אות נ"ט) להגר"ח קנייבסקי הפנה הרב להרמב"ם בהלכות ביכורים (פרק ה' הלכה ה') מה הם המתנות שה' מזכה את הלוי אשר אין לו נחלה, וז"ל: "והוא ב"ה זוכה להן. כמש"כ רבנו בפ"י מביכורים ה": "כיון שזיכה לו הקדוש ברוך הוא בתרומות שהן לחמו ויינו, וזיכה לו במתנות בהמה וקדשי מקדש שהבשר שלו, זיכה לו בראשית הגז ללבושו, ובגזל הגר, והחרמים, ושדה אחוזה, ופדין בכורות להוצאותיו ושאר צרכיו, שהרי אין לו חלק בנחלה ובבזה".

ופירש שם בפני משה (הלכה ה'), וז"ל: "פסוק הוא בדברי הימים גבי חזקיה שצוה לתת מתנות הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה', מכאן שנותנים מנות אלו להיגיעים בתורת ה' ומחזיקין אותה", עכ"ל.

גם רבינו בחיי (שמות ט"ז, ד') כתב כהירושלמי בהסתמכו על הפסוק בדברי הימים הנ"ל, וז"ל: "למען אנסנו הילך בתורתי אם לא" - למדך הכתוב שכל מי שמזונותיו מרווחין הוא חייב לעסוק בתורה, זהו שאמר: "למען אנסנו הילך בתורתי אם לא", וזהו שזכתה תורה מתנות כהונה להכהנים והלויים, והן התרומה והמעשרות, והוא שכתוב: (דברי הימים ב', ל"א, ד') "ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה'", וכנגד מתנות כהונה תקנו מתנות לחכמי ישראל המתעסקים בתורה, שנאמר: (משלי ל"א, י"ד) "היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה".

ראיה נוספת היא (מהתלמוד הבבלי) בגמ' במסכת נדרים (ס"ב ע"א) שהשוו חכמים בין זכויות הכהנים לזכות הת"ח, וז"ל: "אמר רבא: שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא, דכתיב: (שמואל ב', ח') "ובני דוד כהנים היו", מה כהן נוטל בראש, אף תלמיד חכם נוטל בראש. וכהן מנא לך? דכתיב: (ויקרא כ"א) "וקדשתו כי את לחם (ה') אלהיך הוא מקריב", ותנא דבי רבי ישמעאל: וקדשתו - לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון".

וכתב הר"ן (שם): "ובני דוד כהנים היו - שהיו חכמים והיה דינם ככהנים", כלומר שהתורה זכתה לתלמידי החכמים כשם שזכתה לכהנים וללויים תרומות ומעשרות.

וכן פסק בשו"ת חתם סופר חאו"ח (ס' ר"ח ד"ה נחזור לדברי) שכתב, כל מי שעושה מלאכתו עראי ותורתו עיקר, ומטיל על עצמו עול תורה ועול הצבור, ומסתפק במה שהצבור מזמינים לו פרנסתו, ואינו רודף אחרי רהבים ושטי כזב, הן המה הכהנים הנגשים אל ה' בכל עת ובכל זמן ובכל מקום מקטירים ומגשים לה' ריח ניחוח. ע"ש.

ובשו"ת בנין שלמה (סימן ל"ג) לרבי שלמה הכהן מוילנא, לאחר שהביא את החיוב מהתורה לפרנס את הלויים והכהנים, הבהיר שכיום חובה לפרנס את הת"ח שהם במקום הלויים, וז"ל: "היוצא לנו מזה דת"ח העוסקים בתורה ובהלכות עבודה בזה"ז, הם דוגמת הכהנים והלויים ממש, ודומה ממש כאילו בית המקדש בנוי והכהנים עוסקים בעבודה. והמקרא מסייע לזה דהא כתיב לעולם זאת על ישראל. והילכך כמו דהטילה התורה מ"ע על הישראלים בזמן הבית ליתן תרומות ומעשרות ושאר מתנות כהונה ולויה לכהנים הלויים המחזיקים בתורת ה', ה"נ מוטל מ"ע האידנא על הישראלים ליתן שכירות והספקה לת"ח ולרבי הקהילות מידי שבוע בשבוע כדי שיוכלו להחזיק בתורת ה'".

גם בשו"ת יד אפרים (סימן י"א) לרבי אפרים פישל (תלמיד רבי מאיר שפירא, נפטר התשכ"ד - 1964) הוכיח הרב מדברי חז"ל שת"ח הושוו לכהנים, וז"ל: "אמנם, הביטוי 'שבט לוי' הוא סמל גם לכל אלה שמבדילים עצמם לעבוד את ד' ולהורות דרכיו, כך אומר הרמב"ם בהמשך ההלכה הנ"ל: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש אשר נדבה רוחו אותו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעבדו לדעת את ד', הרי זה נתקדש קדש הקדשים ויהי חלקו ונחלתו לעולם ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אמר ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומך גורלי" (סוף שמיטה ויובל). נמצינו למדים שכל ת"ח שהתורה היא מנת חלקו בחיים הוא בבחינת כהן. מקור לדברי רבנו אלה שת"ח הם ככהנים, מצינו כבר במקרא (שמואל ב', ח', י"ח): "ובני דוד כהנים היו", ושאלו חז"ל וכי כהנים היו? אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש (נדרים ס"ב), ופי' הר"ן שהיו חכמים והיה דינם ככהנים. וכשדרשו שמצוה להעשיר את הכהן ג' (ימא י"ח): מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדילים אותו שנ': "והכהן הגדול מאחיו, גדלוהו משל אחיו", דרשין פסוק זה גם על ת"ח שמצוה להעשירו (חולין קל"ד), וראה רש"י תענית (כ"א): "מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדילין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן בכ"ג: גדלוהו משל אחיו". כן עה"פ: "שפתי כהן ישמרו דעת וכו'" (מלאכי ב') דרשו: אם הרב דומה למלאך ד' צבאות וכו' (מ"ק י"ז, חגיגה ט"ו), כלומר המלה "כהן" מורה על ת"ח שלומדין תורה מפיו. גם זכותו של הכהן למתנות כהונה, היתה לא ע"י מעמדו אלא בזכות תורתו, ע"כ כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת, וכל שאין מחזיק בתורת ד' א"ל מנת (חולין ק"ל ב). מכל זה למד הרמב"ם את ההשואה של ת"ח לכהן לכל דבר, וה"ה לאי השתתפותם במלחמה".

וכן כתב הגר"ח קנייבסקי בספרו קרית מלך (הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג, ג'): "ולא שבט לוי בלבד כו', (נדרים ס"ב, א') מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש".

ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (דברים פרשת כי תצא) כתב שמתחילה לימוד התורה נועד לכל ישראל, אך לאחר החטא זה ניתן לשבט לוי ולכל מי שחפץ בכך להמית עצמו באוהלה של תורה, וז"ל: "שבאמת במתן תורה כתיב (שמות י"ט, ו'): 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים', והיה המכוון שכל ישראל יהיו בבחינת כהנים שיהיו מיוחדים רק לעבודת ה' יתברך, וכמו שיהיה לעתיד כמו שנאמר (ישעיה ס"א, ו'): 'ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהינו', ולא יהיה להם שום עסק בעניני עולם הזה ועמדו זרים ורעו צאנכם. אך לאחר הקלקול שמוכרח להיות עוסקים בששת ימי המעשה בעניני הגוף גם כן, בחר ה' יתברך לעצמו השבט לוי מתוך בני ישראל, שיהיה כל השבט פנוי רק לעבודת ה' יתברך, ולא יהיו טרודים כלל בעניני עולם הזה, ויהיה להם מעשר, וחלק לא יהיה להם בארץ רק אני חלקך ונחלתך. וכן כל מי שזוכה ומפנה עצמו לגמרי לה' יתברך אקרו בזה"ק (ח"ג כ"ט),

(ב): "אילין דמשתדלי באורייתא אינון כשבתות וימים טובים". רק כל האומה אי אפשר שיעסקו כל השבוע רק בתורה ורק בשבת יעשה כולו תורה (תנא דבי אליהו רבה פרק א), ובחר ה' יתברך בשבט לוי שיהיה כל השבט מיוחד לעבודתו.

וכן פסק הסבא מנובהרדוק רבי יוסף יוזל הורוביץ (תלמיד הגר"ס) בספרו מדרגת האדם רק שהביא מקור אחר, וז"ל: "ומקור דברי הרמב"ם י"ל שהוא ממה שאמרו (במדרש במדבר ד') על הכתוב: "אל תכריזו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלויים", וז"ל: זה שאמר הכתוב: "הנה עיני ה' יראיו" מדבר בשבטו של לוי וכו'. למייחלים לחסדו שהם מייחלים לשמו של הקב"ה בכל עת, להציל ממות נפשו ולחיותם ברעב, בכ"ד מתנות כהונה שנתן הם עשר במקדש ועשר בגבוליו וד' בירושלים וכו', עיי"ש. והמבואר מדבריהם שעיקר זכות של הכ"ד מתנות כהונה הוא מצד שהם יראי ה' ומייחלים לחסדו, היינו העומדים לפני ה' לשרתו ולעובדו, ופרקו מעל צוארם עול החשבונות הרבים. ונמצא לפי זה הרי העניין מוכרח שכמו שהיה עין ה' ליראיו בנוגע להלויים בזמן בית המקדש להזמין להם דבר המספיק מבלי שום סיבה והשתדלות מצידם, כן הוא הדבר לעולם, ואני ה' לא שניתי ועיני ה' אל יראיו למייחלים לחסדו להטריפם לעולם מבלי שום הכנת סיבה והשתדלות מצידם, רק ע"י סיבות ידועים ועצות מרחוק מגדול העצה".

(ב) כעת אנסה ליישב את הסתירה בדברי הרמב"ם.

אכן בסתירה זו הרגישו הפוסקים, שמצד אחד הרמב"ם אוסר בתכלית האיסור קבלת כל תמיכה מהציבור, ואילו כאן אנו רואים שהוא נותן דין לת"ח כמו ללויים, ומזה משמע שמותר לת"ח ליהנות מהציבור.

בספר במעשה רוקח (הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג) לרבי מסעוד חי רקח [נולד באיזמיר בשנת ת"נ (1690), ונפטר בטריפולי בשנת תקכ"ח (1768)]. למד תורה אצל רבני איזמיר רבי חיים אבולעפיה בעל "מקראי קדש" ומהר"י הכהן בעל "בתי כהונה" [הקשה על הסתירה שלכאורה ישנה בדברי הרמב"ם, וז"ל: "ולא שבט לוי בלבד וכו'. ראויים הדברים למי שאמרן ואשרי הזוכה, אך יש להתבונן ע"פ מ"ש רבינו פ"ג דת"ת: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה ה"ז חלל את ה' וכו', מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו וכו', שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל" וכו' ע"כ, משמע דעכ"פ ישתדל במלאכה כדי שלא יטיל עצמו על הבריות, וממ"ש כאן נראה להדיא דבלא שום מלאכה קאמר דומיא דשבט לוי, ועוד שהרי כתב ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו וכו', משמע דממילא יזמין לו הטוב? וי"ל בחדא מתרתי, או דהכא איירי ביש לו דבר מועט ויתברך בה, או דהכא איירי במסגף עצמו כדי לעסוק בתורה, דומיא למ"ש שם בפסוק: "אדם כי ימות באהל" וכו', וסוף הכבוד לבוא והמוחש לא יוכחש".

וכן בספר **בן ידיד** (על הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג) לר' **ידידיה שמואל טאריקה** (נפטר בערך בשנת התקכ"ט - 1769) הקשה על הסתירה, ויישב אותה שמי שיכול לשלב את שניהם תבוא עליו ברכה, אך מי שלא יכול וזה יפגע בלימודו גם הרמב"ם יודה שיעסוק רק בתורה ויתפרנס מהצבור, וז"ל: "והנה ממה שסיים רבינו וקאמר "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש" וכו', לענ"ד תשובה מוצאת למ"ש רבינו בפ"ג מהל' ת"ת (ה"י) "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה ה"ז חלל את השם" וכו', ומרן ז"ל שם האריך למענייתו, ועיין נמי בס' **שתי ידות לרבי מנחם די לונזאנו** [נולד בשנת (בערך) ש"י (1550), נפטר בשנת שע"א (1611)] שהאריך בקושיותיו על רבינו, דודאי מי שיכול לעסוק בתורה ולעשות מלאכה כדי להתפרנס מה טוב ומה נעים, אבל כל שאם יעסוק במלאכה אינו מספיק זמנו לדעת את ה' ולהבין ולהורות בדרכי התורה, לזה ודאי מותר הוא לו לקבוע עצמו בלימודו, ותהיה פרנסתו על הצבור כמו בני לוי, וזהו מ"ש רבינו כאן והבינו מדעו להבדל וכו' לדעת את ה' וכו' כמבואר. וכ"כ מהר"ם חאגיז".

וכן חילק ופסק הביאור הלכה (סימן קנ"ו), וז"ל: "סופה בטלה וגוררת עוון - כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם, שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להימצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו בברכות ל"ו ע"ב הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן ר"ל דווקא הרבה] והקב"ה בוודאי ימציא להם פרנסתם, וכעין זה כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות שמיטין ויובלות): **ולא שבט לוי בלבד וכו' עיי"ש, ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה, בוודאי לא שייך זה, ויששכר וזבולון יוכיח**".

הגרי"ז בספרו **חידושים על התורה** (פרשת חיי שרה) (מובא גם בספר אגרת על הביטחון עמ' ק"ב) סובר בשם הגר"א שהרמב"ם בכלל פסק כרשב"י, וממילא מה שפסק בהלכות שמיטה ויובל זהו הפסק ההלכה, וז"ל: "דהתם בברכות (ל"ה ע"ב) איתא דקאמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן, **מכלל דאיפסקא הלכתא כר' ישמעאל, ומ"מ מובא בשם הגר"א דהרמב"ם בה' שמיטה ויובל** (פ"ג הי"ג) **שפסק, וז"ל: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללויים וכו', עכ"ל, היינו דפסק כרשב"י, דאם בא איש להתנהג במידה זו דרשב"י, ה' יזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו בלי שום השתדלות מצדו כלל, והן הן דברי ר"מ ור' נהוראי, דר"מ קאמר לפי ההלכה כר' ישמעאל דילמד אדם בנו אומנות, אבל ר' נהוראי קאמר דאעפ"כ לגבי בנו לא ינהג כך, כיון שיש כל הני**

יתרונות במידת רשב"י לגבי מידת ר' ישמעאל". (עיין שם עוד באורך)

גם בספר **ברכת שמואל** (מסכת קידושין סימן כ"ז) לרבי **ברוך דב לייבוויץ** (הגר"ד) הביא שהגר"ח סולוביצ'יק פסק כהרמב"ם, וז"ל: "ובשם מו"ר הגר"ח סולוביצ'יק שמעתי **שהרמב"ם פסק כרשב"י**, בזה שפסק דכל איש ואיש שפירש מן העסק ומוסר עצמו לתורה הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו, כמוכח בהרמב"ם הלכות שמיטה ויובל (י"ג, ג, וכו'), ומוכח מזה **שהרמב"ם פוסק כרשב"י**", עכ"ל.

אך בספר **תורה אור** (על חידושי מרן הר"ז הלוי עה"ת) להרב **ישראל פינקלשטיין** (עמ' מ"א) תמה על דברי הגר"ד בשם הגר"ח שכאילו כתב שהלכה נפסקה לכולם כרשב"י, וז"ל: "והנה מה ששמע הגר"ד בשם רבינו הגר"ח שהרמב"ם פוסק כרשב"י לכאורה הוא תמוה מאד, דברמב"ם לא כתוב שכולם מחויבים לנהוג בהנהגת רשב"י לפרוק את כל עניני העולם ולעמוד לפני ה' כמו שס"ל לרשב"י, דהרמב"ם רק כתב שכל אחד מבאי עולם שנדבה רוחו אותו להבדל לעמוד לפני ה' יספיק לו השי"ת כמו שהספיק לכהנים וללוויים, וזה באמת הנהגת רשב"י כמו שהביא מרן בשם הגר"א וכמו ששמעו בשם הגר"ח, אבל לא שהרמב"ם פסק כרשב"י, וצ"ע".

הרב **תורה אור** הציע יישוב משלו לקושייתו, וז"ל: "ואם באנו לפרש את דברי הגר"ח כמו ששמע הגר"ד שהרמב"ם פסק כרשב"י, אפשר דהכי היתה כוונת הגר"ח. דכמדומני שראיתי לפרש את דברי אב"י שאמר בברכות (ד"ה:) דהרבה עשו כר"י ועלה בידם, והרבה עשו כרשב"י ולא עלה בידם דר"ל, דהרבים צריכים לנהוג כר"י ואין הרבים יכולים לנהוג כרשב"י מפני שלא תעלה בידם. אבל יחידים צריכים לנהוג כרשב"י דבאמת ההלכה היא כרשב"י, ולכן יחידים שהם בדרכה זו חייבים לנהוג כרשב"י, אבל הרבים אינם בדרכה זו ולא תעלה בידם ההנהגה הזו, וזה שאמר הגר"ח שההלכה כרשב"י, לאותם שיכולים לנהוג כך".

רדב"ז הלכות שמיטה ויובל (פרק י"ג, ב): "ולמה לא זכה לוי וכו' עד סוף הפרק הוא מיושר דעתו וסברתו ז"ל, ודקדקתי בדבריו ז"ל שכתב "ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו" - **שהקב"ה יזכה לו להרויח בעולם דבר המספיק לו, ולא שישליך עצמו על הציבור**. ועיין במה שכתב בפירוש משנת "ולא קרדום לחתוך בו".

בשו"ת **משנה הלכות** (חלק י"ז סימן ס"ז) להרב **מנשה קליין** ביאר את דברי הרדב"ז וז"ל: "וכוונתו ליישב שלא יהיו דברי הרמב"ם סותרים למה שהאריך בפירוש המשניות להרמב"ם (אבות ד', ה') נגד אלו הת"ח המקבצים מעות ותורמים להם בשביל שהם ת"ח ועי"ז נראה התורה כשאר מו"מ, רק מעולם היו הת"ח מסתפקים במועט ונהנים מיגיע

כפם ובוטחים בה' לזכות לעוה"ב, ולא רצו לחלל ה' ע"י שיקחו ממון מבנ"א. ולזה כתב הרדב"ז דדבריו כאן אינם סותרים לפהמ"ש דהרי לא כתב להשליך עצמו על הציבור רק "ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו".

וכעין זה כתב גם הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו **דרך אמונה** (הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג): "ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו - אין כונת רבנו שיקח מהבריות שהרי בפ"ג מת"ת ה"י התרעם ע"ז הרבה, אלא כונתו שיעשה השתדלות מועטת והקב"ה ישלח ברכה במעשה ידי ויוכל להתפרנס בכל מה שצריך לו. ואמרו אצל כהנים: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם", זה זרעו של אהרן, מכאן אמרו: רוב הכהנים עשירים הם, שנא': "ברך ה' חילו". וגבי ת"ח אמרו: נקטינן צורבא מרבנן לא מעני, ואף על גב שאנו רואים שיש ת"ח וכהנים שהם עניים ואביונים, זהו כשהקב"ה יודע שזה טובתם".

וחושבני להוסיף, שאכן ראינו לעיל בספר **סדר היום** וכן בספר **רשל"צ** לרבינו חיים בן עטר, שהתנגדות הרמב"ם לת"ח המקבלים מאחרים הייתה בגלל שהם כפו את עצמם על אחרים שיתנו להם, ולא שהתורמים נתנו מרצונם, אך גם הרמב"ם יודה שבמידה והתורמים באו מרצונם אל הת"ח וביקשום שילמדו תורה להצלחתם, או מכל סיבה אחרת אין בזה איסור. ודבר זה ניתן לדייק גם מדברי הרמב"ם כאן בהלכות שמיטה ויובל (הל' י"ג) שכתב: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, וכו'". וכוונתי על דבריו שאמר "**ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם**", על אילו חשבונות הרב מדבר? (א) פשט אחד ייתכן וכוונתו חשבונות כלכליים איך לעשות כסף וכד' בעולם הזה, שאדם זה ויתר על אותם תכניות של עשיית כספים וקריירה בעוה"ז לטובת התורה. (ב) ואילו הפשט השני חוזר על ת"ח, דהיינו שאותו ת"ח תכנן איך לעשות כסף מהתורה ולימודה, ועל זה יצא קצפו של הרמב"ם הכיצד ניתן לנצל את לימוד התורה לעשיית רווחים כלכליים, אך אם אותו ת"ח החליט ללמוד תורה רק לשמה, דהיינו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות בלי כל כוונה לעשיית רווח, אז בכגון זה לא דיבר הרמב"ם לגנאי אלא לשבח. וכעת יובנו יותר גם דברי הרדב"ז דלעיל שאמר: "**שהקב"ה יזכה לו להרויח בעולם דבר המספיק לו, ולא שישליך עצמו על הציבור**", אם לא ישליך עצמו על הציבור אז באיזו דרך ה' יזכה לו להרויח? אחת מהם שהציבור יממנוהו מרצונם הטוב.

תירוצים והסברים נוספים לשיטת הרמב"ם

הרמ"א ותלמידיו הגדולים הלבוש והדרישה קראו לכספים שנותנים לבני התורה הספקות, והדרישה הסביר שבאמת מה שאסרו על ת"ח לקבל זה דווקא צדקה, אבל הספקה הניתנת דרך כבוד מותרת.

מהר"י אלאשקר בספרו **מרכבת משנה** הסתמך על הסיפור שרבי פתח אוצרות בימי בצורת לת"ח, ומזה למד הרב שבימינו יש דוחק נוראי לת"ח ואין להם ממה להתפרנס, ובפרט שבזמן הזה עמי ארצות שונאים את הת"ח ושונאי התורה בטבע ולכן אדרבא מותר להם להתפרנס מאחרים.

בספר **סדר היום** לרבי **משה אבן מכיר** וכן בספר **ראשון לציון להגר"ח בן עטר** הדגישו שכל מה שאסור לקבל מאחרים זה דווקא כשהוא לוחצם ומחייבם לתת לו, אבל אם הם אומרים לו אין רצוננו שתתבטל ואפילו לרגע, למד תורה וכל מחסורך עלינו.

ובביאור הלכה (סימן רל"א ד"ה בכל דרכיך דעהו) כתב בשם הדבר שמואל (סימן קל"ח) לרבי שמואל אבוהב (אב"ד ק"ק ונציה, נפטר בשנת התנ"ד - 1694), וז"ל: "אך הנראה לע"ד שאפילו הרמב"ם ז"ל יסכים בנידון דידן להתיר, דאין דנין אפשר משאי אפשר, וכיון שכפי צורך השעה והמקום א"א לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים כ"א בסיפוק צרכיו ע"י אחרים, הרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה, כדגרסינן בכתובות (פרק שני דייני גזירות), והרמב"ם ז"ל פסק כן בהלכות שקלים פ"ד, וז"ל: "מגיהי ספרים שבירושלים ודיינים שדנים את הגזלנים נוטלין שכרן וכו', ואם לא הספיקו להם אף על פי שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכן להם ונשיהם ובניהם ובני ביתם". ואין יעלה על הדעת שיוורה בכגון זה הרב ז"ל שיותר טוב לאדם לאחוז בסכלות וחסרון החכמה כל ימיו, אשר הוא גרמא לכמה נזקין ומכשלות תלמוד המביא לידי מעשה, ולמנוע טוב מבעליו מפני היותו נהנה מאת אחיו".

מימי לא נצחני אלא בעל חכמה אחת

בשו"ת **התשב"ץ** (חלק א' סימן ע"ב) לרבי **שמעון בר צמח** מביא הרב אימרה בשם הרמב"ם, הסותרת לכאורה את דבריו לעיל בפירושו לאבות ובהל' ת"ת, וז"ל: "ואומרים כי ר' משה ראה בהשגות שהשיג עליו הראב"ד ז"ל, ובלשון הזה אמר: **"מימי לא נצחני אלא בעל חכמה אחת"**, כך שמעתי, אבל לא ראיתי כתוב כן בשום מקום", עכ"ל, כלומר, כידוע הרמב"ם עסק מלבד בלימוד התורה גם ברפואה ובעסקי ציבור כמובא בשו"ת הרמב"ם (סימן שמ"ו), ואילו הראב"ד עסקו היחיד היה עסק התורה ולא היו לו כל טרדות שיפריעוהו מלימודו, ולכן היה יכול לכוין לאמיתתה של תורה יותר ממי שעסק בדברים נוספים, ועל זה הצר הרמב"ם, שבגלל השילוב של תורה עם עבודה שהוא עושה זה

פוגם בהישגים התורניים מול העוסק בתורה בלבד. דברי הרמב"ם הללו (אם נאמרו) ממחישים ביותר את הקושי בדבריו לעיל באבות ובהל' ת"ת, ומחזקים מאוד את כל הפוסקים החולקים על דבריו.

מאמרי חז"ל מוקשים בעניין מעלת העבודה, ויישובם

יש מאמרי חז"ל רבים, שלכאורה סותרים את הנהגת החכמים בדורנו ובדורות עבר, הנוהגים להתפרנס מאחרים ולשבת ללמוד כל היום, וחשבתי שיש מקום לנסות ליישב אותם עם המנהג הנהוג ע"י החכמים. למרות שכבר הוכחתי לעיל שהמנהג כיום הוא אינו כהרמב"ם, ובני התורה נוהגים ללמוד בלבד ולא לצאת לעבודה ומקבלים סיוע מתורמים וכד', וזוהי דעת רוב ככל הפוסקים בדורנו ובעבר, אך עם כל זאת חושבני שיש טעם ליישב את אותם אימרות חז"ל גם עם המנהג.

הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן (ברכות ל"ה):

במסכת ברכות (דף ל"ה עמוד ב') מובא: "רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב (הושע ב') "ולקחתי דגני בעתו" וגו', וכתיב: (דברים י"א) "ואספת דגנך" וגו'! - לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

תנו רבנן: "ואספת דגנך", - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: (יהושע א') "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך", יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: "ואספת דגנך" - הנהג בהן (רש"י - עם דברי תורה) מנהג דרך ארץ (רש"י - שאם תבוא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה), דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר! (רש"י - בתמיה, אפשר כדברך?) אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: (ישעיהו ס"א) "ועמדו זרים ורעו צאנכם" וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: (דברים י"א) "ואספת דגנך"; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: (דברים כ"ח) "ועבדת את אויבך" וגו'.

אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא.

אמר רבה בר רב חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו וזו לא נתקיימה בידן, "עכ"ל הגמ'.

התוספות (שם) חילקו בין צדיק לצדיק גמור, והברכה שורה דווקא אצל הצדיקים שהם גמורים ולא אצל הצדיקים בלבד למרות שגם הם צדיקים, וז"ל: "כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שנאמר ואספת דגנך - וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מוקמי' ליה? וי"ל דמיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ, דאינם צדיקים גמורים".

וכן כתב התוספות הרא"ש (שם), וז"ל: "וכתיב 'ואספת דגנך', ומוקי לה בזמן שעושין רצונו של מקום, ותימה והא לקמן מוקי לה ר' שמעון בן יוחאי בזמן שאין עושין רצונו של מקום דקאמר דמלאכתן נעשית ע"י עצמן, וי"ל דודאי בצדיקים איירי קרא, דהא כתיב: 'והיה אם שמוע', אלא אינם צדיקים גמורים שיהיו ראויין שתעשה מלאכתן ע"י אחרים", היוצא מדבריהם שאם האדם הוא צדיק גמור אז בוודאי שמלאכתו נעשית ע"י אחרים, ויכול לסמוך על כך ליהנות מאחרים.

המהרש"א חידושי אגדות (מסכת ברכות דף ל"ה:) גם הוא ציין שצדיקים גמורים מלאכתן נעשית ע"י אחרים רק שהם מועטים ואין לסמוך עליהם, וז"ל: "הרבה עשו כר"י כו'. נראה לפרש דודאי יש צדיקים גמורים דמקויים בהו שמלאכת עצמן נעשית ע"י אחרים אלא דמעטים המה, כדאמר רשב"י גופיה בפ' לולב וערבה (מ"ה:): "ראיתי בני עלייה והם מועטים, אם אלף כו', אם שנים הם אני ובני", וכיון דמועטין הם כ"כ אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאיני עושה מלאכה כלל, לפי שמלאכתי נעשית ע"י אחרים שצדיק גמור אני, דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור, וז"ש: "הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן", דרוב עולם אינן צדיקים גמורים, והרבה עשו כרשב"י ולא כו', לפי שרובם אינן צדיקים גמורים כרשב"י, וכמו ששינינו יפה ת"ת עם ד"א כו', וכל תורה שאין עמה מלאכה כו', אבל לעתיד שנאמר: "ועמך כולם צדיקים" וגו' יקוים בנו: "ועמדו זרים ורעו צאנכם" וגו'.

וכן פירש בספר תולדות יעקב יוסף בשם הבעש"ט, "שמה שהרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן, לפי שלא היו במדרגת רשב"י שיעבדו את ה' במסירות נפש כמוהו", אך מדבריו נדייק שאם יש כאלו שמוכנים לעבוד את ה' במסירות נפש אז יזכו לאותה ברכה.

גם ההפלא"ה בספרו **ספר המקנה (קידושין פ"ב)** כתב כן, שהכל תלוי בגודל אמונתו של הלומד, ומדבריו משמע שכל אדם בכל עת יכול לנהוג כרשב"י, ולא דווקא בתקופת רשב"י נהגו כן. ההפלא"ה בתשובתו כתב על דברי רבי נהוראי (במשנה שם) "מוניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה", שאין זה סותר למה שאמר רבן גמליאל שכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וכו', כי באמת אמרו חז"ל

(מכילתא דרבי ישמעאל פרשת בשלח) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, והם תלמידי חכמים שתורתם אומנותם ואדיר כל חפצם בתורת ה' וכו', והדבר ברור שאם לבו נכון בטוח בה' באמונה שלמה כי אין מחסור ליראיו, על זה נאמר: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", כיון שלבו בטוח בה' בודאי יהיה ה' מבטחו, ויזמין לו ה' פרנסתו כאוכלי המן וכיששכר וזבולון וכיוצא בהם, וכענין זה אמרו חז"ל (ביצה ט"ו): "לוו עלי והאמינו בי ואני פורע", אך מי שאין מבטחו בה' ולבו מסתפק, אין לו לסמוך על הנס ויעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ועל זה אמרו: הרבה עשו כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם, כי לא היה בטחונם חזק שרצו לעשות כרשב"י, לכך לא הועילו וכו', עכת"ד.

רבי חיים וולוז'ין בספרו **נפש החיים** (שער א' פרק ח') הדגיש שהנהגת רשב"י היא הנכונה, אך היא רק למעטים ולא לרבים. עוד הדגיש הרב, שגם אלו מהרבים שנצרכים לצאת ולעבוד זה אך ורק לכדי צורך מחייתם, ובסיום אותה השתדלות מייד עליהם לשוב לתורתם.

בתחילת דבריו הביא הרב את דברי הגמרא דלעיל במסכת ברכות (ל"ה:) ועליהם כתב, וז"ל: "ולכאורה תמוה דמוקי לקרא "דואספת דגנך", כשאין עושין רצונו של מקום, והא לעיל מינה כתיב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי" וגו' "לאהבה" וגו' "ולעבדו בכל לבבכם" וגו', ועלה קאמר: "ואספת דגנך".

אבל הענין, כי ודאי שאין דעת רבי ישמעאל שיהא הרשות נתונה לאדם לפרוש חס ושלום אף זמן מועט מעסק התורה, ולעסוק בפרנסה, ויהיה בטל אותו העת מעסק התורה לגמרי חס ושלום, אמנם רמזו רבי ישמעאל בלשונו הקדוש, הנהג "בהן" מנהג דרך ארץ, רוצה לומר עמהן עם הדברי תורה, היינו שגם באותו העת ושעה מועטת שאתה עוסק בפרנסה כדי הצורך וההכרח לחיות נפש, על כל פנים ברעיוני מחשבתך תהא מהרהר רק בדברי תורה^{טז}.

וכן רבא אמר לתלמידיו (ברכות ל"ה), ביומי ניסן ותשרי לא תתחזו קמאי דייקא, שלא לבא לבית מדרשו, אבל ודאי שתלמידי רבא לא היו בטלים חס ושלום לגמרי מעסק התורה גם בביתם באלו הימים.

ואמרו שם הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם, והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דוקא, כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם

^{טז} הרבי מקוצק פירש: "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" - כאשר רק הכפיים, הידיים עובדות קשה, יגיעות בפרך - ניחא, אבל אם הראש עובד, אוי כאשר הראש עובד! - שקוע כולו באריגים, בסחורה, בעסקים, אזי נעלם ה"אשריך וטוב לך". (הרב גלינסקי בשם הרבי מקוצק, להגיד שמות עמ' 14).

רק בעסק התורה, שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, ועל זה אמרו באבות: "כל תורה שאין עמה מלאכה" וכו', אבל יחיד לעצמו, שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו יתברך שמו, ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה חס ושלום, וכדעת רבי שמעון בר יוחאי.

והנה פסוק "ואספת דגנך" וגו' הוא מוצא מכלל פרשת 'והיה' שכולה נאמרה בלשון רבים, ופסוק "ואספת" נאמר בלשון יחיד, לכן קרי ליה אין עושה רצונו של מקום כשמפנה עצמו אף מעט לעסק פרנסה".¹²

רבי ישראל מסלנט בספרו **אבן ישראל** (דרוש ג' עמ' י"ד), גם הוא כרבו של רבו (הגר"ח מוולוז'ין היה רבו של רבי יוסף זונדל מסלנט שהיה רבו של הגר"ס) חילק בין יחיד לרבים, דהיינו שהנהגת רשב"י היא ליחידים והיא מותרת. ועוד הוסיף גם הוא, שגם אלו העושים השתדלות לפרנסתם צריכים לעשות רק את המינימום הנדרש, וז"ל: "...אך הנה יש שני מיני ביטחון, ביטחון של חובת הלבבות, וביטחון של הרמב"ן. להחזיק צריך לבטוח בהקב"ה ע"י השתדלות דווקא, כי אסור לסמוך על הנס, ואף שאין מעצור להקב"ה להושיע אף בלא השתדלות, אעפ"כ מה שבכוחו לעשות מחוייב הוא לעשות (עיי"ש שער הביטחון פרק ד'), וחטא אסא לא היה רק מה שלא דרש בה' כלל, רק ברופאים כמפורש בפסוק. ולהרמב"ן הביטחון הוא להשליך על ה' לבד יתבונן בלי שום סיבה, ומה שדרשו רז"ל "ורפא ירפא", היינו שניתן רשות לרופא לרפא, אבל העובד השלם אין ראוי לדרוש כלל ברפואה טבעית, ולדידיה גם בפרנסה א"צ שום השתדלות, רק ביטחון בה'.

ונראה שאלו דברי אלוקים חיים. דהנה מצינו לרז"ל פלוגתא דתנאי בכיוצא בזה ממש, בפרק כיצד מברכין (ברכות ל"ה:): "ת"ר "ואספת דגנך" וגו', מה ת"ל כו', הנהג בהם מנהג ד"א דברי ר"י, רשב"י אומר כו' עיי"ש. ועיין בנפש החיים (שער א' פרק ח') החילוק בין אצל ההמון ליחידים, ולכן דקדקו חז"ל באומרו הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה

¹² ועל דברי הגר"ח הללו הוסיף הרב **ישראל אליהו וינטרויב** בהגה"ה שם, וז"ל: "הגה"ה - ולכן בפרשה ראשונה של קריאת שמע כתיב "ובכל מאדך", ובפרשה "והיה" לא כתיב "ובכל מאדכם", כי פרשת שמע כולה בלשון יחיד נאמרה, ויחיד שאפשר לו הוא צריך לקיים "לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך" (יהושע א', ח') דברים ככתבן ממש, לכן נאמר "ובכל מאדך" פירוש, בכל ממונך, כמו שכתוב במשנה סוף ברכות, רצה לומר שלא לעסוק בפרנסה כלל, אבל פרשת 'והיה' שנאמרה בלשון רבים, לרבים כמעט מוכרחים להתעסק על כל פנים מעט גם ברוח מומן לחיי נפש, לכן לא כתיב בה ובכל מאדכם.

(והגם שעדיין לא זו הדרך והמדרגה הגבוהה שבגבוהות לפי אמיתת רצונו יתברך שמו, לדעת רשב"י, עס לל זה, גם לדידיה לא מקור חס ושלום בזה אין עושין רצונו של מקום כשמפנין עצמם מעט גם לעסק פרני סה, ובעת עסקם בפרנסה לבם נוהג בחכמה, ומהרהרים בדברי תורה ויראת ה'. ולרבי ישמעאל זו היא עיקר רצונו יתברך בהנהגת כלל ההמון, ופלוגתתם מה היא עיקר רצונו יתברך והמדרגה היותר גבוה בהנהגת כלל ההמון").

בידם, רבים דווקא. נמצא שליחידי סגולה ודאי ראוי להם ביטחון של הרמב"ן כמו שעשה רשב"י במערה ואתרחיש ניסא דאיברי ליהו חרובא ועינא דמיא בלי השתדלות כלל, ודברי חו"ה אמורים לכל ההמון כולו כמו ש"בנה"ח לר"י, נמצא אלו ואלו דברי אלוקים חיים.

אומנם גם לחו"ה אסור להרבות בהשתדלות, רק לעשות סיבה שיהיה אפשר ג"כ ע"פ הטבע להרויח, ולבטוח בהשי"ת, אבל ריבוי השתדלות הוא חסרון ביטחון כידוע. אבל המינים ואפיקורסים שאינם מאמינים שהשי"ת מנהיג העולם רק נתן ההנהגה לכוכבי השמים וכסיליהם, זה דרכם כסל למו להרבות מאוד בהשתדלות לעשות סיבות למחסוריהם, מאחר שאין מאמינים רק בטבע, לכן המה מפקחים יותר להפיק רצונם בטבע, נמצא השתדלותם יותר גדולה משל בעל ביטחון של חו"ה" וכו', עכ"ל.

הסבא מנובהרדוק רבי יוסף יוזל הורוביץ (תלמיד הגר"ס) בספרו **מדרגת האדם**, הלך גם הוא בשיטת רבו, וז"ל: "בספר אבן ישראל לאדמו"ר הגר"ס כתב, וז"ל: "יש שלש מדרגות בזה: מי שאומר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, הוא נקרא אפיקורס, מפני שהוא מכחש דברי חז"ל שאמרו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז'). והמדרגה השנית, היא ביטחון עם סיבה לפי דעת חו"ה"ל לפני בעלי בתים היראים. והמדרגה השלישית, היא דעת הרמב"ן לפני חובשי בית המדרש היראים, אשר שאלתם אחת, לשבת בבית ה' כל ימי חייהם, שאינם צריכים לשום סיבה, אלא לבטוח בה' לבד בלי שום השתדלות", וכו'.

ובהמשך דבריו (שם) הביא את דברי הרמב"ם בהלכות שמיטה "ולא שבט לוי לבד" וכו', ועליהם כתב הרב, וז"ל: "...הרי מבואר בלשונו, כי האדם המעולה אשר נדבה רוחו להימסר לגמרי לעבודת ה' ומפנה את ליבו לגמרי מכל טרדות העולם, אינו צריך לשום סיבה כי יהיה ה' חלקו ונחלתו ויזמין לו דבר המספיק בעוה"ז כמו שזכה לכהנים. ומקור דברי הרמב"ם י"ל שהוא ממה שאמרו (במדרש במדבר ד') על הכ': "אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלויים", וז"ל: זה שאמר הכתוב: "הנה עיני ה' יראיו" - מדבר בשבטו של לוי וכו'. "למייחלים לחסדו" - שהם מייחלים לשמו של הקב"ה בכל עת, "להציל ממות נפשו ולחיותם ברעב" - בכ"ד מתנות כהונה שנתן הם עשר במקדש, ועשר בגבוליו וד' בירושלים וכו', עיי"ש. והמבואר מדבריהם שעיקר זכות של הכ"ד מתנות כהונה הוא מצד שהם יראי ה' ומייחלים לחסדו, היינו העומדים לפני לשרתו ולעובדו ופרקו מעל צוארם עול החשבונות הרבים. ונמצא לפי זה הרי העניין מוכרח שכמו שהיה עין ה' ליראיו בנוגע להלויים בזמן בית המקדש להזמין להם דבר המספיק מבלי שום סיבה והשתדלות מצידם, כן הוא הדבר לעולם, ואני ה' לא שנית ועיני ה' אל יראיו למייחלים לחסדו להטריפם לעולם מבלי שום הכנת סיבה והשתדלות

מציידים, רק ע"י סיבות ידועים ועצות מרחוק מגדול העצה"י.

גם בספר **תנועת המוסר** (תולדותיו ופעולותיו של הסבא מנובהרדוק - עמ' 242) **לרבי דב כ"ץ**, סיכם וחיידד הרב יותר את שיטת הסבא מנובהרדוק בעניין הביטחון של בני הישיבות, וז"ל: **"בעיקר חייב ר' יוזל בביטחון קיצוני את תלמידי החכמים ותלמידי הישיבות. הוא עמד על שתי השיטות בביטחון: אחת, של רבינו בחיי בעל חובת הלבבות, שאסור לסמוך על הנס וצריך לבטוח בה' ע"י השתדלות דווקא. ואחת, של הרמב"ן שיש לאדם להשליך יהבו על ה' בלי שום סיבה, והוא קבע בשם ר' ישראל מסלנט שמידת הביטחון של רבינו בחיי ראוייה להמון העם, אבל תלמידי חכמים צריכים לנקוט בשיטתו של הרמב"ן ולבטוח בה' בלי כל השתדלות, כפי דרכו של רשב"י. ואם כי חז"ל אמרו: רבים עשו כרשב"י ולא עלתה בידם" - דוק - רבים דווקא, אבל יחידים ראויים ללכת בדרך זו.**

רבים תמהו על דרכו זו של ר' יוזל, והיו שואלים: הייתכן שאדם לא ישתדל כלל

יח ושם בספרו (עמ' קס"ה) הביא הרב מעשה בעניין הביטחון, וז"ל: **"בענין הבטחון שאלו מכבר את האלש"ך בדברו אודות בטחון בלי שום סבה והי' שם אז איש אחד, בשמעו את הדברים האלה אמר לעצמו האם דעתי נשתגעה בקרבי, כיון שיש בטחון בלי סיבה א"כ כל השתדלותי היא רק הבל ורעות רוח ולמה לי לעמוד כל ימי, יומם לא ינוח ולילה לא ישקוט. יכול אני למנוע את עצמי מכל הצרות האלה ולהשיג את פרנסתי בלי שום השתדלות כל שהיא, ואין לי עתה אלא להיות חסר דעה ולנסוע עם עגלתי בעבודת החומר והטיט, וגם עד"ז מי יודע אם אשיג כפי הצטרותי, ואף אם אשיג, הרי צריך אני לשלם בעד זה החומר, וגם הרווח והתשלומים הזה הוא רק בעד דבר אשר בין כך ובין כך הוא שלי ונגזר עלי, למה לי לטרוח לריק ולשום כל כוחותי לבהלה, כיון שיש בטחון בלי סיבה יבא אלי הדבר ממילא בלא שום ספק ספיקא, ולכן אין לי אלא להיות שוה ופתי לעזוב מקור מים חיים ולסמוך על טרחתי אשר לא תמלא בשאלותי וההוצאה יתרה על ההכנסה לא אעשה עוד הסכלות הלזו בשום אופן.**

וכה הסכים הסכמה חזקה, והלך ושכב על התנור ואמר שם תהלים. כשבאו אליו אשתו ובני ביתו לתבוע אותו שישע עם עגלתו, אמר להם בצעקה: וכי משוגעים אתם, רחמנא לצלן? הלא שמעתי בפירוש מהאלש"ך שאם האדם בוטח בה' בא אליו טרפו בלי שום סיבה ולמה לי לנסוע בקרח ובקור בעת שיבא אלי הדבר ממילא ועד עכשיו הייתי נבון, בבל עכשיו שנודעתי מזה למה לי כל היגיעה המחרבת כל החומר וגם הרוח. גם אתם בני ביתי שכבו על התנור ופרני סתנו יבא אלינו ממילא.

הלכו ממנו. לימים מכרו את החמור והעגלה לעכו"ם. הלך העכו"ם עם העגלה והחמור לחפור חמור ומצא אוצר שם. מילא את השקים מן האוצר ונתן על העגלה, נפל עליו אבן מן ההר ומת. החמור ברח לדרכו אצל בעל הבית הראשון כפי הרגלו. פתאום נשמע קולו ומצאוהו טעון שקי זהב, ובאו אליו בני ביתו. סבר שבאו פעם שנית לתבוע ממנו, ואמרו לו: הושיע לך בטחונך כי מצאנו אוצר גדול.

ובאו תלמידי האלש"ך אליו לשאול ממנו במה כוחו גדול יותר משלנו? אנו מבקשים כ"כ הבטחון ואין עולה הדבר בידינו כמו כן, והוא שמע פעם אחת והלך על התנור והשיג אוצר, מפני מה זה? אמר להם משל למה"ד, כי יש מי שמכח את המקל באדמה קשה, אז יעמוד המקל שמה חזק ולא יזוז ממקומו, אבל אם יכה את המקל באדמה מפוררה וחפורת אז יתהפך המקל ולא יעמוד שם.

הנושא חומר כאשר שמע מפי האלש"ך לקח את ענין הבטחון כמות שהוא, כי כך הוא הדבר בלי שום ספק ובלי שום פחד, הוא לקח את הביטחון כאלו לא הי' אופן אחר במציאות כלל. לא כן אתם, אשר הוא כמו אדמה חפורה ומפוררת, כי כל הגדול מחברו יצרו גדול, ומהפך בדעתו הן ולא, שמה נס הוא ושמה לא כן הדרך. יש לו הרבה חששות ולוקח את הביטחון חפור, בלתי ברור, לכן לא יעמוד אצלו הדבר כלל. ואין יעשה? יכה את המקל כ"כ עמוק עד שלא תהא האדמה החפורה בחשבון כלל, ואז יעמוד המקל על ידי האדמה הבלתי חפורה."

לטובתו? הלא רואים אנו שאין אדם משיג פרנסתו בלי שיעשה בזה מאמצים. ור' יוזל היה משיב כלפיהם במשל. משל בפחמי שהביע פעם שמחתו ואמר "אשריני שבחרתי להיות פחמי, כי לוא בחרתי להיות צורף זהב - הייתי גווע מרעב, והרי זה כמה שנים שאני עוסק במלאכתי ומעולם לא בא אלי איש להזמין להתקין לו טבעת". והרי אין לך שוטה גדול הימנו, כי הלא דווקא משום שבחר במלאכת הפחמות לא פונים אליו בצורף טבעות. אבל אילו בחר להיות צורף, היו פונים אליו במלאכת הצריפה. כן הדבר הזה. אנחנו בחרנו בעבודה ובהשתדלות, ומשום כך אין אנו רואים דרך והזדמנות אחרת, כאותו פחמי. אבל לוא היינו בוטחים בה', לא היינו זקוקים לכל המאמצים האלה. לאחר שיחה כזו היה ר' יוזל מסיים לרוב בהוכחה מנסיון עצמו: בדידי הוה עובדה, שישבתי שלש שנים בבדידות מבלי לדאוג כלל לפרנסתי, ועם זה עיניכם רואות שלא מתי מרעב". (עיי"ש באורך).

גם הרב אליהו דסלר בספרו מכתב מאליהו (חלק ג' עמ' 170) ביאר שאין מחלוקת ביניהם, אלא שכל אחד מדבר על דרגה אחרת, וריבוי ומיעוט ההשתדלות חייב להיות כפי מדרגת הביטחון.

וכן פירש הגרי"ז הלוי בספרו על התורה (פרשת חיי שרה): "במתני' דקידושין (פ"ב ע"א) תנן רבי מאיר אומר: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות וכו', רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעוה"ז וכו', בנערותו מהו אומר וקווי ה' יחליפו כח, בזקנותו מהו אומר? עוד ינובון בשיבה, וכן הוא אומר באברהם אבינו: "ואברהם זקן וה' ברך את אברהם בכל" וכו'. והקשה הגרי"ז: "דבעירובין (דף י"ג): איתא דרבי מאיר הוא רבי נהוראי עצמו ואיך אפשר שיחלוקו כאן".

ותירץ הגרי"ז: "דהתם בברכות (ל"ה ע"ב) איתא דקאמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן, מכלל דאיפסקא הלכתא כר' ישמעאל, ומ"מ מובא בשם הגר"א דהרמב"ם בה' שמיטה ויובל (פ"ג הי"ג) שפסק, וז"ל: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללוים וכו', עכ"ל, היינו דפסק כרשב"י, דאם בא איש להתנהג במידה זו דרשב"י, ה' יזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו בלי שום השתדלות מצדו כלל, והן הן דברי ר"מ ור' נהוראי, דר"מ קאמר לפי ההלכה כר' ישמעאל דילמד אדם בנו אומנות, אבל ר' נהוראי קאמר דאעפ"כ לגבי בנו לא ינהג כך, כיון שיש כל הני יתרונות

במידת רשב"י לגבי מידת ר' ישמעאל". (עיין שם עוד באורך)

וכן פירש בספר עץ יוסף (על עין יעקב) לרבי חנוך זונדל, וז"ל: "ואמרו הרבה עשו כר"י ועלתה בידם, והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דווקא, כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, וע"ז אמרו באבות: כל תורה שאין עמה מלאכה וכו', אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו יתברך, ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה ח"ו וכדעת רשב"י.

ובזה יובן דברי רשב"י שאמר בזמן שישראל עושין וכו' מלאכתן נעשית ע"י אחרים כו', ובזמן שאין עושין כו' שנאמר ואספת דגנך. והקשינו לעיל, הא הפרשה מתחלת והיה אם שמוע תשמעו וגו', וא"כ איך אמר דקאי אין עושין רצונו של מקום, אבל לפי הנ"ל ניחא, כי פרשת והיה היא כולה בלשון רבים, ופרשת שמע היא כולה בלשון יחיד, ובפרשת שמע כתיב ובכל מאודך, ובפרשת והיה אם שמוע כתיב בכל לבבכם ובכל נפשכם, ואלו בכל מאודכם לא כתיב, ובזה ניחא, כי פירוש מאודך הוא ממון כמו שאחז"ל, לכן פרשת שמע שמדברת ביחיד - אמר ובכל מאודך, ר"ל הפקר כל עסקי הפרנסה ותעסוק רק בדברי תורה לבד אם אפשר לך, אבל פרשת והיה שנאמרה בלשון רבים, לרבים כמעט מוכרחים להתעסק עכ"פ מעט גם בריוח ממון לחיי נפש, לכן לא כתיב בה ובכל מאודכם (והגם שעדיין לא זו הדרך והמדרגה הגבוהה שבגבוהות לפי אמיתת רצונו יתברך לדעת רשב"י, על כל זה גם לא מיקרי ח"ו בזה אין עושין רצונו של מקום כשמפנין עצמם מעט גם לעסק פרנסה, ובעת עסקם בפרנסה ליבם נוהג בחכמה ומהרהרים בד"ת ויראת ה', ולרבי ישמעאל זו היא עיקר רצונו יתברך בהנהגת כלל ההמון, ופולגתתם מה היא עיקר רצונו יתברך והמדרגה היותר גבוהה בהנהגת כלל ההמון), אבל פסוק ואספת דגנך מדבר בלשון יחיד, והוא מוצא מכלל פרשת והיה שכולה נאמרה בלשון רבים ופסוק זה נאמר בלשון יחיד, לכן קרי ליה אין עושה רצונו של מקום כשמפנה עצמו אף מעט לעסק פרנסה, עכ"ל. ובזה מתורץ ג"כ שכאן אמר שפסוק ואספת דגנך מיירי באין עושה רצונו של מקום, ולעיל אמר רבי חנינא בר פפא ואספת דגנך בעושין רצונו של מקום, דבוודאי עושה רצונו ש"מ, אלא שאין עושה רצונו על דרך מדרגה הגבוהה, כמו שכתב התוס' בתירוץ ראשון, עכ"ל.

וכן פסק בביאור הלכה (סימן קנ"ו), וז"ל: "סופה בטלה וגוררת עוון - כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם, שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להימצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו בברכות (ל"ו ע"ב) הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן, ר"ל דווקא הרבה] והקב"ה בוודאי ימציא להם פרנסתם, וכעין זה כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות שמיטין ויובלות): ולא

שבט לוי בלבד וכו' עיי"ש, ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה, בוודאי לא שייך זה, ויששכר וזבולון יוכיח".

וכן כתב בספר מחשבות מוסר (שיחות שנאמרו מפי מרן הגרא"מ ש"ך בהיכל ישיבת פוניבז'), וז"ל: "ונראה הביאור בזה (ויש לשים לב שלא תהיה טעות בדבר), דהקב"ה נתן את התורה לישראל, אך בודאי שלא שייך שכל כלל ישראל יהיו בדרגת "לא ימוש", כדאמר אביי שהרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם, ולכן מוכרח שיהיה גם מצב של "ואספת דגנך", ומאידיך צריך שגם (אצל הרבים) יהיה "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך", כי צריך שתהיה בהם תורה (כצורתה)".

החת"ם סופר (סוכה ל"ו, ב', ד"ה "דומה לכוש") תירץ באופן שונה מהפוסקים דלעיל, וכתב שההלכה אומנם כרבי ישמעאל, אך זה דווקא כשישראל שרויים בא"י ולא בחו"ל. וכן הסביר שהסיבה שהיום רבים הם הלומדים משום ירידת המוסר בעולם והתורה היא מגינה, וז"ל: "רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא "ואספת דגנך", אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרוין על אדמתם, שהעבודה בקרקע גופה מצוה, משום יישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציותה התורה "ואספת דגנך". ובעז זורה גורן השעורים הלילה משום מצוה, וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם יישוב העולם, הכל בכלל מצוה. אבל כשאנו מפוזרים בעו"ה בין אומות העולם, וכל שמרבה העולם יישוב מוסיף עבודת ה' חורבן, מודה ר"י לרשב"י, וע"ז אנו סומכין על רבי נהוראי במתניתין סוף קידושין: "מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה", היינו בחוץ לארץ, וכנ"ל".

אומנם ציין הרב בסוף דבריו "היינו בחו"ל", אך אל לנו לטעות ולומר שהיום בהיותנו בא"י יהיה הדין שונה, וזאת ממספר טעמים: (א) גם היום רוב ישראל אינם נמצאים על אדמתם וממילא המצוות היום בא"י הם מדרבנן ולא מדאורייתא. (ב) משום שבא"י המצב היום גרוע אף יותר בהרבה מהמצב הרוחני שהיה בזמנם בחו"ל, כי בא"י של היום יש העברה על דת מתוכננת ומאסיבית, שגרמה למליונים מעם ישראל להתרחק מיהדותם, ולכן יש להרבות כמה שיותר בלימוד התורה ועד גיל מאוחר יותר כנהוג היום בעולם הישיבות, ובד"כ לומדים עד הנישואין ורק אז יש כאלו היוצאים לעבודה ואחרים עדיין ממשיכים בלימודיהם.

וכן פסק מו"ר מרן הרש"ל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל בספרו יחוה דעת (חלק ג' סימן ע"ה), וז"ל: "ולפי זה נראה שמה ששנינו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, זוהי מדת כל אדם, שאם לא יתעסק גם בדרך ארץ, סופו להתבטל אף מדברי תורה, וכמו שסיים וכל

תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, לפיכך צריך לנהוג בהם מנהג דרך ארץ, כדברי רבי ישמעאל וכו'. אולם רבי נהוראי דיבר רק ליחידי סגולה אשר אדיר חפצם להתעלות במעלות התורה ויראת ה' טהורה, ובפרט לאלה אשר חנן אותם ה' כשרונות נעלים בתפיסה מהירה וזכרון מופלא, אשר נשקף להם עתיד מזוהר להיות מורי הוראות בישראל, ולדון דין אמת לאמיתו, ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ולזכות את הרבים להגדיל תורה ולהאדירה, אשר אין לך מדה טובה הימנה. ולכן אמר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שידע את נפש בנו הזכה והטהורה, ושקידתו על דלתות התורה, כי גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו".

גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמיים

במסכת ברכות (דף ח' עמוד א') מובא: "ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב: (תהלים קי"ב) "אשרי איש ירא את ה'", ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב: (תהלים קכ"ח) "יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך", אשריו בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה".

רבים היום משתמשים במאמר חז"ל זה לנגח את לומדי התורה שילכו לעבוד ושלא יהנו מתרומות, וזאת מפשט המאמר האומר שגדול אדם הנהנה דווקא מיגיעו ולא מיגיעם של אחרים, ואפילו האחרים הם יראי שמיים. מקור דבריהם הוא מהרמב"ם בהלכות ת"ת (פרק ג' הלכה י"א), וז"ל: "מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר: **"יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך, אשריו בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב"**."

יש וכן נראה שסובר גם רש"י (תהלים פרק קכ"ח פסוק ב'): "יגיע כפיו - הנהנה מיגיעו כפו נוחל שני עולמות (במס' ברכות)". (למרות שנראה שרש"י סובר כדעת הרמב"ם, אך לפי הפירושים שנראה לקמן יש עדיין מקום לפרש את רש"י כפירושים האחרים).

הרד"ק (שם) דבריו ברורים וחד משמעיים כהרמב"ם, וז"ל: "יגיע כפיו - כי הטובה היא שיחיה ממלאכתו ולא יהנה מאחרים, כל זמן שיוכל ליגע עצמו במלאכה. ואם תחיה בזאת ההנהגה, אשריו וטוב לך, יאשרוך בני העולם, ויהיה גמול טוב לך מאת האל יתברך. וזה מה שפירשו רז"ל (ברכות ח', ב'): אשריו בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא". (אך יש לשים לב לדברי הרד"ק שהדגיש בדבריו "כל זמן שיוכל ליגע עצמו במלאכה", דהיינו אם אין לו אפשרות לעבוד ובפרט מהסיבות שציינו לעיל בגלל ירידת הדורות, שאם הת"ח יתעסקו בתורה לא יוכלו ללמוד ולהגיע להשגות בתורה, בוודאי שגם הרד"ק מודה שמוותר ללמוד ולהתפרנס מאחרים, אלא א"כ יש לו מלאכה קלה שאינה מצריכה זמן ועמל רב).

האלשיך (שם) אומנם לא אסר לעשות הסכם יששכר וזבולון, אך טען שזה יגרע משכרו בעוה"ב ע"י שיאלץ לחלוק את שכרו עם מפרנסו בעוה"ב, וז"ל: "יגיע כפיו כי תאכל, שלא תצטרך לזולת ולא רבוי הון, כי מרבה נכסים מרבה דאגה (אבות פ"ב). ושמו תאמר מה יתרון לאדם שיהנה מיגיעו, והלא אם הוא הולך בדרכיו יתברך כאמור בתורה ומצוות, ומה בכך אם יפרנסוהו וזולתו ויהיה כי יששכר וזבולון וכשמעון אחי עזריה, לזה אמר הנה כאשר יגיע כפיו כי תאכל יוכל טוב, כי מלבד אושרו כי אשריו, גם תרויה שיהיה הטוב לך לבדך ולא שיטול זולתך המפרנס אותך חלק עמך על שהכין ללמוד, וזהו וטוב לך, כי באושר כל הטוב יהיה לך, כי אשר היה ראוי לתת לך על למודך, והראוי לתת למפרנס אותך, הכל יהיה לך".

גם המצודת דוד (שם) פסק כהרמב"ם, וז"ל: "כי תאכל - כאשר תאכל יגיע כפיו ולא תהנה מאחרים לחלוק עמהם בשכר התורה אז אשריו, ר"ל יהיה שבחין ומהללך, וטוב לך - כי אז תקבל אתה כל שכר משלם אין מחסור".

מדברי הפוסקים והמפרשים דלעיל, משמע שהסיבה לכך שאין ליהנות מאחרים היא מהטעם ששכר זה יקוזז בעוה"ב משכרו של הנהנה בעוה"ב. אך בשו"ת יביע אומר (חלק ז' יורה דעה סימן י"ז) למו"ר הגאון הגדול רבנו עובדיה יוסף

צוק"ל, דחה הרב טענה זו מפוסקים רבים המוכיחים שאין פגיעה ואפילו כלשהיא בשכרו של הלומד, הן בעוה"ז והן בעוה"ב. הרב דן שם בהרחבה לגבי המושג הסכם יששכר וזבולון, דהיינו שהלומד מתפרנס מהתורם ושניהם מסכימים להתחלק בשכר הלימוד בעוה"ב. הרב הביא מקורות רבים לכך והוכיח שכך ראוי, מותר ונכון לעשות, אך הרב הרגיש בקושיה היוצאת מדברי הש"ך, וז"ל: "הש"ך כתב על תנאי זה בין הלומד לתורם, שהתנאי שקודם שילמוד תורה הוא שיחלוקו שכן מה שהרויח העוסק בפרקמטיא ושכר העוסק בתורה, שוה בשוה, בין שניהם יחדיו. ע"ש. ומשמע לכאורה שבעולם הבא מנכים חצי משכרו של העוסק בתורה, על מנת ליתנו לידי המחזיק בו. ולפ"ז גם אברך הלומד בכולל ומתפרנס ממשכורת שבאה מתורמים נדיבי עם העושים להחזקת הכולל, ינכו לו בעוה"ב משכר לימודו לטובת המחזיקים, משא"כ המתפרנס מיגיע כפיו, ועוסק בתורה, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, ולא ינוכה ולא כלום משכר לימודו בעוה"ב. ואפשר שעל זה אמר עולא (בברכות ח'). גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דכתבי יגיע כפך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעולם הבא, ואילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה', ולא כתיב ביה וטוב לך, עכ"ל מורן היב"א.

כלומר, עד כאן נראה שאכן הנהנה מתרומת התורם אכן מפסיד מחלקו מעוה"ב, אך מורן היב"א (שם אות ב') הביא מספר פוסקים הדוחים טענה זו, וז"ל:

"אולם רבינו חיים בן עטר בספרו אור החיים (פרשת כי תשא) בפסוק: 'זה יתנו כל העובר על הפקודים, מחצית השקל בשקל הקודש', כתב, שיששכר וזבולון, וכן שמעון אחי עזריה, וכן שאר נדיבי עמינו אשר יחצון כספם לעמלי תורה, כי בצל החכמה בצל הכסף, וכמאמרם בפסחים (ג'ג:): 'א"ר יוחנן: כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף'. וכן מדרש חז"ל בויקרא רבה (פרשה כ"ה, ע"ש). זה יתנו מחצית השקל 'בשקל הקודש', כמאמר חז"ל (בכורות ה'). 'מנה של קודש כפול היה ממנה של חול, ושקל הקודש כפול מהשקל של חול', כדי להודיע שהמחזיק בתלמיד חכם יטול בעד מחצית כספו, שכרו משלם, וגם לא ינוכה כלל ממחצית החלק של העוסק בתורה, שאם כן נמצא שכל אחד מהם יטול מחצית השכר בלבד, ולא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה, וביד כל אחד נשאר שקל שלם. ע"כ.

גם הגאון ההפלאה בהקדמתו (פתחא זעירא אות מ"ג) כתב, יש שחושבים שעל ידי החזקתם בתלמיד חכם, הם קונים ממנו חלק מתורתו, כדרך שאר משא ומתן, אולם חלילה מחשוב כן, וכי ימכור ת"ח אפי' שעה אחת מחיי עוה"ב, אשר היא יפה מכל חיי עוה"ז, וכל שכן שעה אחת בתורה שהיא חשובה מכל חיי עוה"ב. וכן אמרו חז"ל על הפסוק: 'אורח חיים פן תפלו', שלא תהיה נושא ונותן בתורה ובמצות, אלא הענין הוא שכל אחד מהם מקבל שכרו משלם, משל למי שמדליק נר מנר שאין מחסור לאורו, כן המחזיק בת"ח נוטל שכרו מאת השי"ת, ואינו נוגע ח"ו בחלקו של הת"ח, ולכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה, וממנה אחרים במקומו שיעסקו בתורה והוא יפרנסם, אין בזה גריעות ח"ו לת"ח לומר שהם מוכרים תורתם בשביל פרנסה של העוה"ז, ויכולים בני חבורה העוסקים בתורה לעשות כן, כי בעה"ב אוכל משלו, והם אוכלים משלהם, ואין בזה פחיתות שכר לת"ח, וזה שאמר שמח זבולון בצאתך וכו', שכל אחד ישמח בשלו, ואין אחד נוטל משל חבריו מאומה. עכת"ד.

ומורן החיד"א בספר מדבר קדמות (מע' מ' אות ל'), רמז בקצרה למ"ש בספר דרשות למהר"ש מולכו, בהקדמת המו"ל, שהגאון רבי משה גלאנטי היה מצטער ואומר: 'אוי ואבוי לתלמידי חכמים שבזמן הזה הנהנים מעמי הארץ לפרנסתם, שנמצא שבעת שנפטרים מן העוה"ז מאומה אין בידם, לפי שמוחצית שכרם נוטלות נשותיהם, (כמ"ש בסוטה כ"א. דפלגן בהדיהו), ומחצית הנשאר לוקח המחזיק בידם, ותם לריק כחם, כי לשליש ולרביעי לא שמענו, והלואי שתהא יציאה כביאה (וימא פ"ו סע"ב), ולכן אמרו חז"ל גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים וכו', ומי"מ אלהים חשבה לטובה כדי שיזכו אלו עם אלו, ועוד שזוכים לבנים וחתנים תלמידי חכמים, כמ"ש בשבת (כ"ג:). האי מאן דרחים רבנן" וכו'. וכתב ע"ז החיד"א, אולם אני מצאתי בספרי המפרשים, שהקב"ה נותן מאוצרו הטוב לאשת תלמיד חכם שער שיעור החצי מזכות תורתו, ולא ינוכה מן הת"ח מאומה, וכן הדין במחזיק ביד הת"ח, ובכן יעלו חסידים בכבוד התורה וכו'. ע"כ.

וכ"כ עוד מורן החיד"א בספרו ראש דוד (פרשת קדושים דף פ"ג ע"ג) בד"ה אבל ראיתי, ע"פ דברי מהר"ש פרימו, שהחצי שנוטלת אשת חבר אין נגרע מחלקו של הת"ח וכו', שע"פ זה יש לפרש שמח זבולון בצאתך וכו', ע"ש. ומיהו מ"ש שם שהמחזיק נוטל עם הת"ח שוה בשוה כיון שהתנו על כך, לפי האמור זה אינו, אלא גם המחזיק נוטל חלקו משלם מאת הקדוש ברוך הוא. וכ"כ הגאון מהר"א פלומבו בספר יד המולך בדרשותיו (פרשת וישלח דף י"ע) בשם הגאון מהרימ"ט, על הפסוק: 'מפרי פי איש ישבע טוב, וגמול ידי אדם ישיב לו', כלומר, מה שהחכם לומד ופריז מתוק

אך לא כך היא דעת חלק מהמפרשים שפירשו את דברי עולא באופן אחר, לאור קושייה חמורה וסתירה פנימית שיש במאמר חז"ל זה בעקבות פירושו של הרמב"ם.

לחכו ישבע טוב גם בעוה"ב, ומה שגמלו לו בני אדם להחזיק בידו, אין מנכים לו משכרו כלל, אלא גמול בני אדם ישיב לו הקדוש ברוך הוא למחזיק בפני עצמו. והרב המחבר הוסיף, שאם הת"ח מצד עצמו לא היה יכול ללמוד אלא מסכת אחת משום דוחק פרנסתו, ובא המחזיק וגמל חסד עמו, ולמד שתי מסכתות, אין מנכים לת"ח משכרו כלום, אלא נוטל שכר שתי מסכתות, ולמחזיק אין מעצור לה' לתת לו שכרו בפני עצמו וכו'. ע"ש.

ומעתה נראה שבדאי עדיף שהחכם ילמד בכולל כל היום, ויקבל משכורת מהכולל לפרנסתו, ומורא לא יעלה על ראשו, פן ינוכה לו משכרו בעוה"ב, אלא אף הוא נוטל שכרו משלם, דלאו מגברא דלית ליה קא בעי (תענית כ"ה.). וגם המחזיקים והתורמים לטובת אברכי הכולל יקבלו כל שכרם משלם, ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה', עכ"ל.

גם הרמב"ם הדורש לשלב תורה ועבודה סובר שהעבודה צריכה להיות מינימלית ולא שישקיע את כל זמנו וחיוו בעבודה ויתנתק מהתורה, אלא עליו לעבוד כדי מחייתו ומייד יחזור ללימודו. דבריו אלו של הרמב"ם מובאים בהלכות תלמוד תורה (פרק א') ושם פרט הרב מי צריך ללמוד תורה, כמה, עד מתי, דרך הלימוד ועוד, ומהם רואים שרוב ימיו וזמנו צריכים להיות בעסק התורה, למעט הזמנים המועטים שבהם יעבוד למחייתו, וז"ל:

הלכה ח' - "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה".

הלכה ט' - גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהן סומים, ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה, והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו.

הלכה י' - עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו * שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח.

הלכה י"א - וחייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמוותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.

הלכה י"ב - כיצד? היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל וורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה, והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן, במה דברים אמורים? בת' חלת תלמודו של אדם, אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה, ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו.

דברי הרמב"ם הללו הם תשובה ניצחת לאלו שבאים להקשות על בני התורה הממיתים את עצמם באוהלה של תורה, שבני התורה אומנם אינם פוסקים כהרמב"ם בעניין לקבל תמיכה מהציבור אלא כהמנהג ע"י רוב הפוסקים, אך אלו הבאים להטיף מוסר לבני התורה מדברי הרמב"ם, אז תחילה שילמדו את הרמב"ם הזה המחייב כל אדם לעסוק בתורה בכל רגע, ובוודאי שלא יקדיש את כל ימיו וזמנו אך ורק לעסקים ועשיית כסף, ועליהם כבר אמר ריש לקיש (מסכת בבא מציעא דף ק"ז:): "קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים!", כלומר, אם אתם באים להטיף לנו מהרמב"ם, אז לכו עם הרמב"ם עד הסוף.

וכן פירש המלבי"ם (תהלים פרק קכ"ח פסוק ב') שהאדם צריך ליגע רק כדי מחייתו, וז"ל: "גיע כפיך כי תאכל", אם יגיע כפיך יהיה רק בשיעור שתאכל, שלא תיגע להעשיר ולהרבות הון, רק כשיעור ההכרחי לעמידת החי למצוא אוכל, ולא יותר, אז אשריך וגם טוב לך, "ל אושר הנפש עם טוב החיים בעוה"ז". מעתה יספר שלמות הביטוי.

המהרש"א (שם בחידושי אגדות) הוא הקרוב ביותר בפירושו לרמב"ם והוא פירש, שהכוונה למי שלא נהנה בעוה"ז יקבל שכר בעוה"ב יותר ממי שנהנה בעוה"ז מהעוה"ז: "גדול הנהנה כו'. נראה לפרש ע"פ מ"ש בתענית (כ"ה). בר"ח בן דוסא דדחיקא ליה מלתא ובעי רחמי ויהבי ליה משמיא חד כרעא דפתורא דדהבא, וחזא בחלמא דהוה מחסר ליה האי כרעא בעוה"ב, וז"ש: גדול הנהנה בעוה"ז מיגיע כפו, שאינו מחסר בזה חלקו בעוה"ב, כדכתיב ביה: "וטוב לך", יותר מירא שמים דבעי ליהנות משכר מעשיו בעוה"ז כר"ח בן דוסא דבזה מחסר מחלקו בעוה"ב, וע"כ לא כתיב ביה וטוב לך".

מפירושו זה של המהרש"א למדנו שגדולת הלא נהנה מהעולם הזה היא דווקא בעולם הבא, שאז שכרו יהא מושלם יותר מזה שנהנה בעולם הזה, אך אין איסור בדבר לאדם שכן רוצה ליהנות מהעולם הזה למטרת לימודו, גם אם יגרע חלקו מהעולם הבא, וכן משמע מכל הפוסקים והמפרשים שפירשו כהרמב"ם, עיין בהערה הקודמת. כמו כן מהדוגמא שהביא המהרש"א אין אנו למדים על אדם שקיבל שכר מאדם אחר בעוה"ז ושזה קוּזַז לו מהעוה"ב, אלא מדובר שעמדו לתת לו שכר ישירות מעוה"ב לעוה"ז ואז שכר זה היה מתקזז לו מעוה"ב, ואלו שני דברים שונים לחלוטין ולא ניתן ללמוד מדוג' זו על אדם המפרנס ת"ח שבעקבות כך יקוּזַז שכרו של הלומד בעוה"ב.

מפשט הרמב"ם ושאר מפרשים שפירשו כמותו יוצא דבר לא ברור, שהירא שמיים אשריו רק בעולם הזה אך למעשה לא טוב לו בעולם הבא, לעומת היגע שאשריו בעולם הזה וגם טוב לו לעוה"ב, וזה תמוה, וכי בגלל שהיר"ש נהנה מהעוה"ז (ובפרט שזה היה לצורך לימוד תורה) לא יהיה לו טוב לעוה"ב, והרי תכלית העוה"ז היא העוה"ב, ובשילת השכר לעוה"ב מתבטל למעשה כל ייעודו של האדם.

אך חושבני לנסות לתרץ זאת מסוף דברי המהרש"א שכתב: "דבזה מחסר מחלקו בעוה"ב", דהיינו לא שמפסיד את כל חלקו בעוה"ב, אלא רק חלק יחסי ממה שנהנה בעוה"ז אותו הוא מפסיד בעוה"ב, אך את שכר המצוה שעשה, וכן שאר המצוות שעשה ואינם קשורות למה שנהנה בעוה"ז אינו מפסיד. אך תירוץ זה קצת דחוק כי בגמרא כתוב בפירוש שליר"ש יש שכר רק בעוה"ז ולא בעוה"ב, וצ"ע.

עוד יש להקשות, הרי קי"ל (קידושין דף ל"ט:): "שכר מצוות בהאי עלמא ליכא", וא"כ איך יתכן שבקבלת שכר גשמי בעוה"ז (שהוא מבני אדם ואפילו לא ניתן ישירות משמים) במטרה שיוכל להתפנות ללימוד התורה, הוא מאבד או מחסר משכרו בעוה"ב?

ואולי אפשר ליישב זאת עפ"י מה שמובא בדף על הדף (קידושין דף ל"ט:): "בספר שם משמואל (פרשת עקב) כתב - 'כתבו המקובלים שרק שכר מצוה בהאי עלמא ליכא,

אבל שכר תורה איתא נמי בהאי עלמא, וראייתם מהא דכתיב "בשמאלה עושר וכבוד". ונראה לומר אותו הדבר על שכר שמירת שבת. כי שבת היא כללא דאורייתא, ובמדרש אמרו (דב"ר ריש עקב) 'אתה מקדש את השבת וכו' ואני נותן לך שכר, מניין וקראת לשבת עונג'. והטעם כי שכר מצוה בא ממקום גבוה מאד, ממקום שורש המצוה, ולא יתכן להוריד השכר להאי עלמא, מסיבת הקליפות המצויות בה שלא יינקו ממנה חיותם. אבל שבת, שכל דינין מתעברין מינה, אפשר לשלם השכר גם בהאי עלמא, "א"כ אפשר לקבל בעוה"ז שכר על לימוד תורה. אך גם תירוץ זה ניתן להידחות מהטעם, שמה שאמרו שיש שכר על לימוד תורה ושבת כבר בעולם הזה, זהו שכר קטן ומצומצם בעוה"ז, וזה חוץ מהשכר הנפלא המצפה לאדם בעולם הבא, וממילא הדרא קושיה לדוכתא^כ.

לאור כל הקושיות הללו ועוד קושיות כפי שיובאו לקמן, כתבו הפוסקים פירושים נוספים שונים לחלוטין מפירושו של הרמב"ם, ואת היגיעה המוזכרת הם פירשו אותה, לא יגיעה בעבודת כפיים אלא יגיעה בקיום המצוות ולימוד התורה.

בספר הצ"ח (מסכת ברכות דף ח'). לר' יחזקאל לנדא (הנודע ביהודה), פירש פירוש שונה בתכלית מהמקובל, והדגיש שהיגיעה המדוברת אינה על הבאת לחם לביתו, אלא יגיעה בקיום התורה והמצוות, וז"ל: "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. מאמר זה על פי פשוטו הוא קושי ההבנה, שממה נפשך, אם הנהנה מיגיעו הוא ירא שמים ג"כ, א"כ פשיטא! דהאי אית ביה תרת: ירא שמים ונהנה מיגיעו שהוא עדיף ממי שהוא ירא שמים לחוד, ולמה הוצרך להביא ראיה על זה? ואם זה הנהנה מיגיעו אינו ירא שמים, איך יהיה עדיף מירא שמים? (קושייה זו לענ"ד היא דווקא לשיטת הרמב"ם, (רש"י?), הרד"ק (והמהרש"א?) שפירשו כפשט דברי עולא שהנהנה מיגיעו הכוונה לאדם שעובד מול לומד תורה, בשונה מהאלשיך והמצודת דוד שאכן פירשו כהרמב"ם רק ששניהם ציינו שהנהנה מיגיעו הוא גם לומד תורה).

והנלע"ד בזה ע"פ מה שמבואר בפרק ששי משמונה פרקים להרמב"ם, הפרש שבין החסיד ובין הכובש את יצרו ומושל בנפשו, שהחסיד המעולה עדיף, שזה נפשו מטוהרה ואינו חושק כלל לדבר עבירה, אבל הכובש את יצרו נפשו לא מטוהרה

כ להשלמת התמונה אביא עוד מספר קושיות על שיטת הרמב"ם (שהבאתים כבר לעיל בפרק ראשון) שהשתמש בדברי עולא דלעיל לחיזוק שיטתו: א) עולא האמורא אומר גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, משמע שבזמנו של עולא היו כאלו שלמדו ונהנו מאחרים, לעומת אלו ששילבו את העבודה עם לימוד התורה, א"כ זה מנוגד למה שכתב הרמב"ם שאף פעם לא נהגו כן בעם ישראל, ונהגו לנו כאן ראייה פשוטה שכן נהגו, רק שעולא אומר שהגיע מעלתו גדולה יותר. ב) כמו כן, עולא לא אמר שזה עוון או פחיתות לקבל עזרה מאחרים לצורך לימוד תורה (אם זה הפשט), אלא הדגיש רק שמעלתו של הלא מקבל גדולה יותר מהמקבל. ג) מעלה זו של היגע לא מתבטאת כאן בעוה"ז אלא רק בעולם הבא, כי בשניהם, דהיינו היגע והיר"ש נאמר "אשריך בעוה"ז", וההבדל ביניהם הוא רק בעוה"ב.

וחושקת לתאווה אלא שהוא כובש את יצרו בזרוע, יע"ש. והנה זה שנפשו מטוהרה יש לו נחת מעבודתו ונהנה מעשיית מצותיו, ואפשר שעל זה רמזו חז"ל [אבות פ"ד מ"ב] שכר מצוה מצוה, שכל כך יש לו הנאה מן המצוה שנהנה כאילו קיבל בזה שכרו.

ובזה אפשר לפרש כוונת התנא באמרו (אבות פ"א מ"ג): "הו כעבדים המשמשים על מנת שלא לקבל פרס", כלומר שהרי מקבל תיכף שכרו בהנאתו שנהנה מעבודתו לבוראו, אבל זה שכובש את יצרו יש לו צער לשנות טבעו ומזגו המביאו לידי תאוה וחמדה אלא שמורא שמים עליו, ועל זה נאמר: ואוי לו מיצרו. ולזה כיון כאן ר' חייא משמיה דעולא "גדול הנהנה מיגיעו", ואין כוונתו על היגיעה להביא לחמו, אבל רצונו יגיעו בקיום התורה והמצוות, והוא בזה הנאה גדולה לפי שנפשו טהורה והיא חושקת בקיום המצוה והיא הנאתה האמיתית, והוא גדול יותר מירא שמים שאינו נהנה מקיום המצוות אבל עושה אותה מיראה שהוא ירא שמים. ובזה וטוב לו לא כתיב, לפי שאין טוב לו, והוא מצטער בעשיית המצוה כמו שעושה הדבר בהכרח נגד רצונו, עכ"ל.

אך גם פירוש זה קצת קשה לענ"ד, משום שגם אם נאמר שאכן היר"ש אינו נהנה מקיום המצוות למה לא יהיה לו טוב בעוה"ב, למה לא יקבל שכר על מצוותיו שעשה, אפשר לתת לו שכר מופחת על כך שלא קיים את המצוות מתוך שמחה והנאה, אבל למנוע ממנו שכר של עוה"ב שזה תכלית קיום המצוות מאוד לא מובן. כמו כן הצ"ח בפירושו דיבר שלי"ר ש: "אין טוב לו והוא מצטער בעשיית המצוה", והרי מה שעולא אמר לגבי "הטוב" הוא דיבר על טוב בעוה"ב ולא בעוה"ז, וגם הפס' שהובא לחיזוק הענין: "אשריך וטוב לך", דרשה הגמ', אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב, וצ"ע כ"א.

כא פירוש דומה מאוד הובא בספר מעשה רב החדש (דינים והנהגות של הגר"א, אות כ"א), אך חושבני שהמקור שלו הוא הצ"ח דלעיל, וז"ל: גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים, וז"ל: "גדול הנהנה מיגיע כפו מירא שמים", שמעתי מתלמידי החסיד שיחי' (ר' סעדיה) כי יש שני מיני אנשים צדיקים, אחד שמייגע ויש לו מלחמה עם היצר כגון ללמוד תורה וכו', ושני לו שטבעו בכך, ולכל אחד יש מעלה וחסרון, הראשון שהוא גובר את היצר, אצלו הוא תמיד בסכנה שמא וכו', ואין לו טוב בעולם הזה רק באחריתו לעולם הבא, והשני אין לו מלחמה וטוב לו בזה, אבל אין שכרו מרובה כהראשון, רק הראשון אם מייגע לכבוש את יצרו עד שנעשה אצלו כטבע, עליו נאמר אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא, וזהו פירוש הגמרא גדול הנהנה מיגיעו, פירוש שנעשה לו טבע, מירא שמים שמייגע לעבוד תמיד וכו', שטוב לו, ועליו נאמר אשריך, ואילו גבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב.

ועל זה הוסיף שם בהערות ומ"מ (אות כ"א) הגר"מ שטרנבוך שליט"א, וז"ל: "ודרך אחרת בביאור הגמרא באמרי נועם, וכנראה בשם רבינו זצ"ל שמתמה שם, אטו אדם ריק שנהנה מיגיע כפו הוא יותר מירא שמים? ועוד דמסיק שנהנה מיגיע כפו כתיב: אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא, ובירא שמים כתיב: אשרי איש ירא, דמשמע בעולם הזה לבד, ותמוה היאך נימא שירא שמים אין לו אלא בעולם הזה, וכן בעינינו רואים הרבה יראי שמים שאין להם בעוה"ז. אמנם בימי הקדמונים נשאלו מה עדיף, אם אין לו יצר הרע ועוסק בתורה ומצוות, או יש לו יצר הרע ומשבר תאוותיו ועוסק בתורה מתוך צער ודאגה לתגבורת היצר? ומפרש שהנהנה יותר טוב, שאם לא כן אנו עדיפי מהאבות, שלא שלט בהם היצר וכמבואר בסוף פ"ק דב"ב, וזהו דקאמר גדול הנהנה מיגיע כפו - שאין לו יצר להתגבר עליו, שיש לו לעולם הבא ואשריו בעולם הזה, שניהם יחד, שאוכל רק פירות בעולם הזה ואין פוגעים זה בזה, משא"כ ירא שמים, אשריו בעולם הזה אבל מנכין לו בזה מעולם הבא, ולא טוב לו כשובר יצרו שנשאר לו בשלימות, וע"ש היטב דנראה שהכוונה כמ"ש, עכ"ל.

גם השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק נר מצוה צ"א) הרגיש בסתירה דלעיל ותירץ בדרך אחרת, וז"ל: "ועל זה שמעתי, ביאור המאמר בברכות פרק קמא (ה', א'), אמר רבי חייא משמיה דעולא, גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב (עפ"י תהלים קי"ב, א'): 'אשרי ירא ה'', ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב (שם קכ"ח, ב'): 'יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך', אשריו בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, עד כאן. וכבר הקושיא מפורסמת, דעל כרחק הנהנה מיגיע כפו הוא גם כן ירא שמים, דאם לא כן, איך יהיה הוא עדיף מירא שמים, מאחר שהוא חוטא, אף שנהנה מיגיע כפו. אלא על כרחק צריך לומר שהוא גם כן ירא שמים, אם כן מאי רבותא דהוא גדול. **אלא ירא שמים קורא בכאן מי שהוא מחמיר ומטריף, אבל גדול ממנו מי שמייגע בתורה ולומד עד שנתברר לו שמותר באכילה, וזהו הנהנה מיגיע כפו, כי ידיו רב לו בתורה. אז אשריו בעולם הזה שהוא נהנה מאכילה, וטוב לו לעולם הבא שעסק בתורה, וקל להבין**".

וכעת ראיתי בספר מרכבת המשנה לר"י **אלאשקר** (נפטר בערך בשנת ד', ש' - 1540) על אבות (פרק א' משנה י') שכבר הקדים את השל"ה וכתב פירוש דומה מאוד, וז"ל: "הנה הקושיא מבוארת. לא ימנע מחלוקה אם הנהנה מיגיעו ירא שמים, או לא. אם הוא ירא שמים איך יבוא יותר מירא שמים. ועוד, פשיטא הוא זה. ואם אינו ירא שמים ח"ו, יהיה גונב ומלסטם את הבריות שג"כ זה יקרא נהנה מיגיעו, ואמר שיהיה לו שכר טוב בעמלו ח"ו. ועם כל זה המאמר צריך ביאור. שעם היות שיש מי שאמר שזה מדבר בענין איסור והתר, והוא ששני בני אדם אחד מחמיר ואחד מקל. אחד מחמיר, וכל דבר שיש בו קצת ספק אוסרו עליו. ואחד היה מפולפל, ומתוך פלפולו אפילו דבר שבתחלת העיון יראה שהוא אסור, מתיר אותו. שמא תאמר יותר מעלה יש למי שלא עיין ולא נתיגע לבקש ההתר יותר מן המעיין עד שיתיר אותו דבר מתוך פלפולו, על כן אמר גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דכחא דהתירא עדיף (ביצה ב:). והביאו ראיה לזה ממה שאמרו (חולין מ"ד:): "אי זהו ת"ח? הרואה טרפה לעצמו", ר"ל דבר שיראה לאנשים שהוא אסור, יתיר אותו לעצמו מתוך חדודו".

אך לענ"ד גם פירוש זה לוקה בחסר, שלגבי האדם המקל ע"י לימודו ברור שאשריו בעוה"ז שלא הפסיד דבר, וטוב לו בעוה"ב בגלל שנתיעג בתורה יקבל שכר רב, אך לגבי המחמיר הרי נאמר אשריו בעוה"ז, איך יהיה אשריו אם גרם לעצמו הפסד בגלל עצלותו בתורה, גם אם נאמר שאשריו בעוה"ז בזכות שהחמיר על עצמו מתוך יראת שמיים שלו, אז לאחר ההפסד כאן בעוה"ז למה שלא יהיה לו טוב בעוה"ב, למה שלא יתוגמל על כך בעוה"ב לאחר שהראה יראת שמיים במעשיו? אומנם חשבתי לתרץ

לענ"ד הפירוש שהובא במעשה רב החדש וכן פירוש הגר"מ שטרנבוך צ"ע, ויש דברים רבים שאינם ברורים.

עיין עוד בחשוקי חמד (יומא דף נ"ג עמוד ב') להרב יצחק זילברשטיין רב רמת אלחנן בני ברק.

עפ"י הירושלמי (פ"ד דקדושין ה"ב) שכתב, שעתיד אדם ליתן את הדין על מה שראו עיניו ולא אכל, דלא תהו בראה אלא לשבת יצרה, כלומר בגלל שראה ועינה את נפשו ולא אכל ממנו לכן יענש, ה"ה לענייננו, שגם בעוה"ב לא יהיה לו טוב, בגלל שלא למד דיו ואז החמיר על עצמו ולא נהנה מהמאכל שראה, והרי בורא עולם מצוה אותנו ליהנות בהיתר מכל מה שאנו רואים בעולם, ועדיין צ"ע.

אומנם המפרשים ניסו לפרש את הסתירה הפנימית שבדברי עולא עפ"י פירושו של הרמב"ם בפירושים אחרים, אך חושבני לענ"ד שניתן לתרץ גם את הסתירה שיוצאת מפירושו של הרמב"ם ולהישאר צמודים לפירושו, הכיצד? מכל המקורות שעברתי בקונטרס, גם אלו הטוענים בחזקה כמו הרשב"ץ, הכסף משנה ועוד רבים שמותר לבני התורה בימינו ליהנות מתמיכת הציבור, ומה שנהגו הראשונים להימנע זה מצד החסידות, גם הם מודים שהלכתחילה ביותר הוא ללמוד תורה וגם לעסוק במעט מלאכה כדי לא ליהנות מאחרים, רק שהמציאות בימינו אינה מאפשרת זאת. לפיכך מובנים כעת דברי עולא עפ"י הרמב"ם שאמר: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמיים, דהיינו, שבמחשבה ראשונה הייתי חושב לומר שירא שמיים שכל עיסוקו הוא רק בתורה ואינו משלב כל מלאכה אפילו המינימאלית ביותר הוא העדיף, בא התנא להשמיענו חידוש שדוקא היגע וגם ירא שמיים הוא העדיף. וחייבים לומר שגם הרמב"ם התכוין שהיגע הוא יר"ש וגם ת"ח, אך אם הוא אומנם יגע אך לא ת"ח ובטח שאינו יר"ש אז בוודאי שזה לא מועיל.

למרות היישוב הזה, לאור הקושיות הרבות שהקשו אחרים ושהקשיתי לעיל, פירושו של הרמב"ם לדברי עולא נראה לענ"ד קצת מוקשה, וממילא קשה להקשות ממנו על לומדי התורה הנהנים מסיוע הציבור.

פירושים נוספים

תורת המגיד - חידושי תורה של המגיד רבי דב בער ממזריטש (ש"ס ברכות): "שמעת' בשם הרב הגאון החסיד מוהר"ר דוב בער זללה"ה על מאמר הגמרא (ח':) גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמיים, כי מתחילה כשרוצה אדם לעבוד אותו יתברך, אזי הוא יתברך מטעים לו תענוג גדול ואור גדול, כדי שידע איך לעבוד אותו יתברך אח"כ כשילך ממנו התענוג והאור, וע"ז התענוג הראשון, אינו מקבל שום שכר, כי זה אינו שלו, רק הוא מאתו יתברך, רק אח"כ כשישיג האור והתענוג מחמת עבודתו, אז יש לו שכר, וז"ש גדול הנהנה מיגיעו דייקא, הוא יותר מיראת שמיים שמראים לו בראשונה, דאילו ביגיע כפו כתיב אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב, אבל בירא שמיים וטוב לך לא כתיב כנ"ל, ע"כ".

מראה יחזקאל (דברים פרשת האזינו) לרבי **יחזקאל פנט** (תלמיד רבי מנחם מרימנוב): "וזה"ש השמים כסאי כו' כי את השמים והארץ אני מלא, וא"כ איך ס"ד איזה בית שתבנו לי שאתם תבנו לי בית, אמנם מה שצויתי על הדבר הוא בעבור ואת כל אלה ידי עשתה, ויהיו כל אלה שאינם בעלי שכר ועונש, רק ואל זה אביט אל עני ונכה רוח שהוא מסובל בהרבה הרפתקאות עליו, ואעפ"כ חרד על דברי כנ"ל, אמנם יקשה, הלא אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניה ולמה לא צוה מ"ע יתירין על הל"ת? אבל באמת ז"א דמ"ע אחת שקולה כנגד הרבה ל"ת, והראיה שעשה דוחה ל"ת, והטעם כי המצוה מגינה ומצילה בעוה"ז והשכר שמור לעוה"ב, משא"כ הל"ת אין לו תשלום שכר רק שאינו מתיירא מעונש, וזה"ש גדול הנהנה מיגיע כפו שיש לו שכר מצות בידו שנזהר במ"ע הוא יותר מירא שמים ממי שנזהר רק מל"ת, דהתם נאמר רק אשריך לבד שאין צריך לירא מעונש, אבל אין לו שכר טוב שמור לעוה"ב, וכאן נאמר אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז דמגינה ומצילה מעונש, וגם טוב לו לעוה"ב ומפרי ידיו יאכל וישבע".

פירוש שלי - לאור כל הפירושים והקושיות שיש על חלק מהפירושים, חשבתי להציע פירוש שעלה לי בס"ד לאחר בדיקה והעמקה בדברי עולא. חושבני שמדובר בשני אנשים יראי שמיים, וההבדל ביניהם הוא, שהירא שמיים הראשון הוא מקיים את כל מצוות ה' יתברך רק שאינו לומד תורה, דהיינו בעל בית יר"ש, ולעומתו היר"ש השני הוא גם תלמיד חכם העוסק בתורה ומתייגע בהבנתה. וכך יראה הפירוש במילים של עולא:

"גדול הנהנה" - הכוונה **שבעולם הבא** הוא ינה, ולא בעוה"ז - **"מיגיעו"** - הכוונה ליגיעתו בתורה כאן בעוה"ז, שעל יגיעה זו הוא יקבל שכר גדול בעוה"ב, (והראיה ש"יגיעו" כאן מדבר על יגיעה בתורה, משום שעולא הדגיש "יגיעו" ולא אמר "יגיע כפיו" כמובא בפסוק, ללמודך שיגיע זה לא בהכרח יגיע כפיים, עבודה פיזית גשמית. כמו כן המילה יגיעה מתקשרת ללימוד תורה, כמובא במסכת מגילה דף ו': "יגעתו ומצאתי תאמין, הני מילי בדברי תורה". עיין עוד לעיל שכבר השל"ה פירש כן שמדובר בת"ח העמל בתורה מול יר"ש שאינו עוסק דיו בתורה, רק שהרב הלך לכיוון אחר עם פירושו): **"יותר מירא שמיים"** - שאומנם הירא שמיים יקבל שכר בעוה"ב על כל מצוותיו שקיים, אך לא יקבל שכר על לימוד תורה, מכיוון שלא עסק בה ולא יגע בה בעוה"ז. **"דאילו גבי ירא שמים כתיב:** (תהלים קי"ב, א') **"אשרי איש ירא את ה'"** - המושך הפסוק וגם המזמור משלימים את דבריי שאכן מדובר בבעל בית ירא שמיים המדקדק במצוות (ובמזמור מודגש שעושה צדקות רבות): **"הִלְלוּ יְהוָה, אֲשֶׁר־יֵאֵשׁ יִרְאָה אֶת ה' בְּמִצְוֹתָיו חֲפִץ מְאֹד"**, כלומר **שבחו של היר"ש בפסוק זה שהוא חפץ במצוות ה', אך עניין לימוד תורה לא הוזכר בו. "ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב:** (תהלים קכ"ח, ב') **"יגיע כפיו כי תאכל אשריך וטוב לך"**, **אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא"** - כלומר הוא זוכה בשני עולמות, בעוה"ז אשריו בבחינת כל הכבוד! (האלשיך (בתהלים קכ"ח) פירש **"אשריך"** מלשון **אושר** - כי

מלבד אושרך כי אשריך", והמצודת דוד (שם בתהילים) פירש מלשון שבח והלל - "ר"ל יהיה שבחיך ומהללך", ובעוה"ב וטוב לו, דהיינו שכרו גדול על לימוד התורה שלמד כאן בעוה"ז. "ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה" - כי לא למד תורה.

“אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות” (אבות א', י')

“אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה” (פסחים פ"ז:)

“שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם...והמנהיג

עצמו ברבנות” (ברכות נ"ה.)

אנו רואים שלשה מקורות מחז"ל המדברים בגנות הרבנות, והשאלות העולות מדברים אלו הם: מהי רבנות? למה היא כ"כ מגונה ושנואה ע"י חז"ל? מה גורם בה לקיצור חיי העוסקים בה? ועוד.

א) “אמר רבי יוחנן: אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, שאין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו”. (פסחים פ"ז:)

רש"י: “קיפח - קבר, האריך ימים מהם, על ידי שמתנשאים ברבנות הם מתים”.

המאירי בספרו בית הבחירה (פסחים דף פ"ז: ד"ה לעולם יזהר) כתב, וז"ל: “לעולם יזהר אדם ממידת הגאווה, אפילו המלך לא ישתמש אלא כפי מה שראוי לו ממנה לפי צורך הנהגתו, כמו שביארנו בילדותינו בחבור התשובה. דרך הערה אמרו: אוי לה לרבנות שמקברת בעליה, שאין לך [כל נביא ונביא] שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו, שנא: בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו”.

ב) “ואמר רב יהודה, שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם...והמנהיג עצמו ברבנות וכו'”. והמנהיג עצמו ברבנות - דאמר רבי חמא בר חנינא: מפני מה מת יוסף קודם לאחיו - מפני שהנהיג עצמו ברבנות”. (ברכות נ"ה.)

מהרש"א (חידושי אגדות שם) הרגיש בסתירה, שמצד אחד הרב צריך לנהוג ביד רמה את הציבור שלו, ומצד שני מי שמנהיג את עצמו ברבנות נענש כל כך, וז"ל: “והמנהיג עצמו ברבנות כו'”. ובכמה דוכתי אמרין דצריך הרב לנהוג ברבנות כההיא: “נהוג נשיאותך ברמה” (כתובות ק"ג:). וכו'. ונראה לפי דקדוק הלשון שאמר המנהיג עצמו ברבנות ולא קאמר הנהוג רבנות, דההוא לישנא משמע שקבלוהו עליהם דבההוא ודאי שרי לנהוג רבנות, אבל המנהיג עצמו כו', היינו שאין אחרים מנהיגים אותו, אבל מנהיג עצמו בשררה ורבנות, היינו בע"כ אף על פי שאינו מרוצה להם, ובכה"ג קאמרין נמי (פסחים

פ"ז: ע"ש, יומא פ"ז: דשררה מקברת בעליה, ומיהו יוסף הצדיק ודאי דלא עבד הכי אלא דילפינן ליה הכי מהאי קרא, דאי לא לדרשה זו ל"ל למכתב דמת יוסף ואחר כך כל אחיו, וכו'.

כדי לחדד את דברי המהרש"א בסוף דבריו לגבי יוסף הצדיק, אביא כעת את דברי רבי מתתיה היצהרי על אבות (פרק א' משנה י') שיבהירו יותר לגבי יוסף הצדיק והעניו, שהוא ח"ו לא הנהיג את הציבור בצורה שתלטנית, אלא נהג רק כלפי חוץ בצורה כזו, ואף דרך זו הייתה לו לרועץ, וז"ל: "ואמרו ז"ל במסכת סוטה פ"ק (י"ג): אמר רב ואיתימא ר' חנינא: מפני מה מת יוסף קודם אחיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות, כלומר שהיה צריך לסלסל עצמו ביותר מפני כבוד ההנהגה, והיו לו מקנאים ומעיינים ועין הרע שלט בו".

(ג) "שמעיה ואבטליון קבלו מהם: שמעיה אומר: אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות". (משנה מסכת אבות פרק א' משנה י')

רבינו יונה על אבות (פרק א' משנה י') פירש: "שמעיה ואבטליון קבלו מהם, שמעיה אומר אהוב את המלאכה - שלא תבטל אדם ממלאכה, כי הבטלה מביאה את האדם לידי שעמום והיא מדת החולי וכו'. ושנא את הרבנות - סמך זה לעבודת המלאכה שהם מענין אחד, שישנא את הרבנות ומעלת הבטלנין שסופן לבוא אל מדת העוני".

גם רבינו יונה מבאר את המילה "רבנות" בדרך אחרת, והיא המשך ישיר ל"אהוב את המלאכה". לפירושו - "רבנות" היא הרגשת כבוד עצמי המונעת מאדם לעבוד, והוא בורר לו מלאכות המתאימות לו לפי כבודו".

גם הרשב"ץ בספרו מגן אבות (על אבות פרק א') פירש את המילה רבנות - שלטנות: "ושנא את הרבנות בזה תתקיים המצוה הראשונה, לאהוב את המלאכה, שהאהוב את הרבנות אינו מתעסק במלאכה. וענין רבנות, שלטנות. וחלילה מלמנוע לאדם שלא ישתדל לבוא לידי רבנות של תורה. וכבר אמרו בסוף קדושין (פ"ב, א'), רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומניות שבעולם ומלמד את בני תורה, שכל אומניות שבעולם הרי הם בטלות בעת הזקנה והוא מוטל ברעב, והתורה עומדת לאדם בילדותו וזקנותו ונותנת לו אחרית ותקוה, שנאמר: "וקו"י ה' יחליפו כח, יעלו אבר כנשרים" (ישעיהו מ' ג'). ונאמר: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהילים צ"ב, ט"ז), אבל רבנות זו ששינו כאן היא, לנהוג שררה על הצבור במילי דעלמא.

וכן אמרו באחרון מברכות (נ"ה), ובאחרון מיומא, ובאבות דרבי נתן (פי"א הל"ב), על זאת המשנה, אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה. ומפני מה מת יוסף קודם לאחיו?

מפני שנהג עצמו ברבנות (ברכות נ"ה.), וכן, אין לך נביא ונביא שלא קפח כמה מלכים. כמו שנזכר בפסחים (פ"ז): פרק האשה. וכן מצינו ששואל היה בורח מהשררה והיה נחבא אל הכלים. ואמרו בסנהדרין (י"ד). פרק ראשון, הוי קבל וקיים. ואמרו בפרק חלק (סנהדרין ז"ב), אף אנן נמי תנינא, בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו, וזהו שאמרו, אין אדם מתמנה פרנס מלמטה, אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה. וזהו צווי של רב לרב כהנא (פסחים ק"ג): שכתבתי למעלה, שלא ימנע עצמו מהמלאכה בשביל גדולה והתנשאות. ושלמה המלך ע"ה הזהיר לנהוג בשפלות ולהתרחק מן הרבנות כדי שיעסוק במלאכה. וזהו שאמר, (משלי י"ב, י"ב) טוב נקלה ועבד לו, ממתכבד וחסר לחם. וזה הנקלה, אינו נקלה מעצמו, שלא תהיה לו שום מעלת כבוד, אלא שהוא נוהג עצמו בשפלות. והיה מפרש אבא מארי ז"ל, ועבד לו, שהוא יהיה עבד לעצמו לעסוק במלאכתו. וזהו יותר טוב מהמתכבד מעצמו ונוהג בשררה ואינו נכבד אצל אחרים, וזה יביא שיהיה מוטל ברעב בחוסר לחם.

וכן פירש ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות (פרק א' משנה י'): "שנא את הרבנות - ולא תאמר אדם גדול אני וגנאי לי לעסוק במלאכה. פירוש אחר, ושנא את הרבנות, התרחק מלנהוג שררה על צבור, שהרבנות מקברת את בעליה".

וכן פירש תפארת ישראל - יכין מסכת אבות (פרק א' משנה י', ל"ט): "ושנא את הרבנות. ר"ל ואם נדחת להתפרנס מחכמתך, ומינו אותך לרב, עכ"פ תשנא מלהתרברב על צאן מרעיתך, תנהלם ברחמים כאב לבניו ולא כאדון הרודה בעבדיו, דלא לכך המנוך עליהם, וכמו שאמר ר"ג (הוריות י'). כלום שררות אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, וכל המתגאה הוא כע"ז (כסוטה ד'), ופרנס המתגאה על הצבור עונו חמור מאד נגד הקדוש ברוך הוא (ר"ה י"ז), וגם כל חלי וכעס שמור לו מהנדחקים ממנו, וזהו שאחז"ל (יומא פ"ו): רבנות מקברת בעליה, ר"ל ההתרברבות של הרב, תקברנו עם בריאת גופו, וכבודו, ושכלו, וצדקתו, כולן ימסו כמסוס נוסס עמו".

וכן פירש בשו"ת שואל ונשאל (חלק ה' - חושן משפט סימן ד'): "גם מה שהקשה ממה דאמרינן אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ע"ש. א"נ רבנות דהכא היא לשון שררה ואדנות שלא יעביד אחרים והוא ישב במנוחה, אלא שהוא עצמו יתעסק במלאכה שיש בה תועלת גם לגוף וגם לרוחני, ולא יסמוך רק על זולתו מהמשרתים והוא ישב בטל כאדון".

מסקנה: חז"ל באומרם שיש לשנוא את הרבנות ועוד דברים בגנות הרבנות, לא התכוונו חלילה למילה רבנות כפשטה, דהיינו לכהן כרב או מוסד הרבנות, ישתקע הדבר ולא יאמר, אלא כל המפרשים הסבירו שהמילה רבנות כאן היא במובן של:

התנשאות, גאווה, אדנות, מנהיג עצמו בשררה, הרגשת כבוד עצמי המונעת מאדם לעבוד, שלטנות, התרברבות על אחרים, שאלו מידות רעות ושאל לאדם להתנהג עם הבריות בדרך זו.

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה

וגוררת עון. (אבות ב', ב')

רבינו יונה בפירושו על אבות (פרק ב' משנה ב') פירש את המילה **דרך ארץ** במשמעות של **עבודה**, שצריך לשלבה יחד עם לימוד תורה: "רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו' - ר"ל **דרך ארץ** - **מלאכה**, כי לשון דרך ארץ פעמים שהוא כמשמעו ופעמים שהוא אמור למלאכה, הכל לפי הענין:

שיגיעת שניהם משכחת עון - כל' מסיר יצר הרע כמו שנא' (תהלים נ"א, ז'): "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמטני אמי", שעל ידי שהוא יגע בתורה ובמלאכה לא ישלוט עליו יצר הרע, כי בכל עת אשר לא יהיה דשן ושמן, לא יערב לו לעשות עבירות. לכן יעסוק בתורה שמתשת כחו של אדם וגם במלאכתו לכדי חיותו, ולא יעמד בטל לעולם פן יתענג ורם לבבו לשכח את ה' אלהיו, כענין שנאמר (דברים ל"ב ט"ו): "וישמן ישרון ויבעט":

וכל התורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה - כענין שאמרו במכילתין: "אם אין קמח אין תורה", הענין כמשמעו, כשיתבטל ממלאכה מביאתו אל העוני וגוררת כמה עוונות, ורעתה רבה כי מפניה יאהב מתנות ולא יחיה, ויחניף בני אדם אף אם הם רשעים כדי שיתנו לו. גם כי יתם הכסף מהמתנות יהיה גנב או קוביוסטוס ויביא גזלות העני לביתו לבל ימות ברעב, ובהגיע אדם אל המדות האלה אין מעצר לרוחו ולא ינוח ולא ישקוט עד יעבור אל (על) כל המצות האמורות בתורה, כי עבירה גוררת עבירה, ועל זה ארז"ל במס' ברכות (דף ח'): "כל הנהנה מיגיעו עליו הכתוב אומר (תהלים קכ"ח ב'): "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא", על כן צריך לחכם שידע מלאכה כענין שנאמר (קהלת ז', י"א): "טובה חכמה עם נחלה".

מדברי רבינו יונה על המשנה, אנו רואים חד משמעית את חשיבות שילוב העבודה עם התורה. אך עיין לעיל, שגם רבינו יונה באיגרתו חילק בין עובדים המשלבים תורה לבין הלומדים בלבד, שיש עניין לתמוך בהם ושימשיכו בלימודם בלבד²².

כב אם המשמעות של דרך ארץ היא גם מלאכה כדבר הר"י, אז מדוע השתמש התנא באותו משפט פעם במילה דרך ארץ ופעם במילה מלאכה?

המאירי בספרו **בית הבחירה** (מסכת אבות פרק ב') הביא שני פירושים אך נראה שסובר כהפירוש השני שדרך ארץ פשוטו כמשמעו, וז"ל: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ יש מפרשים דרך ארץ התעסקות בפרנסתו וסחורות וכו'". ויש לפרש דרך ארץ מוסר ומדות, אמר שיגיעת שניהם משכחת עון, כי החכם מצד הוכיחו שאר בני אדם, כמה נבלים מקנאים בו ומחפשים מומיו כשהוא מוכיח דרך כעס וקנטור, אבל כשהוא בעל מוסר ומוכיח דרך חבה ואהבה הם נזהרים בכבודו הרבה, וזהו משכחת עון.

ובאשר להמשך המשנה "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון", ביאר הרב, וז"ל: "והוא ג"כ ענין מ"ש יומא (כ"ב ב'): "אין ממניין פרנס על הצבור אלא א"כ קופה של שרצים תלויה לו אחריו", שאם יאמר דבר שאינו הגון יאמרו לו שפיל לאחרך, כלומר וישתדל מפני זה להוכיח בנחת ובערבות, ולפי' זה יהיה ענין "וכל תורה שאין עמה מלאכה" ענין אחר מיוחד בפני עצמו בלתי נמשך למה שלפניו".

מדברי מרן בשו"ע סימן קנ"ו, לכאורה יוצא מהם שכל אדם צריך לשלב תורה ועבודה, וזה כמאמר התנא באבות וז"ל: "אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירונו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו", א"כ רואים לכאורה שכאן נטה מרן קו לכיוון דברי התנא באבות ועפ"י פירוש הרבנו יונה ופירוש ראשון במאירי ופירוש הרמב"ם בהל' ת"ת.

אך פשוט שאין זו כוונת מרן, בהסתמך על כל דברי מרן שהזכרנו לעיל, ברור שמרן דיבר כאן על בעלי בתים שגם הם מחוייבים בלימוד תורה ואין הם פטורים כלל וכלל, וכך הבין גם הרמ"א. (ראה עוד בהרחבה לעיל את דעת מרן), אך ת"ח שתורתם אומנותם וודאי שהם צריכים להמשיך כל היום בלימודם בלבד.

ובביאור הלכה (סימן קנ"ו) הרחיב לפרש כן, וז"ל: "סופה בטלה וגוררת עון - כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם, אין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להימצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו (בברכות ל"ו ע"ב) "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן", ר"ל דווקא הרבה] והקב"ה בוודאי ימציא להם פרנסתם, וכעין זה כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות שמיטין ויובלות): ולא שבט לוי בלבד וכו' עיי"ש, ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה, בוודאי לא שייך זה, ויששכר זבולון יוכיח".

היעב"ץ רבי **יעקב עמדין בן חכם צבי** (נפטר התקל"ו - 1776) בהגהותיו עמ"ס **אבות** (פ"ד מ"ה אות א') פירש שלימוד תורה הוא בעצמו אומנות המפרנסת ומשלבת לימוד עם פרנסה,

וז"ל: "ותו קשיא דר' נהוראי (שילהי קדושין) דאמר: מניח אני כל אומניות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. והרי כבר אמרו (קדושין כ"ט, ל'): כל שאינו מלמד בנו אומנות כמלמדו ליסטות, ולא יחלוק רבי נהוראי ע"ז, שאם אין לו מה יאכל מה יעשה שיתקיים בעולם וילמוד, ובודאי לא נתכוין לומר שיסמוך על הנס שימצא חרוב ועין מים כדרך שאירע לרשב"י ובנו במערה (וכמבואר בשבת ל"ג), אבל הדבר ברור שסבור רבי נהוראי שלמוד תורה הוא ג"כ אומנות המפרנסת, וכ"כ במנת מורי התורה "למען יחזקו בתורת ה'" ועי' סוף פרק הזרוע בעוברא דשקא דדינרי דאתא לבי מדרשא דאדם חשוב מצווין לגדל, עכ"ד.

רבי חיים וולוז'ין בספרו **נפש החיים** (שער א' פרק ח') הבהיר שמי שלומד תורה אין עליו כל חשש שידרדר ובוודאי שאינו צריך לעבוד, אך מי שעובד ואינו לומד תורה עליו הזהיר התנא: "ואמרו שם הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם, והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דוקא, כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה, שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, ועל זה אמרו באבות: כל תורה שאין עמה מלאכה וכו', אבל יחיד לעצמו, שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו יתברך שמו, ודאי שחובה מטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה חס ושלום, וכדעת רבי שמעון בר יוחאי".

גם בשו"ת **יחיה דעת** (חלק ג' סימן ע"ה) למו"ר הרש"ל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, פסק הרב שלימוד התורה היא אומנות המפרנסת את בעליה ואין צורך בלימוד מלאכה אחרת, וז"ל: "ולפי זה נראה שמה ששינינו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, זוהי מדת כל אדם, שאם לא יתעסק גם בדרך ארץ, סופו להתבטל אף מדברי תורה, וכמו שסיים וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, לפיכך צריך לנהוג בהם מנהג דרך ארץ, כדברי רבי ישמעאל וכו'. אולם רבי נהוראי דיבר רק ליחיד סגולה אשר אדיר חפצם להתעלות במעלות התורה ויראת ה' טהורה, ובפרט לאלה אשר חנן אותם ה' כשרונות נעלים בתפיסה מהירה וזכרון מופלא, אשר נשקף להם עתיד מזהיר להיות מורי הוראות בישראל, ולדון דין אמת לאמיתו, ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ולזכות את הרבים להגדיל תורה ולהאדירה, אשר אין לך מדה טובה הימנה. ולכן אמר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שידע את נפש בנו הזכה והטהורה, ושקידתו על דלתות התורה, כי גם במעללי יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו.

וכן מצאתי בפני **יהושע** (בקידושין פ"ב.) שכתב, שרבי נהוראי אינו חולק על רבן גמליאל שאמר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, כי בודאי מדת כל אדם ללמוד תורה עם המלאכה

שיתפרנס ממנה, שאין כל אדם זוכה שמלאכתו תהיה נעשית על ידי אחדים, וחלילה יכול לבוא לידי ליסטות או לבזיון התורה. אבל רבי נהוראי דיבר כלפי עצמו, לפי שראה שבנו זריז וממולח וצדיק גמור, ובודאי שיזכה שתהיה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, לכן אמר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, ע"כ.

ומרן החיד"א בספר כסא רחמים במסכת סופרים (פרק ט"ז הלכה א') כתב, בחון לשון הזהב של רבי נהוראי לפי רוב הענוה אשר במאמרו לא דיבר דרך תוכחה או אזהרה, אלא הוא אומר מה שהוא עושה לבנו, וישנו בנותן טעם לשבח ע"כ. ולפי מה שהסברנו, יש להוסיף, שלכן לא אמר זאת דרך תוכחה או אזהרה, שאין לכל אדם ללמד את בניו אלא תורה, מפני שאין זו מדת כל אדם אלא ליחיד סגולה שכמותו בלבד.

וכן הגאון רבי פנחס הלוי איש הורוויץ בספר המקנה (קידושין שם) הסביר כעין דברי הפני יהושע, שאין כל הכוחות שוים בענין זה, שהדבר תלוי, אם לבו בטוח בה' באמונה שלמה שיזמין לו פרנסתו כדי שיוכל ללמוד תורה, צדיק באמונתו יחיה, ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. ועל זה אמרו במדרש תנחומא לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן, אלו תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, ואדיר כל חפצם בתורת ה', ולא יליזו מנגד עיניהם יומם ולילה בסוד ה' עלי אהליהם, והם הזוכים לכתרה של תורה, ועל כגון זה אמרו חז"ל בביצה (דף ט"ו): "אמר הקדוש ברוך הוא, בני, לוו עלי והאמינו בי ואני פורע", שכפי חוזק האמונה כן יהיה ה' מבטחו. ולכן אמר רבי נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. אך מי שאין מבטחו חזק ולבו דואג ונוטה אנה ואנה, אין לו לסמוך על הנס, ויעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ותהיה ברכת ה' עליו בכל אשר יעשה. ולכן אמרו הרבה עשו כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם, כי לא היה בטחונם חזק ולכן לא הועילו. ועל זה אמרו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ עכ"ד. (ועיין עוד

בשו"ת יחווה דעת חלק ה' סימן נ"ו)

פשוט נבילה בשוק וקבל שכר, ואל תאמר כהן גדול אני (פסחים ק"ג). לעולם יעבוד אדם עבודה זרה שהיא זרה לו, ואל יצטרך לבריות (ב"ב ק"י).

במסכת פסחים (דף ק"ג עמוד א') מובא: "אמר ליה רב לרב כהנא: פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא (הפשט נבילה מעורה בשוק וקבל שכר), ולא תימא כהנא אנא (ואל תאמר כהן אני), וגברא רבא אנא (ואדם גדול בתורה אני), וסניא בי מלתא (ומאוס לי הדבר)". רשב"ם פירש - פשוט עורה בשכר.

ממאמר חז"ל זה למדים לכאורה שעדיף לת"ח לעבוד אפילו בעבודות בזויות כדי לקבל שכר, ולא לומר שאין זה מכבודי כי אדם גדול אני.

בשו"ת תשב"ץ (חלק א' סימן קמ"ז) השיב על כך, וז"ל: "ומ"ש בפ' ע"פ (ק"ג ע"א) "פשוט נבילתא בשוקא וקבל אגרא ולא תימא כהנא רבא אנא". וכן אמרו בפ' יש נוחלין (ק"י ע"א): "לעולם יעבוד אדם עבודה זרה לו, ואל יצטרך לבריות", כל זה מדרכי החסידות ולפי הדורות, אבל אם אתה רואה שהחכם יזדלזל בפני עם הארץ מפני מלאכתו כי יחשבו כמוהו כמוהם ולא יהיו דבריו נשמעים, מדרכי החסידות הוא שיקבע כל עתים שאפשר לו לתורה, ויתפרנס מהם דרך כבודו וכבוד תורה, ואין בדבר משום חשש בעולם". דברים אלו כמובן קשורים לכל הדברים דלעיל שהוכחנו, שבגלל ירידת הדורות מנהג ישראל מזה אלפי שנים שהת"ח מתפרנסים מאחרים.

וכן פסק הרמ"א בשו"ע (חיו"ד הלכות ת"ת סימן רמ"ו סעיף כ"א): "ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריוח. ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, מדת חסידות הוא ומתת אלהים היא, אך אין זה מדת כל אדם, שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו".

פרנסת החרדים / תקציר

הרמב"ם בפירושו ל**מסכת אבות** (פרק ד' משנה ה') וכן בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י') דיבר בתקיפות רבה נגד התלמידי חכמים המקבצים או המקבלים תרומות מבני אדם, כדי שיוכלו לשבת בשלוח וללמוד תורה, ושזה עיסוקם היחיד. **הרמב"ם טען שמנהג זה לא היה נוהג בעבר אלא כל החכמים עסקו במלאכה לפרנסתם, ובשאר זמנם ישבו ועסקו בתורה.** הרב הביא מהש"ס דוגמאות של חכמים שחיו בעוני, ולא נהנו כלל מהציבור, והבולטים שבהם היו: הלל הזקן שהיה חוטב עצים, רבי חנינא בן דוסא, הדיין קרנא שהיה נושא עצים ועוד. עוד הוסיף הרמב"ם סיפור על רבי טרפון שנחשד בגניבה ובעל הכרם עמד להשליכו לנהר ולהורגו, צעק רבי טרפון שיניח לו שהוא רבי טרפון, וכך ניצל, אבל ר"ט הצטער על כך כל ימיו שהשתמש בכתרה של תורה כדי להציל את עצמו, ומזה חזק הרמב"ם את דעתו שאסור ליהנות מכבודה של תורה.

טעמו העיקרי של הרמב"ם שאסור לת"ח ליהנות מתרומות הוא משום חילול ה', וז"ל: "ויסברו שהוא חילול ה' אצל ההמון, לפי שהם יחשבו את התורה למלאכה מן המלאכות אשר מתפרנסים בהן, ותתבזה אצלם, ויהיה עושה זה 'ודבר ה' בזה'".

הרמב"ם התייחס בדבריו למקור טעותם של החכמים שהתירו לקבל תרומות, בכך שראו מספר מקרים בגמ' של אנשים זקנים או בעלי מומים וחולים שקיבלו תרומות, כשהבולט שבהם הוא רבי אלעזר בנו של רשב"י שהיה חולה, ומכאן חשבו שמותר. אך הרב הסביר שלהם היה מותר לקבל כי אין להם דרך אחרת, ובלשונו: "ואם לא יקחו, מה יעשו, הימותו?"

הרב דחה גם את הראיה שמנסים להביא מאלישע הנביא שכן נהנה, וכפי שחז"ל אמרו: "הרוצה ליהנות יהנה כאלישע", והסביר הרב שוודאי שאלישע לא קיבל מהם כספים ולא חייבם בחוקים לתת לו, אלא היה רק מתארח בביתם לצורך לינה וארוחה, ותו לא.

את דבריו הקשים נגד הנהגים מכבודה של תורה חזר הרמב"ם ופסקם גם בהל' ת"ת (פרק ג' הלכה י'), וז"ל: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חיו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: 'כל הנהנה מדברי תורה נוטל חיו מן העולם' (אבות ד', ה'). ועוד צוו ואמרו: 'אל תעשם

עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן" (אבות ד', ה'), ועוד ציוו ואמרו: "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות" (אבות א', י'), "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון" (אבות ב', ב'), וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות".

הפוסקים שלכאורה סוברים כשיטת הרמב"ם

מספר ראשונים פסקו לכאורה כשיטת הרמב"ם, והם: הרס"ג, רבינו בחיי, רבינו יונה, הטור ורבי עובדיה מברטנורא. ואכן בקריאה ראשונה בדבריהם של חכמים אלו שהיו מגדולי הראשונים, מתקבל הרושם שהם סוברים כדעת הרמב"ם, אך בעיון מעמיק בדבריהם באותו מקום ובמקומות אחרים מתברר שאכן דעתם שעל כל אדם להתפרנס לכתחילה מיגיע כפיו, אך גם הם סוברים שת"ח שתורתם אומנותם עליהם להמשיך לעסוק אך ורק בלימודם בתורה, ועל הציבור לעזור להם בתמיכה כספית וכד'.

הכסף משנה מסביר, שהראשונים שלא נהנו, נהגו חסידות בעצמם

דבריו הקשים של הרמב"ם בגנות הת"ח הנהנים מכבוד תורתם ומקבלים תרומות מאחרים לא עברו בשקט, ורבים מגדולי ישראל בכל הדורות (שאחר הרמב"ם) התייחסו אליהם ואל קושיותיו מהגמ' וכד', ותירצו אותם בטוב טעם ודעת, ונתנו הסברים רבים מדוע בני תורה נהגו ונוהגים לקבל עזרה מאחרים, כשהנימוק המרכזי הוא כדי שיוכלו לישב בשלוח וללמוד תורה.

הכסף משנה הסביר, שהלל לא נהנה מהציבור זה היה בתחילת לימודו כשהיה חוטב עצים, אבל לאחר שהתמנה ודאי שקיבל תמיכה. ובאשר לרבי חנינא בן דוסא ואחרים הם פשוט לא רצו ליהנות מהעולם הזה מטעמי חסידות, אבל מן הדין מותר ליהנות מהעולם ומאחרים, רק שלא באיסור. (עיין לקמן את דבריו באורך). (רשימת הרבנים שרצו לקיים בעצמם את מאמר חז"ל "ושנא את הרבנות" ארוכה, אך כאשר נדחקו קבלו על עצמם את עול הרבנות, כגון: הנודע ביהודה, רבי יוסף דב סלובייצ'יק, רבי פנחס מקוריץ ועוד רבים, ואם הדבר היה אסור איך לא חששו לזה ? ועוד, לא היתה שום קהילה בישראל שלא החזיקה מכספה רבנים, שוחטים ועוד, ומנהג ישראל תורה הוא).

דוגמאות מחז"ל שחכמים כן נהנו

הראשון שהתעמק בדברי הרמב"ם היה הרשב"ץ שהביא ראיות רבות מהש"ס, הגאונים והראשונים, ומהם הוכיח שתמיד חכמים קיבלו תמיכה מהציבור לצורך לימוד תורה. לא אכנס כעת לפירוט בכל הדוגמאות אלא רק אזכירם במילים קצרות (ובהמשך הם יובאו בהרחבה).

הכהן הגדול מאחיו - גדלהו משל אחיו. **שקא דדינרא** - שק של דינרים שהובא לבית המדרש לחלקם לת"ח. המעשה עם **אילפא ורבי יוחנן** שהתמנה לראש ישיבה

ופירנסוהו. רבי אלעזר חיסמא ורבי אלעזר גודגודא, שמונו לראשי ישיבות ע"י רבן גמליאל ופירנסום. רבי אבהו ורבי אבא דמן עכו שמונה לראשי ישיבה ומינוהו ופירנסוהו. ההוא שיפורא - קופה מיוחדת שהייתה מיועדת לקיבוץ ממון לחלוקה לת"ח. הת"ח שנשבה באונייה ופדו אותו ופירנסוהו בכבוד רב. סופר שעלה לי-ם וכשזיהו אותו כגדול בתורה מינוהו עליהם ופירנסוהו. רבי יוסי בן קיסמא שהוצע לו מינוי לרב תמורת שכר גבוה. רבנא יעקב מהגאונים, ששלח כסף לישיבה כדי שיחלקוהו לת"ח.

אלו רק חלק ממקרים רבים המופיעים בגמ', בגאונים ובראשונים המראים בעליל שת"ח תמיד קיבלו תמיכה מהציבור, כדי שיוכלו לשבת ולעסוק בתורתם.

הסכם יששכר וזבולון

דוגמא נוספת הממחישה לנו שתמיד נהנו מהציבור בהיתר היא, מהסכם יששכר וזבולון, שבו פירנסו שבט זבולון את שבט יששכר והתחלקו בשכר הלימוד. וכן נפסק בפוסקים והובא ברמ"א (חיו"ד סימן רמ"ו ס"א) שהעוסק בתורה יכול להתנות עם התורם שיממן אותו ויטול חלק מלימודו.

דעת רוב ככל הפוסקים שמותר לקבל תמיכה

כפי שהזכרתי לעיל הראשון שיצא בתקיפות נגד שיטת הרמב"ם היה הרשב"ץ, שכתב שבע תשובות הדנות בנושא זה. נימוקו של הרב מדוע הוא נכנס בעובי הקורה כ"כ, משום שהוא ראה הרבה בני אדם שמגמגמים על מנהג הקהילות לפרנס את חכמיהם, והם נתלים בדברי הרמב"ם דלעיל, ולכן פסק שחובה על כל ישראל לפרנס את חכמיהם ותלמידיהם דרך כבוד, כדי שלא יצטרכו להתבטל ממלאכת שמיים בשביל מלאכתם, וכדי שלא יזדלזלו בפני עמי הארץ מפני עוניים, ושינהגו בהם כבוד. הרב הביא מקורות רבים להוכחת דבריו כפי שהזכרנו לעיל וכן לקמן בהרחבה.

הרב שם טע כנגד כנגד הרמב"ם, וז"ל: "הרמב"ם הפריז על מידותיו והטעה את כל הגאונים והרבנים ז"ל שהיו לפניו ובזמנו, ואם הוא ז"ל עזרו המזל להיות קרוב למלכות ונכבד בדורו מפני רפואתו (שהיה רופא המלך) וחכמתו, ולא נצרך לקבל פרס מהקהילות, מה יעשו הרבנים והחכמים שלא הגיעו לידי מידה כזו, הימותו ברעב? או יתבזו מכבודם? או יפרקו עול מצוארם? אין זו כוונת התורה, המצוות והתלמוד".

ההבדל בין דורות ראשונים לדורות אחרונים

ראינו מקרים רבים בש"ס של חכמים גדולים מהתנאים והאמוראים, שהיו בעלי מלאכה והתפרנסו מיגיע כפם, והרשב"ץ טוען שהם עשו זאת ממספר טעמים: א) מדרך חסידות ולא מצד ההלכה.

(ב) יש הבדל עצום בין דורות ראשונים לדורות אחרונים מבחינת ההשגות הרוחניות, וכן יש ירידת הדורות, וכבר אמרו: אם ראשונים כמלאכים הרי אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם הרי אנו כחמורים, ולפיכך אין להקיש וללמוד מדורות ראשונים לדורותינו אנו, אלא חייבים הציבור לייחד כספים לתלמידים העוסקים בתלמוד כדי להרבות בישיבה, למען הרחב גבולם בתלמידים. (ובפרט בתקופתנו אנו, שהטעם העיקרי שטענו ראשי הישיבות בפני ראש הממשלה דוד בן גוריון שיש לפטור את בני הישיבות כי נחרבו מרכזי התורה, והתקוה לקומם את ההריסות הרוחניות של עם ישראל היא להשאיר את נר התמיד והוא בחורי הישיבות, ואכן הוא פטר אותם גם מטעם זה).

הכסף משנה טוען שמנהג ישראל אינו כהרמב"ם

גם מרן הכסף משנה האריך לדחות את טענות הרמב"ם בהוכחות רבות, והוכיח שתמיד נהגו להתפרנס מאחרים למרות דברי הרמב"ם הקשים. "גם אם נאמר שדעת הרמב"ם כדבריו במשנה, בכל מקרה קיי"ל: כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, וראינו שכל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הציבור, וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה, אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאילו לא הייתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצוייה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והייתה התורה משתכחת ח"ו, ובהיותה מצוייה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר". (וכן פסק הש"ך).

מרן חזר על דבריו אלו גם בבית יוסף וכן בספרו אבקת רוכל.

כמורן פסק גם הרמ"א (חיו"ד סימן רמ"ו סימן כ"א): "ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי התורה, שע"י זה יכולים לעסוק בתורה בריוח. ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, מידת חסידות היא ומתת אלוקים היא, אך אין זו מידת כל אדם, שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו".

וכן פסק המהרש"ל (חברו של הרמ"א) שאמר: "שלא השגיתו בו (ברמב"ם) חכמי התורה בדורו ואף הבאים אחריו". והוסיף עוד: "ואמת שאל"כ כבר הייתה בטלה תורה מישראל, כי א"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה וגם להתפרנס ממעשה ידיו, כמו שהוא יגע בעניני רפואה" וכו'.

וכן פסק הלבוש (תלמיד הרמ"א) רק שהלבוש הוסיף דבר מעניין (שגם רבו הרמ"א הזכירו) והוא שלכסף שניתן ללומדים הוא קורא לו "הספקות", וכותב: "טוב הוא שיספיקוהו בעם דרך כבוד ולא יבטל את התורה".

גם הדרישה (תלמיד הרמ"א ומהרש"ל) נקט לשון זו של הספקות והסביר "שמה שאסרו על ת"ח לקבל זה דווקא צדקה, אבל הספקה הניתנת דרך כבוד מותרת".

מהר"י אלאשקר בספרו מרכבת משנה פסק, כמו שרבינו הקדוש פתח אוצרות בימי בצורת לת"ח, ה"ה בימינו שהמצב הוא מצב של דוחק שצריך לפרנס ת"ח, וז"ל: "אין דוחק יותר ממה שהיו בו ת"ח, שאין להם על מה שיסמוכו, ובפרט בזמן הזה שעמי הארצות שונאים הת"ח ושונאי התורה בטבע".

בספר סדר היום לרבי משה אבן מכיר הוא היה הראשון שהדגיש נקודה מעניינת, שאם התרומה הגיע מרצון התורם במטרה שילמד, לא רק שמותר לקבל אלא חובה עליו לקבל, וז"ל: "שאם אינו מדעתו להתפרנס מאחרים ולהטריח לבריות, אלא שאחרים אומרים לו אין רצוננו שתבטל מלימודך ואפילו לרגע, ולמד תורה וכל מחסורך עלינו, נ"ל שמותר להטריח ואדרבא אם אינו גומר כוונתם חטא בא על ידו, כי היה יכול לזכות עצמו ולאחרים ואינו רוצה...וע"ז סומכים החכמים והתלמידים המקבלים הספקה ולומדים, שמרצונם הטוב נותנים להם ומזכים אותם".

גם האור החיים הקדוש תירץ את הרמב"ם שדווקא מי שמטיל פרנסתו על הזולת, דהיינו שיושב ולומד ובהכרח על הציבור לפרנסו הוא שאסור, אבל אם הציבור או היחיד מבקשים ממנו ללמוד בעדם או לזכות אין בכך איסור. ועוד הוסיף הרב שבימינו נתמעטו הלבבות, ואפילו דברים בסיסיים שהם בגדר חובה ללומדם, קשה בימינו ללומדים לדעת אותם אפילו שלומדים כל היום, לכן הסיק הרב שטוב יותר ללמוד כל היום, ובתנאי שלא להכריח אחרים לפרנסו אא"כ הם ביקשו ממנו.

גם מהר"מ חאגיז פסק שמותר לת"ח ליהנות ולהימנע ממלאכה ואחרים יפרנסוהו, כדי שלא יהיו טרודים בלימודם.

וכן פסקו עוד פוסקים רבים כהרשב"ץ והכסף משנה, ראה לקמן באורך.

ראוי לציין עוד את פסקו של המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן רל"א ד"ה בכל דרכיך דעהו) שהסביר שבימינו גם הרמב"ם יודה שמותר לת"ח ליהנות מאחרים, מכיוון שא"א לשלב בימינו תורה ועבודה. הרב (שם) הביא את שאלת הדבר שמואל (סימן קל"ח) לרבי שמואל אבוהב (אב"ד ק"ק ונציה, נפטר בשנת התנ"ד - 1694) שנשאל: "איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, אם לעסוק בתורה ולהרבות גבולו בתלמידים כל ימי השבוע וליהנות מאחרים, או ליהנות מציגה כפיו ומלאכה נקיה כל ימי השבוע, ולעסוק בתורה לבד כל יום השבת", עכ"ל. והוסיף הביאור הלכה: "ואעתיק בקצרה עיקר תשובתו לשואלו:

"...הלא ראתה עינו הבדולח מה שכתוב בטי"ד (סימן רמ"ו), בב"י, ובב"ח, ובט"ז, ובש"ך בשם ספר ים של שלמה, ומכולם האריך למעניתו מהר"י קאר"ו בספרו כ"מ (הלכות ת"ת פ"ה) וכו', אך הנראה לע"ד שאפילו הרמב"ם ז"ל יסכים בנידון דידן להתיר, דאין דנין אפשר משאי אפשר, וכיון שכפי צורך השעה והמקום א"א לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים כ"א בסיפוק צרכיו ע"י אחרים, הרי הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה, כדגרסינן בכתובות (פרק שני דייני גזירות), והרמב"ם ז"ל פסק כן בהלכות שקלים פ"ד, וז"ל: "מגיהי ספרים שבירושלים ודיינים שדנים את הגזלנים נוטלין שכרן וכו', ואם לא הספיקו להם אף על פי שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכן להם ונשיהם ובניהם ובני ביתם". ואיך יעלה על הדעת שיורה בכגון זה הרב ז"ל שיותר טוב לאדם לאחוז בסכלות וחסרון החכמה כל ימיו, אשר הוא גרמא לכמה נזקין ומכשלות תלמוד המביא לידי מעשה, ולמנוע טוב מבעליו מפני היותו נהנה מאת אחיו, וע"ש עוד מה שהאריך בענין זה".

עד כאן הבאתי תמצות של התשובה שכתבתי בהרחבה, כמובא בהמשך. עוד עיין שם בהמשך בפרק "יישוב הסתירה בדברי הרמב"ם" מדבריו בפירוש המשנה באבות וכן פסקו בהלכות ת"ת, לבין פסקו בהל' שמיטה ויובל ששם פסק שיש לפרנס את הת"ח.

שאלות סיכום

(א) הרמב"ם פסק שכל מי שלומד תורה ומקבל מאחרים הרי זה חילל את ה' וכו', אז איך אתם החרדים מתפרנסים מאחרים ואינכם יוצאים לעבוד, ועוברים בכך על חילול ה'?

אכן הרמב"ם פסק שזה חילול ה', אך הרמב"ם הוא כמעט יחיד בדעה זו, וכמעט כל חכמי ישראל מזמן הגמרא, הגאונים, הראשונים והאחרונים חלקו עליו (כך גם לפי עדותו) ולא הסכימו עמו, וכתבו שאין המנהג כמותו, אך ציינו שמי שיכול לשלב עם לימודו מעט עבודה (שאין בה עמל וטורח רבים) והיא לא תפגע בהישגיו התרניים זה עדיף. אך מוסכם על כולם שבימינו אין כמעט מציאות כזו אלא לבודדים.

(ב) אבל הרמב"ם הביא דוגמאות מהגמרא, כמו הלל, רבי חנינא בן דוסא ואחרים שלמדו תורה והתפרנסו בכוחות עצמם, ולא נהנו מהציבור?

אכן היו צדיקים וחסידים שנהגו לא ליהנות מהציבור כלל, אך כתבו הפוסקים שהנהגתם זו נבעה מחסידות יתר שהייתה בהם, שלא רצו ליהנות מאחרים.

(ג) אבל הרמב"ם נחשב לגדול הפוסקים, אז מדוע אין פוסקים כמותו?

ראשית, פסיקת ההלכה אינה נקבעת אך ורק לפי גדלותו של רב אחד, אלא יש כללים בדבר, והם: (א) יחיד ורבים - הלכה כרבים, וכאן רוב ככל גדולי ישראל פסקו נגד הרמב"ם. (ב) למרות שלפעמים הלכה נפסקת כפוסק מסוים, אך אין זה אומר שכך עלינו לנהוג ושכך נוהגים, משום שפעמים רבות נוצרו מנהגים שונים בעם ישראל, כמובן ע"י גדולי ישראל מטעמים שונים, והכלל ההלכתי אומר שכוחו של מנהג גדול אף מההלכה, ולכן במקרה דנן גדולי ישראל כמו מרן הבית יוסף ועוד רבים העידו שאין הלכה כהרמב"ם.

(ד) למה א"א ללמוד תורה ולשלב עבודה כפי שעשו בדורות העבר?

על דורות ראשונים נאמר: "אם ראשונים כמלאכים הרי אנו כבני אדם ואם וכו', כלומר יש הבדל בין הדורות הראשונים שחיו לפני אלפי שנים בזמן התנאים, שההשגות הרוחניות שלהם היו גבוהות ביותר והם יכלו לשלב גם תורה עם עבודה, אבל כבר בזמן האמוראים התבטא אחד מהם באומרו שיכולתיהם היו גבוהות משלנו ואנו בירידה, ואם בזמן האמוראים אמרו כן, מה נאמר אנו בדורותינו דור של התמעטות המוחין.

(ה) א"כ, האם מותר לדרוש ולחייב אנשים שיממנו אותי בגלל שאני לומד תורה?

חלילה לאדם לדרוש בחזקה מאנשים ולחייבם שיתמכו בו לצורך לימוד התורה, תמיכה זו צריכה ליעשות מרצון התורם המביע את רצונו העז שכספו יינתן ללומד תורה שילמד להצלחתו וכד'.

(ו) האם מותר לקבל כסף מהמדינה, או אפילו לדרוש שייתנו ללומדים, והאם אין בכך חילול ה'?

המדינה מממנת את כל סוגי הלימודים במדינה, והיא עושה זאת מכספי משלם המיסים. כשם שהיא מממנת לימודים שהיא אינם לרוחם של אנשים יראי שמיים, כך זכותנו בתור משלמי מיסים ואזרחי המדינה לדרוש בכל תוקף מימון לימודי תורה, ואף לקבל לפחות שיוון במימון, מה שבפועל אינו קיים היום.

(ז) יש הרבה אמרות חז"ל המראות בעליל שעדיף לשלב תורה עם עבודה, ואלה שלא עשו כן נחלו כישלון, וכדוג': "הרבה עשו כרבי ישמעל ועלתה בידם (דהיינו שילבו תורה עם עבודה), והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם" (דהיינו למדו בלבד בלי עבודה)?

תירצו כל האחרונים שיש לדייק בדברי הגמ' שכתוב "הרבה עשו", דהיינו הנהגת רשב"י היא לא לרבים אלא למעטים, ונכון שלא כל העם צריך רק ללמוד תורה אלא על הרוב לשלב תורה עם עבודה, ואילו לחלק הקטן יותר יש רק ללמוד תורה, וזה שאמר: "הרבה עשו ולא עלתה בידן" וזה נכון כי זו לא הנהגה לרבים אלא למעטים, וזה מה שקורה היום, האברכים שנשארים ללמוד בכולל ואינם יוצאים לשוק העבודה אלא שמים מבטחם בה' ובמילגה הקטנה שמקבלים מהכולל, והם ביחס לאוכלוסיה במדינת ישראל כחצי אחוז!!!

לגבי שאר מאמרי חז"ל עיין לקמן (בפרק מאמרי חז"ל מוקשים) את אשר הסברתי ויישבתי בטוב טעם ודעת.

(ח) האם זה עוון או פחיתות לשלב תורה עם עבודה?

חלילה וחס לומר כך, כל מי שאין ביכולתו הנפשית, הכשרונית והכלכלית לשקוד כל היום רק בתורה ולהתפרנס בדוחק יכול לצאת לעבוד, אך עליו להתפרנס לצורך מחייתו ותו לא ומייד לשוב לשולחן הלימודים, שכל מה שהתירו לשלב עבודה עם תורה זה רק כדי צורך מחייתו, אבל בשאר זמנו הפנוי חייב לשבת ללמוד ולנצל כל רגע ללימוד התורה.

ט) מדוע בימינו לא מלמדים בישיבות מקצוע וכל היום כולם עסוקים רק בתורה, למה לא משלבים תורה עם שאר לימודים ומקצועות כמו בישיבות תיכוניות?

אכן בימינו בדור שאחר השואה הנוראה שקרתה לעמנו, שמרבית עולם התורה נחרב והיה צורך בשיקומו, הנהיגו שכולם ילמדו בישיבות עד גיל החתונה והראויים ימשיכו בכוללים, ואילו השאר יצאו לעבוד.

כמו כן, במדינת ישראל מאז הקמת התנועה הציונית שחרטה על דגלה לבנות כאן עם חדש, ולעקור את כל היהדות מעם ישראל במטרה לבנות עם חדש המכונה ישראלי, הוחלט ע"י גדולי ישראל שכדי לעמוד מול הרוחות הרעות הללו ש"רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה", המעוז לשימור היהדות הוא הישיבות, וכמה שישוהו יותר בישיבות כך ההגנה על יהדותם של הנערים גדולה יותר. אך לאחר התבגרותם, לאחר שהלומד נהיה "חי הנושא את עצמו", כשקבלו את הכלים לצאת, אז יכולים ללכת וללמוד מקצוע ולהשתלב בשוק העבודה.

כדי להוציא ת"ח גדולי תורה, מורי הוראות, ראשי ישיבות, דיינים, רבני ערים ומושבים, שליחים בתפוצות ישראל צריך לימוד ברצף ורק של תורה. המציאות מורה שגדולי התורה יצאו ויוצאים רק מהישיבות שבהם עסוקים כל היום רק בתורה בלי שילוב של לימודים אחרים.